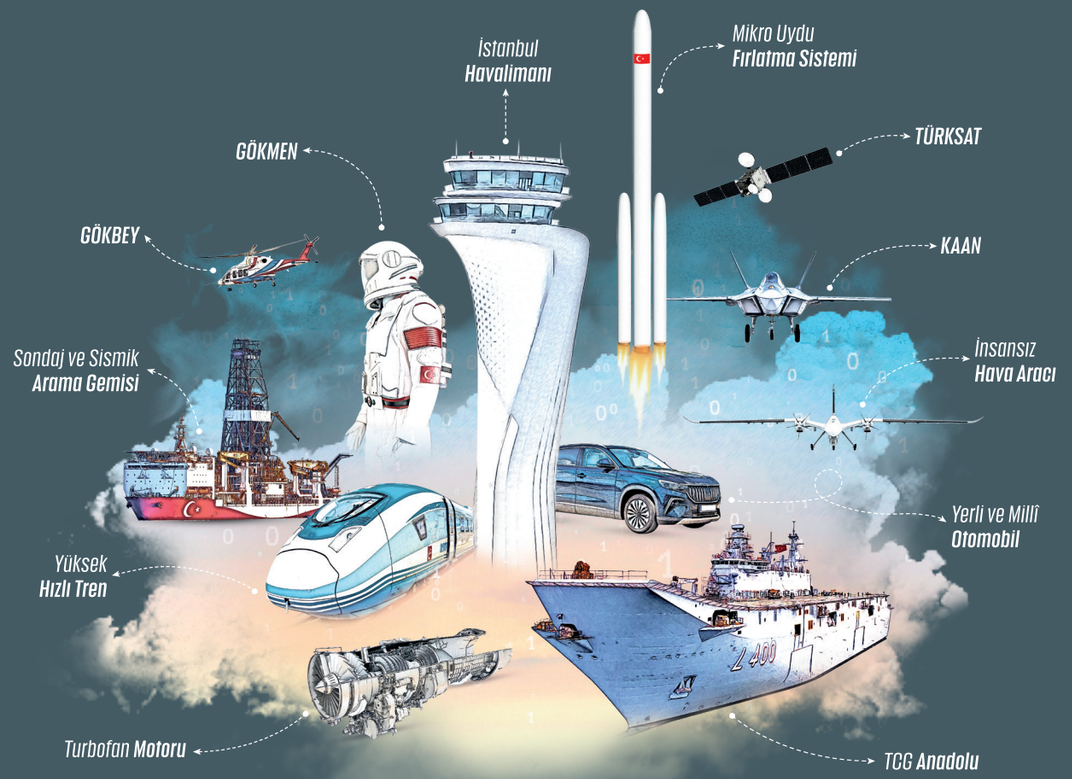
Bu kitaba sığmayan daha neler var!

eba
www.eba.gov.tr

EBA

Karekodu okut, bu kitapla ilgili EBA içeriklerine ulaş!

Teknoloji Yolculuğumuz

BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşıması Zorunlu Değildir.

ORTAÖĞRETİM
TEMEL DİNÎ BİLGİLER
İSLAM 1
DERS KİTABI

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI	ORTAÖĞRETİM	DERS KİTABI

TEMEL DİNÎ BİLGİLER

İSLAM 1

ORTAÖĞRETİM

Temel Dinî Bilgiler
(İslam 1)

Ders Kitabı

Yazarlar

Abdullah Bektaş
Asiye Yılmaz
Elif Emine Dirlik
Elif Özcan Bulut
Esma Arslan Parlak
Furkan Özüdoğru
Havva Aldemir Emek
Sümeyye Özaydın

....., 2026

Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları No..... 11051
Ders Kitapları Dizisi No..... 2577

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

Editör
Sabahattin Nayir

Dil Uzmanı
Haci Abuzer Nas

Görsel Tasarımcı
Veysel Kubat

Çoklu Ortam Tasarımcısı
Dr. Nurullah Bora
Abdullah Taşkıran
İlker Candan
Sinan Çetin

Program Geliştirme Uzmanı
Sertaç Irmak

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Şafak Cansu Cirit

Rehberlik Uzmanı
Murat Akın
Zeynep Hacımustafaoğulları

ISBN 978-625-91848-1-4

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 03.07.2026 tarih ve 163678484 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiştir. Kurulca bu kitabın kabul edilmiş olması ders kitabından yayınevi ve yazarın/yazarların sorumluluğunu kaldırmaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

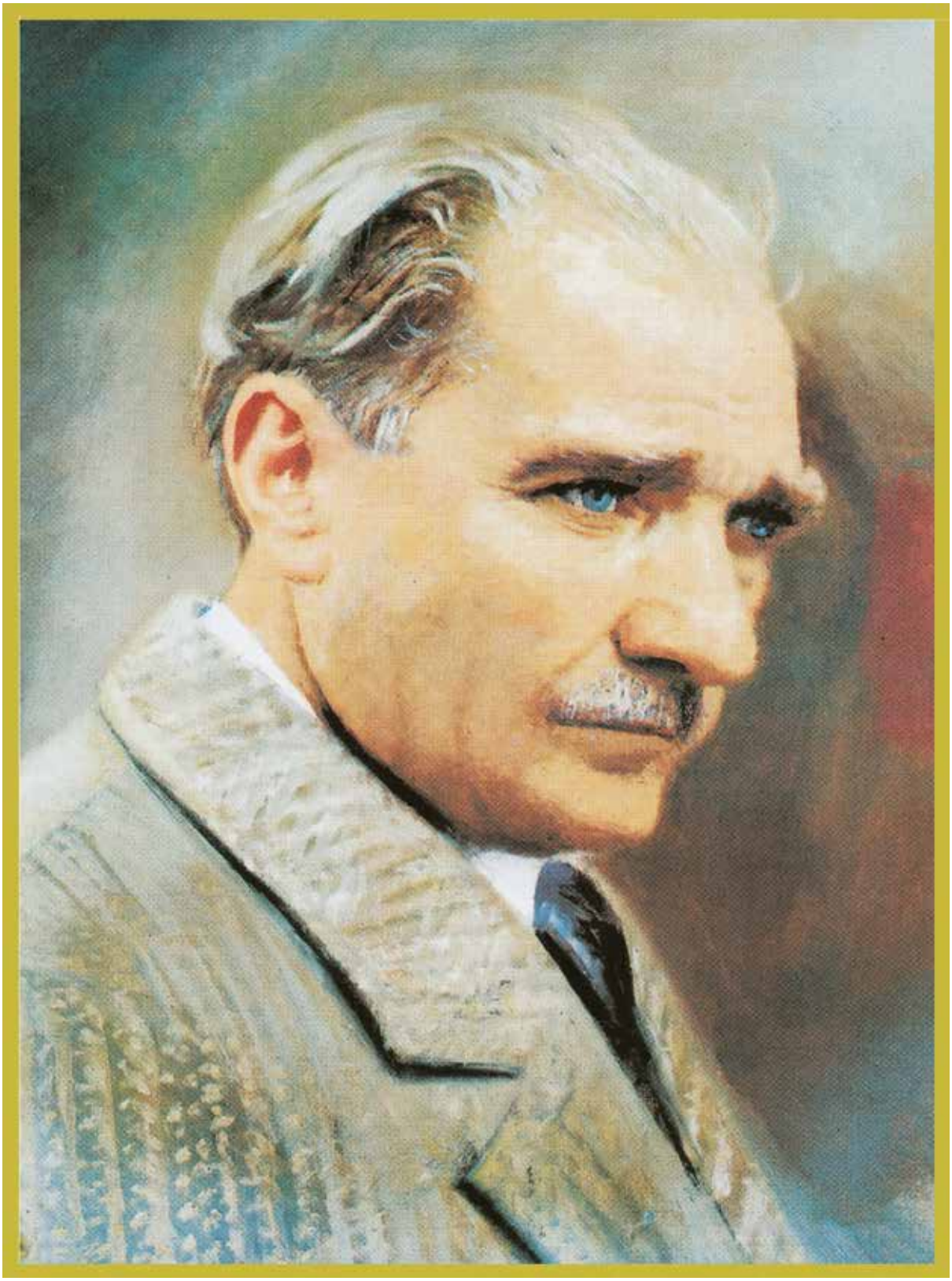
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

Kitabın dijital kopyalarında "İçindekiler" sayfasında başlıklar üzerine tıklayarak ilgili sayfalara, iç sayfalarda da ünite isimleri üzerine tıklayarak "İçindekiler" sayfasına ulaşabilirsiniz.

İçindekiler

Kitabın Tanıtımı 8

1. Ünite Hayatın Anlamı **10**

1.1. İnsanın Değeri ve Sorumluluğu 12
1.2. İlkeli Yaşamak 20
1.3. Örnek Bir Şahsiyet: Necmeddin Okyay 28
Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme 35

2. Ünite Birlikte Yaşamanın İlkeleri **42**

2.1. Toplumun Temeli: Aile 44
2.2. Huzurlu Bir Toplum 53
2.2.1. Toplumsal Huzuru Sağlayan Unsurlar 55
2.2.2. Toplumsal Huzuru Tehdit Eden Unsurlar 61
2.3. Örnek Bir Şahsiyet: Aliya İzzetbegoviç 68
Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme 75

3. Ünite Adaletin Teminatı: İslam Hukuku **82**

3.1. İslam Hukukunun Mahiyeti 84
3.2. İslam Hukukunun Temel İlkeleri 94
3.3. Örnek Bir Şahsiyet: Hz. Ömer 108
Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme 114

4. Ünite Helal Kazanç ve İş Ahlakı **120**

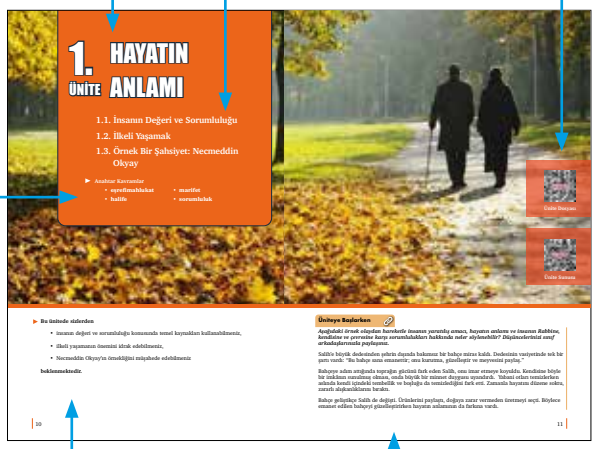
4.1. İslam Ekonomisi 122
4.1.1. İslam Ekonomisinin Ahlaki Temelleri 124
4.1.2. İslam Ekonomisinde Hak ve Sorumluluklar 131
4.2. Ekonomik Hayatı Olumsuz Etkileyen Uygulamalar 137
4.3. Örnek Bir Şahsiyet: Hz. Hatice 148
Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme 154

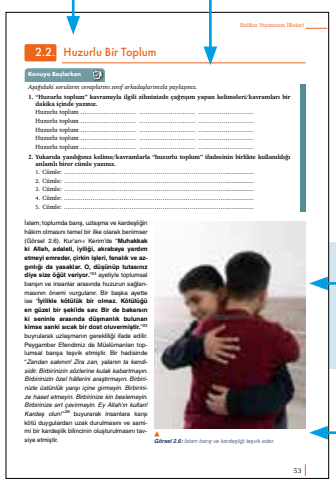
Sözlük 164
Kaynakça 169
Cevap Anahtarları Karekodu 171
Görsel Kaynakça Karekodu 171
Türkiye'nin Mülki İdare Bölümleri ile Kara ve Deniz Komşuları Haritası 172
Türk Dünyası Haritası 173

Kitabın Tanıtımı

Bu kitap ünitelerden oluşmaktadır. Her ünitenin başında ünite kapak sayfası yer almaktadır.

Ünite kapaklarında o ünite adı, alt konu başlıkları, öğrenilecek kavramlar, öğrenciden beklenen öğrenme çıktıları verilmiştir. Ayrıca ünite ile ilgili olarak hazırlanan e-içeriğe ulaşmak amacıyla karekod yerleştirilmiştir.

Kitap genelinde kullanılan tüm karekodlar akıllı cihazlarla okutularak ya da kitabın dijital kopyalarında karekod üzerine tıklanarak kitaba ait e-içeriklere ulaşılabilir.

Konunun anlaşılmasına katkı sunmak amacıyla kullanılan görseller

Verilen görevler yoluyla öğrenilenlerin pekiştirildiği bölümler

Araştıralım

Paylaşalım

Okuyalım

Tartışalım

Yazalım

Öğrencilere yol gösteren, ek bilgiler veren, önemli görülen kelime, kavram veya tanımların açıklandığı metin alanları

Onur

Onur; haysiyet, öz saygı, şeref, izzetinefis anlamlarına gelir. Kişinin haysiyetini zedeleyen ve kendisine karşı duyduğu saygı ile bağdaşmayan hareketler karşısında tepki göstermesidir.

(bk. Kubbealtı Lugatı, "onur")

Disiplinler arası bağlantı alanları.

Bağlantı Noktası

Öğrenme çıktılarını gerçekleştirmek için tasarlanan etkinlikler

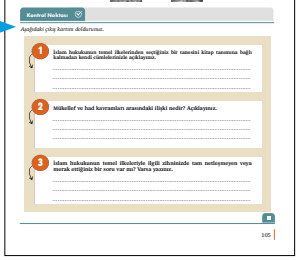

Etkinlik - 2

Bilgi Kırıntısı

Alıştırma

Değerlerin işlendiği bölümler

Değerden Hayata

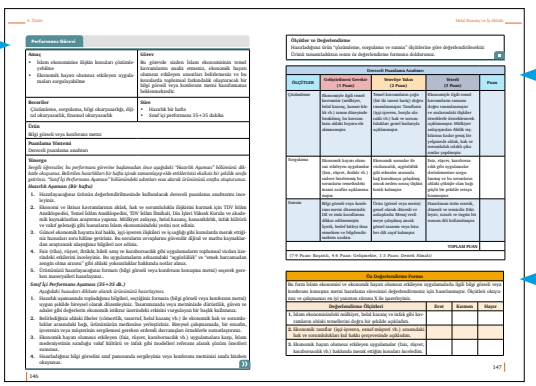

Kontrol Noktası

Konu sonlarında "Kontrol Noktası" adıyla öğrenilenleri pekiştirmek amacıyla çalışma yapılabilecek alanlar

SEMBOLLERİN AÇIKLAMASI

- *"Üniteye Başlarken" alanı*
- *"Konuya Başlarken" alanı*
- *"Kontrol Noktası" alanı*
- *Çalışmanın bittiği yer*
- *Sonraki sayfada devam eden çalışma*
- *Bireysel etkinlik*
- *Grup etkinliği*
- *Rehberli etkinlik*
- *Etkinliğin süresi*
- *Ders öncesi hazırlık gerektiren çalışma*

Ünite için tasarlanan performans görevleri

Performans Görevi

Performans görevindeki ürünlerin değerlendirileceği dereceli puanlama anahtarı

Etkinlik veya performans görevlerinden sonra öğrencilerin kendilerini değerlendirmeleri için hazırlanan öz değerlendirme formları

Kısaltmalar

as	: aleyhisselam	nşr.	: neşreden
bk.	: bakınız	ör.	: örnek
C	: cilt	ra	: radıyallahüanh/radıyallahüanha
cc	: cellecelalüh	s.	: sayfa
çev.	: çeviren	sav	: sallallahü aleyhi vesellem
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı	TDK	: Türk Dil Kurumu
ed.	: editör	TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
haz.	: hazırlayan	thk	: tahkik eden
Hz.	: Hazreti	vb.	: ve benzeri
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı	vd.	: ve devamı/ve diğerleri

1. ÜNİTE HAYATIN ANLAMI

1.1. İnsanın Değeri ve Sorumluluğu

1.2. İlkeli Yaşamak

1.3. Örnek Bir Şahsiyet: Necmeddin Okyay

▶ Anahtar Kavramlar

- **eşrefimahlukat**
- **halife**
- **marifet**
- **sorumluluk**

▶ **Bu ünitede sizlerden**

- insanın değeri ve sorumluluğu konusunda temel kaynakları kullanabilmeniz,
- ilkeli yaşamanın önemini idrak edebilmeniz,
- Necmeddin Okyay'ın örnekliğini müşahede edebilmeniz

beklenmektedir.

Ünite Dosyası

Ünite Sunusu

Üniteye Başlarken

Aşağıdaki örnek olaydan hareketle insanın yaratılış amacı, hayatın anlamı ve insanın Rabbine, kendisine ve çevresine karşı sorumlulukları hakkında neler söylenebilir? Düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Salih'e büyük dedesinden şehrin dışında bakımsız bir bahçe miras kaldı. Dedesinin vasiyetinde tek bir şartı vardı: "Bu bahçe sana emanettir; onu kurutma, güzelleştir ve meyvesini paylaş."

Bahçeye adım attığında toprağın gücünü fark eden Salih, onu imar etmeye koyuldu. Kendisine böyle bir imkânın sunulmuş olması, onda büyük bir minnet duygusu uyandırdı. Yabani otları temizlerken aslında kendi içindeki tembellik ve boşluğu da temizlediğini fark etti. Zamanla hayatını düzene soktu, zararlı alışkanlıklarını bıraktı.

Bahçe geliştikçe Salih de değişti. Ürünlerini paylaştı, doğaya zarar vermeden üretmeyi seçti. Böylece emanet edilen bahçeyi güzelleştirirken hayatın anlamının da farkına vardı.

1.1. İnsanın Değeri ve Sorumluluğu

Konuya Başlarken

Aşağıdaki soruların cevaplarını sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. **Sizce insanı değerli kılan özellikler nelerdir?**
2. **İnsanın kendi kararlarının sorumluluğunu üstlenmesiyle irade sahibi bir varlık olması arasında nasıl bir ilişki olabilir?**

Etkinlik - 1

30 dk.

Adı İnsanın Değeri ve Sorumluluğu

Amaç İnsanın değeri ve sorumluluğu konusunda temel kaynakları kullanabilme

Ön Hazırlık

Aşağıdaki adımları takip ederek etkinliğin ön hazırlığını tamamlayınız.

1. Matbu veya Karekodu verilen kaynaklardan insanın değeri ve sorumluluğuyla ilgili ayet ve hadisleri bulunuz.

Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali

Hadislerle İslam

2. Bulduğunuz ayet ve hadislerde geçen "eşrefimahlukat, irade, akıl, sorumluluk, emanet, halife" kavramlarını belirleyiniz.
3. Bulduğunuz ayetler, hadisler ve verilen kavramlarla ilgili bilgi kartları hazırlayınız.

Yönerge

Aşağıdaki adımları takip ederek etkinliği tamamlayınız.

1. İki kişilik gruplar oluşturunuz ve ön hazırlık adımında hazırladığınız bilgi kartlarındaki farklı ayet ve hadisleri inceleyiniz.
2. Hazırladığınız bilgi kartlarını karttaki ayet ve hadislerden hareketle "İnsanın Değeri" ve "İnsanın Sorumluluğu" başlıklarına göre gruplandırınız.
3. Gruplandırdığınız kartlardan ikişer tane ayet ve hadis seçerek aşağıdaki sınıflandırma tablosuna yazınız.

İnsanın Değeri	İnsanın Sorumluluğu
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

4. İkişerli grupları birleştirerek dört kişilik gruplar oluşturunuz.

5. Sınıflandırdığınız ayet ve hadislerden hareketle aşağıdaki sorunun cevabıyla ilgili çıkarımlarınızı not ediniz.
   - İnsanı değerli ve sorumlu kılan şey nedir?

   .....
6. Dörderli grupları birleştirerek sekiz kişilik gruplar oluşturunuz.
7. Grubunuzla aşağıdaki problem durumlarını inceleyiniz. Ele aldığınız her bir durumun çözümünde, bilgi kartlarınızdaki ilgili ayet ve hadislerin sunduğu temel mesajların hayata nasıl aktarılabileceği üzerine fikir alışverişi yaparak çözüm önerileri geliştiriniz. Ulaştığınız sonuçları ve önerilerinizi, verilen temel kavramlarla kurduğunuz bağları da içerecek şekilde not alınız.
   - İcatların insanlığın zararına kullanılması
   - Doğanın tahrip edilmesi ve kirletilmesi
   - Kişinin Allah'ın (cc) dinine karşı ilgisiz kalması
   - Kişinin Allah'ın (cc) varlığına inanmaması
8. Seçtiğiniz bir grup sözcüsü aracılığıyla problem durumlarına yönelik çözüm önerilerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Değerlendirme

Aşağıdaki öz değerlendirme formundaki ölçütleri okuyunuz ve çalışmanızı en iyi yansıtan sütunu X ile işaretleyiniz.

	Evet	Kısmen	Hayır
1. Verilen kaynaklardan insanın değeri ve sorumluluğuyla ilgili ayet ve hadisleri buldum ve okudum.			
2. İlgili ayet ve hadislerde geçen "insan, eşrefimahlukat, irade, akıl, sorumluluk, emanet, halife" kavramlarını belirledim.			
3. Belirlediğim kavramları içeriklerine göre sınıflandırdım.			
4. Ayet ve hadislerden insanın değeri ve sorumluluğuyla ilgili çıkarım yaptım.			
5. Yaptığım çıkarımlara olay, durum ve konularda yer verdim.			

Her insan, hayatı boyunca "Ben kimim?", "Nereden geldim?" ve "Bu dünyadaki görevim nedir?" gibi varoluşsal sorulara cevaplar arar. Bu soruların getirdiği arayış ve cevaplar insanın hayatına anlam katar.

İnsan; iyilik ile kötülüğü ayırt edebilecek akıl ve iradeyle donatılan, yüklendiği emanet gereği özgürlüğü ile sorumluluğu arasında yaşayan bir varlıktır. O, meleklerin üstüne çıkabilecek potansiyeli ile aşağıların aşağısına düşebilecek zaafları arasında, kendi fıtratını ve özünü bulmaya çalışan bir yolcudur.[1]

Bu tanımdan anlaşıldığı üzere insan, tesadüfen bu dünyada bulunan bir varlık değildir, varoluşunun özel bir gayesi vardır. Kur'an-ı Kerim, insanın yaratılış amacını net bir şekilde şu ayette ortaya koyar: "**Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.**"[2] Buradaki kulluk (ubudiyet), sadece belirli ibadetleri yapmak değil; evrendeki ilahî sanatı görmek, Yaratıcı'yı tanımak ve O'nun rızasına uygun bir hayat inşa etmektir. İnsan, bu büyük amaca ulaşabilecek potansiyelle yaratılmıştır.

Bağlantı Noktası

Bu konuyu daha iyi anlamak için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabınızdaki "İnsan ve İnsanın Yaratılışı" konusunu okuyunuz.

İnsan; varlıklar içerisinde en şerefli, en saygın ve en seçkin olanıdır. Bu durum dinimizde eşrefimahlukat olarak adlandırılır. ***Eşrefimahlukat***; yaratılmışların en şereflisi, en değerlisi olan insan demektir. Varlığının amacını kavrayıp bu amaç doğrultusunda çalışan ve Allah'a (cc) karşı görevlerini içtenlikle yerine getiren insan, eşrefimahlukat nitelendirmesine hak kazanır.[3] Yüce Allah "**Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık...**"[4] ayetinde bu değeri bildirmiştir. Bununla birlikte insanın değeri, onun yaratılışındaki eşsiz sanatta ve kendisine verilen ilahi vasıflarda gizlidir. Kur'an-ı Kerim, "**Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.**"[5] ayetiyle insanın ahsenitakvim yani en güzel biçimde yaratıldığını ve yeryüzündeki her şeyin onun hizmetine sunulduğunu haber verir.[6]

İnsanı eşrefimahlukat makamına yükselten ve onu diğer canlılardan ayıran temel özellik akıl ve irade sahibi olmasıdır. Akıl; düşünme, anlama ve kavrama gücüdür.[7] Aynı zamanda akıl, doğruyu yanlıştan ayırt etmemizi sağlayan bir cevherdir. Kur'an, pek çok ayette "**… Hâlâ aklınızı başınıza almayacak mısınız?**"[8] buyurarak insanı bu cevheri kullanmaya çağırır. İrade ise bir şeyi yapıp yapmama konusunda kişinin kendi kendine karar verebilme ve bunu uygulama gücüdür.[9] İnsana verilen bu iki özellik onu sorumlu bir varlık kılar. Sorumluluk akıl ve irade sahibi olmanın doğal bir sonucudur. İrade sahibi her varlık, seçimlerinin hesabını vermekle yükümlüdür.

Yüce Allah; insanı, bilgiyi edinebilme ve hakikati idrak edebilme kabiliyetiyle yaratmıştır. Kur'an-ı Kerim'de yer alan "**Allah, Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti…**"[10] ayeti, insana bahşedilen bilme kabiliyetine işaret eder. Bu yetkinlik, insanı yalnızca biyolojik bir varlık olmaktan çıkarıp onu yaratılmışların en şereflisi mertebesine taşıyan temel unsurdur. Hem bireysel tekâmül hem de toplumsal refah için bilgi, vazgeçilmez bir araçtır. Nitekim "**…Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?..**"[11] ayeti, bilmenin ve farkındalığın değerini açıkça ortaya koymaktadır. Bu nedenle İslam, her türlü faydalı bilgiyi üretmek ve ona ulaşmak için harcanan çabayı övmüştür[12] (Görsel 1.1). Bununla birlikte Hz. Peygamber'in; "*Allah'ım! Huşû duymayan kalpten, kabul edilmeyen duadan, doymayan nefisten ve fayda vermeyen ilimden sana sığınırım...*"[13] duası, bizlere önemli bir ölçü sunar. Bu nebevi uyarı; insana ve topluma katkısı olmayan, amele dönüşmeyen ve manevi bir derinlik taşımayan bilgiden sakınmamız gerektiğini hatırlatmaktadır.

***Görsel 1.1**:*
Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi/Ankara Kütüphaneler, bilgiye ulaşmak için ortaya konan çabanın sonuçlarından biridir.

İnsanın bilgi yolculuğundaki en yüksek mertebe ***marifet***, gerçeği bilmektir.[14] Derin düşünme yoluyla bir şeyin anlaşılmasıdır.[15] Sadece zihnen bilmek değil, onu tefekkür ederek kalben ve derinden hissetmektir. Örneğin; bir çiçeğin adını, türünü, hangi iklimde yetiştiğini ve yaprak yapısını bir kitaptan öğrenmek bilmekken, o çiçeğin yapraklarına dokunarak onu hissetmek, kokusunu derin bir nefesle içine çekmek, ruhunda bıraktığı huzuru duyumsamak ve doğadaki yerini idrak etmek ise marifet olarak tarif edilebilir.

İslam âlimlerinin üzerinde durduğu "Kendini bilen, Rabbini bilir." ilkesi, bir aynaya bakmak gibidir. İnsan kendi iç dünyasına derinlemesine baktığında parmak izinden göz bebeğindeki merceğe kadar her detay insanı, rastgele var olmadığı, boşuna yaratılmadığı sonucuna ulaştırır. Bu, insanı Allah'a (cc) götürür. Kendini tanıyan insan acıktığında, hastalandığında, üzüldüğünde veya hayatın herhangi bir anında başına gelebileceklere engel olabilme konusunda ne kadar aciz olduğunu anlar. Bu acziyet, sonsuz güç sahibi olan Allah'a (cc) sığınma ihtiyacı doğurur. Böylece bu içsel yolculuk kişiyi marifetullaha (Allah'ı (cc) tanımak) ulaştırır. Bu makama ulaşan kişinin dünyaya bakışı tamamen değişir. Artık doğaya baktığında her bir canlıda Allah'ın (cc) varlığını görür ve yaratılan her şeyde bir hikmet olduğu bilincine kavuşur. Bu kişi kulluk görevlerini samimiyetle yerine getirir, Allah'ın (cc) razı olmayacağı şeylerden uzak durur. Tevekkül ve tefekkür ederek yaşar. Nihayetinde bilgiyi edinmekten asıl maksat; Allah'a (cc) ulaşmak, O'nu tanımak, O'nun yaratmadaki hikmetlerini görüp O'na hakkıyla kul olmaktır.

Paylaşalım

"Kesin olarak inananlar için yeryüzünde ve kendi nefislerinizde birçok alametler vardır. Hâlâ görmüyor musunuz?"

(Zariyat suresi 20-21. ayet)

Bu ayetlerde verilen mesaj nedir? Düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Değerden Hayata

Öğretmeninizin rehberliğinde tüm sınıfın birbirini görebileceği şekilde bir daire oluşturunuz. Paylaşım sürecini öğretmeninizin sağındaki arkadaştan başlatarak aşağıdaki şiirle ilgili sorular hakkındaki düşüncelerinizi sırayla ifade ediniz. (Sırası gelen ancak o an paylaşımda bulunmak istemeyenler olduğunda "pas" diyerek konuşma sırasını yanındaki kişiye devredebilir.) Her soruyla ilgili bu süreci tekrarlayarak çalışmayı tamamlayınız.

"İlim ilim bilmektir ilim kendin bilmektir

Sen kendini bilmezsin ya nice okumaktır"

(…)

(Bakırcıoğlu, *Yunus Emre Divânı*, 268)

1. Kendini bilmek ne anlama gelir?

2. Kişinin kendini bilmesi neden önemlidir?

3. Kendini bilen kişinin düşünceleri ve davranışları nasıl değişir? Örnek vererek açıklayınız

Halifelik ve Emanet

İnsanın irade sahibi olması onu seçim yapabilen özgür bir varlık konumuna taşımıştır. Ancak bu özgürlük, başıboş bir serbestlik değil, beraberinde ciddi bir yükümlülük getirir. Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle insan, bu dünyada kendi haline bırakılmış amaçsız bir varlık değildir.[16] Aksine evrendeki nizamın bir parçası olarak ona belirli görevler yüklenmiştir.

"**Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, ondan korktular. Onu insan yüklendi...**"[17] ayetinde bildirildiği üzere Yüce Allah, göklerin ve yerin yüklenmekten kaçındığı ağır emaneti insana vermiştir. Bu emanet, insanın yeryüzünde Allah'ın (cc) halifesi olma görevidir. ***Halife***; Allah'ın (cc) emir ve yasaklarının muhatabı olan üstün varlık, insan demektir.[18] Yüce Allah, insanı halife olarak yarattığını şu ayette bildirmiştir: "**Hani, Rabbin meleklere, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' demişti. Onlar, 'Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz.' demişler. Allah da, 'Ben sizin bilmediğinizi bilirim' demişti.**"[19] Halifelik vasfına göre insandan beklenen; Allah'ın (cc) emrettiği şekilde yaşamak, kulluk vazifelerini yerine getirmek, yeryüzünü imar etmek, adaleti sağlamak ve Allah'ın (cc) koyduğu ölçülere göre dünyayı güzelleştirmektir.[20] Halifelik görevi, insana verilen önemli bir emanettir. Bu emanet insanı sorumlu bir varlık kılar. Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi anlamına gelen ***sorumluluk***[21], bireyin hayatına yön veren ve yaşamını anlamsızlıktan kurtaran önemli bir duygudur. İnsan, halifelik vasfının bilincinde olmalıdır. Bununla birlikte Rabbine, kendisine, ailesine ve çevresine karşı sorumluluklarını da yerine getirmelidir. Zira Allah'ın (cc) verdiği sorumlulukları yerine getirmek kişinin Allah'a (cc) yakınlaşmasına ve böylelikle içsel huzura ulaşmasına da vesile olur.

İnsanın Rabbine Karşı Sorumlulukları

İnsanın sorumluluklarının başında Rabbi için olan görevleri gelir. İnsan öncelikle Allah'a (cc) ortak koşmamak ve yalnızca O'na kulluk etmekle görevlidir. Peygamberimiz şöyle buyuruyor: "*Allah'ın kullar üzerindeki hakkı, O'na ibadet etmeleri ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır.*"[22] İnsanın Rabbine karşı sorumlulukları; ilahi sınırlar çerçevesinde, emir ve yasaklara gönüllü bir bağlılık göstererek kulluk görevlerini yerine getirmeyi de kapsar. Ayrıca kişi, Allah'ın (cc) verdiği nimetlerin farkında olup şükretmeli, her durumda Allah'ın (cc) rızasını gözeterek hareket etmeli ve Allah'ın (cc) onu her yer ve durumda gördüğünün bilincinde yaşamalıdır.

İnsanın Kendisine Karşı Sorumlulukları

İnsan Rabbinden sonra kendisine karşı da sorumludur. Kişi, kendisine verilen beden ve ruh emanetini korumak, her ikisinin ihtiyaçlarını dengeli bir şekilde karşılamakla mükelleftir. Bu denge, sadece bir tercih değil, aynı zamanda dinî bir görevdir.

Beden, Allah'ın (cc) bir emanetidir. Bu emanete iyi bakmak; dengeli beslenmek, kişisel temizliğine özen göstermek ve sağlığı tehlikeye atacak durumlardan kaçınmak demektir. Ruhun gıdasıysa samimi bir iman, Allah'ı (cc) anmak ve O'na ibadet etmektir. İnsanın iç dünyasındaki huzur, ancak yaratılış gayesine uygun bir yaşam sürmesi ve maneviyatını diri tutmasıyla mümkündür. Beden ve ruhun yanında insanın aklını da faydalı ilimle donatması, faydasız bilgilerden kaçınması kendisine karşı sorumluluğudur.

Paylaşalım

- "Nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiş, onu kötülüklere gömen de ziyan etmiştir." (Şems suresi 9-10. ayetler)
- "(Mallarınızı) Allah yolunda harcayın. Kendi kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever." (Bakara suresi 195. ayet)
- "Asra yemin ederim ki insan gerçekten ziyan içindedir. Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır." (Asr suresi 1-3. ayetler)
- Sahabeden Abdullah b. Amr'ın, daha fazla sevap kazanma arzusuyla her gününü oruçla, her gecesini ibadetle geçirdiğini duyan Allah Resûlü, ona şu uyarıda bulunmuştur: "Ey Abdullah! Duyduğuma göre gündüzleri sürekli oruç tutuyor, geceleriyse hiç uyumadan namaz kılıyormuşsun. Sakın böyle yapma! Unutma ki bedeninin senin üzerinde hakkı vardır, gözlerinin senin üzerinde hakkı vardır ve ailenin de senin üzerinde hakkı vardır." (Müslim, "Sıyam", 193)

Bu hadisten ve ayetlerden insanın kendisine karşı sorumluluklarıyla ilgili çıkardığınız mesajlar nelerdir? Örnek vererek açıklayınız.

İnsanın Ailesine ve Çevresine Karşı Sorumlulukları

İslam'a göre kişinin sorumluluğu, bireyin Rabbine ve kendisine karşı vazifeleriyle başlar, genişleyerek ailesini ve çevresini kapsar.

Dinimizde aile, sadece biyolojik bir birliktelik değil hem dünya hem ahiret saadetinin anahtarıdır. Yüce Allah'ın, müminlere kendilerini ve ailelerini koruma görevini yüklediğini "**Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun…**"[23] ayetinde görürüz. Peygamber Efendimizse "*Sizin en hayırlınız, ailesine en iyi davrananınızdır*"[24] buyurarak kişinin ailesine karşı sorumluluğunu bildirmiştir (Görsel 1.2).

***Görsel 1.2**: Anne babalar, kulluk görevlerini yerine getirmeyi çocuklarına öğretmekle sorumludur.*

Ailede sorumluluk; eşlerin birbirine, anne babanın çocuklarına, çocukların anne babalarına karşı sorumlulukları olarak çeşitlenir. Eşler; birbirlerinin maddi ve manevi ihtiyaçlarını gidermek, sevinç ve kederlerini paylaşmak, zorluklara beraber göğüs germekle mükelleftir. Anne babalar, çocuklarının barınma, gıda ve giyim gibi fiziksel ihtiyaçlarının yanında; onlara güzel ahlakı tavsiye etmek, dinî vecibelerini öğretmek ve manevi destek sunmakla sorumludur. Bununla birlikte çocuklar da anne babasına iyi muamele etmelidir. Kur'an, Allah'a (cc) kulluktan hemen sonra anne babaya iyiliği emreder. Onlara "öf" bile dememek, yaşlandıklarında onlara şefkatle davranmak ilahi bir buyruktur.[25]

Akrabalık ilişkilerini canlı tutmak (sılayırahim) hem sosyal birlikteliği güçlendirir hem de rızkın ve ömrün bereketlenmesine vesile olur.[26] Maddi yardımlarda ve manevi destekte öncelik sırası daima en yakın akrabalardan başlar. Akrabalık hukukunu gözetmek, dinî bir görevdir.[27]

Paylaşalım

"Hepiniz çobansınız/ sorumlusunuz. Hepiniz gözetmek durumunda olduklarınızdan sorumlusunuz."
(Buhari, "Cuma", 11)

Bu hadiste verilen mesaj nedir? Düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Paylaşalım

"Rıfktan (yumuşak davranmaktan) nasibi verilen kimseye, dünya ve ahiret iyiliklerinden de nasibi verilmiştir. Sılayırahim (akrabalık ilişkilerini gözetmek), güzel ahlâk ve iyi komşuluk, beldeleri mamur (yaşanır) hâle getirir ve ömürleri uzatır."

(Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 6/159)

Bu hadiste verilen mesajlarla ilgili düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Yüce Allah "**Müminler ancak kardeştir…**"[28] buyurmuştur. "*Mümin cana yakındır. (İnsanlarla) yakınlık kurmayan ve kendisiyle yakınlık kurulamayan kimsede hayır yoktur.*"[29] buyuran Peygamberimiz (sav) de aynı konuya dikkat çekmiştir. Kişi, bu ilke gereği komşusuna, arkadaşına, muhatap olduğu her insana karşı sorumlu olur. Hastaları ziyaret ederek cenazelere katılarak haksızlığa uğrayanın yanında durarak ve selamı yayarak Allah'ın (cc) koymuş olduğu kardeşlik hukukunu yerine getirmelidir.[30] Toplumsal huzur; dürüstlük, güven ve yardımlaşma üzerine inşa edilir. Bireyin kendisi için arzuladığı iyiliği başkası için de istemesi, huzurlu bir toplumun anahtarıdır.[31]

Kur'an-ı Kerim'de evrenin hassas bir denge ve ölçü üzerine yaratıldığı vurgulanır.[32] Rahman suresinin 7 ve 8. ayetlerinde "**Göğü Allah yükseltti ve mîzanı (dengeyi) O koydu. Sakın dengeyi bozmayın.**" buyrulması evrende dengenin korunmasının dinî bir gereklilik olduğunu açıkça ortaya koyar. İnsan da bu muazzam düzenin bir parçasıdır; dolayısıyla doğaya verilen her zarar, insanın kendisine de verdiği bir zarardır.

İnsanın yeryüzünde halife kılınması ona sınırsız bir tahrip yetkisi değil; imar etme, yönetme ve koruma sorumluluğu yükler. İmar etme sorumluluğu sadece bina yapmak değil, yeryüzünü yaşanabilir kılmak, ağaçlandırmak ve ıslah etmektir (Görsel 1.3). Bunun yanı sıra Allah'ın (cc) yarattığı düzeni koruyarak ona zarar vermeden bir sonraki nesle devretmek gerekir. Peygamber Efendimiz'in "*Birinizin elinde bir hurma fidanı varken kıyamet kopuyor olsa bile derhâl onu diksin!*"[33] hadisi bu konuya dikkat çekmektedir.

İslam'ın çevre ahlakındaki keskin sınır, israftır. Akarsu kenarında abdest alırken bile suyun tasarruflu kullanılması emredilmiştir.[34] Doğal kaynaklar bitmez tükenmez nimetler değildir. Allah'ın (cc) tüm canlılara tahsis ettiği ortak bir rızıktır. Bir kişinin kaynakları gereğinden fazla tüketimi, başka bir canlının hakkını gasp etmek anlamına gelir.

Hayvanlara karşı sorumluluklarımızın başında onların haklarını gözetmek vardır. Allah'ın (cc) yarattığı her canlıya iyilikle muamele edilmelidir. Peygamber Efendimiz, hayvanların yuvasının bozulmasını, onlara güçlerinin üzerinde yük yüklenmesini yasaklamıştır.[35]

***Görsel 1.3**: İnsan doğaya ve diğer canlılara karşı sorumludur.*

Paylaşalım

"Allah Teala'nın koymuş olduğu sınırlara uygun yaşayanlarla bu sınırları ihlâl eden kimselerin durumu, bir gemiye binmiş, gemi içerisindeki yerleri kurayla belirlenmiş iki grup insanın durumuna benzer. Bunlardan bir kısmı geminin alt tarafında, bir kısmı da üst tarafında yolculuk etmeye hak kazanmıştır. Alt kattakiler (su ihtiyaçlarını karşılamak için) üsttekilerin yanına giderler. (Bir süre sonra), '(sudan) nasibimizi almak için (geminin altından) bir delik açsak da yukarıdakileri rahatsız etmesek.' derler. Eğer yukarıda bulunanlar aşağıdakilerin isteklerini yapmalarına izin verirlerse gemidekiler hep birlikte helak olur. Fakat onlara engel olurlarsa hem onlar hem de kendileri kurtulur."

(Buhari, "Şirket", 6)

Bu hadisi kişinin sorumlulukları bağlamında değerlendirerek düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Bu karekodla insanın değeri ve sorumluluğuyla ilgili e-içeriğe ulaşabilirsiniz.

Kontrol Noktası

1. **Aşağıdaki ayet ve hadisleri inceleyiniz. Ayet ve hadisi içeriğine göre sınıflandırarak ilgili olduğu sütunu X ile işaretleyiniz. (Bir ayet veya hadis aynı anda iki konuyla da ilişkilendirilebilir.)**

Temel Kaynak	İnsanın Değeri	İnsanın Sorumluluğu
1. "Andolsun biz Âdemoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık." (İsra suresi 70. ayet)		
2. "Sizden biri, kendisi için istediğini (Müslüman) kardeşi için de istemedikçe (gerçek anlamda) iman etmiş olamaz." (Buhari, "İman", 7)		
3. "Göklerde ve yerdekilerin hepsini Allah'ın emrinize verdiğini görmediniz mi?.." (Lokman suresi 20. ayet)		
4. "Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu (zalimlere de) teslim etmez. Kim din kardeşinin bir ihtiyacını giderirse, Allah da onun ihtiyacını giderir. Kim bir Müslümanın bir sıkıntısını giderirse, Allah da onun kıyamet sıkıntılarından birini giderir. Kim bir Müslümanın (kusurunu) örterse Allah da kıyamet günü onu örter." (Müslim, "Birr" 58; Tirmizi, "Hudud" 3)		
5. "Bu Kur'an; kendisiyle uyarılsınlar, Allah'ın ancak tek ilâh olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri düşünüp öğüt alsınlar diye insanlara bir bildiridir." (İbrahim suresi 52. ayet)		

2. **"Bir insan, kardeşine yardım ettiği sürece Allah da ona yardım eder..." (Müslim, "Zikir", 38) hadisinde vurgulanan mesaja uygun davranışlara örnekler veriniz.**

.....

.....

1.2. İlkeli Yaşamak

Konuya Başlarken

Aşağıdaki adımları öğretmeniniz rehberliğinde uygulayarak çalışmayı tamamlayınız.

Mehmet Akif'in yakın arkadaşı Mithat Cemal Kuntay şöyle bir anısını anlatmıştır: "... Meşrutiyetin ilk seneleri, bir Cuma adam boyu kar yağdı... Çapa'daki bizim eve o gün sütçü, ekmekçi gibi adamlar bile gelmediler. Öğle yemeğinden sonra biz hâlâ ekmekçiyi beklerken nihayet kapı çalındı; fakat... Âkif Bey gelmişti! Bıyığının yarısı donmuştu. Şaşırdım. (...) Bu karda, tipide yaya yürünülen mesafeye ben şaştıkça Âkif de benim hayretime şaşıyordu:

— Gelmemem için kar, tipi kâfi değil, vefat etmem lazımdı; çünkü geleceğim diye söz vermiştim, dedi..."

(Kuntay, *Mehmet Âkif Ersoy*, 244)

Mehmet Akif, hayatı boyunca maddi sıkıntılar çekmesine rağmen, İstiklal Marşı için yapılan müsabakaya katılmayıp ayrıca yazacağını belirtmiş ve verilen para ödülünü de reddetmiştir. Siz, usulen teslim alın sonra istediğinizi yaparsınız diye ısrar etmeleri üzerine Akif Bey, parayı alıp hastanedeki yaralı gazilere bağışlamıştır.

(bk. İz, *Yılların İzi,* 161-162)

1. **Aşağıdaki soruların cevaplarını düşününüz.**
   - **Mehmet Akif'i o dondurucu soğukta yola çıkaran güç nedir?**
   - **Siz Mithat Cemal Kuntay'ın yerinde olsaydınız Mehmet Akif kapıya geldiğinde ne hissederdiniz?**
   - **İlkeli yaşamak ifadesinden ne anlıyorsunuz?**
   - **Sizce Mehmet Akif Ersoy bu iki olayda nasıl bir duruş sergilemiştir?**
2. **Sıra arkadaşınızla eşleşiniz ve yukarıdaki soruların cevaplarıyla ilgili fikir alışverişi yapınız.**
3. **Sıra arkadaşınızla ortak cevaplarınızı tüm sınıfla paylaşınız.**

Temel düşünce, temel inanç, prensip, davranış kuralı anlamlarına gelen ilke, kişinin tavır ve davranışlarını seçmede kendisine yol gösteren kurallardır.[36] Hayatı için ilkeler belirlemek insana özgü bir davranıştır. İnsan hangi duruma karşı, nasıl bir tavır sergileyeceğine benimsediği ilkeler doğrultusunda karar verir. İlkeler, insanın davranışlarındaki tutarlılığı sağlar. Dış dünya değişim gösterse de kişinin duruşunun değişmemesi hem kendine olan saygısını artırır hem de çevresinde güvenilir bir kişi olarak tanınmasını sağlar.

Hayat her zaman öngörülebilir değildir; ancak sağlam ilkelere sahip bir kişi, en karmaşık yol ayrımlarında bile "Ben kimim ve neye inanıyorum?" sorusunu sorarak doğru yönü bulur. Bu, kişiyi anlık duyguların veya toplumsal baskıların sürüklediği belirsizlikten korur, karar verme sürecindeki zorluğu hafifletir.

Müslüman için ilkeli yaşamak, yalnızca belirli kurallar bütününe uymak değil; hayatın her anını ilahi bir pusulayla **sıratımüstakim** üzere inşa etmektir. Sıratımüstakim, Allah'ın (cc) gösterdiği dosdoğru yol anlamına gelir.[37] Yüce Allah, Peygamber Efendimiz'e hitaben "**Şüphesiz Allah, benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. Öyleyse O'na ibadet edin. İşte bu, doğru yoldur.**"[38] buyurarak bu hakikati bizlere bildirmiştir. Her namazda tekrarladığımız "Bizi dosdoğru yola ilet"[39] duası, bu istikamete duyulan ihtiyacın en bariz vurgusudur.

Sıratımüstakim üzere olmak, İslam'ı bir yaşam biçimi olarak benimsemektir. Bu da Kur'an'ın bildirdiği emirleri ve ahlaki ilkeleri hayatın merkezine almayı gerektirir. Dolayısıyla doğru yolda bulunmak; her türlü aşırılıktan (ifrat ve tefrit) arınmış, dengeli, vakur ve istikrarlı bir hayat sürmek demektir. Müslüman için hayat, sadece bir ömür tüketme süreci değil; **izzet** ve **onur**a yaraşır, iradenin planlı bir şekilde ortaya konduğu mukaddes bir yolculuktur. Kişi, Allah'ın (cc) ona verdiği bu üstün vasıflara uygun davranmalı, izzetini ve onurunu zedeleyecek tavır ve davranışlardan kaçınmalıdır. İzzetini ve onurunu koruyan insan, kula kul olmayı reddedip yalnızca Allah'a (cc) boyun eğer. Bu ilke, kişiye dünyevi menfaatler uğruna eğilip bükülmeme erdemini kazandırır. Müminin onuru, sahip olduğu makam veya mevkiden değil; imanından, Allah'a (cc) duyduğu güvenden ve karakterini besleyen değerlerinden kaynaklanır. İzzetli ve onurlu kişi, yaşamını basit dürtülerin veya dışsal onay arayışlarının ötesinde, hakikat üzerine kurar. Adaletli ve dürüst davranır, sorumluluklarının farkında olan, verdiği sözleri yerine getiren ve karşısındaki insanlara güven veren bir duruş sergiler. Bu duruş, popüler olanın değil, doğru olanın peşinden gitmeyi; kendi çıkarlarıyla çelişse dahi hakkı savunmayı gerektirir.

İzzetli ve onurlu insanın en temel ilkelerinden biri iffettir. İffet; yeme, içme ve bedeni hazlar konusunda aklın ve dinin belirlediği sınırda durma erdemidir.[40] İffetli kişi, nefsani isteklere karşı ölçülü yaklaşır. Sadece eylemlerini değil; aklını, kalbini ve dilini de her türlü çirkinlikten korur. Karşılaştığı her teklife kapılmaz; inancının ve aklının süzgecinden geçirmeden hareket etmez. Kendi arzularına hâkim olabilen ve nefsini terbiye eden insan, dünyanın geri kalanına karşı büyük bir zafer kazanmış demektir. Bu durum, kişiye iç huzur ve özgüven sağlar.

Kişiliğin olgunlaşması ve insanlık onurunun korunması, her şeyden önce emek ve gayret sarf etmeye bağlıdır. Bu sebeple çalışkanlık, ilkeli insan olmanın vazgeçilmez şartlarından biridir. Zaman, israf edilemeyecek kadar kıymetli bir emanettir. Çalışkanlık, sadece maddi bir kazanç aracı değil, aynı zamanda bir kulluk vecibesidir. "**Bir işi bitirince hemen diğerine koyul!**"[41] emri, müminin hayatında atalete yer olmadığının en açık ifadesidir. Bu çalışma azmi, beraberinde planlı olmayı getirir. Planlı bir hayat süren kişi, enerjisini boşa harcamaz ve "az da olsa devamlı olan" faydalı işlere odaklanır.[42] Bu disiplin, aynı zamanda terbiye edilmiş bir iradenin de tecellisidir (Görsel 1.4).

İzzet

İzzet; değer, itibar, şeref, yücelik, kuvvet ve kudret demektir. Kişinin insani değerlerle bezenerek geçici dünya menfaatleri karşısında şahsiyetli ve vakarlı olmasıdır.

(bk. Sürmeli vd., "izzet", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 186)

Onur

Onur; haysiyet, öz saygı, şeref, izzetinefis anlamlarına gelir. Kişinin haysiyetini zedeleyen ve kendisine karşı duyduğu saygı ile bağdaşmayan hareketler karşısında tepki göstermesidir.

(bk. Kubbealtı Lugatı, "onur")

***Görsel 1.4**: İnsan zamanını israf etmemeli, planlı ve disiplinli olmalıdır.*

Kişinin sahip olduğu izzetli ve onurlu duruş, asla başkalarına tepeden bakmasına veya kibirlenmesine yol açmamalıdır. Nitekim Yüce Allah, "**Şüphe yok ki Allah onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. O, büyüklük taslayanları hiç sevmez.**"[43] buyurmuştur. Mümin, gerçek değerini kendi nefsinde değil, Allah katındaki konumunda arar. Bu bilinç kişiye, sarsılmaz bir öz güven kazandırırken aynı zamanda tüm canlılara karşı mütevazı bir duruş sergilemesini sağlar. Kur'an-ı Kerim'de yer alan, "**... Asıl güç ve izzet Allah'ındır, Resulünündür, müminlerindir; fakat münafıklar bunu bilmezler!**"[44] ayeti, bu güvenin asıl dayanağını açıklar. Allah'tan (cc) hakkıyla sakınan bir gönül, dünyevi hiçbir güçten korkmaz. Bu da kişiye toplumsal baskılar karşısında hakkı savunma cesareti yani şecaat verir.

Bu duruşun tamamlayıcısı ise tevekküldür. Müslüman, bir işe girişirken sonucun mutlak sahibinin Allah (cc) olduğunu bilir. Bu teslimiyet onu başarısızlık korkusundan özgürleştirir. Çünkü onun için gerçek başarı, sadece hedefe ulaşmak değil; halis bir niyetle gösterilen gayretin kendisidir.

İlkeli yaşamanın en temel sınavı, kişinin kimsenin tanıklık etmediği yalnızlık anlarında verdiği kararlardır. Toplumsal onay veya kınama kaygısının ortadan kalktığı bu alan, insanın gerçek karakterinin aynasıdır. Müslüman için bu anlar, ihsan makamının tecelli ettiği yerdir. Hz. Peygamber'in ifadesiyle, Allah'ı (cc) görüyormuşçasına yaşamak[45]; sadece başkalarının yanındayken değil, kapalı kapılar ardında da aynı ahlaki vakarı korumayı gerektirir. Zira inanan bir kalp bilir ki insanlardan gizlenebilen her şey Allah'a (cc) ayandır. Bu bilinç, kişiyi diğer insanların yanı sıra kendi vicdanına karşı da dürüst kılar. Kimsenin görmediği yerde dahi haktan sapmayan, emanete hıyanet etmeyen ve harama el uzatmayan kişi; ilkelerini menfaatlere değil, mutlak bir teslimiyete bağlamış demektir. Bu sadakat, bireyin şahsiyetini sağlamlaştırır.

Değerden Hayata

Aşağıdaki metni okuyunuz ve soruların cevaplarıyla ilgili düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

İslam'ın ilk yıllarında Mekke'nin ileri gelenleri, Hz. Muhammed'in (sav) getirdiği mesajın kendi kurdukları adaletsiz düzeni (zorbalık, sömürü, sınıfsal ayrım) sarstığını fark ederler. Önce alay ederler, sonra sosyal dışlama (boykot) uygularlar. Sonuç alamayınca pazarlık ve tehdit yoluna başvururlar. Mekke'nin nüfuzlu isimleri, Hz. Muhammed'in amcası Ebu Talib'e giderek ağır bir baskı kurar ve onu tehdit ederler. Ebu Talib hem yeğenini korumak istemekte hem de kabilesinin yok olmasından endişe etmektedir. Yeğenini çağırır ve durumu anlatarak, "Beni ve kendini koru, gücümün yetmeyeceği yükü üzerime yükleme" der. Bu, bir insanın en yakınından gelen en büyük duygusal baskıdır. Bir yanda hayatta kalan tek koruyucusu ve amcası, diğer yanda ise uğruna yaşadığı ilkeleri, inançları vardır. Hz. Muhammed (sav) amcasına şu yanıtı verir:

"Ey amca! Vallahi, bu işi bırakmam için güneşi sağ elime, ayı da sol elime koysalar; ben yine de bu davadan vazgeçmem. Ya Allah onu galip kılar ya da ben bu yolda ölürüm!"

(bk. İbni Hişâm, "*es-Sîre*", 1/ 284-285)

1. Metinde Hz. Muhammed (sav) Mekkeli müşriklerin yaptığı zorbalık karşısında nasıl bir duruş sergilemiştir?
2. Sizin "Dünyaları verseler vazgeçmem" dediğiniz temel ilkeniz nedir?
3. Duygularınız ile ilkeleriniz çatıştığında nasıl bir yol izlersiniz?
4. Kişinin kendi ilkeleri uğruna mücadele vermesinin özgürlükle ilişkisi nedir?

Paylaşalım

Cebrail (as) Peygamber Efendimize, "İhsan nedir?" diye sordu. Peygamber Efendimiz ise "İhsan, Allah'ı görüyormuşçasına O'na kulluk etmendir. Sen O'nu göremesen de O, seni görmektedir." diye cevap verdi.

(bk. Buhari, "İman", 37)

İnsanın her yerde Allah'ın (cc) onu gördüğünü bilerek yaşaması onun hayatını nasıl değiştirir? Düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Yazalım

Aşağıdaki bilgi görselinde ilkeli insanın bazı özellikleri verilmiştir. Her bir özelliğin altına, o özelliğe örnek olabilecek davranış veya durumları yazınız.

İlkeli insan

- sıratımüstakim üzeredir.
  .....
  .....
- ahlaklıdır.
  .....
  .....
- özgüvenlidir.
  .....
  .....
- sorumluluk sahibidir.
  .....
  .....
- inancı ve değerleri uğruna mücadele eder.
  .....
  .....
- planlı ve çalışkandır.
  .....
  .....

Etkinlik - 2

30 dk.

Adı İlkeli Yaşamak

Amaç İlkeli yaşamanın önemini idrak edebilme

Yönerge

Aşağıdaki adımları öğretmeniniz rehberliğinde takip ederek etkinliği tamamlayınız.

1. Aşağıdaki soruları etkileşimli tahtada açınız veya sınıf tahtasına yazınız.

- Bir insanın dış baskılar veya anlık yönelimler yerine inanç ve ilkelerini merkeze alarak yaşaması, iç huzuru ve sosyal ilişkileri açısından hangi sonuçları doğurabilir?
- Görünür alanda (başkalarının yanındayken) sakındığınız olumsuz bir tutum veya davranıştan, kimsenin olmadığı, tamamen gizli bir alanda da sakınmak gerekir mi? Neden?

2. Sınıfın uygun bir yerinde birkaç sırayı ortada birleştirerek 4-5 kişilik bir iç çember (akvaryum) oluşturunuz. Kalan sıraları ise bu çemberi dışarıdan tamamen görecek şekilde çevreleyen bir dış çember olarak düzenleyiniz.

3. İç çembere tartışmayı başlatmak ve sürdürmek üzere gönüllü öğrencileri davet ediniz. Kalan öğrenciler olarak tartışmayı izlemek ve notlar almak üzere dış çembere yerleşiniz.

4. Aşağıdaki görev tanım tablosuna ve yönlendirici sorulara uygun olarak tartışma sürecini gerçekleştiriniz.

İç Çember	Dış Çember
• Tahtadaki soruları; yaşam tecrübeleriniz, inancınız, gözlemleriniz, ihsan bilinci ve sıratımüstakim kavramları çerçevesinde tefekkür ederek düşüncelerinizi gerekçeleriyle birlikte paylaşınız. • Tefekkür sürecinizi şu yönlendirici sorularla sürdürünüz: » Kimse bilmeyecek, duymayacak ve hiçbir hukuki yaptırımı olmayacak olsa bile; sadece kendinize ve Rabbinize duyduğunuz inanç, sizi gizli bir yanlıştan döndürür mü? » Sevilmemeyi, dışlanmayı veya oyunbozan olarak adlandırılmayı göze almadan ilkeli olunabilir mi? » İlkeli yaşamak için sadece doğru düşünceye sahip olmak yeterli midir? Yoksa düşünceyi eyleme geçirmek mi gerekir?	• İç çemberdeki arkadaşlarınızın savunduğu fikirleri, verdikleri örnekleri ve vurguladıkları değerleri dikkatle dinleyiniz. • Not alma ve analiz sürecinde şu sorulara odaklanınız: » İç çemberdeki hangi argüman veya yaşanmış örnek beni daha çok etkiledi/ikna etti? » Savunulan görüşlerden hangisi ihsan bilinciyle ve sıratımüstakim kavramıyla tam olarak örtüşüyor? • Tartışmanın akışına göre iç çemberden ayrılmak isteyen veya konuşmasını tamamlayan bir arkadaşınızın yerine, dış çemberden gönüllü olarak geçip fikrinizi ekleyiniz.

5. Normal sıra düzenine geçiniz. Etkinlikte paylaşılan düşüncelerle yürüttüğünüz tefekkür sürecinize dayalı olarak "İlkeli yaşamanın düşünce ve duygu dünyanızdaki karşılığı nedir?" sorusunun cevabına dair çıkarımlarınızı sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız. Çıkarımlarınızı öğretmeninizin rehberliğinde değerlendiriniz.

Değerlendirme

Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarındaki boşluklara yazınız.

1. Bir insanın toplumsal baskıya rağmen doğru olanı tercih etmesi onun karakter gelişimi ve iç huzuru üzerinde nasıl bir etki oluşturur? Örneklerle açıklayınız.

.....

.....

2. "Hiç kimsenin görmediği yerde verilen kararlar" ile ihsan arasında nasıl bir ilişki kurulabilir? Bu ilişkiyi etkinliğe dair gözlemleriniz üzerinden açıklayınız.

.....

.....

.....

Bu karekodla ilkeli yaşamakla ilgili e-içeriğe ulaşabilirsiniz.

Kontrol Noktası

Aşağıdaki ifadelerin doğru veya yanlış olduğunu işaretleyerek cevabınızın gerekçesini altına yazınız.

1. Sıratımüstakim üzere yaşamak, belirli ibadetleri yerine getirmekten ibarettir.

☐ Doğru ☐ Yanlış

Çünkü .....

.....

.....

2. İzzetli ve onurlu bir duruş sergilemek, kişinin kendi menfaatlerini adaletin önünde tutmasını gerektirir.

☐ Doğru ☐ Yanlış

Çünkü .....

.....

.....

3. İffet kavramı bedensel hazları kontrol etmenin yanında aklı, kalbi ve dili de çirkinliklerden korumayı kapsar.

☐ Doğru ☐ Yanlış

Çünkü .....

.....

.....

Performans Görevi

Amaç

- İnsanın değeri ve sorumluluğu konusunda temel kaynakları kullanabilme
- İlkeli yaşamanın önemini idrak edebilme

Görev

Bu görevde sizden insanın yaratılış gayesini, sorumluluklarını ve ilkeli bir duruşun hayatın içindeki somut karşılıklarını içeren "gençlerin ilkeli yaşam rehberi" konusunda sesli ağ günlüğü veya kısa film senaryosu hazırlamanız beklenmektedir.

Beceriler

Temel kaynakları kullanma, idrak etme

Süre

- Hazırlık iki hafta
- Sınıf içi performans 35 dakika

Ürün

Sesli ağ günlüğü veya kısa film senaryosu

Puanlama Yöntemi

Dereceli puanlama anahtarı

Yönerge

Sevgili öğrenciler, bu performans görevine başlamadan önce aşağıdaki "Hazırlık Aşaması" bölümünü dikkatle okuyunuz. Belirtilen hazırlıkları iki hafta içinde tamamlayıp elde ettiklerinizi eksiksiz bir şekilde sınıfa getiriniz. "Sınıf İçi Performans Aşaması" bölümündeki adımları esas alarak ürününüzü sınıfta oluşturunuz.

Hazırlık Aşaması (İki hafta)

1. Hazırlayacağınız ürünün değerlendirilmesinde kullanılacak değerlendirme ölçütlerini inceleyiniz.
2. Diyanet İşleri Başkanlığının matbu ve dijital kaynaklarını kullanarak insanın değeri, iradesi ve sorumluluğuyla ilgili en az iki ayet ve iki hadis belirleyiniz. Belirlediğiniz ayet ve hadisleri not alınız.
3. İçeriğinizde yer vermek üzere eşrefimahlukat, emanet ve sıratımüstakim kavramlarına dair günlük yaşamdan örnekler hazırlayınız ve bu örneklerle ilgili notlar alınız.
4. "Hiç kimse görmediğinde bile bir gencin ilkeli davranmasını sağlayan motivasyon nedir?" sorusu üzerine tefekkür ederek içeriğinizin ana fikrini oluşturunuz.
5. Hazırlayacağınız ürüne (Sesli ağ günlüğü veya kısa film senaryosu) karar veriniz.

Sınıf İçi Performans Aşaması (35+35 dk.)

Aşağıdaki hususları dikkate alarak ürününüzü hazırlayınız.

1. Seçtiğiniz ürüne göre
   a) Sesli Ağ Günlüğü: 15-20 dakikalık, etkileyici bir tonlama ve uygun fon müziği içeren ses kaydı hazırlayınız.
   b) Senaryo: Karakterlerin iç dünyasını, diyaloglarını ve çekim mekânlarını içeren yazılı bir metin oluşturunuz.
2. İçerikte
   - İnsanın neden eşrefimahlukat olduğu, sadece fiziksel özellikleriyle değil; akıl, irade ve vicdan üzerinden vurgulanmalıdır.
   - İnsanın Allah'ın (cc) halifesi olması; Allah'ın (cc) ona yüklediği emanetle ilişkilendirilerek ürüne yansıtılmalıdır.

- Seçilen ayet ve hadisler, anlatılan olay veya durumun sonucu (gerekçesi) olarak metin veya sesli anlatım içerisinde doğal bir akışla sunulmalıdır.
- İçerikte sıratımüstakim kavramı kararlılık, orta yol ve dosdoğru olma ilkeleriyle ilişkilendirilmelidir.
- Gençlerin sosyal medyadaki davranışları, arkadaş ilişkilerindeki sınırları veya dürüstlükleri onurlu ve öz güvenli bir yaşam örneği olarak sunulmalıdır.

3. Sesli ağ günlüğünün veya senaryonun final bölümünde "İlkeli yaşamak uzun vadede insanın öz saygısını nasıl korur?" sorusuna dair tefekkür ürünü olan bir ana mesaj veya bitiş cümlesi bulunmalıdır.

Ölçütler ve Değerlendirme

- Hazırladığınız ürün "temel kaynakları kullanma, idrak etme, dil ve anlatım kurallarına uyma ve özgünlük" ölçütlerine göre değerlendirilecektir.
- Ürünü tamamladıktan sonra öz değerlendirme formunu doldurunuz.

Dereceli Puanlama Anahtarı				
ÖLÇÜTLER	**Geliştirilmesi gerekir (1)**	**Kabul edilebilir (2)**	**Oldukça başarılı (3)**	**Puan**
Temel Kaynakları Kullanma	Belirlenen ayet ve hadisler eksiktir veya metinle bağlantısı kopuktur. Kaynak kullanımı sadece aktarma düzeyindedir.	En az iki ayet ve iki hadis kullanılmıştır ancak bunlar anlatı içinde tam olarak yansıtılmamıştır, içerikten bağımsız görünmektedir.	İlgili ayet ve hadisler metnin akışına doğal bir şekilde yansıtılmıştır, olayların gerekçesi olarak etkili biçimde kullanılmıştır.	
İdrak Etme	Eşrefimahlukat, emanet, halifelik gibi kavramlar yüzeysel geçilmiş, günlük hayatla bağ kurulamamıştır.	Kavramlar doğru tanımlanmış ve örneklendirilmiştir ancak ilkeli yaşamanın motivasyonu ile kavramlar arasındaki bağ zayıf kalmıştır.	Tüm temel kavramlar akıl, irade ve vicdan ekseninde derinlemesine işlenmiş, sıratımüstakim kavramı somut yaşam örnekleriyle örtüşmüştür.	
Dil, Anlatım ve Sunum	Anlatım duru değildir. Sesli günlükte tonlama monoton, senaryoda diyaloglar yapay veya formata (sahne/mekân) aykırıdır.	Dil bilgisi kurallarına genel olarak uyulmuştur. Anlatım açık olsa da dinleyiciyi veya okuyucuyu etkileme gücü sınırlıdır.	Dil ve üslup kurallarına tam uyulmuştur. Sesli günlükte etkileyici tonlama/fon müziği; senaryoda ise karakter derinliği ve güçlü diyaloglarla uygun bir akış sağlanmıştır.	
Özgünlük	İçerik kalıplaşmış ifadelerden oluşmaktadır. Bitişteki tefekkür mesajı eksiktir.	Standart bir bakış açısı sunulmuştur. Bitiş mesajı verilmiştir ancak özgün bir yorum veya derin bir düşünce ürünü hissi vermemektedir.	Konu alışılmışın dışında, özgün bir kurguyla işlenmiştir. Bitiş cümlesi, güçlü bir tefekkür sürecine sevk etmektedir.	
			TOPLAM PUAN	
(9-12 Puan: Başarılı, 5-8 Puan: Gelişmekte, 1-4 Puan: Destek Almalı)				

Öz Değerlendirme Formu			
Bu form kısa film senaryosu çalışmanızı değerlendirmeniz amacıyla hazırlanmıştır. Ölçütleri okuyunuz ve çalışmanızı en iyi yansıtan sütunu X ile işaretleyiniz.			
Değerlendirme Ölçütleri	**Evet**	**Kısmen**	**Hayır**
1. İnsanın değeri ve sorumluluğu konusundaki temel kaynakları (en az iki ayet ve iki hadis) metnin akışına uygun şekilde kullandım.			
2. İnsanın neden eşrefimahlukat olduğunu akıl, irade ve vicdan kavramlarıyla açıkladım.			
3. Seçtiğim üründe (günlük veya senaryo) kavramları (emanet, sıratımüstakim vb.) günlük hayattan örneklerle işledim.			
4. Hazırlık aşamasında topladığım notları, ayet-hadis örneklerini ve günlük yaşam kesitlerini sınıfa getirdim.			
5. Sınıf içindeki 35 dakikalık süreyi planlama, taslak oluşturma ve bitiş cümlesini yazma aşamaları için verimli kullandım.			
6. İlkeli yaşamanın insanın öz saygısını nasıl koruduğu sorusuna dair özgün ve etkileyici bir bitiş mesajı oluşturdum.			

1.3. Örnek Bir Şahsiyet: Necmeddin Okyay

Konuya Başlarken

Aşağıdaki soruların cevaplarını sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. **Bir insanın güzel ahlaklı olduğunu nasıl anlarsınız?**
2. **Aşağıdaki sözden ne anlıyorsunuz?**

"Âyînesi iştir kişinin, lâfa bakılmaz.
Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde."

(Ziya Paşa, *Tercî-i Bend ve Terkîb-i Bend*, haz. Yorulmaz, 101)

âyîne: ayna
rütbe-i akıl: akıl seviyesi

Etkinlik - 3

30 dk.

Adı Necmeddin Okyay

Amaç Necmeddin Okyay'ın örnekliğini müşahede edebilme

Ön Hazırlık

Aşağıdaki adımları takip ederek ön hazırlık çalışmasını tamamlayınız.

1. Necmeddin Okyay'la ilgili aşağıdaki bilgileri okuyunuz.

Necmeddin Okyay; hezarfen (bin fenli) olarak anılırdı. Hafızdı. Mürekkep ve cilt uzmanıydı. Bir ebru türünün mucidiydi. 400 çeşit gül yetiştiren bir bahçıvan ve Osmanlı'nın son kemankeşlerinden (okçularından) biriydi.

2. Aşağıdaki tabloya Necmeddin Okyay'la ilgili bildiklerinizi ve cevabını merak ettiğiniz soruları yazınız.

Necmeddin Okyay hakkında	
Bildiklerim	**Cevabını Merak Ettiğim Sorular**
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

3. Karekodla verilen genel ağ bağlantısından ve matbu kaynaklardan yararlanarak Necmeddin Okyay'la ilgili merak ettiğiniz konuları araştırınız.

Yönerge

Aşağıdaki adımları öğretmeniniz rehberliğinde takip ederek etkinliği tamamlayınız.

1. Necmeddin Okyay'la ilgili araştırmanız sonucunda ulaştığınız bilgileri sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Sınıfta yapılan paylaşımlar sonucunda Necmeddin Okyay'la ilgili öğrendiklerinizi aşağıdaki bilgi görseline yazınız.

Necmeddin Okyay'la İlgili Öğrendiklerim

.....
.....

.....
.....

.....
.....

.....
.....

3. Necmeddin Okyay'la ilgili öğrendiklerinizden hareketle günümüz gençliğinin onu hangi konularda örnek alması gerektiğini düşünüyorsunuz? Çıkarımlarınızı sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Değerlendirme

Aşağıdaki çıkış kartına "Gençlere Örnek Bir Şahsiyet: Necmeddin Okyay" konulu kısa bir ağ günlüğü yazınız.

Gençlere Örnek Bir Şahsiyet: Necmeddin Okyay

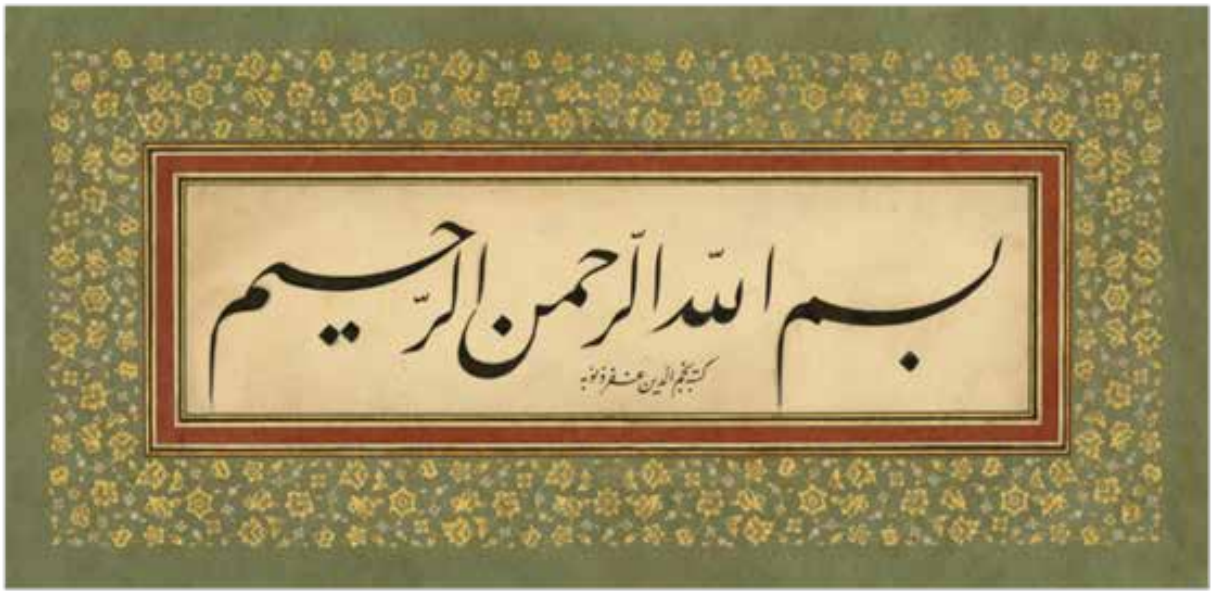

***Görsel 1.5**: Necmeddin Okyay*

2.3K

Hezarfen Necmeddin Okyay (1883-1976), Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan geleneksel Türk sanatlarının (hüsnühat, ebru, ciltçilik) günümüze aktarılmasını sağlayan müstesna bir şahsiyettir. Azmi, çok yönlülüğü ve hayatı boyunca öğrenme tutkusuyla herkes için güzel bir rol model olan Okyay'ın yaşamı, sanatın sadece bir uğraş değil, bir hâl ve ahlak meselesi olduğunu gösteren pek çok dersle doludur.

1883 yılında Üsküdar'da dünyaya gelen Okyay, eğitimine Karagazi Mahalle Mektebi'nde başlamış ve Ravza-i Terakki Rüştiyesi'ni tamamlamıştır. Henüz lise yıllarında hat sanatına gönül vermiştir. Ortaokul yıllarında başladığı hafızlık eğitimini sabırla ve öğrenme aşkıyla dışarıdan aldığı derslerle tamamlayan Okyay, Çinili Camii İmamı Nuri Efendi'den ilmiye icazeti alarak "Efendi" unvanını taşımaya hak kazanmıştır. Babasının vefatının ardından, 1907-1947 yılları arasında kırk yıl boyunca Üsküdar Yeni Valide Camii'nde imamlık ve hatiplik görevini gerine getirmesi onun sadakat ve sorumluluk bilincinin en somut göstergesidir.[46]

***Görsel 1.6**: "Bismillahirrahmanirrahim" Hattat: Necmeddin Okyay Müzehhibe: Gülsüm Gügercin*

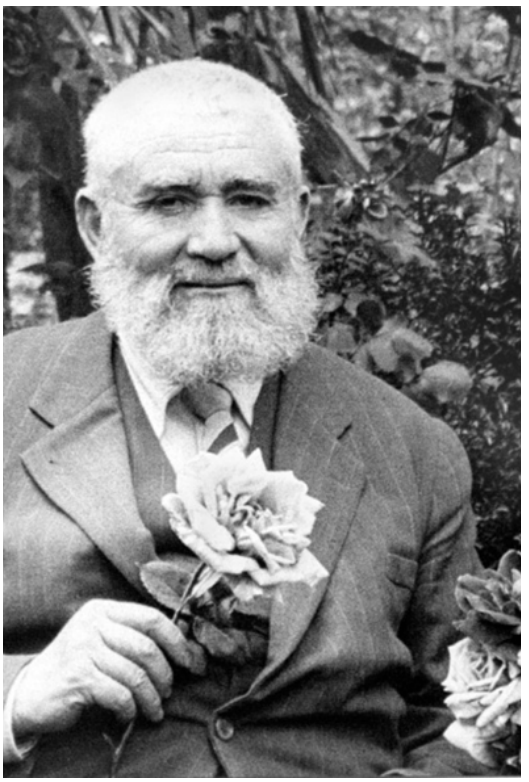
Ahmet Yüksel Özemre, Üsküdar'da Bir Attar Dükkânı isimli kitabında Okyay'ın Yeni Valide Camii'nde kıldığı namazları şöyle anlatır: "İmamların kıldırdıkları namazın tavrına göre, cemâati fevkalâde tesir altında bırakabildiklerini, çocukluğumda Necmeddin Hoca ve Sâim Efendi Amca'nın arkalarında kılmış olduğum namazlardan -bilhassa terâvih namazlarından- bilmekteyim. Kıldırdıkları namazla cemâate onlar kadar inşirah, neş'e ve letâfet bahşeden imamlara -maalesef- bir daha hiç rastlayamadım. Onların arkasında namaz kılan bir insan, namazın bittiğine hayıflanırdı."[47]

Necmeddin Okyay, pek çok farklı alandaki uzmanlığı nedeniyle "bin fenli" anlamına gelen "Hezarfen" lakabıyla anılır. Özbek Şeyhi Edhem Efendi'den öğrendiği ebru sanatına yenilikler kazandırmıştır. Çiçekleri (lale, karanfil, sümbül) doğadaki hallerine en yakın biçimde tekneye resmederek "Necmeddin Ebrusu" (çiçekli ebru) tarzını oluşturmuş ve "yazılı ebru" tekniklerini geliştirmiştir. Bu, onun geleneğe saygı duyarken onu geliştirmenin de gayreti içerisinde olduğunu gösterir. Devrin usta isimlerinden sülüs, nesih, talik ve rik'a öğrenmiş; özellikle talik yazıda döneminin üstadı kabul edilmiştir (Görsel 1.6). Profesyonel düzeyde ciltçilik yapmış, yeni cilt kalıpları üretebilmek için o dönem ileri bir teknik olan maden kaplama (galvanoplasti) yöntemini öğrenmiştir. Hatta eski üstatların geleneğine sadık kalarak kendi is mürekkebini bizzat kendisi üretmiştir.[48]

***Görsel 1.7:** Necmeddin Okyay kaligrafisi. Kaligraf: Sabahattin Nayir*

Okyay'ın ilgi alanları sadece kâğıt ve mürekkeple sınırlı kalmamıştır. Geleneksel Türk okçuluğunda üstatlık seviyesine erişmiştir. Soyadı Kanunu çıktığında "Okyay" ismini bu tutkusundan dolayı seçmiştir. Hz. Peygamber'e olan sevgisi onu gül sevdasına düşürmüştür. Bahçesinde

Görsel 1.8: *Necmeddin Okyay*

400 farklı türde gül yetiştirmiş, her birinin Latince ismini ezbere bilecek kadar derin bir botanik bilgisine sahip olmuştur. Yaratıcı'nın eserlerine duyduğu derin sevgiyi ve estetik hassasiyetini gösteren bu tutkusu ona pek çok madalya kazandırmıştır. Kendi adı ile kataloglara yazılmış gül çeşitleri bulunmaktadır. Evine gelen misafirlere gül hediye ettiği bilinmektedir. Ayrıca güllere olan düşkünlüğü nedeniyle çevresinde "gül çapkını" olarak tanınmıştır. İmzasız hat eserlerinin kime ve hangi yıla ait olduğunu teşhis edebilecek kadar keskin bir sanat tarihi bilgisine sahiptir. Necmeddin Okyay; nüktedan, güçlü ve neşeli kişiliğiyle de çevresinde çok sevilmiştir[49] (Görsel 1.8).

Okyay'ın evi, dostları ve yerli-yabancı misafirlerin uğrak yeri olmuş ve kültür-sanat merkezi hâline gelmişti. Prof. Dr. Muhammed Hamîdullah, İstanbul'a gelişlerinde onu ziyaret etmekten hoşlanır ve onun için "bakıyyetü's-sâlihîn" derdi.[50] Bu söz salihlerin (iyi ve erdemli insanların) geri kalan bakiyesi demektir ve kendisinden önceki büyük âlimlerin, ariflerin veya örnek şahsiyetlerin ahlakını ve yolunu sürdüren, o kuşaktan geriye kalan son örnek şahsiyet anlamında kullanılır.

1918 yılında, İstanbul işgal altındayken büyük zorluklarla bulduğu "lök boyasını", 1923'te düşman gemilerinin şehri terk ettiği günün sevinciyle hazırladığı "Gel keyfim gel" yazılı ebrusunda kullanarak sanatsal bir milli gurur sergilemiştir. Tasavvuf ve fıkıh alanlarıyla ilgilenmiştir. Osmanlı Türkçesi, Arapça ve Farsça öğrenmiş ve bu dillerde yazılmış kitapları okumuştur. Bütün bu bilgi birikimine rağmen "Evladım zamanın en iyi hocalarından ders gördüm ama kendim bir şey olamadım!"[51] diyecek kadar mütevazı ve sadık bir ruha sahip olan Okyay, hayatını öğrenmeye ve öğretmeye adamıştır.

5 Ocak 1976 tarihinde, doksan üç yaşındayken vefat eden Okyay, kırk yıl hizmet verdiği camiden uğurlanarak Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir. Necmeddin Okyay; bir sanatçı, sporcu, botanikçi ve koleksiyoner olmanın ötesinde, vatansever bir muallim olarak kültürel mirasımızı geleceğe taşıyan örnek bir abide şahsiyettir.[52]

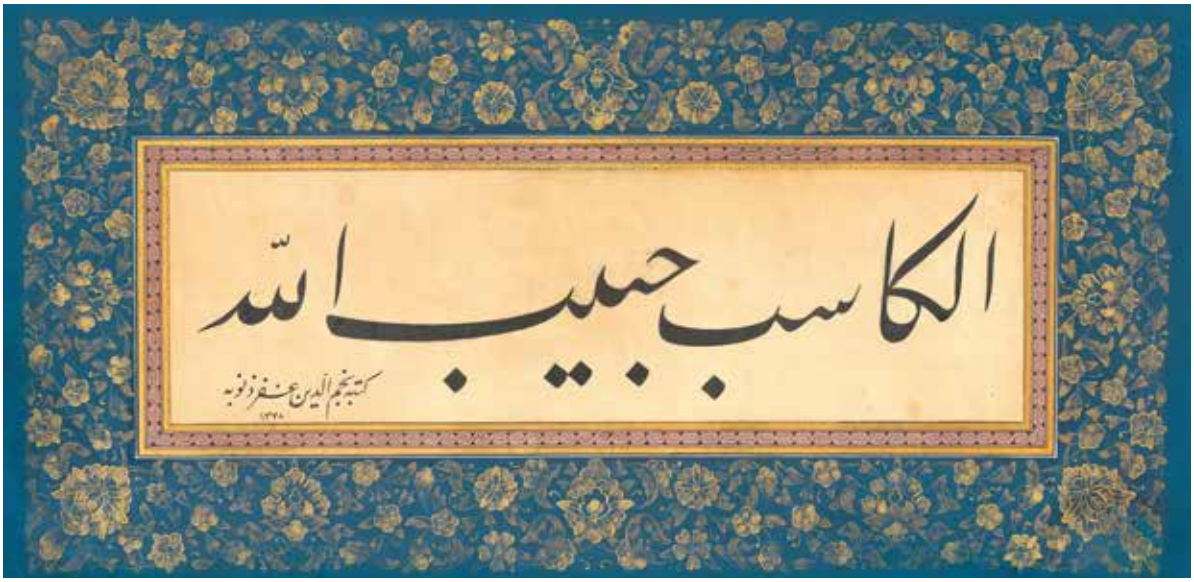
Okuyalım

"Çalışkanlığı ve eğitime karşı duyduğu sevginin yanında sadece bu dünyaya bağlı olarak yaşamamıştır. Yaptığı her işte ihsan anlayışını benimsemiştir. İhsan, tasavvuf kültürünün özünü oluşturur. Allah'a onu görüyormuşsun gibi kulluk etmek şeklinde Hz. Peygamber tarafından tanımlanmıştır. Tasavvuf düşüncesinin kaynağı ihsandır. Okyay'ın hayatının tamamı; eğitimi, mesleği ve yan uğraşları ile onun şahsiyetinin merkezinde tasavvuf vardır. Okyay her vesile ile Allah'ı hatırlamak ve onu bilmek için seçtiği tüm alanlarda aynı özü muhâfaza etmiştir. Allah'ı görür gibi yaşamak ve her bakılan yerde onu görmek tasavvufî meşrebinin bir özelliği olarak vurgulanabilir. Onun sanat olarak tercih ettiği bütün alanlar Hakk'ı hatırlamak ve baktığı her yerde onu görmek üzerinedir."

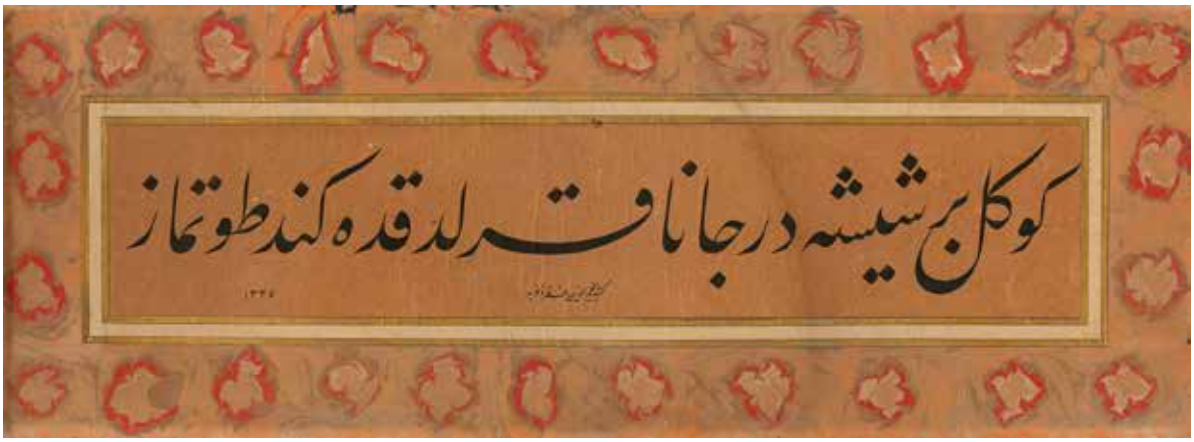
(ÖZTÜRK, *Tasavvuf Kültürü Bağlamında Necmeddin Okyay'ın Şahsiyeti ve Eserleri*, 51-52)

Değerden Hayata

Aşağıdaki görselleri ve açıklamalarını inceleyiniz. Öğretmeninizin rehberliğinde soruların cevaplarını sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

***Görsel 1.9**: "Çalışıp kazanan kimse Allah'ın sevgili kuludur." Hattat: Necmeddin Okyay Müzehhib: İmzasız (Bilinmemektedir.)*

***Görsel 1.10**: "Gönül bir şîşedir câna kırıldıkda kened tutmaz!" Hattat: Necmeddin Okyay Ebru sanatçısı: Necmeddin Okyay*

1. Görselleri verilen Necmeddin Okyay eserlerini incelediğinizde bu eserlerde dikkatinizi ilk çeken ne oldu?
2. Eserlerdeki yazılar ve süslemeler arasında nasıl bir ilişki görüyorsunuz?
3. Sanatçı bu eserlerdeki sözlerle ne anlatmak istemiş olabilir?
4. Bu eserleri bir arkadaşınıza anlatacak olsaydınız nasıl tarif ederdiniz?
5. Bu eserler Necmeddin Okyay'ın sanat anlayışı hakkında size neler anlatır?
6. Bu tür estetik eserler ortaya koymak eserlerin sahibiyle ilgili nasıl bir mesaj verir?

Bu karekodla örnek bir şahsiyet: Necmeddin Okyay'la ilgili e-içeriğe ulaşabilirsiniz.

Kontrol Noktası

Necmeddin Okyay'ın şahsiyeti hakkında edindiğiniz bilgileri ve çıkarımlarınızı aşağıdaki yönlendirici ifadeleri kullanarak öğrenme günlüğüne kaydediniz.

Öğrenme Günlüğü

1. **Necmeddin Okyay'ın hayatında veya sanatında beni en çok şaşırtan/etkileyen şey şudur:**

   .....

   .....

   .....

   .....

2. **Necmeddin Okyay'ın "Hezarfen" kişiliğiyle ilişkilendirdiğim kavram veya değerler şunlardır:**

   .....

   .....

   .....

   .....

3. **Necmeddin Okyay'ın örnekliğinden hareketle, kendi hayatımda daha sabırlı veya daha titiz yapmak istediğim bir iş/hobi seçsem bu ..... olurdu. Bu konuda ilk adımım ise ..... olurdu.**

Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme

Aşağıdaki 1-3. soruları verilen metne göre cevaplayınız. Sorularda doğru olduğunu düşündüğünüz tüm seçeneklerin başına X koyarak işaretleyiniz.

Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde insanın tesadüfen değil, özel bir amaçla ve en güzel biçimde (ahsenitakvim) yaratıldığı vurgulanır. Özel bir amaçla yaratılan bu varlık, yeryüzünde Allah'ın (cc) halifesi olma onuruna erişmiştir. Ancak bu onur, beraberinde ağır bir emaneti de getirmiştir. İnsan, diğer canlılardan farklı olarak akıl ve iradeyle donatılmış; bu sayede doğru ile yanlışı ayırma yetisine sahip kılınmıştır.
Bu bağlamda insanın kendisini tanıması büyük bir kıymet taşır. Kişinin önce kendi iç dünyasını ve potansiyelini keşfetmesi, yani kendini bilmesi; ardından bu farkındalıkla Rabbini tanıması gerekir. İslam düşüncesinde marifet kavramıyla ifade edilen bu süreç, kulun yaratıcısına giden yolculuğudur. Neticede insanın üstünlüğü; kendini tanımasından, Rabbini bilmesinden ve iradesini iyilik yolunda kullanarak sorumluluklarını yerine getirmesinden kaynaklanır. Bu konuda aşağıdaki kaynaklara başvurulabilir:

- "Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık." (Tin suresi 4. ayet)
- "Hani Rabbin meleklere, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' demişti..." (Bakara suresi 30. ayet)
- "Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler ve ondan korktular. Onu insan yüklendi..." (Ahzab suresi 72. ayet)
- "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zariyat suresi 56. ayet)
- "Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, akıl hastalığına duçar olandan aklı başına gelinceye kadar ve ergenlik çağına gelinceye kadar çocuktan." (Ebu Davud, "Hudud", 17)
- "Hiçbiriniz kendisi için istediğini mümin kardeşi için de istemedikçe (gerçek anlamda) iman etmiş olmaz." (Buhari, "İman", 7)
- "Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz; ancak kalplerinize ve amellerinize bakar." (Müslim, "Birr", 34)

1. İnsanın eşrefimahlukat olarak nitelendirilmesinin gerekçeleri arasında aşağıdakilerden hangileri gösterilebilir?

☐ a) Özel bir amaçla ve yetkinlikle yaratılması

☐ b) Yeryüzündeki imkânları yönetme ve iyileştirme konusunda halifelik görevinin verilmesi

☐ c) Diğer canlılardan farklı olarak kararlarında özgürlük sağlayan irade gücüne sahip olması

☐ ç) Evrendeki tüm varlıkların mutlak hâkimi ve sahibi konumunda bulunması

☐ d) Akıl yetisi sayesinde bilgi üretme ve değerler sistemi kurabilme potansiyeli taşıması

2. Bir öğrenci, Kur'an-ı Kerim mealleri ve hadis kaynakları üzerinden insanın sorumluluğu konusunu araştırırken aşağıdaki çıkarımlardan hangilerine ulaşırsa kaynakları doğru ve bütüncül bir şekilde kullanmış olur?

☐ a) İnsanın değeri, ahlaki ve iradi tercihlerine bağlıdır.

☐ b) İnsanın sorumluluğu, bireysel ibadetlerle sınırlıdır.

☐ c) Kendini bilme süreci, bireyin davranışlarının sorumluluğunu üstlenmesi için bir ön koşuldur.

☐ ç) Emanet bilinci, insanın hem kendisine hem de çevresindeki tüm varlıklara karşı duyarlı olmasını gerektirir.

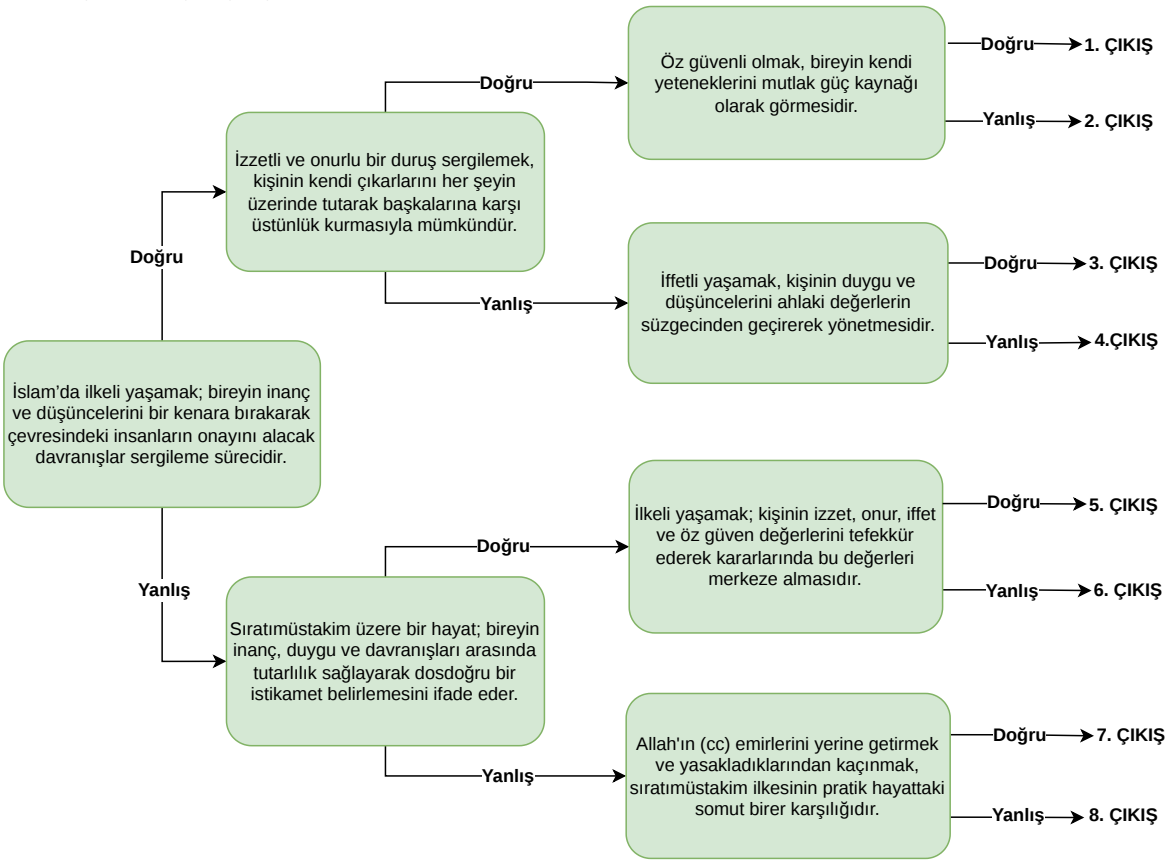
☐ d) İrade ve akıl sahibi olmak, her davranışın bir sorumluluğunun olduğu bilincini zorunlu kılar.

3. İnsanın sorumluluk sahibi bir varlık olmasıyla ilgili aşağıdaki yargılardan hangilerine ulaşılabilir?

- ☐ a) İnsanın sorumlu tutulması, onda akıl ve irade gibi ayırt edici özelliklerin bulunmasının bir sonucudur.
- ☐ b) Emanet bilinci, insanın hem yaratıcısına hem de diğer varlıklara karşı yükümlülüklerini kapsar.
- ☐ c) İnsanın yeryüzündeki halifelik görevi, ona doğa üzerinde sınırsız ve denetimsiz bir tasarruf hakkı verir.
- ☐ ç) Kendini bilen Rabbini bilir ilkesi gereği, bireyin kendi yetenek ve sınırlarını fark etmesi sorumluluk bilincini güçlendirir.
- ☐ d) Akli dengesi yerinde olmayan veya iradesi dışında hareket eden bireyler dinî yükümlülüklerden muaftır.
- ☐ e) İnsanın değeri, yaratılışındaki biyolojik mükemmellikten gelir.

Aşağıdaki 4. soruyu verilen tanılayıcı dallanmış ağaca göre cevaplayınız.

4. Aşağıda verilen ifadelerin doğru veya yanlışlığına göre yönlendirici okları takip ederek ulaştığınız çıkışı işaretleyiniz.

Aşağıdaki 5-9. soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

5. Kur'an-ı Kerim mealleri ve hadis kaynakları ışığında insanın akıl ve irade sahibi bir varlık olması, onun Rabbine ve diğer varlıklara karşı sorumluluklarını nasıl etkilemektedir? Temel kavramları (emanet, halife) kullanarak açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

6. İlkeli yaşamak, insanın sadece kurallara uyması değil; inanç, duygu ve düşüncelerini sıratımüstakim (dosdoğru yol) üzere birleştirmesidir.

Bu ifadeden hareketle; iffet, izzet, onur, öz güven ve planlı yaşamak değerlerinin Müslüman bir gencin günlük hayatına etkisini açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

7. Necmeddin Okyay'ın sanat tutkusu, sabrı ve birçok alandaki örnekliği sizin ilkeli yaşamak ve kendini bilmek konusundaki düşüncelerinizi nasıl etkiledi? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

8. Bir insanın kendi düşünce ve davranışlarını sürekli gözden geçirmesi, onun Allah'ın (cc) yeryüzündeki halifesi olma sorumluluğuyla nasıl ilişkilendirilebilir? Örnek vererek açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

9. Bir lise öğrencisi, okulun teknoloji laboratuvarında arkadaşlarıyla bir proje yürütmektedir. Öğrenci, kendisine emanet edilen hassas ölçüm cihazlarını kullanırken bir parçanın zarar gördüğünü fark eder. Kimsenin görmediği bu durumda öğrenci, projenin aksamaması için durumu gizlemek ile hatasını kabul edip sorumluluk almak arasında bir ikilem yaşamaktadır.

- "Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder..." (Nisa suresi 58. ayet)
- "Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden güvende olduğu kimsedir…" (Tirmizi, "İman", 12)

Öğrencinin ayet ve hadisteki mesajlara uygun hareket edebilmesi için nasıl bir tavır sergilemesi gerekir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

Aşağıdaki 10-15. soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

10. İlkeli yaşamayı sıratımüstakim çerçevesinde ele alan bir genç; hayatını izzet, onur, iffet, öz güven ve planlılık değerleri üzerine inşa eder. Bu değerler; kişinin anlık duygu ve tepkilerine göre değil, ahlaki ilkelere göre hareket etmesini sağlar.

Grup	Ayet-Hadis	İçerik Sınıflandırması
I.	"Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde (ahsenitakvim) yarattık." (Tin suresi 4. ayet)	İnsanın Değeri
II.	"Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yüklendi..." (Ahzab suresi 72. ayet)	İnsanın Sorumluluğu
III.	"Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz; ancak kalplerinize ve amellerinize bakar." (Müslim, "Birr", 34)	İnsanın Değeri ve Sorumluluğu
IV.	"Göklerdeki ve yerdeki her şey, mülkün sahibi, mukaddes, mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah'ı tespih eder." (Cuma suresi 1. ayet)	İnsanın Sorumluluğu

Bu tabloya göre öğrencilerin yaptığı sınıflandırmalarla ilgili aşağıdaki değerlendirmelerden hangisi doğrudur?

A) Tablonun tamamında ayetlerin ve hadisin içerik sınıflandırması doğru yapılandırılmıştır.

B) I. gruptaki ayet, insanın sorumluluk almadığı sürece bir değer taşımayacağını ifade etmektedir.

C) II. gruptaki emanet kavramı, insanın yeryüzünde kendi ihtiyaçlarını karşılama yetisini tanımlar.

D) III. gruptaki hadis, insanın değerinin doğuştan gelen fiziksel özelliklerine bağlı olduğunu vurgulamaktadır.

E) IV. gruptaki ayet, insanın özel sorumluluğundan ziyade evrendeki genel düzene işaret etmektedir.

11. "Mümin müminin aynasıdır, mümin müminin kardeşidir, (ihtiyaç duyduğunda) onun geçimini temin eder, zarardan ziyandan onu korur ve arkasından (gıyabında) da elinden geldikçe onu savunur." (Ebu Davud, "Edeb", 49)
"Nefsini (kendini) bilen, Rabbini bilir." (Özlü söz)

Yukarıdaki hadis ve özlü söz birlikte değerlendirildiğinde insanın kendini bilme süreci ile toplumsal sorumluluğu arasındaki ilişki hakkında yapılabilecek en kapsamlı çıkarım aşağıdakilerden hangisidir?

A) İnsanın sorumluluk alanı, çevresindekilerle gerçekleştirdiği fiziksel etkileşimler çerçevesinde şekillenir.
B) Kişinin kendi potansiyelini keşfetmesi, yaratıcısına ve topluma karşı ödevlerini anlamlandırmasında temel bir basamaktır.
C) Sorumluluk bilincinin gelişimi, kişinin toplumsal hayattan uzaklaşarak kendi iç dünyasına yönelmesiyle olgunluğa erişir.
D) İnsanın varlık dünyasındaki değeri, doğuştan sahip olduğu biyolojik özelliklerin kusursuzluğu ile ölçülür.
E) Rabbini tanıma sürecini merkeze alan bir kişi için dünyevi planlamalar manevi gelişim yolunda önemini yitirir.

12. İslam inancına göre insan, sadece biyolojik bir canlı değil; akıl ve irade sahibi olması sebebiyle yeryüzünde Allah'ın (cc) halifesi olarak görevlendirilmiş bir varlıktır. Bu görev, beraberinde önemli sorumluluklar getirmiştir.

Bu bağlamda, aşağıdakilerden hangisi insanın eşrefimahlukat vasfına uygun bir sorumluluk bilinci sergilediğine doğrudan kanıt gösterilebilir?

A) Kararlarını toplumun onayını alma önceliğine dayalı olarak şekillendirmesi
B) Karşılaştığı ahlaki ikilemlerde, kendi menfaatlerini her şeyin üstünde tutması
C) Yeteneklerini kişisel başarı ve statü elde etme hedefiyle sınırlandırması
D) Doğal kaynakları gelecek nesillerin hakkını gözeterek kullanması
E) Yaratılış amacını düşünmeden gündelik ihtiyaçlarına odaklı bir yaşam sürmesi

13. Necmeddin Okyay; hat, ebru, okçuluk ve gül yetiştiriciliği gibi pek çok alanda uzmanlaşmış bir "Hezarfen"dir. Onun bu çok yönlü örnekliği, insanın yaratılış amacı ve kendisine verilen üstün vasıflarla ilişkilendirilmektedir.

Necmeddin Okyay'ın örnekliği üzerinden eşrefimahlukat kavramını inceleyen bir kişinin ulaşabileceği en kapsamlı yargı aşağıdakilerden hangisidir?

A) İnsan, vaktini değerlendirmek amacıyla sanatsal faaliyetlere yönelen bir varlıktır.
B) Hezarfen olmak, geçmiş dönemlere ait ve günümüzde karşılığı bulunmayan bir idealdir.
C) İnsanın disiplinli çalışması ve güzel ahlakı kuşanması, Allah'ın (cc) ona verdiği değere uygun yaşamasının göstergesidir.
D) Necmeddin Okyay gibi şahsiyetlerin başarısı, doğuştan gelen kabiliyetlerin çaba gerektirmeden ortaya çıkmasıdır.
E) Sanatsal başarılar, bireyin dinî ve ahlaki sorumluluk alanı dışında kalan estetik tercihleridir.

14. İlkeli yaşamayı sıratımüstakim çerçevesinde ele alan bir genç; hayatını izzet, onur, iffet, öz güven ve planlılık değerleri üzerine inşa eder. Bu değerler; kişinin anlık duygu ve tepkilerine göre değil, ahlaki ilkelere göre hareket etmesini sağlar.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi ilkeli yaşamayla ilgili doğru bir çıkarımdır?

A) İzzet sahibi bir kişi, haksızlık karşısında onurunu koruyarak adil bir duruş sergiler.

B) İffetli yaşamak, kişinin davranışlarını toplumsal beklentilere göre esnetmesi anlamına gelir.

C) Öz güven, kişinin kendi gücünü mutlak görmesi ve kimseden yardım almaması sürecidir.

D) Planlı yaşamak, sıratımüstakim ilkesinden bağımsız, dünyevi bir başarı stratejisidir.

E) İlkeli yaşamak, inanç ve davranışlar arasında dönemsel kopukluklar yaşanmasını doğal karşılar.

15. Kur'an-ı Kerim meallerini inceleyen bir öğrenci; insanın yeryüzündeki konumu, ona verilen akıl ve irade nimeti ile bu nimetlerin kullanımından doğan sorumluluklar arasında bir bağ kurmuştur..

Aşağıdakilerden hangisi bu öğrencinin tefekkür sürecinde yararlandığı ayetlerden biri olamaz?

A) "Hani Rabbin meleklere, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.' demişti..." (Bakara suresi 30. ayet)

B) "Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yüklendi..." (Ahzab suresi 72. ayet)

C) "Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'ındır. Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir." (Ali İmran suresi 189. ayet)

D) "Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık." (Tin suresi 4. ayet)

E) "Şüphesiz biz ona (doğru) yolu gösterdik ister şükredici olsun ister nankör." (İnsan suresi 3. ayet)

Daha fazla soruya ulaşmak için karekodu kullanabilirsiniz.

Sonnotlar

1 bk. Kutluer, "İnsan".
2 Zariyat suresi 56. ayet.
3 bk. Sürmeli vd., "eşrefimahlukat", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 80.
4 İsra suresi, 70. ayet.
5 Tin suresi 4. ayet.
6 bk. Nahl suresi 12-14. ayetler; bk. Lokman suresi 20. ayet.
7 *Güncel Türkçe Sözlük*, "akıl".
8 Enbiya suresi 67. ayet.
9 *Güncel Türkçe Sözlük*, "irade".
10 Bakara suresi 31. ayet.
11 Zümer suresi 9. ayet.
12 bk. Buhari, "İlim", 15.
13 Nesai, "İstiaze", 13.
14 *Güncel Türkçe Sözlük*, "marifet".
15 bk. Sürmeli vd., "marifet", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 223.
16 bk. Kıyamet suresi 36. ayet.
17 Ahzab suresi 72. ayet.
18 bk. Sürmeli vd., "halife", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 117.
19 Bakara suresi 30. ayet.
20 bk. Hud suresi 61. ayet; Zariyat suresi 56. ayet; Sad suresi 26. ayet.
21 *Güncel Türkçe Sözlük*, "sorumluluk".
22 Buhari, "Tevhid", 1.
23 Tahrim suresi 6. ayet.
24 Tirmizi, "Menakıb", 63.
25 bk. İsra suresi 23. ayet.
26 Müslim, "Birr", 20; Buhari, "Edeb", 12.
27 bk. Tirmizi, "Birr", 49; Nesai, "Zekât", 51.
28 Hucurat suresi 10. ayet.
29 Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 2/ 400.
30 bk. Buhari, "Cenaiz", 2; Buhari, "Mezalim", 4.
31 Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 3/206.
32 bk. Kamer suresi 49. ayet.
33 Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 3/184.
34 bk. İbni Mace, "Taharet", 48.
35 bk. Ebu Davud, "Taharet", 16; Ebu Davud, "Cihad", 44.
36 bk. *Güncel Türkçe Sözlük*, "ilke".
37 bk. Sürmeli vd., "sıratımüstakim", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 330.
38 Ali İmran suresi 51. ayet.
39 Fatiha suresi 6. ayet.
40 bk. Sürmeli vd., "iffet", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 157-158.
41 İnşirah suresi 7. ayet.
42 bk. Ebu Davud, "Tatavvu", 27.
43 Nahl suresi 23. ayet.
44 Münafikun suresi 8. ayet.
45 bk. Buhari, "Tefsîr (Lokman)," 2.
46 bk. Derman, "Okyay, Mehmed Necmeddin".
47 Özemre, *Üsküdar'da bir Attar Dükkânı*, 17.
48 bk. Derman, "Okyay, Mehmed Necmeddin".
49 Öztürk, *Tasavvuf Kültürü Bağlamında Necmeddin Okyay'ın Şahsiyeti ve Eserleri*, 39-43.
50 bk. Derman, *Medresetü'l-Hattâtîn Yüz Yaşında*, 120.
51 bk. Derman, *Sanatla Geçen Bir Ömür Hezârfen Necmeddin Okyay*, 19.
52 bk. Derman, "Okyay, Mehmed Necmeddin".

2. ÜNİTE BİRLİKTE YAŞAMANIN İLKELERİ

2.1. Toplumun Temeli: Aile
2.2. Huzurlu Bir Toplum
2.3. Örnek Bir Şahsiyet: Aliya İzzetbegoviç

▶ Anahtar Kavramlar

- **iffet**
- **mahremiyet**
- **sadakat**
- **sılayırahim**
- **şefkat**
- **vefa**

▶ **Bu ünitede sizlerden**

- aile kurumunun önemini yapılandırabilmeniz,
- huzurlu toplumun özelliklerini çözümleyebilmeniz,
- Aliya İzzetbegoviç'in örnekliğini müşahede edebilmeniz

beklenmektedir.

Ünite Dosyası

Ünite Sunusu

Üniteye Başlarken

Aşağıdaki metinden hareketle sorunun cevabını sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Sosyal bir varlık olan insanın gelişim süreci ailede başlar. Sevgi, saygı ve güven gibi temel duygular ilk kez burada tecrübe edilir. Aile kurumu, insanın ihtiyaçlarını karşılayan bir yapı olmanın yanı sıra millî ve manevi değerlerin kuşaktan kuşağa aktarıldığı bir eğitim ortamıdır. Örneğin, aile büyüklerinin davranışları, çocukların dış dünyaya karşı sergileyeceği tutumların temelini oluşturur. Günlük yaşamda karşılaşılan zorluklarda aile fertlerinin birbirine sunduğu destek, kişinin psikolojik dayanıklılığını artırmakla kalmaz, aynı zamanda toplumdaki genel yardımlaşma bilincini de diri tutar. Benzer şekilde bayramlar gibi özel günlerde bir araya gelen aile fertleri arasındaki bağlar, toplumsal hafızanın ve kültürel mirasın korunmasını sağlar. Bu yönüyle aile, bir yandan kişiye güvenli bir sığınak sunarken diğer yandan toplumun huzur ve barış içerisinde yaşamasını sağlayan en temel yapı olma özelliğini sürdürür.

Aile fertlerinin birbirine karşı tutumları toplum düzenini nasıl etkileyebilir? Örneklerle açıklayınız.

2.1. Toplumun Temeli: Aile

Konuya Başlarken

Aşağıdaki soruların cevaplarını sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. **Ailedeki evlat, kardeş veya torun gibi rollerin kişiye yüklediği görev ve sorumluluklar neler olabilir? Düşüncelerinizi örnekler vererek açıklayınız.**
2. **Aile fertleri arasındaki sevgi, saygı ve dayanışmanın ailenin bütünlüğü açısından işlevi ne olabilir?**

Evlilik bağıyla oluşan aile kurumu, insanlık tarihi boyunca toplumun temeli kabul edilmiştir. Anne, baba ve çocuklardan oluşan aileye çekirdek aile; anne, baba, çocuk, torun, dede, nine, gelin, damat, amca, dayı, hala ve teyzelerden oluşan aileye ise geniş aile denir.[1] Eski çağlardan itibaren bütün medeniyetlerde aile ve hukuk arasında güçlü bir ilişki olduğu görülür. Bu durum, ailenin toplumsal düzenin korunmasında kritik bir işlev gördüğünü ortaya koyar. Tarih boyunca farklı toplumlarda gelişen yasalar ve aile içi kurallar, ailedeki görev ve sorumlulukların hukuki olarak belirlenmesine; miras, evlilik, boşanma ve çocukların hakları gibi konularda adaletin sağlanmasına katkıda bulunmuştur.[2]

Okuyalım

Hitit Aile Hukuku ve Eski Hukuk Dönemi Roma Aile Hukuku

Bütün eski toplumlar gibi gerek Hititler gerekse Romalılar kendilerine özgü bir hukuk sistemi oluşturmuşlar ve bu sisteme ait kanunlar ile siyasal ve toplumsal düzeni sağlamaya çalışmışlardır.

Hitit aile hukukunda bulunan bazı hükümlerin içeriği

- Hititlerde bir kadın; bir erkeğe evlenme hususunda söz verdiği zaman, erkeğin kadına veya ailesine bir hediye vermesi gerekirdi.
- Evlilik sözleşmesi gerçekleştirildiğinde erkek, kadının ailesine bir bedel (kuşata) verirdi. Kadının ailesi evlilikten vazgeçerse kuşatanın iki katını tazminat olarak erkeğe vermekle yükümlüydü.
- Boşanma işlemlerini erkek kadar kadın da özgürce başlatabilirdi.
- Hitit hukuku zinaya çok sert yaklaşmış ve bunu ölüm cezası gerektiren bir suç olarak görmüştür.

Eski hukuk dönemi Roma aile hukukunda bulunan bazı hükümlerin içeriği

- Bir evliliğin hukuki açıdan geçerliliği için gerekli koşullar çeşitli kaynaklarda şu şekilde belirtilmiştir:
  - » Her iki tarafın Roma yurttaşlığına sahip olması
  - » Taraflar arasında baba tarafından bir hısımlığın olmaması
  - » Taraflar bir aile reisinin otoriter gücü altında bulunuyorlarsa onun izninin alınması
  - » Tarafların ergenlik çağına varmış olması
- Ailenin kurulmasında ilk adım nişanlanmaydı. Nişanlanma, yalnız tarafların isteğine dayanan ve hiçbir şekle bağlı olmayan bir sözleşmeydi. Taraflardan birinin evlenme hakkındaki sözünü geri almasıyla da nişan sona ermiş olurdu.
- Roma ailesinde evin bütün masrafları erkeğe aitti. Kadının bu masraflara katılması gerekmezdi. Ancak erkeğin evin bütün masraflarını karşılaması adil olmayacağı düşüncesiyle kadın tarafından erkeğe peşin ödenen, ev masraflarına bir iştirak bedeli (çeyiz/dos) vardı.
- Evliliğin sona ermesi; eşlerin karşılıklı olarak anlaşarak boşanması ve tek taraflı isteğe bağlı olarak boşanma şeklindedir.

(bk. Orhun, "Hitit Aile Hukuku ve Eski Hukuk Dönemi Roma Aile Hukuku", 39-54)

Aile, toplumu oluşturan en küçük birimdir. İnsan ilk sosyal deneyimini bu kurumda kazanır. Aile içindeki görev ve hakların belirlenmesi, toplumda düzenin ve dengenin kurulmasına destek olur. Bu yönüyle aile, kişinin şahsiyetinin gelişmesinde ve toplumun devamlılığının sağlanmasında temel bir rol oynar. Toplumların güçlü ve huzurlu bir yapıya sahip olması büyük ölçüde ailenin sağlıklı işleyişine bağlıdır. İnsan; sorumluluk üstlenmeyi, paylaşmayı, yardımlaşmayı ve toplumsal kurallara uymayı önce ailede öğrenir. Bu süreç, insanın gelecekte kuracağı ilişkilerin de temelini oluşturur.

***Görsel 2.1**: Değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında aile önemli bir rol oynar.*

Tartışalım

Aşağıdaki soruyu öğretmeninizin rehberliğinde sınıfça tartışınız. Tartışma sırasında arkadaşlarınızın düşüncelerini dikkatle dinleyiniz. Tartışma sonucunda ulaştığınız ortak düşünceleri listeleyiniz.

Aile içindeki rol ve sorumluluk dağılımı toplumsal dengeyi nasıl etkiler?

Tartışma sonucunda ulaşılan ortak fikirler şunlardır:

1. .....

2. .....

3. .....

Aile; bireylerin bir arada yaşadığı bir yapı olmanın ötesinde toplumsal, ahlaki ve kültürel değerlerin öğrenildiği ve gelecek nesillere aktarıldığı bir kurumdur (Görsel 2.1). İnançlar, değerler, gelenekler ve toplumsal normlar kuşaktan kuşağa büyük ölçüde aile aracılığıyla aktarılır. Bu yönüyle kültürel sürekliliğin sağlanmasında önemli bir işlev üstlenir. Aynı zamanda bireye doğru ile yanlışı ayırt etme ve sorumluluk üstlenme gibi temel değerler de aile içinde kazandırılır.

Aile, dinî boyutu da olan sosyal bir kurumdur. İlahi dinlerde ve diğer inanç sistemlerinde aileye büyük önem verilir. İslam da Müslümanları aile kurmaya teşvik eder. Kur'an-ı Kerim, bekârların evlenip yuva kurmalarına yardımcı olunmasını emreder.[3] Peygamberimiz de gençlere hayâ ve iffetlerini koruma-ları için evliliği tavsiye etmiştir.[4]

Ailenin Önemiyle İlgili Bazı Ayet ve Hadisler

"Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır."

(Rum suresi 21. ayet)

"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun…"

(Tahrim suresi 6. ayet)

"Ey genç topluluğu! Aranızdan evlenmeye gücü yetenler evlensin. Çünkü evlenmek, gözü haramdan korumak ve iffeti muhafaza etmek için en iyi yoldur…"

(Buhari, "Nikâh", 3)

"Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanınızım..."

(Tirmizi, "Menâkıb", 63)

Etkinlik - 1

30 dk.

Adı Ailenin Temel Bileşenleri

Amaç Aile kurumunun önemini yapılandırabilme

Yönerge

Aşağıdaki adımları takip ederek etkinliği tamamlayınız.

1. Öğretmeninizin rehberliğinde dört gruba ayrılınız.
2. Aşağıdaki görev kartlarını gruplara dağıtınız. Grubunuzun kartındaki görevleri yerine getiriniz.

Bireyler ve İhtiyaçlar Ailedeki farklı yaş ve gelişim düzeyindeki bireyleri listeleyiniz. Bu bireylerin aileden beklediği temel maddi ve manevi ihtiyaçları açıklayınız.	**Roller ve Sorumluluklar** Anne, baba, evlat, kardeş ve torun gibi rolleri tanımlayınız. Her rolün, aile bütünlüğünü korumak için üstlenmesi gereken görevleri örneklerle açıklayınız.
Değerler ve İlkeler Aileyi ayakta tutan değerleri tespit ediniz. Bu değerlerin aile içi huzuru sağlamadaki işlevlerini açıklayınız.	**İlişki Biçimleri ve İletişim** Aile üyeleri arasındaki etkileşim türlerini tespit ediniz. Bu etkileşimlerden hareketle aile içinde sağlıklı iletişimin unsurlarını açıklayınız.

3. Grup içerisinde ulaştığınız sonuçları diğer arkadaşlarınızla paylaşmak üzere bir temsilci seçiniz.
4. Seçilen her grup temsilcisi, diğer çalışma gruplarını ziyaret ederek kendi grubunun elde ettiği sonuçları ve kurduğu mantıksal açıklamaları aktarmalıdır.
5. Diğer gruplardan gelen temsilcileri dikkatle dinleyiniz ve aşağıdaki tabloyu bireysel olarak tamamlayınız.

Ailedeki Birey	Üstlendiği Rol	İlgili Değer Örnekleri	Rolün Gerektirdiği Sorumluluğun Yerine Getirilmesi Durumunda Beklenen Sonuçlar
Çocuk / Genç	Evlat	Saygı ve itaat	Huzurlu bir aile ortamı
Anne / Baba	.....	.....	.....
Büyükbaba / Büyükanne	.....	.....	.....
Kardeşler ve Diğer Aile Üyeleri	.....	.....	.....
Tüm Fertler	.....	.....	.....

Değerlendirme

Aşağıdaki sorunun cevabını boş bırakılan alana yazınız.

Aile yapısından bir değeri (adalet, sevgi vb.) çıkardığınızda diğer roller ve ilişkiler arasındaki uyum nasıl etkilenir? Kısaca açıklayınız.

.....

.....

.....

Evlilik ve Nikâh

Aile, nikâh akdiyle gerçekleşen evlilikle kurulur. Nikâh, evlenmelerine dinî bir engel bulunmayan ve hukuki şartları taşıyan bir erkekle bir kadının şahitler önünde gerçekleştirdikleri anlaşmadır[5] (Görsel 2.2). Kur'an-ı Kerim ve hadislerde, nikâhsız birliktelikler yasaklanmıştır. İslam hukukunda nikâh, evlilik ve aile fertlerinin hak ve vazifeleriyle ilgili hükümler düzenlenmiştir. Peygamber Efendimiz "*Nikâh benim sünnetimdendir. Evleniniz. Ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar ederim...*"[6] buyurarak Müslümanları evlenmeye ve neslin devamını sağlamaya teşvik etmiştir.

***Görsel 2.2**: Evlilik cüzdanı, eşlerin yasal olarak evli olduğunu kanıtlayan resmî belgedir.*

Bireylerin ve toplumun huzuru, sağlıklı bir aile yapısına bağlıdır. İslam'da ailenin huzur ve mutluluğunu sağlamak amacıyla evlilikte dikkat edilmesi gereken bazı ilkeler belirlenmiştir. Denkliğin gözetilmesi, mehir, karşılıklı rıza ve güzel geçim bu ilkelerden bazılarıdır. Eşler arasında denkliğin gözetilmesi küfüv kavramı ile ifade edilir. Küfüv; eşitlik, benzerlik ve denklik anlamlarına gelmekte olup evlenecek olan kadın ile erkek arasında dinî, ahlaki, ekonomik ve sosyal açılardan uyumun gözetilmesini ifade eder.[7] Ancak bu denklik, hukuki bir zorunluluk değil; daha çok eşler arasındaki uyumu sağlamak ve aile birliğinin sürekliliğini desteklemek amacıyla önerilen bir ilkedir. Evlilikte uyumun sağlanmasında yaş, sosyal statü, meslek, eğitim düzeyi, aile yapısı, estetik anlayış ve fiziksel özellikler gibi birçok faktör etkili olmaktadır. Bu unsurların dengeli şekilde bir araya gelmesi, sağlıklı aile yapısının oluşmasına katkıda bulunur. Nikâhın temel ilkelerinden bir diğeri olan mehir; evlilik akdi sırasında erkeğin evleneceği kadına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği mal ya da paradır.[8] Kur'an-ı Kerim'de kadınlara mehirlerinin gönül rızasıyla ve cömertçe verilmesi emredilir.[9] İslam hukukuna göre mehir, doğrudan kadına ait bir haktır ve bu hak üzerinde tasarruf yetkisi tamamen kendisine aittir, bu yönüyle kadının ekonomik güvenceye sahip olmasını destekleyen önemli bir uygulamadır.[10]

***Görsel 2.3:** Geleneğimizde yüzük takma töreni, eşleri birbirine bağlayan ilk adımlardan biridir.*

Geleneğimizde evliliğe özel bir önem verilir. Görüşme, tanışma, isteme, söz, nişan, düğün gibi aşamalar aracılığıyla hem evlenecek kimselerin hem de ailelerin birbirini yakından tanımaları amaçlanır (Görsel 2.3). Bu yönüyle evlilik; toplumsal kaynaşma ve yakınlaşmaya katkı sunarken yeni akrabalık, dostluk ve sosyal ilişkilerin oluşmasına da zemin hazırlar. Peygamberimiz nikâhın kolay ve külfetsiz olanının daha hayırlı olduğunu vurgulamıştır.[11] Bu doğrultuda gelenek ve âdetlerin evlilik hazırlığında taraflar için bir yük hâline getirilmemesi önemlidir.

Aile Fertlerinin Karşılıklı Hak ve Sorumlulukları

Akıl ve irade sahibi bir varlık olarak insanın hem bireysel hem de toplumsal sorumlulukları vardır. İnsan, kendisini yaratan Yüce Allah'a, içinde yaşadığı topluma ve çevreye karşı sorumludur. Bu sorumlulukların öğrenildiği ilk ve en önemli yer ise ailedir. İslam'da evlilik ve nikâh; iffet, mahremiyet, sadakat, şefkat, vefa ve sılayırahim gibi değerler üzerine kurulan güçlü bir sosyal bağdır. Bu bağlamda aile fertlerinin karşılıklı hak ve sorumlulukları hem dinî hem de toplumsal ölçülerle belirlenmiş, ayrıca hukuki düzenlemelerle güvence altına alınmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de "**... Onlar sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz...**"[12] ifadesiyle eşlerin birbirlerinin haklarını koruyup gözetmesi, eksiklerini tamamlaması ve karşılıklı güven içinde bir hayat sürmesi öğütlenir.

Aile hayatının temel değerlerinden biri iffettir. ***İffet***; haramdan uzak durmak, kötü söz ve işlerden kaçınmak; cinsel konularda ahlak kurallarına bağlı kalarak insanın namusunu, şerefini ve haysiyetini koruması demektir.[13] Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de "**Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Bu onlar için daha arındırıcıdır. Allah onların bütün yaptıklarından haberdardır. Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar…**"[14] buyurarak mümin erkek ve kadınlara iffetlerini muhafaza etmelerini emretmiştir. Ayrıca "**Evlenme imkânını bulamayanlar ise Allah, lütfu ile kendilerini varlıklı kılıncaya kadar iffetlerini korusunlar…**"[15] ayetiyle de evlenme imkânı bulamayanların iffetlerini korumalarını istemiştir. Hz. Peygamber de gençlere hitaben evliliğin kişiyi haramdan koruyan önemli bir vesile olduğunu ifade ederek "*Ey genç topluluğu! Aranızdan evlenmeye gücü yetenler evlensin. Çünkü evlenmek, gözü haramdan korumak ve iffeti muhafaza etmek için en iyi yoldur…*"[16] buyurmuştur. İffet, kişinin şahsiyetini güçlendirdiği gibi aile kurumunun sağlam temeller üzerinde yükselmesine katkıda bulunur. Eşlerin birbirlerine ***sadakat*** göstermesi, aile birliğini koruması ve meşru sınırlar içerisinde hareket etmesi iffetli bir hayatın gereğidir. Bu nedenle iffet; aile huzurunun, toplumsal güvenin ve sağlıklı nesillerin yetişmesinin temel şartlarından biri olarak kabul edilir.

Sadakat

Dostluk, bağlılık, güven duyma, vefalı olma, sözünde durma, doğruyu söyleme anlamlarına gelir. Sevdiği birisini yalnızca Allah (cc) rızası için sevmek, maddi bir çıkar gözetmemek, sevdiği kişiye karşı içtenlikle davranmak ve kendisine iyilikte bulunan kimsenin iyiliğini hiçbir zaman unutmamaktır.

(bk. Sürmeli vd., "sadakat", *Dinî Terimler Sözlüğü,* 315)

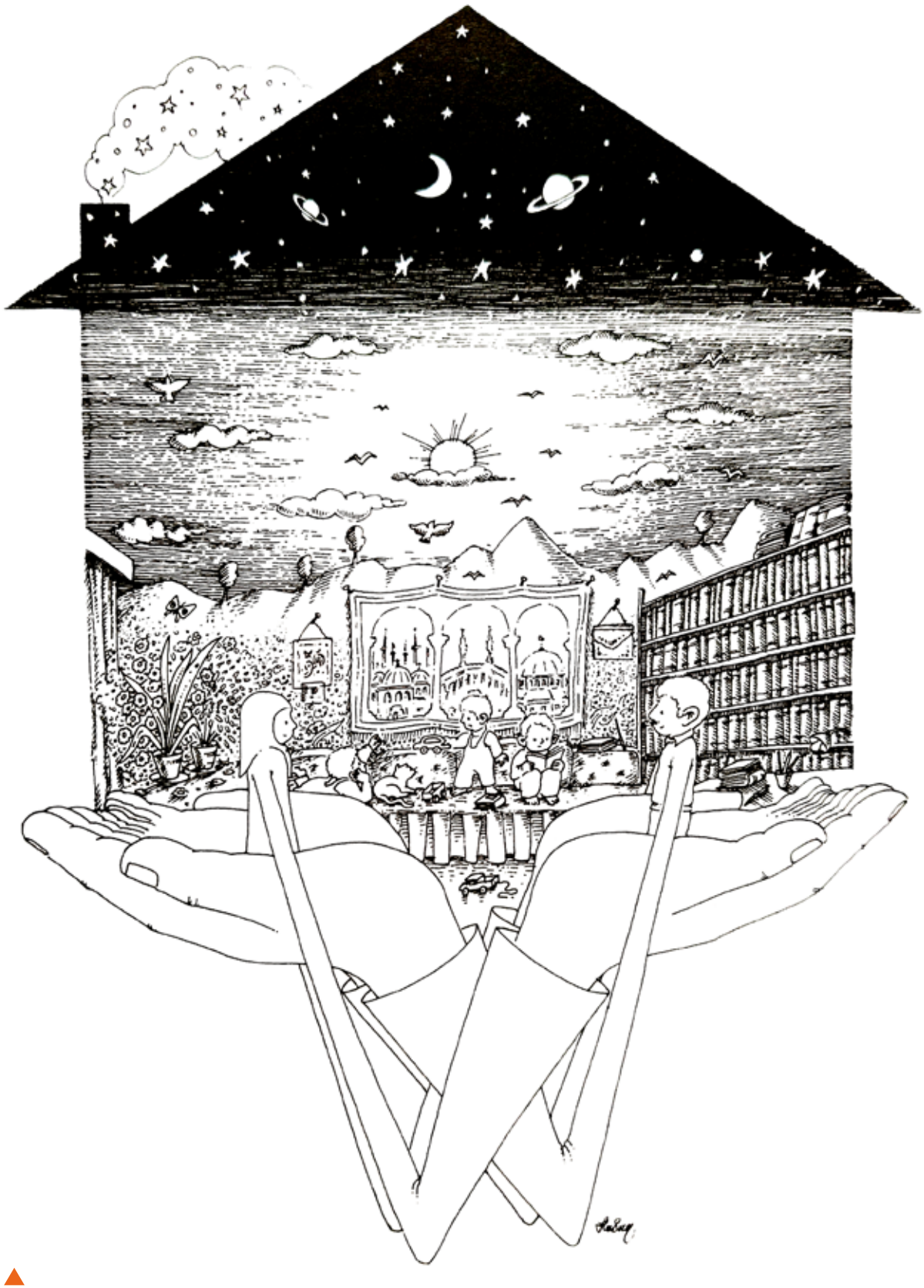
Ailede korunması gereken en önemli değerlerden biri de mahremiyettir. ***Mahremiyet***, bir kimsenin gizli özelliği, saygıya ve gizlenmeye değer, herkesin bilmesi gerekmeyen şey demektir.[17] Aileye ait özel bilgilerin dışarıya yansıtılması eşler arasındaki güveni zedeler, aile huzurunu bozarak birliğine zarar verir. Günümüzde aile mahremiyetinin korunması yalnızca yüz yüze ilişkilerle sınırlı olmayıp sosyal medya ve diğer dijital mecraları da kapsamaktadır. Aileye ait özel bilgilerin, görüntülerin ve aile içi yaşantıya dair paylaşımların dijital ortamlarda bilinçsizce paylaşılması mahremiyetin ihlal edilmesine neden olabilmektedir. Mahremiyetin korunması sağlıklı bir aile ortamının sürdürülebilmesi açısından temel bir sorumluluktur.

Şefkat

Koruma, acıma ve esirgeme duygusu ile karışık olan sevgi anlamına gelir.

(bk. Kubbealtı Lugatı, "şefkat")

Ailede sorumluluklar yalnızca eşlerle sınırlı değildir. Aile fertlerinin her biri, aile birliğinin korunması ve sağlıklı bir şekilde devam ettirilmesi konusunda önemli sorumluluklara sahiptir. Anne ve babalar; çocuklarının bakımını üstlenmek, onları sevgi, ***şefkat*** ve merhametle yetiştirmek, onlara dinî ve ahlaki

Görsel 2.4: *Huzurlu bir aile için eşlerin karşılıklı hakları ve sorumlulukları vardır. Çizer: Hasan Aycın*

değerler kazandırmakla yükümlüdür. Çocuklar ise anne, baba ve kardeşlerine karşı saygılı olmak, onlara iyilik yapmak, ihtiyaç duyduklarında destek olmak ve ***vefa*** göstermekle sorumludur. Kur'an-ı Kerim'de anne ve babaya iyi davranılması[18] ve ***sılayırahim*** emredilerek akrabalık bağlarının korunması istenmiştir.[19] Aile bireylerinin sevgi, saygı, yardımlaşma ve dayanışma içinde hareket etmesi, aile huzurunun ve toplumsal bütünlüğün korunmasına katkıda bulunur.

Vefa

Dostluk, sevgide içtenlik ve devamlılık, sözünde durmak ve kararlılık anlamlarına gelir.

(bk. Sürmeli vd., "vefa", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 383)

Sılayırahim

Anne baba başta olmak üzere tüm akrabalar arasında güzel ilişki kurmak, onları ziyaret etmek, hâl ve hatırlarını sormak, maddi manevi yardımda bulunmak ve gönüllerini almak demektir.

(bk. Sürmeli vd., "sılayırahim", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 330)

Değerden Hayata

Ülkemizi büyük bir çınar, aileyi ise bu çınarın can damarı olan kökleri olarak düşününüz. Bu bağlamda aşağıdaki soruların cevaplarını sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Köklerin sağlıklı kalmasıyla dalların (nüfusun/gelecek nesillerin) gürleşmesi arasındaki ilişkiyi örneklerle açıklayınız.
2. Çınarın kurumasına yol açabilecek aile içi değer kayıpları veya nüfus azalması gibi riskleri çevre faktörlerini de dikkate alarak yorumlayınız.
3. Çınarın ömrünü uzatmak ve sağlıklı yeni dallar vermesini sağlamak için öneriler sununuz.

Boşanma, Boşanmanın Bireysel ve Toplumsal Etkileri

Aile içinde zaman zaman anlaşmazlıklar yaşanabilir. Bu durumlarda eşlerin birbirlerinin haklarını gözeterek sabır, anlayış ve sağduyuyla hareket etmesi gerekir. Şiddetten uzak, sevgi ve saygı temelli bir yaklaşım, aile birliğinin korunmasında büyük öneme sahiptir. Din, hukuk ve ahlak sistemleri evliliğin devamını sağlamak amacıyla çeşitli düzenlemeler ve ilkeler ortaya koyar. Eşler arasında anlaşmazlık ortaya çıktığında boşanmayı düşünmeden önce sorunların karşılıklı anlayış ve uzlaşma yoluyla çözülmesi önerilir. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: "**Eğer bir kadın, kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse aralarında bir sulh yapmalarında onlara bir günah yoktur. Sulh hep hayırlıdır. Zaten nefisler kıskançlığa hazırdır. Eğer iyi geçinir ve geçimsizlikten sakınırsanız şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**"[20]

Talak

Nikâh bağıyla gerçekleştirilen evlilik sözleşmesinin açıktan açığa boşamayı ifade eden sözlerle veya boşama niyeti taşıyan kapalı ifadelerle ortadan kaldırılması, evliliğe son verilmesi.

(Sürmeli vd., "talak", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 349-350)

"Nikâh akdinin sona ermesi" anlamına gelen boşanma; yalnızca eşleri değil çocukları, diğer aile fertlerini ve toplumu doğrudan ilgilendiren önemli bir konudur. Boşanma süreci, aile bireylerini psikolojik ve sosyal açıdan olumsuz etkiler. Bu süreçte aile fertleri; yalnızlık, suçluluk, üzüntü, stres, belirsizlik ve kaygı gibi çeşitli zorluklar yaşayabilir. Boşanma toplum yapısında da değişimlere yol açar. Sosyal dayanışma ve akrabalık bağlarının zayıflamasına, geleneksel aile yapısının değişmesine ve çeşitli ekonomik sorunlara sebep olabilir. Boşanma oranlarının artması, gençlerin evliliğe yönelik olumsuz bir bakış açısı geliştirmesine neden olabilir.

Aile geçimsizliğinin devam etmesi durumunda İslam, eşler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek ve aile birliğini korumak amacıyla aile yakınlarının ara buluculuğunu önermektedir. Kur'an-ı Kerim'de bu husus şöyle bildirilir: "**Eğer karı kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf uzlaşmak isterse Allah da onları barıştırır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdardır.**"[21] Eşler; sevgi, saygı, fedakârlık ve şefkat temelinde birlikteliklerini sürdürmeye çalışmalıdır. Aile huzuruna zarar verebilecek olumsuz etkileri en aza indirmek için eşler; birbirine anlayış göstermeli, aile mahremiyetini korumalı ve yuva dışından gelebilecek olumsuz etkilere karşı da dikkatli olmalıdır (Görsel 2.5).

Aile birliğini tehdit eden şiddetli geçimsizlik, eşlerin temel sorumluluklarını yerine getirmemesi gibi sorunların ortaya çıkması hâlinde boşanma, İslam'da son çare olarak kabul edilir. Boşanmak meşru olsa da bunun hoş karşılanmadığını Peygamber Efendimiz şöyle ifade etmiştir: "*Yüce Allah'a en sevimsiz gelen meşru işlerden biri boşanmadır.*"[22]

***Görsel 2.5**: Sağlam bir aile yapısı, dış müdahalelere karşı bilinçli ve dayanışma içinde olmayı gerektirir. Çizer: Hasan Aycın*

İslam hukukunda boşanmanın nasıl olması gerektiği açıklanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de "**… Kadınlara verdiklerinizden boşanma esnasında bir şeyi geri almanız sizin için helal olmaz. Eğer onlar, Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz o zaman kadının boşanmak için bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah'ın koyduğu sınırları kim aşarsa onlar zalimlerin ta kendileridir.**"[23] buyrularak eşlere boşanmaları hâlinde de birbirlerinin haklarını gözetmeleri emredilir. Boşanmaya karar veren ebeveynler, bu sürecin çocuklar üzerindeki etkilerini göz önünde bulundurmalı ve çocukları bir tarafı seçmek zorunda bırakmamalıdır.

Bu karekodlarla toplumun temeli aile konusuyla ilgili e-içeriğe ulaşabilirsiniz.

Kontrol Noktası

Aşağıdaki tabloda aile kurumuna dair kavramlar numaralandırılmıştır. Soruları kavram numaralarını kullanarak cevaplayınız. Bir kavram numarasını birden fazla sorunun cevabı için kullanabilirsiniz.

1 Sılayırahim	2 İffet	3 Adalet
4 Mahremiyet	5 Boşanma	6 Sadakat
7 Fedakârlık	8 Nikâh	9 Vefa
10 Merhamet	11 Sorumluluk	12 Neslin Korunması

1. İslam'da aile kurumunu meşru bir zemine taşıyan, eşler arasındaki hukuki ve ahlaki sözleşme hangisidir? .....
2. Aile yapısında zamanla ortaya çıkabilecek sorunları önleyen veya bu sorunların etkilerini en aza indiren destekleyici ve onarıcı erdemler hangileridir? .....
3. Aile birliğinin yasal olarak sona ermesini ifade eden durum hangisidir? .....
4. Aile fertlerinin özel alanını ve kişisel bilgilerini koruma bilincini ifade eden kavram hangisidir? .....
5. Ailedeki hakların dengeli bir şekilde dağıtılması ve her ferdin hakkının gözetilmesi için gerekli olan temel ilke hangisidir? .....
6. Eşlerin birbirine verdiği söze ömür boyu bağlı kalmasını ifade eden kavram hangisidir? .....
7. Aile bireylerinin birbirine karşı sergilediği karşılıksız sevgi, şefkat ve acıma duygusunu ifade eden değer hangisidir? .....
8. Yapılan bir iyiliği asla unutmamak ve geçmişteki güzel paylaşımların hatırını gözetmek hangi kavramla ifade edilir? .....
9. Kişinin kendi isteklerinden feragat ederek aile fertleri için çaba göstermesi hangi değerle ilgilidir? .....
10. Aile bireylerinin kendilerine düşen görevleri yerine getirme bilincini ifade eden temel kavram hangisidir? .....
11. Akrabalık bağlarını canlı tutmak ve aile büyüklerini ziyaret etmek anlamına gelen kavram hangisidir? .....
12. Ülkenin geleceği, sosyal bekası ve sağlıklı nesillerin devamı için yürütülen genel çalışma alanı hangisidir? .....
13. Aile içi mahremiyetin ihlal edilmesini engelleyen ve bireyin saygınlığını koruyan ahlaki ilkeler hangileridir? .....
14. Ailenin yalnızca kendi içine kapalı bir yapı olmadığını aynı zamanda toplumla ve geçmişle bağ kuran bir kurum olduğunu gösteren kavramlar hangileridir? .....

2.2. Huzurlu Bir Toplum

Konuya Başlarken

Aşağıdaki soruların cevaplarını sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. **"Huzurlu toplum" kavramıyla ilgili zihninizde çağrışım yapan kelimeleri/kavramları bir dakika içinde yazınız.**

   Huzurlu toplum ....
   Huzurlu toplum ....
   Huzurlu toplum ....
   Huzurlu toplum ....
   Huzurlu toplum ....

2. **Yukarıda yazdığınız kelime/kavramlarla "huzurlu toplum" ifadesinin birlikte kullanıldığı anlamlı birer cümle yazınız.**

   1. Cümle: .....
   2. Cümle: .....
   3. Cümle: .....
   4. Cümle: .....
   5. Cümle: .....

İslam; toplumda barış, uzlaşma ve kardeşliğin hâkim olmasını temel bir ilke olarak benimser (Görsel 2.6). Kur'an-ı Kerim'de "**Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.**"[24] ayetiyle toplumsal barışın ve insanlar arasında huzurun sağlanmasının önemi vurgulanır. Bir başka ayette ise "**İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. Bir de bakarsın ki seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir.**"[25] buyrularak uzlaşmanın gerekliliği ifade edilir. Peygamber Efendimiz de Müslümanları toplumsal barışa teşvik etmiştir. Bir hadisinde "*Zandan sakının! Zira zan, yalanın ta kendisidir. Birbirinizin sözlerine kulak kabartmayın. Birbirinizin özel hâllerini araştırmayın. Birbirinizle üstünlük yarışı içine girmeyin. Birbirinize haset etmeyin. Birbirinize kin beslemeyin. Birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olun!*"[26] buyurarak insanlara karşı kötü duygulardan uzak durulmasını ve samimi bir kardeşlik bilincinin oluşturulmasını tavsiye etmiştir.

Görsel 2.6: *İslam barış ve kardeşliği teşvik eder.*

Etkinlik - 2

25 dk.

Adı Toplumsal barış

Amaç Huzurlu toplumun özelliklerini çözümleyebilme

Yönerge

Öğretmeninizin rehberliğinde aşağıdaki adımları takip ederek etkinliği tamamlayınız.

1. Aşağıdaki metni okuyunuz.

Medine'de farklı din ve kabilelere mensup topluluklar arasında huzur ve düzeni sağlamak amacıyla hazırlanan Medine Vesikası, birlikte yaşama kültürünün önemli bir örneğidir. Bu sözleşme; Hicret'ten kısa süre sonra Hz. Peygamber'in önderliğinde Medine'de yaşayan Müslümanlar, Yahudiler ve müşrik Araplar arasında yapılmıştır. Medine Vesikası ile Medine'nin savunmasında birlik sağlanmış, farklı dinî ve etnik grupların iç işlerinde bağımsızlığı korunmuş; din, vicdan, can, mal ve namus güvenliği hukuki güvenceye alınmıştır.

Hz. Peygamber'in; Mekke'den hicret eden muhacirlerle Medineli ensar arasında kurduğu kardeşlik bağı, dayanışma ve paylaşmanın en güzel örneklerinden biridir. Muhacirlerin her birini ensardan bir kişiyle kardeş ilan ederek birbirlerine maddi ve manevi destek olmalarını istemiştir. Böylece Müslümanlar arasında dayanışma ve din kardeşliği anlayışını tesis etmiştir. Bu süreç, Müslümanların fitnelere karşı birlikte hareket etmesini mümkün kılmıştır.

Peygamber Efendimiz'in komşuluk ilişkilerine verdiği önem, sosyal hayatta emniyet ve güvenin güçlenmesine katkı sağlamıştır. İslam'da komşuluk; sadece aynı mahallede yaşayan kişiler arasındaki ilişkiyi değil, toplumsal dayanışma ve yardımlaşmayı da kapsar. Peygamberimiz "… Allah'a ve ahiret gününe iman eden komşusuna eziyet etmesin!.." (Buhari, "Rikak", 23) buyurarak komşuların haklarına riayet edilmesini istemiştir. Kur'an-ı Kerim'de "… Anne babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın…" (Nisa suresi 36. ayet) ayeti komşuluk hukukunun dinî temellerini ortaya koyar. Bu temeller; kültürümüzde komşulara saygı gösterme, yardımlaşma ve dayanışma gibi değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamış; toplumsal birlik ve güvenin korunmasında önemli bir rol oynamıştır.

2. Metinden hareketle toplumsal huzurun temelleriyle ilgili sorularınızı sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. Dörder kişilik gruplara ayrılınız.

4. Aşağıdaki soruları grup arkadaşlarınızla tartışınız.

- Hz. Muhammed'in (sav) toplumsal barışı tesis etmek amacıyla hayata geçirdiği Medine Vesikası, ensar muhacir kardeşliği uygulamaları ile komşuluk ilişkileri hangi sosyal sorunları çözüme kavuşturmuş olabilir?
- Medine Vesikası'nda temel hakların garanti altına alınması günümüzdeki adalet ve huzur kavramlarıyla nasıl ilişkilendirilebilir?
- Komşunun hakkını gözetmek toplumsal barışı nasıl etkiler?

5. Grup arkadaşlarınızla fikir alışverişinde bulunarak toplumsal huzuru sağlayan unsurlarla ilgili aşağıdaki başlıklara uygun örnekler veriniz. Örneklerinizi öğretmeninizin rehberliğinde değerlendiriniz.

- Dinî Unsurlar: .....
- Millî Unsurlar: .....
- Ahlaki Unsurlar: .....

6. Dinî, millî ve ahlaki unsurların toplumsal huzuru sağlamada birbirini nasıl tamamladığını ve aralarındaki etkileşimi kısaca açıklayınız.

.....

.....

.....

Değerlendirme

Aşağıdaki sorunun cevabını boş bırakılan alanlara yazınız.

Hz. Muhammed'in (sav) metinde anlatılan uygulamaları, günümüz sosyal hayatında hangi problemlerin çözümüne katkıda bulunabilir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

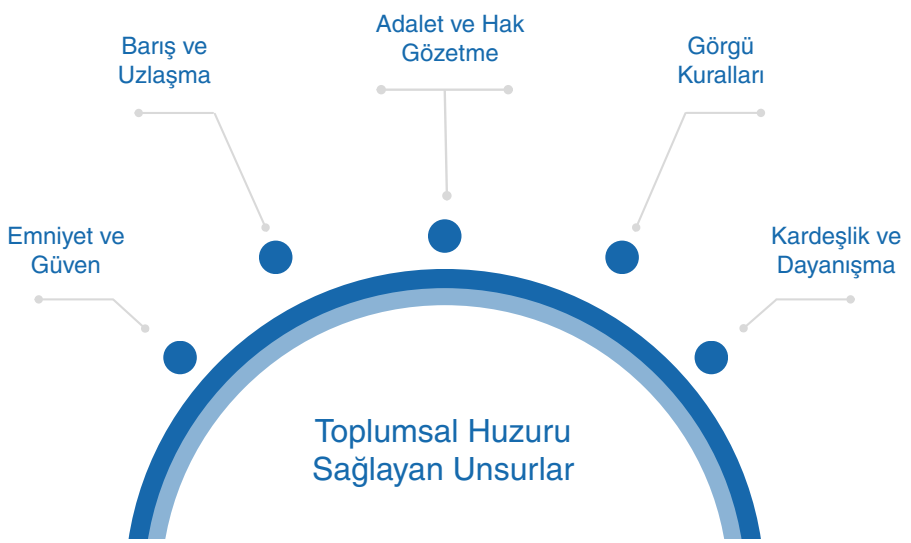
.....

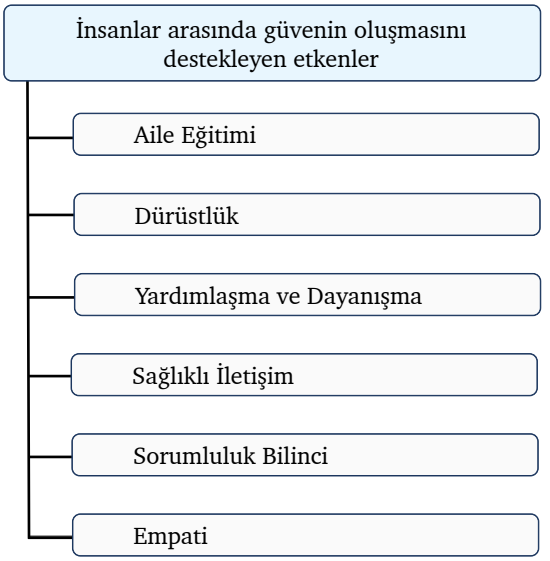
.....

.....

2.2.1. Toplumsal Huzuru Sağlayan Unsurlar

Huzurlu bir toplumun inşasında bireylerin önemli sorumlulukları vardır. Toplumun temel değerlerine uygun davranan kişiler karşılıklı güven ilişkilerini pekiştirerek sosyal dayanışmayı güçlendirir ve toplumsal istikrarın korunmasına katkıda bulunur. Adil olmak, sözünde durmak, komşusuna yardım etmek, okulda ve evde kurallara uymak gibi davranışlar toplumda emniyet ve güven ortamı sağlar. Huzurlu bir toplum yapısı ancak ilkelere uymakla mümkündür.

Emniyet ve Güven

Emniyet ve güven, huzurlu bir toplumun inşası için en önemli esaslardır. İnsanlar; can, mal, namus, akıl ve din gibi temel hakların korunması konusunda kendilerini güvende hissetmek ister. İslam, bu güvenin sağlanması konusunda temel ilkeler belirlemiştir. Bu ilkelerden biri emanetin korunmasıdır. Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah şöyle buyurur: "**... Birbirinize bir emanet bırakırsanız emanet bırakılan kimse emaneti sahibine versin ve Rabbi olan Allah'tan korksun. Şahitliği gizlemeyin. Kim onu gizlerse şüphesiz onun kalbi günahkârdır. Allah yaptıklarınızı eksiksiz bilmektedir.**"[27] Hz. Peygamber de "*Müslüman, insanların elinden ve dilinden güvende olduğu kimsedir.*"[28] buyurarak Müslüman'ın, kendisine güvenilen kişi olduğunu belirtir.

Araştıralım

Toplum hayatında emniyet ve güveni sağlamaya yönelik ayet ve hadisleri araştırarak sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Yüce Allah'ın insanlara yol göstermek için gönderdiği peygamberlerin en önemli niteliklerinden biri, güvenilir kimseler olmalarıdır. Peygamber Efendimiz peygamberlik görevinden önce dürüstlüğü ve güvenilirliğiyle tanınmış, bu yüzden kendisine Muhammedülemin (Güvenilir Muhammed) denilmiştir.[29] Risalet görevinden sonra da Allah'ın (cc) emaneti olan vahyi koruyarak insanlara olduğu gibi ulaştırmıştır.

Birlikte ve huzur içinde yaşamak emniyet ve güven ortamına bağlıdır. Huzurlu bir toplum ise birbirine güvenen insanlardan oluşur. Toplumda adalet, eğitim, sağlık sistemlerinin ve iktisadi işleyişin devamlılığı, işini iyi yapan güvenilir insanlarla sağlanır.

Barış ve Uzlaşma

İslam, insanların barış içinde yaşamasını esas alır. Kur'an-ı Kerim'de toplumsal düzenin ancak adalet, merhamet ve karşılıklı saygıyla sağlanabileceği belirtilir. "**Eğer müminlerden iki grup birbiriyle kavgaya tutuşursa hemen aralarını düzeltin...**"[30] buyrularak Müslümanlar arasında çıkan anlaşmazlıkların barış ve uzlaşma yoluyla çözülmesi emredilir. Bu ifadeler, toplumsal huzurun korunmasının müminler için bir görev olduğunu açıkça ortaya koyar. Barışın sadece bir ideal değil, aynı zamanda korunması gereken bir sorumluluk olduğu vurgulanır. Müslümanlar, diğer toplumlarla da barış içinde yaşamaya teşvik edilir. Bu konuda da Yüce Allah "**Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et...**"[31] buyurur. Kur'an-ı Kerim'de barış ve uzlaşmayı tercih etmemenin şeytana uymak olduğuna işaret edilerek şöyle buyrulur: "**Ey iman edenler, hepiniz topluca barış ve güvenliğe (İslam'a) girin. Sakın şeytanın peşinden gitmeyin. Çünkü o size apaçık bir düşmandır.**"[32] Hz. Peygamber de "*Sizden biri, kendisi için istediğini mümin kardeşi için de istemedikçe (gereği gibi) iman etmiş olamaz.*"[33] buyurarak empati ve kardeşlik duygusunun toplumsal barışın temeli olduğunu ifade etmiştir. Selamı yaymayı teşvik ederek insanlar arasında sevgi ve güven bağlarının güçlenmesini amaçlamıştır.[34] Peygamber Efendimiz zor durumlarda bile sabrederek insanlara anlayış göstermiş ve bu konuda bize örnek olmuştur.

Barışın korunabilmesi için insanlar arasındaki farklılıklar bir üstünlük sebebi değil, birer değer olarak kabul edilmelidir. İslam, toplumda barış ve huzuru tehdit eden olumsuz duygulara karşı adalet, doğruluk, diğerkâmlık, affetme, merhamet ve kardeşlik gibi değerleri ön plana çıkarır. Bu değerlerin hayata geçirilmesi, insanların ahlaki olgunluğa ulaşmasını ve birbirine güvenen, saygılı bir topluluk oluşturmasını sağlar. Kur'an-ı Kerim'de bu husus "**O takva sahipleri bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar, öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah güzel davranışta bulunanları sever.**"[35] şeklinde ifade edilir.

Yazalım

Toplum huzurunun korunması için bireylere düşen görevler nelerdir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

Adalet ve Hak Gözetme

Adalet; "herkese hakkını vermek, ölçülü davranmak, doğru hüküm vermek, eşitlik ve hakkaniyet" anlamlarına gelir.[36] Adaletin zıddı zulüm, haksızlık ve başkasının hakkını yemektir. Hak kelimesi ise "gerçek, doğru, varlığı kesin olan" gibi anlamlara gelir ve adaletle birlikte anıldığında "hukukun bir kimseye tanıdığı imkân" anlamında da kullanılır.[37] Adaletin ve hakları gözetmenin temel amacı bireyin ve toplumun huzurunu sağlamaktır.

Yüce Allah adildir. Adaletin tesis edilmesi için de ilahi kitaplar ve peygamberler gönderdiğini şu şekilde bildirir: "**Ant olsun, biz elçilerimizi açık mucizelerle gönderdik ve beraberlerinde kitabı ve mizanı (ölçüyü) indirdik ki insanlar adaleti yerine getirsinler…**"[38] Hakkın gözetilmesi konusunda da "**Ölçüyü tam tutun, eksik verenlerden olmayın. Doğru terazi ile tartın. İnsanların hakkı olan şeyleri kısmayın, bozgunculuk yaparak yeryüzünde karışıklık çıkarmayın.**"[39] buyurarak hakkın gözetilmemesinin toplumda adaletsizliğe, huzursuzluğa ve kaosa yol açacağı açıkça vurgulanır. Hakların tespiti Yüce Allah'a aittir. İnsanlar kendi arzularına göre hareket ettiklerinde adalet ve hakları doğru biçimde gözetmekte hata yapabilirler; kişisel çıkarlar, hakkın doğru şekilde korunmasını engelleyebilir. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de "**Eğer hak onların arzularına uysaydı gökler ile yer ve onlarda bulunanlar elbette bozulur giderdi...**"[40] buyrulur. Peygamber Efendimiz de "*Şüphesiz Yüce Allah, her hak sahibine hakkını vermiştir...*"[41] buyurarak hakların Allah (cc) tarafından belirlendiğine dikkat çekmiştir. Dünyalık menfaatler uğruna hak ve adalet terk edilemez. Adalet ve hakkaniyet, sevmediğimiz kimselere karşı dahi vazgeçilmemesi gereken temel ahlaki değerlerdir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bu konuda "**Ey iman edenler; Allah için hakkı ayakta tutun, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Herhangi bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adaletsiz davranmaya itmesin. Adaletli olun; bu, takvaya daha uygundur. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**"[42] buyrulur.

Paylaşalım

"İşte onun için sen (tevhide) davet et ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Onların heveslerine uyma ve de ki ben Allah'ın indirdiği kitaba inandım ve aranızda adaleti gerçekleştirmekle emrolundum…"

(Şûra suresi 15. ayet)

Bu ayetten hareketle hak ve adaletin gözetilmesiyle ilgili düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Toplum huzuru, adaletin hukuk sistemi aracılığıyla uygulanmasıyla mümkün olur (Görsel 2.7). Hakların korunması herkesin sorumluluğudur. Ancak suçluların cezalandırılması yetkili kurumlar tarafından gerçekleştirilmelidir. Haksızlığa uğradığını düşünen kimselerin hukuk dışı yöntemlere başvurması yeni haksızlıklara yol açar. Hak ve adaletin gözetilmesi, kişiye dünya ve ahiret mutluluğu kazandırırken toplumun güvenli ve dengeli şekilde birlikte yaşamasını sağlar.

Görsel 2.7: *Hucurat suresinin 10. ayeti "… Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin…"*
Hattat: İbrahim Şengül

Görgü Kuralları

Bir arada yaşamanın belirli kuralları vardır. Bir toplumda düzenin inşa edilmesinde ve huzurun sağlanmasında görgü kuralları önemlidir. Görgü kuralları "bir toplumda veya toplulukta davranışları denetlemeye yönelik olan kuralların bütünü, davranış bilgisi" gibi anlamlara gelir.[43] Bu kavram kültürümüzde ve dilimizde adabımuaşeret kelimesiyle de ifade edilmektedir.

Toplumların görgü kuralları zaman içinde ve kendine özgü dayanakları ile şekillenir. Bu konuda Müslümanlar için ayet ve hadisler birer rehber niteliği taşır. Kur'an-ı Kerim'de özellikle Hucurat olmak üzere birçok sure, bireysel ve toplumsal davranışlara dair önemli ilkeler sunar. Peygamberimiz döneminde İslam'ı kabul eden insanlar "**İçinizden Allah'ın lütfuna ve ahiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki Resulullah'ta güzel bir örneklik vardır.**"[44] ayeti doğrultusunda Hz. Peygamber'i gözlemleyerek onun davranışlarını kendilerine örnek almışlardır. Hz. Peygamber de Müslümanların, Cahiliye Dönemi'ne ait uygunsuz davranışları terk etmesini sağlamıştır. Toplum hayatındaki birçok inceliği Müslümanlara öğreterek yeni bir kültürün inşasına öncülük etmiştir.

Toplum içinde başkalarını rahatsız edebilecek söz ve davranışlardan uzak durmak önemlidir. Büyüklere saygılı davranmak, küçüklere sevgi ve şefkat göstermek, konuşurken söz kesmemek, bir eve girerken izin istemek, misafire ikramda bulunmak, yapılan iyiliği başa kakmamak, başkasına ait eşyayı kullanmadan önce izin almak, selamlaşmaya özen göstermek ve teşekkür etmek bu anlayışın bir parçasıdır.

Adabımuaşeret

İyi tutum ve davranışlarla bunları kazandıran bilgi için kullanılan edebin çoğulu adap ile "barış içinde yaşama, birbiriyle uzlaşma" anlamındaki muaşeretten gelen adabımuaşeret genellikle bireylerin ve toplum kesimlerinin birbirine karşı olan sevgi ve dostluk duygularını güçlendirici medeni ve ahlaki davranışları, nezaket ve görgü kurallarını ifade eder.

(bk. Yaşar, "Âdâb-ı Muâşeret", EK-1/34)

Yazalım

Toplumumuzdaki görgü kurallarından beş tanesini yazınız.

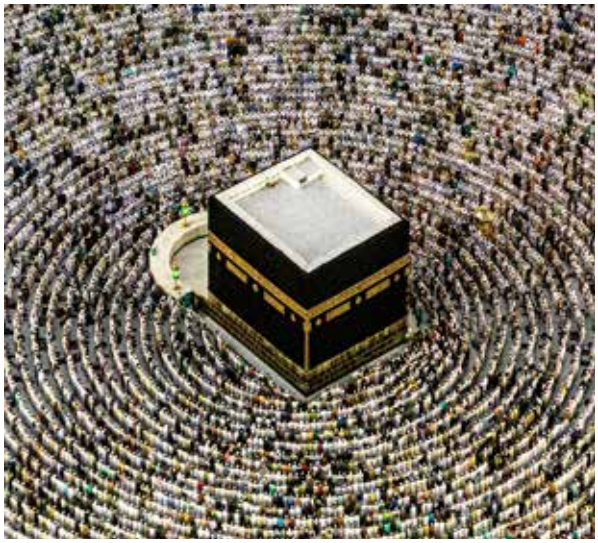
……

……

……

Kardeşlik ve Dayanışma

Aynı anne ve babadan doğan çocuklar, kan bağıyla birbirine bağlı oldukları için kardeş olarak adlandırılır. Fakat kardeşlik kavramı, sadece biyolojik bir bağla sınırlı olmayıp dinimizde aynı inanç etrafında birleşen insanların birlik ve dayanışma ruhunu ifade etmek için de kullanılır. Kur'an-ı Kerim bu gerçeği "**Müminler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki esirgenesiniz.**"[45] ayetiyle bizlere hatırlatmıştır. İslam ortaya koyduğu ilkelerle toplumun sevgi, kardeşlik ve dayanışma temeli üzerine kurulmasını hedefler. Yüce Allah bazı ibadetlerin topluca yapılmasını emrederek Müslümanlar arasındaki kardeşlik bağının kuvvetlenmesini istemiştir (Görsel 2.8). Bu doğrultuda bir yandan kardeşliği güçlendirecek davranışları teşvik etmiş, diğer yandan buna zarar verecek tutum ve davranışlardan sakındırmıştır.

***Görsel 2.8**: Farklı toplumlardan gelen Müslümanlar, Kâbe'nin etrafında birleşerek İslam kardeşliğini birlikte yaşarlar.*

Bir gün arkadaşlarıyla birlikte otururken Peygamber Efendimiz şöyle buyurdu: "*Allah'ın şehit ya da peygamber olmayan öyle kulları vardır ki kıyamet gününde Allah'a olan yakınlıkları nedeniyle peygamberler ve şehitler onlara gıpta ederler.*" Bu sözü işiten sahabiler merakla sorarlar "Kim bunlar, ya Resulallah?" Hz. Peygamber şu açıklamayı yapar: "*Bunlar, akrabalık bağı veya aralarında dolaşan bir mal sebebiyle değil, sırf Allah için birbirlerini seven insanlardır. Onların yüzlerinde bir nur vardır ve onlar hidayet üzeredirler. İnsanlar telaşa düştüklerinde onlar korkuya kapılmazlar, insanlar hayıflanırken onlar üzülmezler.*" Ardından "*Haberiniz olsun, Allah'ın sevgili kullarına korku yoktur. Onlar üzülecek de değillerdir.*"[46] buyurdu. Müslümanların arasındaki ilişkilerin temelini de bu sevgi oluşturur. Allah (cc) için birbirlerini seven Müslümanlar, din kardeşliğinin bir gereği olarak birbirlerinin haklarını titizlikle gözetir ve üzerlerine düşen sorumlulukları içtenlikle yerine getirirler. Bununla birlikte Allah (cc) için olan bu sevgi, O'nun rızasına aykırı durumlar karşısında sessiz kalmayı değil, gerekli tepkiyi göstermeyi de gerektirir.

Karşılıklı muhabbet üzerine kurulan kardeşlik ilişkisinde güven esastır. Bu sebeple her Müslüman; güveni zedeleyecek davranışlardan kaçınmalı, çevresindeki insanları küçümsememeli, onları değersiz görmemeli ve kimseye haksızlık yapmamalıdır. Hz. Peygamber; bir Müslümanın kardeşine nasıl davranması gerektiğine dair de "*Kardeşinle tartışmaya girme, onunla kırıcı şekilde şakalaşma ve ona yerine getiremeyeceğin sözü verme.*"[47] buyurmuştur.

Paylaşalım

"Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu yalnız bırakmaz. Kim, kardeşinin ihtiyacını görürse Allah da onun ihtiyacını görür. Kim Müslüman'ı bir sıkıntısından kurtarırsa Allah da onu kıyamet günü bir sıkıntısından kurtarır. Kim bir Müslüman'ın ayıbını örterse Allah da kıyamet günü onun bir ayıbını örter."

(Ebu Davud, "Edeb", 46)

Bu hadisten hareketle Müslümanların arasındaki dayanışmanın nasıl olması gerektiğiyle ilgili düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kardeşlikle İlgili Hadisler

"Müminin mümin üzerinde altı hakkı vardır: Hastalandığında onu ziyaret eder, öldüğünde cenazesinde bulunur, kendisini davet ettiğinde davetine icabet eder, onunla karşılaştığında selam verir, aksırdığında ona hayır duada bulunur, yanında ve kendisi yokken onun için samimi davranır."

(Tirmizi, "Edeb", 1)

"Müminler; birbirlerini sevmede, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermede, tıpkı bir organı rahatsızlandığında diğer organları da uykusuzluk ve yüksek ateşle bu acıyı paylaşan bir bedene benzer."

(Müslim, "Birr", 66)

Yazalım

Manevi yardıma örnek davranışlar nelerdir? Listeleyiniz.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

İslam'da huzurlu bir toplumun inşası için kardeşlik hukukuyla birlikte yardımlaşma, dinî ve ahlaki bir yükümlülük olarak ele alınır (Görsel 2.9). Yardımlaşma, maddi ve manevi hayatın bütün alanlarını kapsayacak şekilde geniş bir çerçevede değerlendirilir. Bu bağlamda zekât ve sadaka, Müslümanlar için yardımlaşmanın ibadet boyutunu oluşturan temel uygulamalar arasında yer alır. Bir ayette "**Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla eremezsiniz. Ne harcarsanız Allah onu hakkıyla bilir.**"[48] buyrularak Müslümanlar yardımlaşmaya teşvik edilir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de maddi yardımda önceliğin kimlere verilmesi gerektiğine de işaret edilerek "**Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.**"[49], "**… Harcayacağınız mal; ana baba, yakınlar, öksüzler, yoksullar ve yolcular için olmalıdır. Hayır olarak ne yaparsanız muhakkak ki Allah onu bilir.**"[50] buyrulur.

Kardeşlik ve yardımlaşma, sadece Allah (cc) rızası için olmalı ve iyilik temelinde gerçekleşmelidir. Müslümanlar kötülükte birbirlerine destek olmamalıdır. Kur'an-ı Kerim'de "**… İyilik ve takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın. Günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın. Allah'a karşı gelmekten sakının…**"[51] buyrularak Müslümanların birbirlerini iyiliğe sevk etmeleri ve kötülükten men etmeleri istenir.

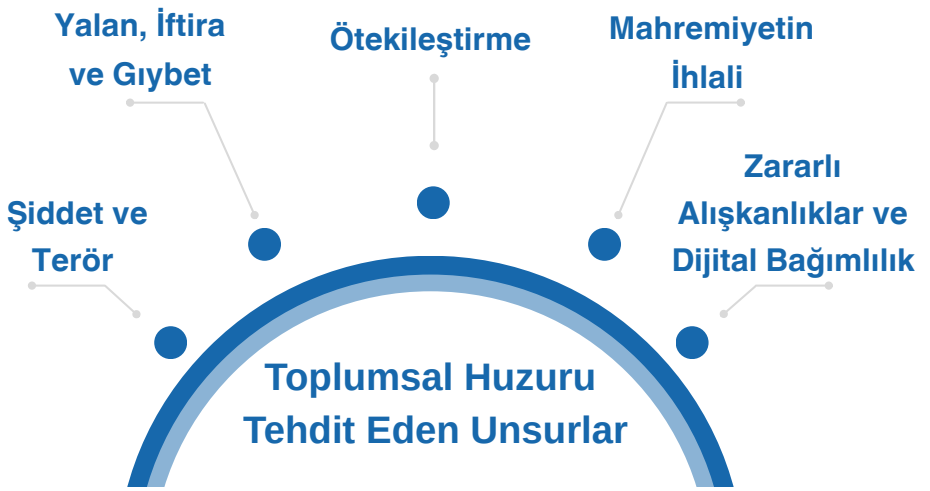

***Görsel 2.9**: Kan bağışı yapmak insanlara yardım etmektir.*

Yardımlaşma, ihtiyaç sahiplerinin korunmasını sağlayarak toplumdaki sosyal dengeyi güçlendirir. Yardım edenle yardım edilen arasında sevgi ve güven bağı oluşur, dayanışma duygusu gelişerek toplumsal birlik pekişir. Ayrıca yoksulluk sebebiyle ortaya çıkabilecek olumsuz duyguların önüne geçilerek daha huzurlu bir ortam oluşur. Bunun yanında yardımlaşma, yalnızca maddi destekle sınırlı kalmamalıdır. Manevi anlamda da bireylerin birbirine destek olması gerekir. İnsanların zor zamanlarda birbirlerinin yanında olması, dertleriyle ilgilenmesi ve paylaşma bilincinin gelişmesi; toplumdaki güven ve huzura katkıda bulunur.

2.2.2. Toplumsal Huzuru Tehdit Eden Unsurlar

Toplumsal huzurun gerçekleşmesinde insanlar arasındaki güven, saygı ve dayanışmanın önemi büyüktür. Sağlıklı bir toplum; bireylerin birbirlerine destek olduğu, ortak değerler etrafında birleştiği bir temel üzerine kurulur. Bu değerlerin ihmal edilmesi, toplumda huzursuzluk ve çatışma ortamının oluşmasına neden olur. Her bireyin sorumluluk bilinciyle hareket etmesi ve toplumsal değerleri yaşatması, huzurlu bir toplumun temelini oluşturur. Toplum hayatını olumsuz etkileyen çeşitli unsurlar bulunmaktadır. Şiddet, terör, ötekileştirme, yalan, iftira, gıybet, mahremiyetin ihlali, zararlı alışkanlıklar ve dijital bağımlılık bu olumsuzluklar arasında yer alır.

Şiddet ve Terör

Şiddet "kaba güç, duygu veya davranışta aşırılık, karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma" demektir.[52] İnsanların fiziksel veya psikolojik olarak zarar görmesine neden olan şiddet; yalnızca mağduru değil, toplumun tamamını olumsuz etkiler. Aile içinde, okulda, sosyal çevrede veya dijital ortamlarda ortaya çıkan şiddet; güven duygusunu aşındırarak toplumda korku, kaygı ve huzursuzluk oluşturur. Şiddet ve zorbalık sadece fiziksel zarar verme şeklinde değil, sözlü veya duygusal da gerçekleşebilir. Hakaret, aşağılama, tehdit ve ötekileştirme gibi davranışlar da şiddetin birer türüdür. Toplumsal huzurun sağlanabilmesi için şiddetin her türlüsüne karşı bilinçli olunması ve tedbirler alınması gerekir. Empati kurmak, öfke kontrolünü sağlamak, sorunları iletişim ve uzlaşma yoluyla çözmek şiddetin önlenmesinde önemli rol oynar.

Terör "karşı tarafa korku salma, cana kıyma, malı yakıp yıkma" gibi anlamlara gelir.[53] Toplum düzenine karşı terör faaliyeti yürütenler insanlarda korku oluşturarak halkın can ve mal güvenliğini tehdit ederler. Yaşama hakkı, insanın en temel hakkıdır. Kur'an-ı Kerim'de "**... Kim bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa sanki bütün insanları yaşatmıştır...**"[54] buyrularak insan hayatını korumanın önemine dikkat çekilir. İslam'ın ortaya koyduğu inanç ve ahlak sistemi her türlü şiddet ve teröre karşı toplumun birlik ve beraberliğinin korunmasını öğütler.

Paylaşalım

"Hiçbiriniz kendisi için istediğini mümin kardeşi için de istemedikçe (gereği gibi) iman etmiş olmaz."
(Buhari, "İman", 7)

Bu hadise uygun davranışlar nelerdir? Sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

***Görsel 2.10**: Millî birliğimiz, şiddet ve teröre karşı en etkili savunmamızdır.*

Yüce Allah, bu konuda "**Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın…**"[55] buyurur. Başka bir ayette de "**Yeryüzünde ıslaha çalışmayıp fesat çıkaran haddi aşmışların emrine itaat etmeyin.**"[56] buyrularak Müslümanların, bozgunculara uymamaları öğütlenir.

Millet olarak toplumda ortaya çıkabilecek şiddet, terör ve huzursuzluk gibi olumsuzluklara karşı duyarlı ve bilinçli olmalı; bunların engellenmesi için dayanışma, birlik ve beraberlik anlayışıyla hareket etmeliyiz. Toplumsal huzuru güçlendirmek için millî ve manevi değerlerimizi yeni nesillere küçük yaşlardan itibaren kazandırmalı ve bu değerlerin toplumda yaygınlaşmasını sağlamalıyız. Unutmamak gerekir ki güçlü ve huzurlu bir toplum ancak ortak değerlerine sahip çıkan ve birlikte hareket eden insanların varlığıyla mümkündür (Görsel 2.10).

Ötekileştirme

Ötekileştirme, insanların; dil, din, mezhep, etnik köken, kültür ve ekonomik durum gibi özellikleri nedeniyle dışlanması, küçümsenmesi veya toplumdan uzak tutulmasıdır. İnsanları bu özelliklerinden dolayı ayrıştırmak, toplumsal birlik ve beraberliği zedeler; sevgi, saygı ve güven ortamına zarar verir. Kur'an-ı Kerim'de "**Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır.**"[57] ayetiyle insanların değerinin soy, ırk veya toplumsal konuma göre değil, takvaya göre belirlendiği vurgulanır. Bu nedenle insanlar arasında ayrım yapmak, onları dışlamak ve ötekileştirmek İslam'ın kardeşlik, adalet ve merhamet anlayışıyla bağdaşmaz.

Okuyalım

"Siz bana altı şeyi garanti edin, ben de size cenneti garanti edeyim: Konuştuğunuzda doğru söyleyin. Söz verdiğiniz zaman onu yerine getirin. Size bir şey emanet edildiğinde onu sahibine verin. Namusunuzu koruyun. Harama bakmaktan sakının. Elinizi kötü işlerden çekin."

(Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 5/323)

Yalan, İftira ve Gıybet

Yalan, iftira ve gıybet insanlar arası ilişkileri bozan ve sosyal hayatı olumsuz etkileyen unsurlardandır. Yalan, gerçeğe aykırı olduğu bilindiği hâlde aldatmak amacıyla söylenen sözdür.[58] İftira, birine haksız ve asılsız yere suç yüklemektir.[59] Gıybet ise kendimiz hakkında söylendiğinde hoşlanmayacağımız bir şeyi başkasının arkasından söyleme, onu küçültücü sözlerle anma demektir.[60] İnsanları maddi ve manevi yönden zarara uğratan bu davranışlar kul hakkına girer. Bu günahtan arınmak için tövbe etmek ve hak sahibiyle helalleşmek gerekir.

Kur'an-ı Kerim'de "**Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğru söz söyleyin ki Allah sizin işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın...**"[61] ayetiyle ve Peygamberimizin "*... Sizi yalan söylemekten men ederim. Çünkü yalan söylemek günaha, günah da cehenneme götürür. Kişi yalan söyleye söyleye nihayet Allah katında kezzab (çok yalancı) diye yazılır.*"[62] hadisiyle müminler yalan söylemekten men edilmiştir. Yalan söyleyen kimse, insanlar nezdinde itibarsızlaşır ve insanların güvenini kaybeder. Hâlbuki Müslüman, söz ve davranışlarıyla insanların güvenini kazanan kimse olmalıdır.

Kur'an-ı Kerim'de gıybet etmek "**… Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.**"[63] ayetiyle yasaklanmıştır. Peygamber Efendimiz de gıybeti "*Kardeşini hoşlanmadığı bir şeyle anmandır!*" şeklinde tarif etmiştir. Sahabilerden birinin "Ya kardeşimde o söylediğim durum varsa ne dersiniz?" sorusuna ise "*Söylediğin şey eğer onda varsa gıybet etmişsindir. Şayet yoksa ona iftira etmiş olursun.*"[64] cevabını vererek hem gıybeti hem de iftirayı açıklamıştır.

***Görsel 2.11**: Başkaları hakkında olumsuz sözlere kulak vermemek gerekir.*

"**Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi âdet edinen herkesin vay hâline!**"[65] buyuran Yüce Allah, Nisa suresinin 148. ayetinde de kötü sözün söylenmesini sevmediğini bildirerek dilin korunmasının önemine dikkat çeker. Bununla birlikte, haksızlığa uğrayan kimselerin haklarını savunmak amacıyla durumu dile getirmeleri istisna tutulmuştur. Hz. Peygamber de hadislerinde sözlerden doğan sorumluluğa sıkça vurgu yapmıştır. "*... İnsanları yüzükoyun cehenneme dolduran, dillerinin kazandığından başkası değil midir?*"[66] ve "*Kişiye günah olarak her duyduğunu söylemesi yeter.*"[67] hadisleriyle uyarılarda bulunarak böyle fiillerin insanı ahirette felakete sürükleyeceğini bildirmiştir.[68] Bu ayet ve hadisler, insanların sözlerine dikkat etmelerinin önemini, kırıcı ve zarar verici ya da gereksiz ifadelerden kaçınmanın hem bireysel hem de toplumsal huzur için gerekli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Her ne şekilde olursa olsun kişiyi aşağılayan, küçümseyen, onun şeref ve haysiyetini yaralayan sözler ve davranışlar, insanı yaratılanların en şereflisi olarak niteleyen dinimiz tarafından kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Kötü söz ve davranışlar; insanlar arasındaki güveni ve saygıyı zedelemekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal huzurun temellerini de sarsar. İnsanların birbirine güvenmediği bir toplumda birlikte yaşama, dayanışma ve sosyal düzenin sürdürülmesi güçleşir. Bu olumsuz davranışlardan uzak durmak ve bu tür sözlere kulak vermemek gerekir (Görsel 2.11).

Okuyalım

Gıybet Sayılmayan Hususlar

Bir söz veya hareketin gıybet sayılıp sayılmaması konuşmanın amacı ve bağlamıyla yakından ilgilidir.

- Bir meselede başkasının yanlış görüşünü onu küçük düşürmek amacı taşımadan düzeltmek maksadıyla veya iyi niyete dayalı başka sebeple aktarmak
- Haksızlığa uğrayan kişinin yaşadığı durumu, hakkını elde edebileceğine ve uğradığı zulmü ortadan kaldırabileceğine inandığı kimselere anlatması
- Dinen yanlış davrandığı düşünülen birinin tutumunu, konuyu iyi bilen birine aktararak doğru bilgiye yani fetvaya ulaşmaya çalışmak
- Kendisine danışıldığında evlilik, ortaklık, komşuluk, emanet, iş veya ilim gibi konularda ilişki kurulacak kişiyi tanıtmak için o kimsenin bilinen kusurlarını açıklamak
- Kamu görevine uygun olmayan ya da görevini kötüye kullanabileceği bilinen bir kişi hakkında kamuyu korumak için ilgililere durumu bildirmek

(bk. Çağrıcı, "Gıybet", 14/63-64)

Mahremiyetin İhlali

Tartışalım

Dijital ortamlarda yapılan paylaşımlarda kendi mahremiyetinizi korumak için nelere dikkat etmelisiniz? Sınıf arkadaşlarınızla tartışınız.

İslam; insanların birbirlerinin gizli durumlarını, ayıplarını ve kusurlarını araştırıp ortaya dökmeleri anlamına gelen tecessüsü yasaklamıştır. Bu durum kişinin en temel insani haklarından olan mahremiyetini ihlal anlamına gelir. Tecessüs ve insanların gizli hâllerinin ifşa edilmesi insan onurunu yaralayıcı bir durumdur. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de "**… Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetini araştırmayın…**"[69] buyrularak müminlerin tecessüsten sakınmaları istenmiştir. Peygamberimiz de bir hadisinde "*Ey diliyle iman edip kalbine iman girmemiş olan kimseler, Müslümanların gıybetini yapmayın ve onların gizli hâllerini araştırmayın. Çünkü her kim onların gizli hâllerini araştırırsa Allah da onun gizli hâlini araştırır. Allah, kimin gizli hâlini araştırırsa onu evinde (gizlice yaptıklarını ortaya çıkararak) bile rezil eder.*"[70] buyurmuştur.

Mahremiyet ihlali yalnızca insanların kişisel bilgilerinin ifşa edilmesiyle sınırlı değildir. Resmî kurumlara ait bilgilerin izinsiz şekilde araştırılması, bu bilgilerin başkalarıyla paylaşılması veya bu yolla maddi çıkar sağlanması da tecessüs ve mahremiyet ihlali kapsamında değerlendirilir ve hukuki sonuçlar doğurur.

Zararlı Alışkanlıklar ve Dijital Bağımlılık

Bağımlılık, bireyin bir maddeye veya davranışa karşı denetimini kaybedecek derecede bağlanması, zararlı sonuçlarına rağmen bu bağlılığını sürdürmesidir.[71] Bağımlılık, farklı nedenlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkabilir.

***Görsel 2.12**: Dijital bağımlılık, bireyin günlük yaşamını olumsuz etkileyen önemli bir sorundur.*

Bağımlılık yapan maddelerin kullanımı, insanı hem maddi hem de manevi anlamda kayba uğratır. Bağımlı kimsenin inanç dünyası, akıl sağlığı, günlük hayatı ve maddi serveti tehlike altındadır. Canın, aklın, dinin, malın ve neslin emniyeti, İslam'ın korumayı amaçladığı en temel esastır. Buna zarar verecek bütün eylemleri yasaklamıştır. Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah "**Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?**"[72] buyurarak bizi zararlı alışkanlıklara karşı uyarmaktadır.

Dijital bağımlılık; internet, sosyal medya, oyun, telefon veya diğer dijital cihazların aşırı ve kontrolsüz biçimde kullanılmasıdır (Görsel 2.12). Kumar, alkollü içecekler ve madde bağımlılığının yanında dijital bağımlılık da kişiye ciddi zararlar verir.

Bu karekodla huzurlu bir toplum konusuyla ilgili e-içeriğe ulaşabilirsiniz.

Bağımlılık, bireyin beyin işleyişini olumsuz etkileyerek sağlıklı düşünmesini ve aklını doğru kullanmasını zorlaştırır. Hem ruhsal hem de fiziksel açıdan çeşitli sorunlara yol açar. Bu süreçte kişinin ailesi ve sosyal çevresiyle anlaşmazlıklar ortaya çıkar, kişi sağlık problemleri yaşamaya başlayabilir. Bu sıkıntılar zamanla bütün toplumu etkiler.

Bağımlılıkla mücadelede hem kişilerin hem de toplumun sorumlulukları vardır. Zararlı alışkanlıklara karşı gerekli tedbirler alınmalıdır. Bağımlılık; maddi ve manevi eğitim, farkındalık ve sağlıklı yaşam alışkanlıkları teşvik edilerek azaltılmalıdır. Böylece hem bireyin hem de toplumun huzur ve güvenliğini korunur.

Değerden Hayata

Aşağıdaki Etki-Çözüm Tablosu'nu toplumsal huzuru tehdit eden her bir unsurun bireysel ve toplumsal yansımalarından hareketle doldurunuz. Her bir sorun için "Başkaları ne yapmalı?" sorusundan ziyade "Birey olarak bu sorunun çözümüne nasıl katkı sağlarım?" bakış açısıyla somut birer öneri yazınız. Tablonuzu tamamladıktan sonra özellikle önemsediğiniz bir maddeyi ve önerdiğiniz çözümü sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

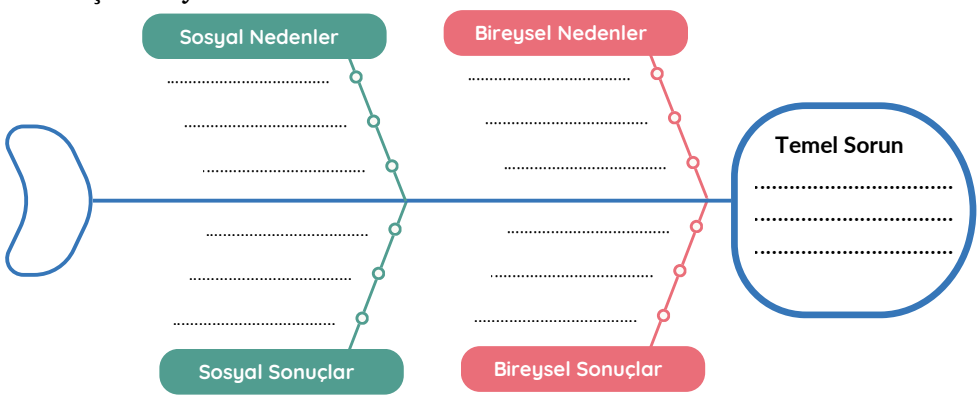
Etki-Çözüm Tablosu

Tehdit Unsuru	Bireye Olumsuz Etkisi	Topluma Olumsuz Etkisi	Çözüm Önerim
Gıybet ve İftira	Kişinin güvenilirliğini ve manevi huzurunu yok eder.	İnsanlar arasındaki güven bağını koparır, nefreti artırır.	Başkalarının arkasından konuşmam ve konuşanları uyarırım.
Mahremiyet İhlali	Bireyin onurunu zedeler ve kendini güvensiz hissetmesine neden olur.	Özel hayatın gizliliği ortadan kalkar, toplumsal saygı azalır.	....
Dijital Bağımlılık	Zaman israfına, odaklanma sorununa ve asosyalliğe yol açar.	....	....
Zararlı Alışkanlıklar	Sağlığı bozar, iradeyi zayıflatır.	....	....
Şiddet ve Terör	....	Can ve mal güvenliğini yok eder, korku iklimi oluşturur.	....

Kontrol Noktası

Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. **Toplumsal huzuru bozan temel bir sorunu (güvensizlik, şiddet veya dijital yozlaşma vb.) balık kılçığı diyagramının baş kısmına yazınız. Ardından bu soruna neden olan bireysel ve sosyal etkenleri belirleyerek üst kılçıklara, bu sorunun bireyde ve toplumda yol açtığı olumsuz sonuçları ise alt kılçıklara yazınız.**

2. **Balık kılçığı üzerinde yaptığınız analizden hareketle bu sorunu ortadan kaldırmak ve huzur ortamı sağlamak için geliştirdiğiniz çözüm önerisini sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.**

Performans Görevi

Amaç	**Görev**
• Aile kurumunun önemini yapılandırabilme • Huzurlu toplumun özelliklerini çözümleyebilme	Sizden toplumun temel taşı olan aile kurumunun işlevlerini, bireysel ve toplumsal huzuru sağlayan ahlaki değerleri ve toplumsal barışı tehdit eden unsurları analiz eden, çözüm önerileri sunan kapsamlı bir "Toplum Modeli" tasarlamanız ve bu modeli bir poster veya bilgi görseli aracılığıyla tanıtmanız beklenmektedir.
Beceriler Yapılandırma, çözümleme	**Süre** • Hazırlık bir hafta (Sınıf dışında) • Sınıf içi performans 35 dakika

Ürün

Poster veya bilgi görseli

Puanlama Yöntemi

Dereceli puanlama anahtarı

Yönerge

Bu performans görevine başlamadan önce aşağıdaki "Hazırlık Aşaması" bölümünü dikkatle okuyunuz. Belirtilen hazırlıkları bir hafta içinde tamamlayıp elde ettiklerinizi eksiksiz bir şekilde sınıfa getiriniz. "Sınıf İçi Performans Aşaması" bölümündeki adımları esas alarak ürününüzü sınıfta oluşturunuz.

Hazırlık Aşaması (Bir hafta)

1. Hazırlayacağınız ürünün değerlendirilmesinde kullanılacak dereceli puanlama anahtarını inceleyiniz.
2. İslam'ın aileye verdiği önemi (iffet, sadakat, merhamet vb.) ve Hz. Muhammed'in (sav) toplumsal barış uygulamalarını (Medine Vesikası, ensar muhacir kardeşliği, komşuluk ilişkilerine verdiği önem) güvenilir kaynaklardan araştırınız.
3. Aile yapısını korumaya yönelik çözüm önerileri ve toplumsal huzuru tehdit eden unsurlar (şiddet, dijital bağımlılık, yalan vb.) hakkında güvenilir kaynaklardan araştırma yapınız ve notlar çıkarınız.
4. Poster veya bilgi görseli için gerekli fiziksel materyalleri (karton, renkli kalemler, görseller vb.) hazırlayınız.

Sınıf İçi Performans Aşaması (35 dk.)

Aşağıdaki hususları dikkate alarak ürününüzü hazırlayınız.

1. Aile kurumunu bir nesneye veya yapıya benzeterek roller arasındaki mantıksal ilişkiyi açıklayınız.
2. Tasarlayacağınız toplum modelinde ailenin yeri, bireylerin hak ve sorumlulukları ile toplumsal huzurun dayandığı dinî ve millî temelleri açıklayınız.
3. Toplumsal sorunlara (zararlı alışkanlıklar, gıybet, iftira, dijital bağımlılık, boşanmanın etkileri vb.) yönelik somut çözüm önerilerinizi toplum modelinize dahil ediniz.
4. Hazırladığınız poster veya bilgi görseli tasarımının estetik, anlaşılır ve konuyla uyumlu olmasına dikkat ediniz.

Ölçütler ve Değerlendirme

Hazırladığınız ürün "yapılandırma, çözümleme, görsel tasarım" ölçütlerine göre değerlendirilecektir.

Ürünü tamamladıktan sonra öz değerlendirme formunu doldurunuz.

DERECELİ PUANLAMA ANAHTARI				
ÖLÇÜTLER	**Yeterli (3 Puan)**	**Yeterliye Yakın (2 Puan)**	**Geliştirilmesi Gerekir (1 Puan)**	**Puan**
Yapılandırma	Toplum modelinde aileyi biyolojik, kültürel ve ahlaki bir bütün olarak yapılandırıp açıklar. Rolleri, değerleri (sadakat, iffet vb.) ve hukuki temelleri (nikâh) mantıklı bir analojiyle açıklar.	Toplum modelinde ailenin temel bileşenlerini belirler ancak bu unsurlar arasındaki (sorumluluk ve toplumsal denge vb.) mantıksal ilişkileri kurmakta eksiklikleri vardır.	Toplum modelinde ailenin bileşenlerini (roller, değerler) tanımlamakta zorlanır. Bu bileşenler arasında bütünlük kuramaz.	
Çözümleme	Toplum modelinde huzurlu toplumu sağlayan unsurları (adalet, güven, barış vb.) Hz. Peygamber'in uygulamalarıyla ilişkilendirir. Toplumun huzuruna yönelik tehditlerin (şiddet, gıybet vb.) analiz ederek özgün çözümler sunar.	Toplum modelinde toplumsal huzurun temel parçalarını belirler ancak bu parçaların birbiriyle etkileşimini veya toplumun huzuruna yönelik tehditlerin etkilerini yüzeysel açıklar.	Toplum modelinde huzuru sağlayan veya tehdit eden unsurları birbirinden bağımsız ve kopuk ifade eder, analiz ve çözümleme basamağı zayıftır.	
Görsel Tasarım	Tasarlanan bilgi görseli veya poster estetik, özgün ve bilgilendiricidir. Metin ve görsel uyumu, "açıklamalı toplum modeli" kriterlerini tam karşılar.	Bilgiler düzenli sunulmuş ancak görsel öğeler konuyu desteklemekte veya özgünlükte yetersiz kalmıştır.	Düzen karmaşıktır, görsel unsurlar konu içeriğiyle uyumlu değildir veya "toplum modeli" yeterince açıklanmamıştır.	
			TOPLAM PUAN	
(7-9 Puan: Başarılı, 4-6 Puan: Gelişmekte, 1-3 Puan: Destek Almalı)				

Öz Değerlendirme Formu			
Bu form hazırladığınız "Huzurlu Toplum Modeli" konulu bilgi görseli veya poster çalışmanızı değerlendirmeniz amacıyla hazırlanmıştır. Ölçütleri okuyunuz ve çalışmanızı en iyi yansıtan sütunu işaretleyiniz.			
Değerlendirme Ölçütleri	**Evet**	**Kısmen**	**Hayır**
1. Ailedeki roller arasındaki ilişkiyi tutarlı bir şekilde açıkladım.			
2. Tasarladığım modelde toplumsal huzurun dinî, ahlaki ve millî temellerini doğru ve yerinde kullandım.			
3. Toplumsal huzuru tehdit eden unsurların (zararlı alışkanlıklar, gıybet, iftira, dijital bağımlılık vb.) olumsuz etkilerini açıkladım.			
4. Toplumsal sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirdim.			
5. Ürünümü özenle hazırladım.			
6. Sınıf içindeki 35 dakikalık süreyi planlı kullanarak ürünümü zamanında tamamladım.			

2.3. Örnek Bir Şahsiyet: Aliya İzzetbegoviç

Konuya Başlarken

Aşağıdaki sorunun cevabıyla ilgili düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.
İyi bir liderde bulunması gereken özellikler neler olabilir?

Aliya İzzetbegoviç

- **1925**
  Bosna Hersek'te Bosanski Samac şehrinde doğdu.
- **1941–1945**
  II. Dünya Savaşı yıllarında "Genç Müslümanlar" hareketi içinde yer aldı.
- **1946**
  Yugoslav yönetimi tarafından tutuklandı. Üç yıl hapis cezasına çarptırıldı.
- **1950'ler –1960'lar**
  Hukuk eğitimi aldı ve düşünsel çalışmalarını sürdürdü.
- **1970**
  "İslam Deklarasyonu" isimli eseri yayımlandı.
- **1983**
  "Saraybosna Davası" kapsamında tutuklandı. 14 yıl hapis cezasına çarptırıldı.
- **1988**
  Genel af kapsamında serbest bırakıldı.
- **1990**
  Demokratik Eylem Partisi'ni (SDA) kurdu ve ilk lideri oldu.
- **1990**
  Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığı Konseyi Başkanlığına seçildi.
- **1992–1995**
  Ülkesinin işgaline karşı halkıyla birlikte direndi.
- **1995**
  Dayton Anlaşması resmen yürürlüğe girdi.
- **1996**
  Savaş sonrası ilk seçimlerde yeniden Başkanlık Konseyi üyeliğine seçildi.
- **19 Ekim 2003**
  Saraybosna'da vefat etti.

***Görsel 2.13**: Aliya İzzetbegoviç*

Yazalım

Aliya İzzetbegoviç'in örnekliğiyle ilgili merak ettiklerinizi ve sorularınızı aşağıdaki bilgi görseline yazınız.

Merak Ettiklerim		Sorularım
1.	**Aliya İzzetbegoviç'in örnekliğiyle ilgili**	1. ....
2.		2. ....
3.		3. ....

Etkinlik - 3

30 dk.

Adı Bilge Kral

Amaç Aliya İzzetbegoviç'in örnekliğini müşahede edebilme

Ön Hazırlık

Aşağıdaki adımları takip ederek ön hazırlık çalışmasını tamamlayınız.

Aliya İzzetbegoviç'in örnekliğiyle ilgili yazalım bölümüne yazdığınız konuları matbu kaynaklardan veya karekodla verilen genel ağ bağlantılarından araştırınız. Araştırmanızın sonucunda ulaştığınız bilgileri aşağıdaki alana not alınız.

TDV İslâm Ansiklopedisi

Türk Maarif Ansiklopedisi

Yönerge

Aşağıdaki adımları öğretmeninizin rehberliğinde takip ederek etkinliği tamamlayınız.

1. Aliya İzzetbegoviç'in örnekliğine dair cevabını merak ettiğiniz soruları ve not aldığınız bilgileri sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız. Sınıf arkadaşlarınızın paylaşımlarını dikkatlice dinleyiniz.
2. Sınıftaki paylaşımlardan hareketle Aliya İzzetbegoviç'in liderlik anlayışı, adalet mücadelesi, savaş dönemi tutumu ve ahlaki duruşuyla ilgili çıkarımlarınızı aşağıdaki bilgi görseline yazınız. Çıkarımlarınızı yazarken bilgi görselinde verilen yönlendirici sorulardan yararlanınız.

Liderlik Anlayışı	Adalet Mücadelesi	Savaş Dönemi Tutumu	Ahlaki Duruşu
Kararlarını öfke yerine hangi temel ilkeler şekillendirmektedir?	"Düşmanımıza borçlu olduğumuz tek şey adalettir." sözünü davranışlarında nasıl somutlaştırmıştır?	Çatışma ortamında sivil halkın ve insanlığın onurunu korumak için nasıl davranmıştır?	Kendisine zulmedene benzememe çabası onun şahsi karakteri ve inanç dünyası hakkında hangi mesajları verir?
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
	.....	.....	.....

3. Aşağıdaki senaryoyu Aliya İzzetbegoviç'in bakış açısını temel alarak tamamlayınız. Senaryoyu tamamlarken Aliya İzzetbegoviç'in sözlerine ve davranışlarına atıfta bulununuz.

Son Kale

Uzun süredir kuşatma altında kalan ve varlık mücadelesi veren bir topluluğun yiyecek ve tıbbi malzemeleri tükenmek üzeredir. Düşmansa sivil yerleşim alanlarını hedef alarak halkın direncini kırmayı amaçlamaktadır. Bir sabah, düşmanın ikmal hattı kesilerek aralarında üst düzey sorumluların da bulunduğu bir grup esir alınır. Meydanda toplanan öfkeli kalabalık; yaşadıkları acıların intikamının alınmasını, esirlere aynı sertlikle karşılık verilmesini talep eder. Topluluğun bilge liderinin yanına gelen bir grup genç "Onlar evlerimizi yıktı, sevdiklerimizi bizden kopardılar. Eğer biz de aynı sertliği göstermezsek bizi ciddiye almazlar ve bu zulüm asla sona ermez!" diye seslenir.

Bilge lider, bir yanda halkının taze acılarını, diğer yandaysa nesiller boyunca savundukları insanlık onurunu düşünür. Hafifçe doğrulur, kendisine umutla bakan kalabalığa ve öfkeli gençlere dönerek şöyle seslenir:

"..... .....

....

...."

Değerlendirme

Aşağıdaki sorunun cevabını altındaki boşluğa yazınız.

1. Senaryodaki liderin tavrını, Aliya İzzetbegoviç'in "Düşmanlarımıza karşı tek bir borcumuz var, o da adalettir; fazlası değil ama azı da değil." sözüyle ilişkilendirerek yorumlayınız.

.....

.....

2. İslam ahlak ilkeleri bağlamında "kötülüğe iyilikle karşılık vermek" ile "adaleti tesis etmek" arasındaki denge nasıl kurulmalıdır? Cevabınızı gerekçelendiriniz.

.....

.....

3. Tamamladığınız senaryoda liderin tutumu ve yönlendirmesi topluluğun gelecekteki kimliğini nasıl etkiler? Örnek vererek açıklayınız.

.....

.....

Bosna Hersek Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olan Aliya İzzetbegoviç; yalnızca bir devlet adamı değil, aynı zamanda düşünceyi, ahlakı ve mücadeleyi bir arada temsil eden önemli bir liderdir. Aliya İzzetbegoviç'in liderlik anlayışının merkezinde ahlak, adalet, insan onuru, özgürlük ve sorumluluk gibi değerler bulunur.[73] Adaleti, en temel ilke kabul eden Aliya İzzetbegoviç, onu toplumsal düzenin dinamiği olarak benimsemiştir. Bu anlayış, özellikle kriz dönemlerinde aldığı kararlarında belirleyici olmuştur.

1992 yılında Müslüman halka karşı başlayan soykırım, Bosna halkı için büyük bir yıkım ve trajediye yol açmıştır. Bu zor dönemde Aliya İzzetbegoviç, yalnızca siyasi bir lider olarak değil, aynı zamanda toplumuna moral veren bir rehber olarak öne çıkmıştır. Kuşatma altındaki ülkesinde cumhurbaşkanlığı makamının ve hükümetin Saraybosna dışına taşınması önerilerini kabul etmemiş, halkını yalnız bırakmayarak onlarla birlikte ülkesini savunmayı tercih etmiştir[74] (Görsel 2.14). O, en ağır şartlar altında bile umudunu yitirmemiş, halkına sabır ve direnç konusunda örnek olmuştur.

***Görsel 2.14**: Aliya İzzetbegoviç, ülkesinin özgürlüğü için halkıyla birlikte cephede mücadele etmiştir.*

Aliya İzzetbegoviç, devlete ve topluma bakış açısını toplumsal sorumluluk bilinci temelinde inşa etmiştir. Onun öne çıkan en önemli özelliği ilkeli tavrıdır. Onda bireyin ve toplulukların ahlakı esastır. Ahlakın temelinde ise din vardır.[75] Aliya İzzetbegoviç'e göre bir toplumu iyiliğe götürecek olan, İslami değerlerdir.[76] O, savaş şartlarında bile erdemli duruşun korunabileceğini ortaya koymuştur. Ona göre bir toplumun gerçek gücü; askerî ve ekonomik kapasitesinden daha çok sahip olduğu değerlerle ölçülür. İntikam yerine adalet anlayışı, onun liderliğinin temelini yansıtır.[77] Bu yaklaşım; yalnızca kendi toplumuna değil, bütün insanlığa yönelik evrensel bir mesaj niteliği taşır. Aliya İzzetbegoviç'e göre gerçek başarı, düşmanı alt etmenin yanında insani değerleri de kaybetmemektir. Bu düşünce, savaş sürecinde onun bütün söylemlerinde ve kararlarında açıkça görülür. Savaş bittikten sonra söylediği "Ahlaki olarak kazanan biziz. Askerî olarak ise hiçbir kazanan yok. Herkes aynı zamanda hem kazandı hem kaybetti."[78] sözü de onun bu ilkeli duruşunu yansıtır.

Savaşın ardından imzalanan anlaşma, Bosna adına Aliya İzzetbegoviç'in önderliğinde yürütülen çetin müzakerelerin sonucunda gerçekleşmiştir. Bu anlaşma, Bosna için ideal bir çözüm olmasa da savaşın sona ermesini sağlayarak daha fazla can kaybının önüne geçmiştir. O, barışın sağlanması için mücadele ederken halkının haklarını korumuş ve onurunu zedeleyecek tavizler vermekten kaçınmıştır. Bu süreçteki tutumu, onun uzlaşmaya açık fakat ilkeli bir lider olduğunu göstermektedir.

Aliya İzzetbegoviç'e göre özgürlük, temel haklardan biridir ve hiçbir baskı ya da zorlamayla insanın elinden alınamaz. Ülkesinin bağımsızlığı için verdiği mücadele, bu anlayışın bir sonucudur. Onun özgürlük anlayışı sınırsız bir serbestlikten ziyade sorumlulukla dengelenmiş bir özgürlüktür. Ona göre insanlar özgür olmalı ancak bu özgürlük başkalarının haklarına zarar vermeyecek şekilde kullanılmalıdır.

Aliya İzzetbegoviç'e göre İslami ilke ve değerler evrensel niteliktedir ve zamanla sınırlandırılamaz. Çünkü bunları, zamana hükmeden Yüce Allah belirlemiştir. Değerlerin, inancın ve geleneklerin korunması ise tarihsel ve toplumsal gerçeklikleri göz önünde bulundurmayı gerektirir. Müslümanlar, tarihin tortularından kurtularak İslam'ın temel kaynaklarına dönmeli ve kendi idealleri için gayret göstermelidir.

Sonuç olarak Aliya İzzetbegoviç'in liderlik anlayışı; adalet, ahlak, özgürlük, insan onuru ve sorumluluk gibi değerlerin bir bütün hâlinde ele alındığı örnek bir modeldir. O, zor zamanlarda bile ilkelerinden taviz vermeyen, gücünü ahlaktan alan ve halkına umut aşılayan bir önder olarak tarihteki yerini almıştır. Onun hayatı, liderliği ve düşünceleri, toplumun her kesimine rehber olabilecek nitelikte önemli dersler içermektedir[79] (Görsel 2.15).

***Görsel 2.15**: Aliya İzzetbegoviç, düşünceleri ve mücadelesiyle gelecek nesillere örnek olmuştur.*

Aliya İzzetbegoviç'in Bazı Sözleri

"Allah'a (cc) ve takdirine inanç bize öyle bir emniyet hissi verir ki başka hiçbir şey onun yerine geçemez."

"Mücadelemizi insani ve makul kılan, ona sükûn ve huzur damgasını vuran, her şeyin akıbetinin elimizde olmadığı kanaatidir. Bize ait olan; gayret etmek, uğraşmaktır; netice ise Allah'ın (cc) elindedir."

"Kimliğimizi hak edersek sahip oluruz. Özgürlük bir borç, bir sorumluluk ve zayıf olanın kaybettiği bir mücadeledir."

"Bu dünyada mücadele vererek ızdırap çeken büyük trajik şahsiyetleri mağlup değil galip sayabildiğimiz için bir başka dünyanın hakikati daha aşikâr görünmez mi? Galip mi? Evet, fakat nerede, hangi dünyada galip geldiler? Rahatını, hürriyetini ve hatta hayatını kaybeden bir kimse nasıl galip olabilir? Bu dünyada olmasa gerek. Dolayısıyla bu ancak bu dünyadan her hususta bambaşka bir dünyada olabilir"

"Öğrenme soylu bir tefekkürdür. Allah'ın (cc) dünyadaki işaretlerini okumaya çalışmaktır. İslam kültürünün hem geçmişteki hem de gelecekteki özelliği budur."

"Ahlak ne fonksiyonel ne de rasyoneldir. Eğer hayatımı tehlikeye atmak suretiyle komşumun çocuğunu kurtarmak üzere yanan eve girip kucağımda ölü bir çocukla dönsem neticesiz kalan hareketimin kıymetsiz olduğu söylenebilir mi? Faydasız bu fedakârlığa, neticesiz bu teşebbüse kıymet veren şey işte ahlaktır."

"Bir asker öne doğru çıkıp bana şöyle bir soru sordu: "Başkanım, barış gelince hiç adaletsizlik olacak mı?" Soruya şaşırmıştım, ama yine de şöyle cevap verdim: "Evet, maalesef adaletsizlik olacak, sizin de ona karşı tıpkı şimdi düşmana karşı savaştığınız gibi savaşmanız gerekecek."

"Eğer, ordunuzla birlikte gelip halkımıza ülkesini ve özgürlüğünü vermenizi istediğimi düşünüyorsanız yanılıyorsunuz. Halkımız güneşin altındaki kendi yerini kendisi sağlamlaştırmalıdır. Kimseden özgürlüğü bize bir tabakta sunmasını beklemiyoruz."

"Ey teslimiyet! Senin adın İslam'dır."

(bk. İzzetbegoviç, *Doğu ve Batı Arasında İslâm*, çev. Şaban, 161, 162, 360, 361; İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım*, çev. Erkilet vd. 213, 541, 560.)

Değerden Hayata

Öğretmeninizin rehberliğinde tüm sınıfın birbirini görebileceği şekilde bir daire oluşturunuz. Paylaşım sürecini öğretmeninizin sağındaki arkadaştan başlatarak aşağıdaki sorular hakkındaki düşüncelerinizi sırayla ifade ediniz. Paylaşımda bulunmak istemeyenler "pas" diyerek konuşma sırasını sağındaki arkadaşına devredebilir. Tüm öğrenciler düşüncelerini ifade ettiğinde süreci tamamlayınız.

1. *"Hakkını aramak" ile "hakkını meşru yollardan aramak" arasındaki farklılık ne olabilir?*
2. *Aliya İzzetbegoviç'in mücadelesinde hangi yönler meşru hak arama kapsamında değerlendirilebilir?*
3. *Amaç haklıysa kullanılan yöntemlerin meşru olması şart mıdır? Açıklayınız.*
4. *Günlük hayatta karşılaştığınız bir haksızlığa karşı hangi meşru yolları kullanabilirsiniz? Örnek vererek açıklayınız.*
5. *Yalnızca meşru yollarla hak arayan bireylerden oluşan bir toplum nasıl olurdu? Betimleyiniz.*

Yazalım

Aliya İzzetbegoviç anısına düzenlenen uluslararası bir programın genel koordinatörü olduğunuzu düşününüz. Programın sonunda bir televizyon muhabiri, etkinliğin temel mesajını daha iyi anlayabilmek için size bazı sorular yöneltir. Bu durumu göz önünde bulundurarak vereceğiniz cevapları aşağıdaki boşluğa yazınız.

Muhabir: Sayın Koordinatör, bugün düzenlediğiniz program aracılığıyla burada bulunanlara Aliya İzzetbegoviç'i tanıttınız. Onun mücadelesini sadece siyasi bir başarı olarak değil, aynı zamanda bir erdem ve sorumluluk hareketi olarak nitelendirmenizin sebebi nedir?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Muhabir: Sizce onun erdemli kişiliğinin ve toplumuna karşı duyduğu sorumluluğun kaynağını oluşturan başlıca etkenler nelerdir?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Bu karekodla Aliya İzzetbegoviç'le ilgili e-içeriğe ulaşabilirsiniz.

Kontrol Noktası

Aliya İzzetbegoviç'in örnek şahsiyeti hakkında edindiğiniz bilgileri ve çıkarımlarınızı aşağıdaki yönlendirici ifadeleri kullanarak öğrenme günlüğüne kaydediniz.

Öğrenme Günlüğü

1. Araştırma Sürecinden Öğrendiklerim

Matbu ve dijital kaynaklar üzerinden yaptığım incelemeler neticesinde Aliya İzzetbegoviç'in hayat hikâyesi ve toplumuna öncülük etme biçimi hakkında ulaştığım bilgiler kısaca şunlardır:

.....

.....

.....

2. Liderlik ve Adalet Anlayışına Dair Çıkarımlarım

Aliya İzzetbegoviç'in örnekliğinden hareketle bir liderin savaş dönemlerindeki ahlaki sorumluluklarına dair ulaştığım sonuçlar şunlardır:

.....

.....

.....

3. Erdemli Kişilik ve Toplumsal Sorumluluk Hakkındaki Düşüncelerim

Aliya İzzetbegoviç'in şahsına dair; bilgelik, sabır ve inançla harmanlanmış ahlaki duruşun, bir toplumun geleceğini inşa etmedeki önemi üzerine düşüncelerim şunlardır:

.....

.....

.....

4. Bu Süreçten Geleceğe Taşıdığım Temel İlke

Zorluklar karşısında ahlaki duruşu kaybetmemek adına zihnimde yer eden en temel prensip şudur:

.....

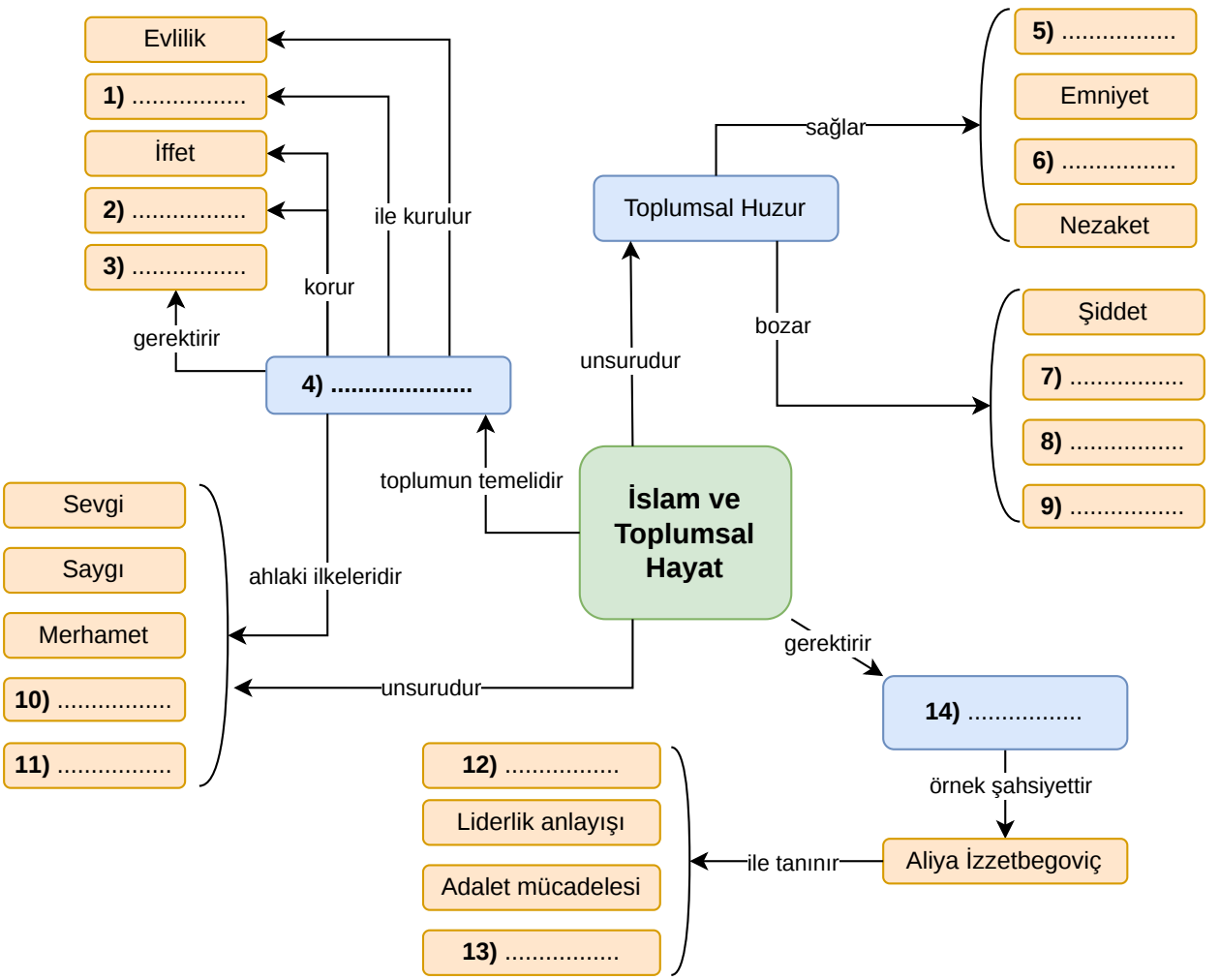
.....

.....

Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme

Aşağıdaki kavram haritasındaki boşlukları, verilen ifadelerden uygun olanları kullanarak doldurunuz.

Aile kurumu	Gıybet	Fedakârlık	Nikâh	Adalet	Mahremiyet	Erdemli liderlik
İftira	Dayanışma	Bilgelik	Güven	Bağımlılık	Sadakat	Ahlaki duruş

Aşağıdaki 15-18. soruları verilen bağlama göre cevaplayınız.

Bir araştırmacı, toplumların dayanıklılığını incelemek için yaptığı bir araştırma sonucunda şu tespitleri kaleme almıştır:

"Eski Çağ medeniyetlerinden günümüze kadar hukuk sistemleri, bireyin ilk sosyal deneyimini yaşadığı aile kurumunu korumaya odaklanmıştır. Aile sadece aynı çatı altında yaşama süreci değil; iffet, sadakat, merhamet ve vefa gibi değerlerin toplumsal dengeyi sağlayan bir dişliye dönüştüğü ahlaki bir yapıdır. Bu dişlilerden birinin zarar görmesi, örneğin sadakatin yerini güvensizliğin, şefkatin yerini sorumsuzluğun alması, zamanla boşanma gibi bireysel ve toplumsal sarsıntılara yol açarak bütünün uyumunu bozar."

15. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri metindeki bağlama uygun şekilde tamamlayınız.

a) Sosyoloğun analojisine göre ailedeki - - - - dişlisinin yerini güvensizliğin alması, mekanizmanın bütününü bozar.

b) İslam ahlakına göre aile bireylerinin birbirine karşı hissettiği - - - - duygusunun yitirilmesi, metinde ifade edilen sorumsuzluk probleminin temel kaynağıdır.

16. Merhamet kavramının zayıflamasının aile ve toplum bağlamında sonuçları neler olabilir? Örnek vererek açıklayınız.

.....

.....

.....

17. Metinden hareketle aile kurumunun işlevi modern toplumda karşılaşılan yalnızlaşma sorununa nasıl bir çözüm sunabilir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

18. Metinden hareketle aileyle ilgili aşağıdaki yargılardan hangilerine ulaşılamaz? Uygun olan tüm seçenekleri işaretleyiniz.

☐ a) Hukuk sistemlerinin tarihsel süreçte aileyi koruma altına alması, bu kurumun toplumsal dayanıklılık için temel teşkil etmesinden kaynaklanmaktadır.

☐ b) Aile kurumunun temel işlevi, toplumun nüfus artışını ve biyolojik devamlılığını denetim altında tutmaktır.

☐ c) Aile içerisindeki ahlaki değerlerin zayıflaması, etkileri sadece hane halkı ile sınırlı kalan bireysel bir sorun alanıdır.

☐ ç) Boşanma olgusu, metindeki analojiye göre mekanizmanın işleyişini sekteye uğratan ve toplumsal uyumu etkileyen bir sonuçtur.

☐ d) Modern toplumlarda hukuk kuralları, aileyi ayakta tutan merhamet ve vefa gibi duygusal bağların yerini tamamen ikame etmiştir.

☐ e) Bireyin ilk sosyal deneyimlerini ailede kazanması, bu kurumu toplumsal dengenin başlangıç noktası hâline getirir.

Aşağıdaki 19-24. soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

19. Bir toplumda sılayırahim ve vefa değerlerinin canlı tutulması aile kurumunun hangi temel işlevini doğrudan destekler? Örnek vererek açıklayınız.

.....

.....

.....

20. Huzurlu bir toplumun inşa edilebilmesi için adalet ve emanet bilinci neden birbirinden ayrı düşünülemez? Açıklayınız.

.....

.....

.....

21. İslam ahlakında ailenin iffet, sadakat ve merhamet üzerine kurulması istenir. Bu üç değerden birinin sistemden çıkarılmasının aile kurumuna etkisini açıklayınız.

.....

.....

.....

22. Bir toplumun huzurlu olarak nitelendirilebilmesi için ekonomik refahın yanı sıra hangi manevi değerlerin bir arada bulunması gerekir? Listeleyiniz.

.....

.....

.....

23. Bir toplumun huzurlu olarak nitelendirilebilmesi için gereken değerlerin toplumsal barışa katkısını örneklerle açıklayınız.

.....

.....

.....

24. Aliya İzzetbegoviç'in savaş şartlarında sergilediği ahlaki tutumdan hareketle İslam ahlakının bireyin zor zamanlardaki kararlılığı üzerindeki etkisini açıklayınız.

.....

.....

.....

Aşağıdaki 25-28. soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

25. Bir toplumda hukuki düzenlemeler aileyi koruma altına alsa da aile içi bağların devamlılığı; fertlerin birbirine duyduğu güven, mahremiyete gösterilen özen ve zor zamanlarda sergilenen vefa duygusuna bağlıdır. Bu değerlerin zayıfladığı bir yapıda, bireylerin toplumsal sorumluluk alması ve sağlıklı bir sosyal deneyim yaşaması güçleşmektedir.

Bu metinden hareketle aile kurumuyla ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A) Aile içi rollerin belirlenmesinde ekonomik verimlilik ahlaki değerlerin önündedir.

B) Bireyin toplumsallaşma süreci aile dışındaki kurumların etkisiyle tamamlanır.

C) Ailenin yapısal bütünlüğü, değerlerle bireysel sorumlulukların uyumuyla sağlanır.

D) Toplumsal denge aile biriminden bağımsız gelişen hukuki kuralların bir sonucudur.

E) Aile kurumunun işlevi bireyin fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmasıyla gerçekleşir.

26. Huzurlu bir toplumun inşası; adaletin tesis edilmesi ve her hak sahibine hakkının verilmesiyle başlar. Ancak adaletin soğuk bir kural olmaktan çıkıp toplumsal bir sıcaklığa dönüşmesi için "merhamet" ve "emanet" bilinciyle desteklenmesi gerekir. Bu değerler arasındaki bağ koptuğunda toplumun parçaları arasında güven bunalımı baş gösterir.

Buna göre huzurlu toplumu oluşturan parçalar arasındaki ilişkiyle ilgili en kapsamlı açıklama aşağıdakilerden hangisidir?

A) Adalet, toplumsal huzurun sağlanmasında temel teşkil eden unsurdur.

B) Toplumsal huzur, ahlaki ilkelerin birbirini tamamlamasıyla mümkündür.

C) Huzur, bireylerin kendi haklarını diğerlerinden üstün tuttuğu durumlarda artar.

D) Manevi değerler, hukuk kurallarının yetersiz kaldığı alanlarda başvurulan araçlardır.

E) Toplumsal barış, farklı değerlerin birbirine müdahale etmediği bir ortamda oluşur.

27. Aliya İzzetbegoviç'in "Doğu ve Batı Arasında İslam" adlı eseri incelendiğinde; onun modern dünya sorunlarına, İslam'ın orta yol öğretisiyle nasıl çözümler sunduğu görülmektedir. Bir öğrenci, Aliya İzzetbegoviç'in bu eserindeki derinliği ve bugüne yansıyan etkisini merak etmektedir.

Bu öğrencinin, Aliya İzzetbegoviç'in örnekliğini erdemli liderlik bağlamında incelemek için sorabileceği en nitelikli soru aşağıdakilerden hangisidir?

A) Eserlerini hangi dillerde kaleme almıştır?

B) Siyasi mücadelesinde hangi devlet adamları kendisine destek vermiştir?

C) Eserinde farklı medeniyetleri ahlaki bir zeminde nasıl birleştirmiştir?

D) Ömrünün kaç yılını hapishanelerde geçirmek zorunda kalmıştır?

E) Bilge kral olarak anılması halk nezdinde nasıl bir karşılık bulmuştur?

28. Aliya İzzetbegoviç, “Savaş ölünce değil, düşmanına benzeyince kaybedilir.” diyerek en ağır baskı ve saldırı altında bile ahlaki duruşun bozulmaması gerektiğini savunmuştur. O hem cephede bir komutan hem de hapishanede bir düşünür olarak İslam’ın evrensel ahlak ilkelerini eylemlerine yansıtmıştır.

Aliya İzzetbegoviç’in bu yaklaşımından hareketle ulaşılabilecek en temel çıkarım aşağıdakilerden hangisidir?

A) Entelektüel birikim, toplumsal olaylara karşı mesafeli durmayı gerektirir.

B) Savaş stratejileri, ahlaki ilkelerin esnetilebildiği istisnai durumlardır.

C) Kişisel hürriyetin korunması, toplumsal değerlerin öncelenmesine bağlıdır.

D) İslam ahlakı, bireye her türlü şart altında ilkesel bir tutarlılık ve karakter kazandırır.

E) Örnek şahsiyetlerin başarısı, teorik bilgilerini pratikten ayrı tutmalarından kaynaklanır.

Daha fazla soruya ulaşmak için karekodu kullanabilirsiniz.

Sonnotlar

1 bk. Aydın, "Aile", 2/196.
2 bk. Orhun, "Hitit Aile Hukuku ve Eski Hukuk Dönemi Roma Aile Hukuku", 39-54.
3 bk. Nur suresi 32. ayet.
4 bk. Buhari, "Nikâh", 3.
5 bk. Sürmeli vd., "nikâh", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 282.
6 İbni Mace, "Nikâh", 1.
7 bk. Sürmeli vd., "kefaet", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 198.
8 bk. Sürmeli vd., "mihr", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 238.
9 bk. Nisa suresi 4. ayet.
10 bk. Nisa suresi 20-21. ayetler.
11 bk. Ebu Davud, "Nikâh", 30-31.
12 Bakara suresi 187. ayet.
13 Sürmeli vd., 2009, "iffet", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 157-158.
14 Nur suresi 30-31. ayetler.
15 Nur suresi 33. ayet.
16 Buhari, "Nikâh", 3.
17 Sürmeli vd., "mahrem", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 220.
18 bk. İsra suresi 23-24. ayetler.
19 bk. Nisa suresi 36. ayet.
20 Nisa suresi 128. ayet.
21 Nisa suresi 35. ayet.
22 Ebu Davud, "Talak", 3.
23 Bakara suresi 229. ayet.
24 Nahl suresi 90. ayet.
25 Fussilet suresi 34. ayet.
26 Müslim, "Birr", 28.
27 Bakara suresi 283. ayet.
28 Tirmizi, "İman", 12.
29 bk. İbn Hişam, "Siret", 2/18-19.
30 Hucurat suresi 9. ayet.
31 Enfal suresi 61. ayet.
32 Bakara suresi 208. ayet.
33 Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 4/206.
34 bk. Müslim, "İman", 93.
35 Al-i İmran suresi 134. ayet.
36 bk. Sürmeli vd., "adalet", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 4.
37 bk. Mustafa Çağrıcı, "Hak", 15/137.
38 Hadid suresi 25. ayet.
39 Şuara suresi 181-183. ayetler.
40 Müminun suresi 71. ayet.
41 Tirmizi, "Vesaya", 5.
42 Maide suresi 8. ayet.
43 bk. *Güncel Türkçe Sözlük*, "görgü kuralları".
44 Ahzab suresi 21. ayet.
45 Hucurat suresi 10. ayet.
46 Ebu Davud, "Büyu, (İcare)", 76.
47 Tirmizi, "Birr", 58.
48 Al-i İmran suresi 92. ayet.
49 Nisa suresi 36. ayet.
50 Bakara suresi 215. ayet.
51 Maide suresi 2. ayet.
52 bk. *Güncel Türkçe Sözlük*, "şiddet".
53 bk. *Güncel Türkçe Sözlük*, "terör".
54 Maide suresi 32. ayet.
55 Al-i İmran suresi 103. ayet.
56 Şuara suresi 151-152. ayetler.
57 Hucurat suresi 13. ayet.

58 Sürmeli vd., 2009, "yalan", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 388.
59 Sürmeli vd., 2009, "iftira", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 159.
60 Sürmeli vd., 2009, "gıybet", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 106.
61 Ahzab suresi 70. ayet.
62 Müslim, "Birr", 103.
63 Hucurat suresi 12. ayet.
64 Müslim, "Birr", 70.
65 Hümeze suresi 1. ayet.
66 Tirmizi, "İman", 8.
67 Ebu Davud, "Edeb", 80.
68 bk. Hümeze suresi 4-9. ayetler.
69 Hucurat suresi 12. ayet.
70 Ebu Davud, "Edeb", 35.
71 Genel ağdan alınmıştır.
72 Maide suresi 90-91. ayetler.
73 bk. Begoviç., *Doğu Batı Arasında İslam*, 83-84, 201-249.; bk. Begoviç., *İslami Yeniden Doğuşun Meseleleri*, 67-70.
74 Genel ağdan alınmıştır.
75 bk. Begoviç., *Doğu Batı Arasında İslam*, 225-249.; bk. Begoviç., *Tarihe Tanıklığım*, 553.
76 bk. Begoviç., *İslami Yeniden Doğuşun Meseleleri*, 22-29.
77 bk. Begoviç., *Tarihe Tanıklığım*, 231-237; 384.
78 Genel ağdan alınmıştır.
79 bk. Akın, "İzzetbegoviç, Aliya"; Mulaosmanovıć, "İzzetbegoviç, Aliya", EK-1/685-687; (Genel ağdan alınmıştır.).
80 Hucurat suresi 13. ayet.

3. ÜNİTE ADALETİN TEMİNATI: İSLAM HUKUKU

3.1. İslam Hukukunun Mahiyeti

3.2. İslam Hukukunun Temel İlkeleri

3.3. Örnek Bir Şahsiyet: Hz. Ömer

► Anahtar Kavramlar

- **adalet**
- **edilleişeriye**
- **fıkıh**
- **fıkıh usulü**
- **hak**
- **hukuk**
- **icma**
- **kıyas**

► **Bu ünitede sizlerden**

- İslam hukukunun mahiyetini özetleyebilmeniz,
- İslam hukukunun temel ilkelerini yorumlayabilmeniz,
- Hz. Ömer'in örnekliğini müşahede edebilmeniz

beklenmektedir.

Ünite Dosyası

Ünite Sunusu

Üniteye Başlarken

Aşağıdaki metni okuyunuz ve sorulara verilebilecek cevapları sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.

Her sabah okula girildiğinde öğrencileri karşılayan şey, kuralların oluşturduğu düzendir. Ders saatinde sınıfta bulunmak, okul kıyafetiyle okula gelmek, söz almadan konuşmamak ve okul eşyalarını korumak gibi kurallar, okulda düzeni sağlar. Bu kurallara uyulduğunda huzurlu bir ortam oluşur, uyulmadığında ise karmaşa ortaya çıkar. Okuldan çıkıldığında birey, daha geniş bir toplumsal hayatın içine girer. Toplumda da insanların huzur ve güven içinde yaşayabilmesi için kurallar vardır. Bu kurallar bütünü hukuk olarak adlandırılır. Trafik kurallarına uymak ve başkalarının haklarına saygı göstermek buna örnektir. Bu kurallar, can ve mal güvenliğini sağlar, adaleti ve barışı korur. Dolayısıyla okul kuralları ile hukuk kuralları arasında güçlü bir bağ vardır. Okul, bireyi toplumsal hayata hazırlayan ilk adımdır. Hukuk ise toplumun düzenini sağlayan temel unsurdur.

1. **Okuldaki kurallarla toplumdaki kuralların ortak işlevleri sizce nelerdir?**
2. **Kuralların olmadığı bir toplumda bireysel ve toplumsal hayat nasıl olurdu?**

3.1. İslam Hukukunun Mahiyeti

Konuya Başlarken

Aşağıdaki kelime bulutunda verilen kavramlardan hukukla ilişkili olduğunu düşündüklerinizin altını çiziniz.

Arapça kökenli bir kelime olan hukuk, hak kelimesinin çoğuludur ve haklar anlamına gelir. ***Hak***; yasaların kişilere tanıdığı yetki, ayrıcalık ve faydaları ifade eder.[1] ***Hukuk*** ise bireylerin birbirleriyle, toplumla, eşyayla ve devletle olan ilişkilerini düzenleyen; hak ve sorumluluklarını belirleyen kuralların bütünüdür.[2]

İnsanlar tarih boyunca toplumsal ilişkilerini düzenleyen çeşitli hukuk sistemleri geliştirmiş, kanunlar düzenlemiş, kurallar koymuştur. Bu kurallar insanların haklarını, görevlerini ve sorumluluklarını belirlerken yasaklar, serbestlikler ve sınırlamalar da getirir. Hukuk, toplumsal hayata düzen getirmek ve onun devamlılığını sağlamak için bir gerekliliktir.

Toplumda herkesin uyması gereken hukuk kuralları, o toplumdaki devlet otoritesi tarafından konulur ve uygulanır. Hukukun temel amacı; adaleti tesis etmek, insanların haklarını korumak ve toplum düzenini sağlamaktır. Hukuk olmasaydı; insanlar arasındaki anlaşmazlıklar artar, ortaya çıkan sorunların çözümünde kargaşalar yaşanır ve bu durum toplumsal hayatı yaşanmaz bir hâle dönüştürürdü.

Hukuk, toplumun ihtiyaç duyduğu bir sistem olarak bireylerin haklarıyla toplumun ortak çıkarlarını dengede tutmayı hedefler. Bu sayede kişiyle toplum arasında düzenli ve adil bir ilişki kurulması sağlanır. İnsanların sahip olduğu temel hak ve özgürlükler, devletin yapısı ve işleyişi gibi konular hukuk kurallarıyla belirlenir. Ayrıca aile hayatı, ticari ilişkiler, suç ve cezaları gibi birçok alan da hukuk tarafından düzenlenir. Bu kurallar, toplumda düzenin sağlanması ve devam ettirilmesi açısından büyük bir önem taşır. Böylece insanlar daha güvenli, adil ve düzenli bir ortamda yaşamlarını sürdürebilir.

Hukuk ve Ahlak İlişkisi

Ahlak; yaratılış, karakter ve kişilik özelliklerini ifade eden bir kavramdır. İnsanın duygu, düşünce ve davranışlarını şekillendiren ahlak, onun hayatına yön verir. Kişi, bir davranışın doğruluğuna veya yanlışlığına sahip olduğu ahlaki değerlere göre karar verir. Bu değerler aynı zamanda hukuk kurallarının oluşmasında da önemli bir rol oynar.

Hukuk, kurallara uyulmasını sağlamak için yaptırım gücüne sahip bir sistemdir. Kanunlara uymayanlara çeşitli cezalar uygulanır ve toplum düzeni bireylerin isteklerine göre değil, adalet esasına göre sağlanır (Görsel 3.1). Ahlaki açıdan gelişmiş, sorumluluk bilincine sahip bireyler toplumsal huzura kendi istekleriyle katkıda bulunurlar. Bu kişiler; davranışlarını ceza korkusuyla değil, doğru ve adil olanı yapma isteğiyle belirler. Ancak bu bilince sahip olmayanlar için hukukun yaptırımları caydırıcı bir rol üstlenir.

Görsel 3.1: *Hukuk, toplumsal adaletin sağlanması için gereklidir.*

Ahlakın yaptırım gücü dış bir unsurdan çok vicdan yoluyla ortaya çıkar. İnsan, yaptığı yanlışın farkına vardığında pişmanlık duyar ve bu durum onun davranışlarını düzeltmesine yardımcı olur. Bu yönüyle ahlak, kişinin iç denetimini sağlar.

Hukuk, toplumda düzen ve adaletin sağlanması için gereklidir; ahlaksa bireyin erdemli bir yaşam sürmesini destekler. Bu iki unsur birbirini tamamlar. Özellikle İslam hukukunda hukuk kurallarıyla ahlaki değerler iç içedir. Adalet hem hukukun hem de ahlakın temelini oluşturur. Hukukta adalet, herkese hakkını vermek anlamına gelirken ahlakta adalet; dengeli olmak, haksızlıktan kaçınmak ve doğruluğu gözetmektir. Bu anlayışa sahip bir insan; hayatını hak, hukuk ve adalet ilkeleri çerçevesinde sürdürür.

Paylaşalım

Vâbisa b. Ma'bed'in (ra) naklettiğine göre, Allah Resulü ona şöyle demiştir: "İyilik ve kötülüğün ne olduğunu sormaya mı geldin?", "Evet" dedim. Hz. Peygamber, parmaklarını birleştirip göğsüne vurarak üç defa "Kendine danış, kalbine danış ey Vâbisa!" buyurdu ve devam etti: "İyilik, gönlü huzura kavuşturan ve içe sinen şeydir. Kötülük ise insanlar sana fetva verseler (onaylasalar) bile, gönlünü huzursuz eden ve içinde bir kuşku bırakan şeydir."

(Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 4/227)

Bu hadiste Peygamberimizin vermek istediği mesaj ne olabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Bağlantı Noktası

Felsefeyle hukuk arasında güçlü bir ilişki vardır. Bu bağlamda felsefe disiplini, hukukun gerekliliğinin ve öneminin anlaşılmasına katkıda bulunur. Hukuk, toplum düzenini sağlamak için kurallar koyarken felsefe bu kuralların neden gerekli olduğunu, adaletin ne anlama geldiğini ve hak kavramının mahiyetinin ne olduğunu sorgular.

Bir toplumda sadece yasaların var olması yeterli değildir. Bu yasaların hangi amaçla konulduğu ve insan hayatına neler kattığı gibi konular da derinlemesine anlaşılmalıdır. Bu noktada felsefenin sorgulayıcı ve derinlemesine düşünen yaklaşımı devreye girer. Felsefi bakış açısı sayesinde hukuk kurallarının dayandığı temel düşünceler incelenir ve değerlendirilir. Bu sayede hukuk sistemi yalnızca kurallar ve cezalar üzerine değil; aynı zamanda akıl, ahlak ve adalet ilkeleri üzerine inşa edilir. Felsefenin hukuka sağladığı bu katkı, daha adil ve ideal bir hukuk düzeninin kurulmasında önemli bir rol oynar.

İslam Hukuku

***Görsel 3.2**: Yüce Allah'ın el-Hakîm isminin hattı. Hattat: Ömer Faruk Özoğul*

El-Hakîm, bütün işleri adalete ve ilme dayanan, her şeyi bilen, hikmet sahibi, dünyada adaletin kaynağı, ahirette ise tüm insanlar arasında adaleti ile hükmedecek olan gibi anlamlara gelir.

(bk. Sürmeli vd., "el-Hakîm", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 116)

İslam hukuku, İslam'ın ortaya koyduğu hukuk sistemidir. Müslümanların karşılıklı hak, görev ve sorumluluklarını belirler; onların bireysel, sosyal, ekonomik ve siyasi hayatlarını düzenler. Haram ve helalleri açıklar, suçları ve cezalarını bildirir.

İslam hukukunun temel amacı Yüce Allah'ın koyduğu emir, yasak ve ilkeler çerçevesinde adaleti sağlamak, dengeli ve huzurlu bir toplum meydana getirmektir. Bireylerin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamak, anlaşmazlıkları çözmek, herkese hakkını vermek, haksızlıkları ortadan kaldırmak ve zulmü engellemek bu sistemin başlıca hedefleri arasındadır.

İslam hukukunda belirleyici unsur, Yüce Allah'ın iradesidir. Mutlak otorite Allah'tır (cc) ve hüküm koyma yetkisi Allah'a (cc) ve Resulüne aittir (Görsel 3.2). Bu nedenle İslam hukuku ilahi vahye dayanır. Onu diğer hukuk sistemlerinden ayıran en önemli özellik budur. Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in (sav) sünneti bu hukukun temel kaynaklarını oluşturur. Bununla birlikte bu temel ilkelere aykırı olmamak şartıyla toplumların örf ve âdetleri de hukuk içinde yer bulabilir.

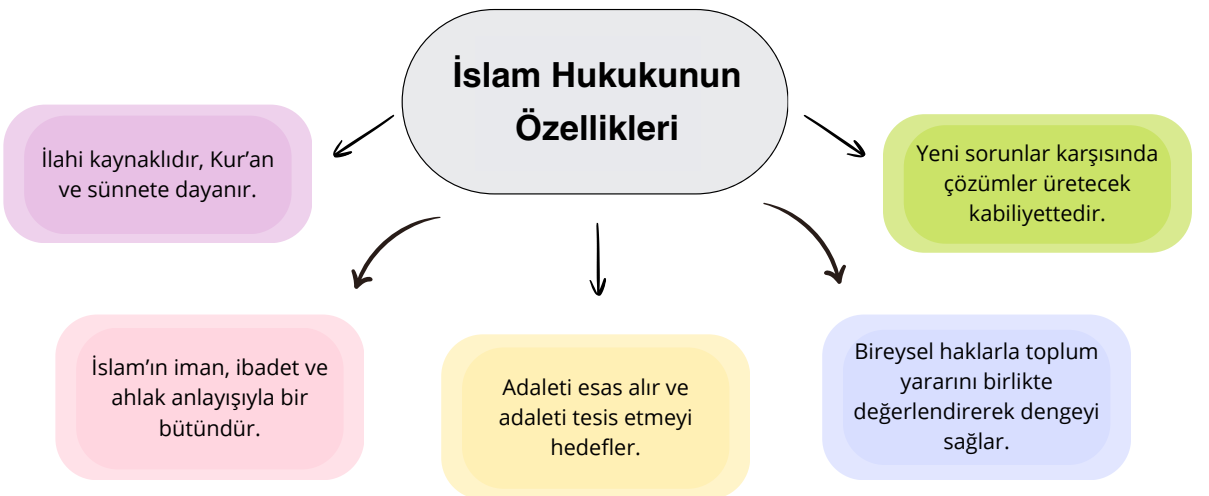
Paylaşalım

"Örf ile tayin, nass ile tayin gibidir."

İnsanlar arasında örf ve âdet hâlini almış uygulamalar Kur'an ve sünnete aykırı olmadıkça hukuki olarak belirleyicidir.

(bk. Berki, *Açıklamalarla Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye)*, 23)

Toplumca kabul görmüş, İslam'a aykırı olmayan örf ve âdetlerden örnekler veriniz.

Yüce Allah'ın hükümlerinin, emir ve yasaklarının her biri bir hikmet; bireysel ve toplumsal açıdan maddi ve manevi pek çok yarar içerir. Yüce Allah, kullarını yaratan ve onları en iyi bilen olduğundan O'nun razı olduğu ve uygulanmasını istediği hukuk, Müslümanların hem dünya hem de ahiret hayatlarına mutluluk getirecek mahiyettedir. Bu yüzden Müslümanlar, hayatlarını bu hukuk çerçevesinde sürdürerek Allah'ın (cc) rızasını kazanmaya, dünya ve ahiret saadetine ermeye çalışırlar.

İslam hukuku; İslam'ın iman, ibadet ve ahlak anlayışıyla iç içe geçmiş bir bütündür. Sadece hukuki düzenlemelerle sınırlı kalmaz, aynı zamanda bireyin ahlaki gelişimini de destekler. İslam ahlakı bireylerin manevi olgunluğa ermesi için rehberlik ederken İslam hukuku dengeli ve huzurlu bir toplumsal hayatın şartlarını hazırlar. Erdemli kişilerden oluşan erdemli bir toplum, İslam'ın açıkladığı bu bütüncül anlayışın hayata geçirilmesiyle mümkündür.

İslam hukukunun bir diğer önemli özelliği, değişen şartlara uyum sağlayabilen dinamik bir yapıya sahip olmasıdır. Kur'an ve sünnetin ortaya koyduğu temel esaslar, zaman ve ihtiyaçlar değişse bile bütün hukuki meselelere çözüm getirecek bir yapıdadır. Bu sebeple İslam âlimleri yer ve zaman fark etmeksizin ortaya çıkan yeni sorunlara Kur'an ve sünnet ışığında çözümler üretebilmişlerdir.

Paylaşalım

içtihat: fıkıh âlimlerinin, hakkında ayet ya da hadis bulunmayan konularda Kur'an ve sünnete bağlı kalarak yeni hükümler çıkarması.

(bk. Sürmeli vd., "içtihat", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 156-157)

müçtehit: içtihat etme yeterliliğine sahip, yüksek İslam hukuk bilgini, fıkıh âlimi.

(bk. Sürmeli vd., "müçtehit", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 255)

fetva: fıkhi ve hukuki konularda ortaya çıkan yeni meseleler karşısında fıkıh âlimlerinin sorulan sorulara verdikleri cevaplar ve ürettikleri çözümler.

(bk. Sürmeli vd., "fetva", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 94-95)

İçtihat ve fetva kavramlarının İslam hukukundaki yeriyle ilgili düşünceleriniz nelerdir? Düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

İslam Hukuku ve Fıkıh İlmi İlişkisi

İslam hukuku ile fıkıh ilmi arasında yakın bir ilişki vardır. ***Fıkıh*** sözlükte; bilmek, doğru anlamak ve derin kavrayış sahibi olmak anlamına gelir. Fıkıh ilmi ise dinî hükümlerin Kur›an-ı Kerim ve sünnet gibi temel kaynaklardan öğrenilmesini, anlaşılmasını ve açıklanmasını amaçlar.[3] Ayrıca fıkıh ilmi, zaman içinde ortaya çıkan yeni meseleler hakkında İslam'ın temel kaynaklarına uygun çözümler üretir; ibadetlerden aile hayatına, ticaretten devlet yönetimine kadar Müslümanların hayatını ilgilendiren birçok konuyu ele alır. Bu nedenle İslam hukuku, fıkıh ilminin önemli bir bölümü olarak kabul edilir.

Paylaşalım

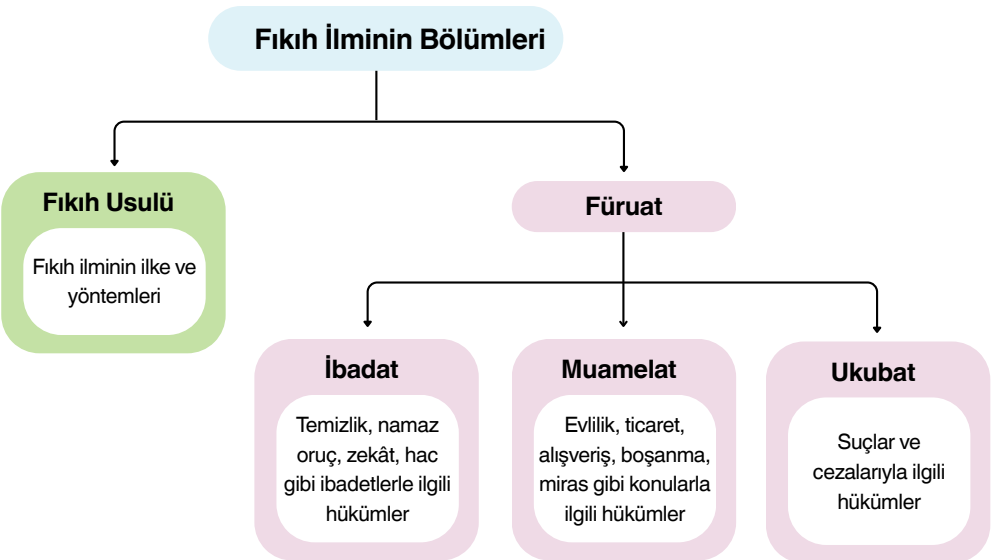
Fıkıh, kişinin lehine ve aleyhine olan şeyleri bilmesidir.

1. **Bu cümledeki "insanın lehine ve aleyhine olan şeyler" neler olabilir?**
2. **Kişinin lehine ve aleyhine olan şeyleri bilmesinin kişiye sağlayacağı faydalar neler olabilir?**

Düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

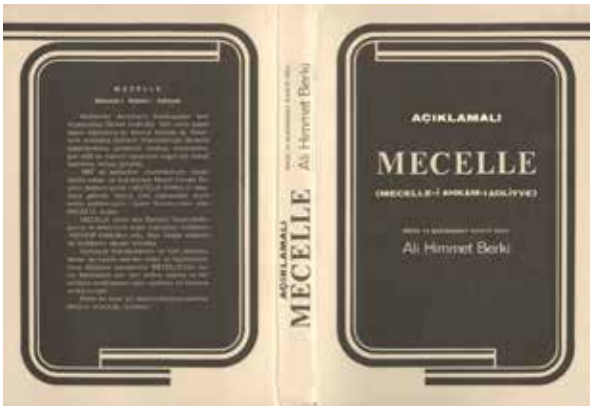
Fıkıh ilminin yöntem ve esaslarını konu edinen bölümüne ***fıkıh usulü*** denir.[4] Fıkıh âlimleri bu usule bağlı kalarak dinî ve hukuki hükümleri açıklar, ihtiyaç duyulduğunda yeni meseleler hakkında hükümler ortaya koyarlar. Fıkhın temel kaynakları Kur›an-ı Kerim ve Peygamberimizin sünnetidir. Bunların yanında icma ve kıyas gibi yöntemlerden de yararlanılır. Bu kaynak ve yöntemlerle ulaşılan hükümler, fıkıh ilminin "füruat" adı verilen bölümünü oluşturur.

Hukuk, insanların toplum içindeki davranışlarını düzenleyen kuralları kapsar. Fıkıh ise hukuki konuların yanında ibadet, ahlak, aile hayatı ve sosyal ilişkilerle ilgili hükümleri de içerir. Bu yönüyle hukuktan daha geniş bir kapsamı vardır. Bu özellik, İslam fıkhını diğer hukuk anlayışlarından ayıran önemli yönlerden biridir. İslam hukuku da temel esaslarını ve uygulamalarını fıkıh ilminin ortaya koyduğu bu kapsamlı birikim üzerine kurar.

Fıkıh ilminin temelleri Peygamber Efendimiz'in döneminde atılmıştır. Hz. Peygamber'in sözleri, davranışları ve uygulamaları, dinî hükümlerin doğru anlaşılmasında ve yeni meselelerin çözümünde Müslümanlara yol göstermiştir. Peygamberimizden sonra İslam coğrafyasının genişlemesi ve farklı toplumlarla karşılaşılması yeni bir takım hukuki meselelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sahabiler bu meseleleri Kur'an ve sünnet ışığında çözmeye çalışmışlardır. Sahabeden sonra gelen tâbiin döneminde bu çalışmalar daha düzenli hâle gelmiş, yöntem ve kurallar yazıya geçirilerek fıkıh bağımsız bir ilim dalı olarak gelişmiştir. Zamanla farklı görüşlerin ortaya çıkması da fıkhi ekollerin ve mezheplerin oluşmasını sağlamıştır.[5]

Hanefi mezhebinin kurucusu İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin (öl. 767) fıkıh ve fıkıh usulüne dair görüşleri, öğrencileri İmam Muhammed ile İmam Ebu Yusuf tarafından düzenlenerek yazıya geçirilmiştir. Böylece fıkıh ilminin ilk temel eserleri ortaya çıkmıştır. Şafii mezhebinin öncüsü İmam Şafii›nin (öl. 820) yazdığı "er-Risale", fıkıh usulü alanında kaleme alınan ilk bağımsız eser olarak kabul edilir. Bu ilmî birikim, sonraki yüzyıllarda yazılan eserlerle gelişmeye devam etmiştir. Osmanlı Dönemi'nde 1868-1876 yılları arasında Ahmet Cevdet Paşa'nın (öl. 1895) öncülüğünde hazırlanan "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye", İslam hukukunun kanun metni hâline getirilmiş önemli örneklerinden biridir. Bu eser hem İslam hukukunun hem de dünya hukuk tarihinin önemli eserleri arasında yer alır (Görsel 3.3).

Görsel 3.3: *Mecelle, İslam hukukunun önemli eserlerindendir.*

İslam Hukukunun Kaynakları

İslam dinindeki hükümlerin dayandığı temellere ***edilleişeriye*** (dinî deliller) denir. Tüm İslami ilimlerde olduğu gibi İslam hukukunun da asli kaynakları Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetidir. Bu iki ana kaynağa ek olarak, hüküm çıkarma sürecinde başvurulan icma ve kıyas metotlarıyla birlikte bu yapıya edilleierbaa (dört temel delil) denir.[6] İslam âlimlerine göre bu kaynaklardan herhangi birine dayanmayan hiçbir hüküm ve içtihat İslami bir nitelik taşımaz. Her yeni içtihat ve hüküm bu kaynaklara dayanmalıdır.

Bu karekodla Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle ile ilgili e-içeriğe ulaşabilirsiniz.

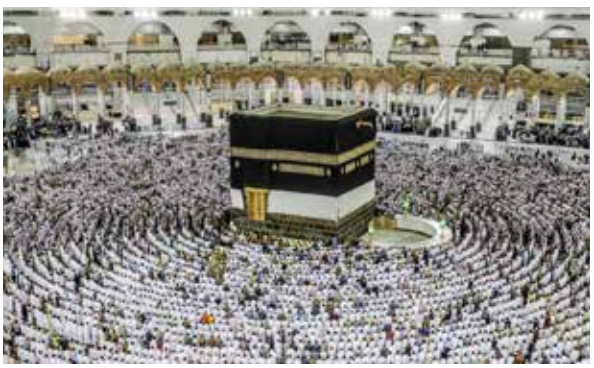

Yüce Allah'ın vahiy yoluyla Hz. Peygamber'e indirdiği Kur'an-ı Kerim, İslam'ın inançtan ibadete, ahlaktan hukuka kadar tüm ilke ve hükümlerinin ana kaynağıdır. Kâinatı kusursuz bir nizamla yaratan ve kullarının ihtiyaçlarını en iyi bilen Yüce Allah, emir ve yasaklar koyan, helal ve haramlar belirleyen mutlak kanun koyucudur. Bu yönüyle Kur'an-ı Kerim, İslami hükümlerin sarsılmaz temelini oluşturur. Bir meselenin dinî hükmünün ne olduğu Kur'an-ı Kerim'de açıkça bildirilmişse o hüküm kesin ve bağlayıcıdır.

Peygamberimizin söz, fiil ve onaylarını kapsayan sünnet, İslam'ın en doğru şekilde anlaşılması ve yaşanması için temel rehberdir. İslam'ı açıklama ve öğretme görevinin yanı sıra, Hz. Peygamber'in hüküm koyma, helal ve haram belirleme yetkisi de Kur'an ayetleriyle sabittir. Kur'an-ı Kerim'de "**… Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının…**"[7] buyrularak Hz. Peygamber'in hüküm koyma yetkisi ifade edilir. Bu bağlayıcılığı nedeniyle sünnet, Kur'an-ı Kerim'den sonra İslam hukukunun ikinci ve en güçlü asıl kaynağıdır. Bir konunun dinî hükmü Kur'an'da açıkça belirtilmemişse o konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber'in söz, fiil ve uygulamalarına bakılır. Konunun hükmü sünnette bulunuyorsa o hüküm bağlayıcıdır.

İslam âlimlerinin belirli bir mesele üzerinde fikir birliğine varmasını ifade eden ***icma***, sözlük anlamıyla ittifak etmek ve ortak kararda olmak demektir.[8] Kur'an ve sünnetin temel ilkeleriyle tam bir uyum içerisinde şekillenen bu ortak irade ve uygulama, Müslümanların dinî hayattaki birlik ve beraberliğinin somut bir tezahürüdür. Yüce Allah'ın Müslümanlara hitaben "**Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah'a iman edersiniz…**"[9] buyurması ve Peygamberimizin *"Ümmetim asla dalalette birleşmez. Bundan dolayı (Müslümanlar arasında) ihtilaf gördüğünüzde çoğunluğa uyun."*[10] hadisi Müslümanlar arasındaki fikir ve hareket birliğinin önemini anlatır.

Hukuki bir delil olması bakımından icma, müçtehit âlimlerin dinî bir meselenin hükmü üzerinde fikir birliği etmeleridir. Dayanağı Kur'an ve sünnet olan ve hakkında ittifak edilen bu hüküm aynı zamanda Müslümanların birlik içinde hareket ettikleri uygulamaları da ifade eder. Örneğin namaz Kur'an-ı Kerim'de farz kılınmış bir ibadettir. Hz. Peygamberimiz de bu ibadeti yerine getirmiş ve nasıl eda edileceğini göstermiştir. Bu ikisi doğrultusunda Müslümanların namazın vakitleri, şartları, rükünleri gibi hususlarda yüzyıllardır ittifak hâlinde olmaları icmadır. Bu doğrultuda icma hem hukukî bir delil hem de İslam toplumunun doğru yolda birlik içinde kalmasını sağlayan manevi bir dayanak noktasıdır (Görsel 3. 4).

Görsel 3.4: *Kur'an- Kerim'de "Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin…" (Al-i İmran suresi 103. ayet) buyrularak Müslümanların birlik olmaları istenmiştir.*

Kıyas; sözlükte ölçmek, mukayese etmek ve karşılaştırmak gibi anlamlara gelir. Terim olaraksa hakkında açık bir dinî hüküm bulunmayan yeni bir meselenin çözümünü, benzer özellikler taşıyan ve hükmü Kur'an veya sünnette açıkça belirtilen bir meseleye göre belirleme yöntemidir.[11] Örneğin Hamr yani şarap, Kur'an-ı Kerim'de kesin olarak haram kılınmıştır.[12] Şarabın haram kılınma sebebinin sarhoşluk vermesi olduğunu tespit eden âlimler benzer şekilde sarhoş edici, insanın akli melekesini kullanmasını engelleyici ne kadar madde ve içecek varsa hepsinin de şarap gibi haram olduğu hükmüne ulaşmışlardır. İslam âlimleri bu metodu kullanarak değişen zamanla birlikte ortaya çıkan yeni sorunları hukuki çözümlere kavuşturmuşlardır.

Etkinlik -1

20 dk.

Adı İslam Hukukunun Mahiyeti

Amaç İslam hukukunun mahiyetini özetleyebilme

Yönerge

Öğretmeninizin rehberliğinde aşağıdaki adımları takip ederek etkinliği tamamlayınız.

1. Aşağıdaki bilgi kartlarını inceleyiniz.

Kart 1

İslam'ın yiyecek ve içeceklerden hangilerini helal hangilerini haram kıldığını öğrenmek amacıyla araştırma yapmak ve konuyla ilgili ayetlere başvurmak

Kart 2

"Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz." (Maide suresi 90. ayet) ayetinden hareketle şarabın yasaklanma gerekçesinin "sarhoşluk vermesi" olduğunu tespit etmek; bu ortak sebepten yola çıkarak ismi doğrudan geçmese dahi aynı sonucu doğuran tüm maddelerin haram olduğu sonucuna varmak

Kart 3

Beş vakit namazın farz oluşu, ayetler, Peygamber Efendimiz'in uygulamaları ve âlimlerin ittifakıyla sabittir. Bir hükmün meşruiyetinin dayandığı kaynaklar ve âlimlerin bu konudaki görüş birliği üzerine düşünmek

Kart 4

Peygamber Efendimiz'in "Size ne emrettiysem onu yapınız, size neyi yasakladıysam ondan sakınınız." (İbn Mâce, Sünnet, 1) hadisinden hareketle helal ve haram sınırlarının belirlenmesine dair çıkarımlarda bulunmak

2. İncelediğiniz kartlardan hareketle aşağıdaki tabloyu örnekteki gibi doldurunuz.

Kart No	İslam hukukunun hangi konu veya kavramları ele alınmaktadır?	İslam hukukunun hangi kaynağından bahsedilmektedir?	İslam hukukunun hangi amaçlarıyla ilgilidir?
Kart 1	Kur'an, fıkıh, helal, haram, emir, yasak ve hüküm	İslam hukukunun birinci ve en temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir.	Helal ve haram sınırlarına riayet ederek Allah'ın (cc) rızasını kazanmaya çalışmak
Kart 2	.....	.....	.....
Kart 3	.....	.....	.....
Kart 4	.....	.....	.....

3. Tabloya yazdıklarınızı sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız ve değerlendiriniz.

Değerlendirme

Aşağıdaki sorunun cevabını altındaki boşluğa yazınız.

İslam hukukunun temel kaynaklarını (Kur'an, sünnet, icma, kıyas) ve bu hukukun toplumsal hayattaki temel amacını düşündüğünüzde İslam hukukunu hiç bilmeyen birine nasıl tarif edersiniz? Kendi cümlelerinizle ifade ediniz.

.....

.....

.....

Değerden Hayata

Öğretmeninizin rehberliğinde tüm sınıfın birbirini görebileceği şekilde bir daire oluşturunuz. Paylaşım sürecini öğretmeninizin sağındaki arkadaştan başlatarak aşağıdaki soruların cevaplarıyla ilgili düşüncelerinizi sırayla ifade ediniz. Sırası geldiğinde paylaşımda bulunmak istemeyenler "pas" diyerek konuşma sırasını sağındaki arkadaşına devredebilir. Tüm öğrenciler düşüncelerini ifade ettiğinde süreci tamamlayınız.

1. Bir kişinin hem kendisinin hem de başkalarının haklarını ve özgürlüklerini bilip koruması, o kişiyi ve toplumu nasıl etkiler? Düşüncelerinizi örnek olaylarla destekleyerek açıklayınız.
2. Halkadaki paylaşımlardan hareketle insanlara haklarını bildiren ve bu hakları koruma altına alan bir adalet sistemi olarak İslam hukukuyla ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz.

Bu karekodla İslam hukukunun mahiyetiyle ilgili e-içeriğe ulaşabilirsiniz.

Kontrol Noktası

1. İslam hukukunda hüküm koyma yetkisinin kaynağı, yöntemi ve temel amaçları dikkate alındığında aşağıda verilen bilgilerden hangileri doğrudur?

☐ a) Helal ve haram sınırlarını belirleme yetkisi mutlak olarak Allah'a (cc) ve O'nun bildirmesiyle Resulüne aittir.

☐ b) Fıkıh ilmi, sadece bireylerin ibadet hayatına dair kuralları düzenleyen vicdani bir disiplindir.

☐ c) Kıyas yöntemi Kur'an ve sünnette hükmü bulunmayan bir meselenin, ortak bir gerekçeyle hükmü sabit bir meseleye bağlanmasını sağlar.

☐ ç) İslam hukukunun temel amaçlarından biri olan aklın korunması, bilinci devre dışı bırakan maddelerin yasaklanmasının hukuki dayanağıdır.

☐ d) Mecelle, İslam hukukunun tarihteki tek ve değişmez kanun metni olarak kabul edilir.

2. İslam hukukunun temel özellikleri ve toplumsal düzendeki işleviyle ilgili aşağıdaki ifadelerden hangileri söylenebilir?

☐ a) İslam hukuku, ticaret, aile ve ceza hukuku gibi alanlarda İslami hükümleri açıklar.

☐ b) Fıkıh ilmi dinamik yapısı sayesinde, değişen şartlara göre yeni sorunlara çözüm üretme kapasitesine sahiptir.

☐ c) İslam'da hukuk; inanç, ibadet ve ahlak konularından bağımsız bir disiplindir.

☐ ç) Hak ve özgürlüklerin korunması İslam hukukunun temel amaçlarındandır.

☐ d) İslam hukukunda hükümler yöneticilerin bir konuda kabul ettikleri görüşlere dayanır.

3. İslam hukukunun kaynakları olan edilleişeriye ve bu kaynakların hiyerarşisi düşünüldüğünde aşağıdaki çıkarımlardan hangileri yapılabilir?

- ☐ a) Kur'an-ı Kerim ve Sünnet, İslam hukukunun üzerine bina edildiği asli ve temel iki kaynaktır.
- ☐ b) İcma, müçtehitlerin dinî bir hüküm üzerinde vardıkları görüş birliğini ifade eden bir delildir.
- ☐ c) Hakkında yeni bir hüküm verilecek bir meselede kıyasın yapılabilmesi için o meselenin Kur'an veya sünnetteki bir örnek hükümle sebep sonuç ilişkisi bakımından benzerlik taşıması gerekir.
- ☐ ç) Edilleişeriye hiyerarşisinde icma ve kıyas, sünnetten daha öncelikli bir konuma sahiptir.
- ☐ d) İslam hukukunda bir meselenin çözümü için önce Kur'an-ı Kerim'e, orada açık bir hüküm bulunamazsa sünnete başvurulur.

4. Aşağıda verilen ifadelerden hangileri İslam hukukunun özelliklerini doğru ifade etmektedir?

- ☐ a) Temel kaynakları Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in (sav) sünnetidir.
- ☐ b) Değişen zamana ve ihtiyaçlara göre çözüm üretebilen dinamik bir yapıya sahiptir.
- ☐ c) Belirleyici unsur, insanların örf ve âdetleridir.
- ☐ ç) İman, ibadet ve ahlak anlayışıyla bir bütünlük arz eder.
- ☐ d) Belirli bir grubun çıkarlarını korumak için kurallar koyar.

3.2. İslam Hukukunun Temel İlkeleri

Konuya Başlarken

Aşağıdaki soruların cevabıyla ilgili düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Günlük yaşamda karşılaştığınız, İslam'ın helal olarak nitelendirdiği durumlara örnekler veriniz.
2. Günlük yaşamda karşılaştığınız, İslam'ın haram olarak nitelendirdiği durumlara örnekler veriniz.

Temel dayanakları Kur'an ayetleriyle Hz. Peygamber'in söz, fiil ve uygulamaları olan İslam hukuk sisteminin genel yapısı incelendiğinde onun; tekliflerde kolaylık, helallerde genişlik, adalet, suçun şahsiliği, suç ve ceza dengesi, kamu yararının gözetilmesi gibi ilkelerinin olduğu görülür.

İslam Hukukunun Temel İlkeleri	
Tekliflerde Kolaylık	İslam hukukunda yükümlülükler kolaydır.
Helallerde Genişlik	İslam hukukunda helaller geniş, haramlar sınırlıdır.
Adaletin Gözetilmesi	İslam hukuku, hakkı ve adaleti gözetir.
Suçun Şahsiliği	İslam hukukunda ceza sadece suçu işleyene verilir.
Suç ve Ceza Dengesi	İslam hukukunda suçlara verilen cezalar dengelidir.
Kamu Yararının Gözetilmesi	İslam hukuku kamu (toplum) yararını gözetir.

Tekliflerde Kolaylık

Kelime anlamı yükümlülük olan teklif, bir kişinin dinî açıdan sorumluluk altına girmesi, Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına uymak, kulluk vazifelerini yerine getirmekle yükümlü olması anlamına gelir. İnsanların söz, fiil ve davranışlarının sonuçlarından sorumlu tutulması da bu kavramla ifade edilir.[13] Mükellef ise dinî ve hukuki açıdan sorumluluk taşıyan kişidir. İslam'a göre aklı yerinde olan ve ergenlik çağına ulaşmış her Müslüman; ibadetlerini yerine getirmek, helal ve haram sınırlarına uymak, hukuka uygun davranmak gibi görevlerle yükümlüdür.[14]

İslam dini, kolaylık esasına dayanır. Allah'ın (cc) insanlara yüklediği sorumluluklar yaratılışa uygun, anlaşılması ve yerine getirilmesi kolay sorumluluklardır. Kur'an-ı Kerim'de "**Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar. Onun kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararınadır…**"[15] ve "**… O sizi seçti ve dinde üzerinize hiçbir güçlük yüklemedi…**"[16] buyurulur. Bu ayetlerden de anlaşıldığı gibi İslam'da insanların uyması gereken kurallar ve yapması istenen ibadetler, insanın gücü ve imkânı nispetindedir (Görsel 3.5).

Görsel 3.5: *"Rabbim kolaylaştır, zorlaştırma. Rabbim işimi hayırla tamama erdir." anlamına gelen duanın hattı. Hattat: Mehmet Arif Vural*

İslam'da bazı özel durumlarda dinî sorumluluklar daha da kolaylaştırılmıştır. Örneğin hasta olduğu için Ramazan orucunu tutamayan bir kişi, bu oruçları daha sonra kaza edebilir. Yolculuk sırasında namazların rekâtları kısaltılabilir ve oruç kaza edilebilir. Su bulunmadığında teyemmüm yapılabilir, abdest alırken gerekli durumlarda mest veya sargı üzerine mesh edilebilir. Ayrıca zekât, hac ve kurban gibi ibadetler için kişinin maddi gücünün yeterli olması şartı aranır. Bütün bu örnekler, İslam'ın insanlara kolaylıklar sağlayan bir din olduğunu gösterir.

Araştıralım

"Meşakkat teysiri celbeder."

Zorluk kolaylığı getirir. Zor ve sıkıntılı durumlarda Yüce Allah kullarına kolaylıklar sunmuştur. İnsanlar bu kolaylıklardan yararlanır.

(bk. Berki, *Açıklamalarla Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye)*, 20.)

Zorluk durumlarında Yüce Allah'ın kullarına sağladığı kolaylıklara örnekler araştırınız.

İslam'ın kolaylaştırıcı özelliği, İslam hukukuna da yansımıştır. Bu hukuk sisteminin amacı, insanların hayatını zorlaştırmak değil; onların sorunlarına hızlı ve adil çözümler bulmaktır. İslam hukukunda hem bireylerin hakları korunur hem de toplumun huzuru gözetilir. İnsanlar arasındaki anlaşmazlıklar çözülürken kardeşlik, karşılıklı anlayış ve iyi niyet esas alınır.

Helallerde Genişlik

Helal, dinimizde yapılmasına izin verilen, haramsa yapılması yasak olan davranışlardır. Helal ve haramı belirleme yetkisi Yüce Allah'a ve O'nun bildirmesiyle Peygamberine aittir. Bu yüzden İslam hukukunda helal ve haramların kaynağı öncelikle Kur'an-ı Kerim ve Peygamberimizin uygulamalarıdır. Eğer bu iki kaynakta bir konu hakkında açık hüküm yoksa fıkıh âlimleri kıyas yaparak hüküm verir. Ancak bu hükümler, Kur'an ve sünnete aykırı olamaz.

İslam fıkhında bir şeyin haram olduğu ayet, hadis veya fıkhi bir çıkarımla sabit olmadığı sürece o şey helal kabul edilir. Bu sebeple helallerin alanı oldukça geniş, haram kılınan şeyler ise sınırlıdır. Bu genişlik İslam'ın sağladığı bir kolaylıktır.

İslam'da haram olarak bildirilen bazı şeyler zorunluluk durumlarında mübah

Paylaşalım

"Eşyada aslolan ibahadır. " sözü genel bir fıkhi kaidedir. Buna göre bir şey haram kılınmamışsa o şeyin helal olduğu kabul edilir.

Müslümanların, helal veya haram olduğu konusunda bilgi sahibi olmadıkları olay ve durumlarla karşılaştıklarında nasıl davranmaları gerektiğiyle ilgili düşüncelerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

olabilir. Kur'an-ı Kerim'de yer alan "**Ey İnsanlar! Yeryüzündeki temiz ve helal şeylerden yiyin, şeytana ayak uydurmayın zira o sizin için apaçık bir düşmandır.**" [17] ayetiyle bizlerin helal ve sağlığımıza faydalı olan gıdalara yönelmemiz istenir. Başka bir ayetteyse "**Allah size ölüyü (leşi), kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı…**"[18] buyrularak yasaklar net bir şekilde listelenir. Aynı ayetin devamında "**… Her kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa başkasının hakkına saldırmadan ve haddi aşmadan bir miktar yemesinde günah yoktur…**"[19] buyrulur. Bu ayetle helal gıdaya ulaşmanın imkânsız olduğu ve hayati riskin doğduğu zaruret durumlarında haramların geçici olarak mübah sayıldığı bildirilir.

Paylaşalım

"Zaruretler memnu olan şeyleri mübah kılar."

Yasak olan şeyler zorunlu durumlarda mübah/serbest olur.

(bk. Berki, *Açıklamalarla Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye)*, 23)

İslam'ın zorunlu durumlarda bazı haramları mübah kılmasındaki hikmetler neler olabilir? Düşüncelerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

İslam; yeme, içme, giyim, eğlence gibi günlük hayatın pek çok alanında temel ilkeler belirlemiş, bu ilkelere aykırı olmadığı sürece toplumların örf, âdet ve kültürel zenginliklerine de serbestlik tanımıştır. Dinen haram kılınan unsurlar içermediği, israfa kaçılmadığı, edebe ve ahlaka aykırı olmadığı müddetçe yeme, içme, eğlenme gibi her türlü faaliyete izin verilmiştir. Dolayısıyla İslam, hayatın doğal akışını kısıtlamak yerine, onu ölçülü bir yaşam disipliniyle güzelleştirmeyi amaçlamaktadır.

İslam'a Göre Bazı Helaller ve Haramlar

Helal	Haram
Alışveriş ve ticaret	Faiz, haksız kazanç vb.
Mülk edinmek	Gasp, hırsızlık vb.
Yemek, içmek	Domuz eti, leş, kan, alkollü içecekler vb.
Evlenmek	Zina
Yarışmak ve ödül kazanmak	Kumar, şans oyunları vb.
Eğlenmek	Eğlenirken haram fiiller işlemek

Adaletin Gözetilmesi

Görsel 3.6: *"Adalet mülkün temeldir." anlamına gelen sözün hattı. Hattat: Mehmet Arif Vural*

Adalet; kelime anlamı olarak eşitlik, denklik, dengeli davranmak ve her hak sahibine hakkını eksiksiz teslim etmek gibi anlamlara gelir.[20] Bir durumu veya davranışı hakka ve hukuka uygun yürütmek de adaletin temelidir. Bu doğrultuda hareket eden, adaletle hükmedenlere ise adil denir. Adaletin tam tersi olan durumlar ise zulüm ve haksızlık olarak tanımlanır. İslam ahlakında adalet, hayatın her alanında dengeyi korumak ve her şartta hak ve hakikatten yana olmak, haksızlığa geçit vermemek anlamına gelen bir erdemdir.

Adalet İslam'ın hem ahlaki hem de hukuki sisteminin merkezindeki temel değerlerden biridir. Yüce Allah, hayatın her alanında adaletle davranılmasını emrederken her türlü zulmü ve haksızlığı da yasaklar. Bu ilahi ölçü Kur'an-ı Kerim'de "**Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlara yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar…**"[21] ayetiyle ifade edilir. Bu bakımdan bir Müslüman için adalet, hukuki bir değer olmasının yanında aynı zamanda toplumsal huzuru sağlayan manevi bir sorumluluktur.

Adalet; devlet kurumlarından yargı mercilerine, işverenlerden aile fertlerine kadar toplumun her katmanında hayat bulması gereken bir yönetim ilkesidir. Toplumsal huzurun devamı için yöneticilerin kararlarında, işverenlerin çalışanlarına karşı tutumlarında ve anne babaların çocukları arasındaki dengeyi korumada adil olmaları hayati önem taşır (Görsel 3.6). Sevgili Peygamberimiz, bu sorumluluğu hakkıyla yerine getirenleri şöyle müjdeler: "*Yönettikleri insanlara, ailelerine ve sorumlu oldukları kişilere karşı adaletli davrananlar, Allah katında, Rahman'ın yanında nurdan minberler üzerinde ağırlanacaklardır.*"[22] Bu hadis adaletin dünyada huzur, ahiretteyse yüksek bir mertebe kazandıran yüce bir değer olduğunu gösterir.

Paylaşalım

"Sizden öncekiler ancak aralarında soylu biri hırsızlık yaptığında onu bırakıvermeleri, zayıf biri hırsızlık yaptığında ise ona had cezası uygulamaları sebebiyle helâk olmuştur. Allah'a yemin olsun ki Muhammed'in kızı Fâtıma hırsızlık yapsa muhakkak onu da cezalandırırdım."

(Müslim, "Hudûd", 8)

Bu hadisten hareketle İslam hukukunda adaletin önemine dair düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

İslam hukuk sistemi adalet ve hakkaniyet temeli üzerine inşa edilmiştir. Bu sistemde asıl olan, Yüce Allah'ın belirlediği hakların hiçbir ayrım yapılmaksızın sahiplerine teslim edilmesidir. Adil bir hukuk düzeninin vazgeçilmez şartı; kanunların statü farkı gözetmeksizin herkese eşit uygulanması, her bireye tarafsız bir savunma ve yargılanma hakkı tanınmasıdır. Hukuk; hiçbir şahsın, grubun veya zümrenin özel çıkarlarına hizmet eden bir araç hâline getirilemez ve hiç kimseye imtiyaz tanınamaz. Dolayısıyla İslam'da adalet, güçlü olanın değil; haklı olanın korunduğu, hukuk önünde herkesin eşit olduğu sarsılmaz bir güven mekanizmasıdır.

İslam hukukunda dürüstlük adaletin sağlanmasında önemli bir değerdir. Kişi; kendisinin, anne babasının veya yakın akrabasının aleyhine bile olsa doğrudan yana tavır almakla yükümlüdür. Kur'an-ı Kerim bu sorumluluğu şu şekilde emreder: "**Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. Haklarında şahitlik ettikleriniz zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara sizden daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın. Şahitliği eğer, büker (doğru şahitlik etmez) yahut şahitlik etmekten kaçınırsanız biliniz ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**"[23] Peygamberimiz de adaletin önündeki her türlü engeli kaldıracak bir uyarıda bulunarak "*Her kim Allah'ın koyduğu cezalardan birinin uygulanmasını engellemek için aracı olursa Allah'a karşı gelmiş olur. Her kim haksız bir davayı bile bile savunmaya kalkarsa bu davasından dönünceye kadar Allah'ın gazabı, öfkesi onun üzerine olur...*" [24] buyurur. Bu bakımdan adalet; kişisel duyguların, akrabalık bağlarının veya güç dengelerinin üzerinde tutulması gereken temel bir ilkedir.

Adaletin gecikmeden vaktinde yerini bulması gerekir. Vaktinde tecelli etmeyen adalet, mağduriyetlerin devam etmesine neden olur. Bu sebeple İslam hukukunda yargı sürecinin hızlı ve etkili bir şekilde sonuçlandırılması esastır.

Adaletsizliklerin, haksızlıkların ve kul hakkına girmenin sadece bu dünyayla sınırlı kalmayıp ahirete uzanan ağır bir sorumluluk olduğunu bilerek hareket etmek, adaletin hızlı ve en doğru şekilde yerini bulması için üzerine düşen ne varsa yapmak her Müslümanın öncelikli görevlerindendir.

Suçun Şahsiliği

Suç; yasaların yasakladığı ve işlendiğinde cezai bir karşılığı olan, hukuka aykırı her türlü fiil olarak tanımlanır. [25] Suçlar ve bunlara verilecek cezalarla ilgili hükümler, İslam hukukunda ukubat başlığı altında incelenir. Cezalar, niteliklerine göre genel olarak üç ana grupta toplanır: Allah'ın (cc) haklarını ve toplum düzenini doğrudan ilgilendiren suçlara karşı had cezaları, kişilere karşı işlenen suçlarda denk bir karşılık ilkesini esas alan kısas ve bu iki grubun dışında kalan, toplumun huzurunu korumak amacıyla yetkili mercilerin takdirine bırakılan tazir cezaları. Bu sınıflandırma, suçun niteliğine uygun, adil ve caydırıcı bir ceza sisteminin uygulanmasını amaçlar.[26] İslam ceza hukukunun temel amacı hem bireyin haklarını korumak hem de toplum huzurunu güvence altına almaktır.

İslam hukukunda Yüce Allah'ın helal ve haram olarak belirlediği sınırlara hudud adı verilir. Bu sınırların kasten aşılmasıyla işlenen suçlara ve bu suçlara karşılık gelen cezalara ise had denir. Had kapsamındaki suçlar, Kur'an ve sünnette açık bir şekilde yasaklanmış olan fiilleri içerir. Bu fiillerin işlenmesi durumunda uygulanacak cezalar Yüce Allah tarafından belirlenmiştir. [27]

İslam hukukunun ilkelerinden biri, suçun şahsiliği prensibidir. Buna göre, işlenen bir suçun sorumluluğu ve cezası sadece o fiili gerçekleştiren kişiye aittir. Suçlunun hatası sebebiyle ailesi, akrabaları veya yakın çevresi cezai bir yaptırıma tabi tutulamaz. Yüce Allah bu ilkeyi Kur'an-ı Kerim'de, "**Hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü yüklenmez.**" [28]

Görsel 3.7: *Adaletin yerini bulması için suçlunun tespiti ve cezanın sadece suçlu olana verilmesi esastır.*

ayetiyle bildirir. Peygamber Efendimiz de "*… Bilesiniz ki kişi ancak kendi suçundan dolayı cezalandırılır. Baba evladının suçundan, evlat da babasının suçundan dolayı cezalandırılmaz.*" [29] buyurarak kimsenin bir başkasının suçundan dolayı sorumlu tutulamayacağını açıklamıştır (Görsel 3.7).

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de "**Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre kadar kötülük yapmışsa onu görür.**" [30] buyurarak insanların yaptığı en küçük bir davranışın bile karşılıksız kalmayacağını ve sonuçlarının kendisine döneceğini haber vermektedir. Bu ilahi kural uyarınca iyilikte bir çığır açanlar o iyilik sürdükçe sevap kazanmaya devam ederken kötülüğe öncülük edenler ise o kötülük yayıldıkça günah yüklenmeye devam ederler. İslam kişiyi kendi eylemlerinden sorumlu tutarken bir yandan da başkalarına kötü örnek olmama konusunda onu bilinçli olmaya ve duyarlılığa davet eder. Bu nedenle bir Müslüman, sadece işlediği suçun şahsi sorumluluğunu üstlenmekle kalmamalı; aynı zamanda davranışlarının toplum üzerindeki etkisini, kimlere, ne şekilde zarar vereceğini, nasıl bir haksızlığa yol açabileceğini de düşünerek hareket etmelidir.

Suç ve Ceza Arasında Denge

Ceza, bir davranışın bedeli ve karşılığı demektir. Hukuki bir terim olarak ise suç kabul edilen eylemlere uygulanan maddi veya manevi yaptırımlar şeklinde tanımlanır. [31] Toplum düzenini korumak amacıyla hangi davranışların suç sayılacağı ve bu suçlara ne tür cezalar verileceği yasalar tarafından belirlenir. Bu sayede suç ile ceza arasında adaleti sağlayacak bir dengenin kurulması ve keyfi uygulamaların önüne geçilmesi hedeflenir.

İslam, emir bilmaruf nehiy anilmünker yani iyiliği yaygınlaştırmak ve kötülüğe engel olmak ilkesi gereği, toplumsal huzuru sağlamak için çok yönlü tedbirler almıştır. Burada temel amaç; can, mal, akıl, din ve nesil emniyetini koruma altına alarak adaleti tesis etmektir. İslam'ın suç ve ceza anlayışındaki öncelikli hedefi, sadece ceza vermek değil; suçun işlenmesine zemin hazırlayan nedenleri ortadan kaldırmak ve bireyleri suç işlemekten caydırarak onları topluma kazandırmaktır. Dolayısıyla İslam hukuku, henüz suç ortaya çıkmadan önce engelleyici önlemler alan huzur odaklı bir sistemdir.

İslam hukukunun temel ilklerinden bir diğeri, suç ile ona verilen ceza arasında dengenin gözetilmesidir. Adaletin gerçek anlamda tecelli etmesi için ağır bir suçun hafif bir cezayla geçiştirilmemesi, hafif bir suçun ise orantısız bir ağırlıkla cezalandırılmaması gerekir. Verilen ceza işlenen suça denk ve uygun olmalıdır. Bu denge kurulurken sadece eyleme bakılmaz; suçun hangi şartlar altında işlendiği, zararın boyutu, toplum üzerindeki etkisi ve fiilin kasten mi yoksa bir hata sonucu mu gerçekleştiği gibi tüm detaylar göz önünde bulundurulur. Yargılama sürecindeki bu kapsamlı değerlendirme, suça verilecek cezanın adalete uygun olmasını sağlar.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan "**Eğer ceza vereceksiniz size yapılanın misliyle cezalandırın. Eğer sabrederseniz elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır.**" [32] ayeti suçla ceza arasında bir dengenin olması gerektiğini açıkça ortaya koyar. Peygamber Efendimiz de hayatı boyunca bu dengeye dikkat etmiş, adaletin sağlanması konusunda son derece titiz davranmıştır. Bu konuda onun uygulamalarından biri de sadece ceza vermeye odaklanmaması, taraflar arasında affı ve barışı sağlamaya çalışmasıdır. Peygamberimiz ortaya çıkan anlaşmazlıklarda tarafları öncelikle uzlaştırmaya çalışmış ve cezalandırma yerine affetmeyi tavsiye etmiştir. Nitekim Enes bin Malik'in (ra), "Resulullah'ın, kendisine arz edilen kısasla ilgili her davada affetmeyi tavsiye ettiğini gördüm." [33] şeklindeki şahitliği, İslam'ın adaleti sağlarken aynı zamanda toplumsal barışı ve affı önceliğini gösterir.

İslam Ceza Hukukunun Bazı Temel Özellikleri

- Hangi fiillerin suç sayıldığı ve bunların cezalarının ne olduğu kanunlarda açıkça belirtilmelidir.
- Suçluyu cezalandırma yetkisi devlete aittir.
- Suç ve cezanın birbirine denk olması esastır.
- Suç şahsidir, ceza sadece suç işleyene uygulanır.
- Ceza hükümleri karşısında herkes eşittir.
- Şüphe ve tereddüt sanık lehine değerlendirilir.

Kamu Yararının Gözetilmesi

Kamu; bir ülkedeki halkın tamamını, toplumun bütününü, ifade eden bir kavramdır. Halka hizmet veren devlet kurumları da kamu olarak adlandırılır.[34] Kamu yararıysa toplumdaki her bir ferdin ortak iyiliğini ve menfaatini tanımlayan bir kavramdır. Hukuk, toplumsal düzeni kuran ve koruyan bir yapı olduğu için bireylerin kişisel haklarıyla toplumun genel yararını bir bütün olarak değerlendirir; bireysel haklarla toplumsal fayda arasındaki dengeyi gözetir.

İslam, kardeşlik bağlarını kuvvetlendirerek Müslümanlardan güçlü bir toplum meydana getirmelerini ister. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de "**Müminler ancak kardeştir…**"[35] buyurarak müminleri kardeş ilan etmiştir. Hz. Peygamber de bu kardeşliğin mahiyetini "*Müminler, birbirlerini sevmede, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermede, tıpkı bir organı rahatsızlandığında diğer organların da uykusuzluk ve yüksek ateşle bu acıyı paylaştığı bir bedene benzer.*"[36] hadisiyle açıklar.

***Görsel 3.8**: İslam hukuku birlik, beraberlik ve kardeşlik hukukudur.*

Müslümanların işlerini istişareyle yürütmesi, bir hüküm belirlenirken ümmetin ortak görüşünü ifade eden icmanın hukuki bir delil sayılması, İslam'ın toplumsal birlik ve dayanışmaya verdiği önemin somut örnekleridir (Görsel 3.8).

Paylaşalım

"Ra'iyye, yani teb'a üzerine tasarruf maslahata menûtdur."

Vatandaşları yönetmek çoğunluğun menfaatini gözetmekle olur.

(bk. Berki, *Açıklamalarla Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye)*, 24)

Toplumun ortak yararını gözetmek neden önemlidir? Düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

İslam'ın tesis ettiği birlik ve kardeşlik bilinci, hukuk sistemine doğrudan yansımıştır. İslam hukuku; getirdiği tüm hüküm, kural ve uygulamalarda toplumun ortak ve genel menfaatini gözetmeyi esas alır. Toplumun iyiliğini ve hayrını hedefleyen bu yaklaşım maslahat kavramıyla ifade edilir. Maslahat ilkesi; toplumdaki her bir ferdin canını, malını, aklını, namusunu, inancını ve neslini güvence altına almayı hedefler.[37] İslam hukuku bu temel insani hakların korunmasını, bu haklara gelecek zararın önlenmesini ve insanların faydasına olan uygulamaların hayata geçirilmesini ilke edinir.

Toplumun ortak faydası hedeflenirken bireylerin haklarını çiğnememek de hukukun önceliklerinden biridir. Okul, hastane, yol veya köprü gibi kamu hizmetleri hayata geçirilirken kişisel mülkiyete ve haklara saygı duyulması vazgeçilmezdir. Bu süreçte bir bireyin hakkına müdahale edilmesi gerekiyorsa, o hakkın bedelinin tam olarak ödenmesi veya oluşan herhangi bir kaybın telafi edilmesi İslam adaletinin bir gereğidir. Böylece toplumun genel yararı sağlanırken, bireylerin mağdur edilmemesi ve hakların korunması esas alınır.

Okuyalım

"Peygamber Efendimiz hicret yolculuğundan sonra Medine'ye varınca devesi, Süheyl ve Sehl adlı iki yetim çocuğa ait olup hurma kurutmak için kullanılan harman yerinde çöktü. Resulullah, "İnşallah burası bizim konaklayacağımız yerdir." buyurduktan sonra bu iki genci davet edip orayı mescit yapmak üzere satın almak istedi. Yetim olan bu iki genç ise satmak yerine burayı Resulullah'a hibe etmek istediler. Fakat Allah Resulü, onların bu hibesini kabul etmedi. Belirlenen bir bedel karşılığında arsayı satın aldı ve Mescid-i Nebevi'yi bu arsa üzerine bina etti."

(bk. Buhari, "Menâkıbü'l-ensâr", 45)

Etkinlik - 2

30 dk.

Adı İslam Hukukunun Temel İlkeleri

Amaç İslam hukukunun temel ilkelerini yorumlayabilme

Yönerge

Öğretmeninizin rehberliğinde aşağıdaki adımları takip ederek etkinliği tamamlayınız.

1. Aşağıdaki tabloda verilen ayet ve hadisleri inceleyiniz.
2. Her bir ayet veya hadisin ilişkili olduğu İslam hukuk ilkesini tespit ederek tabloya örnekteki gibi yazınız.
3. Tespit ettiğiniz ilkeye dair kısa bir açıklamayı tabloya örnekteki gibi yazınız.

Ayet / Hadis Metni	İlişkili Temel İlke	Çıkardığınız Anlam
"Allah, size emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor…" (Nisa suresi 58. ayet)	Adaletin Gözetilmesi	Bir işin uzmanına verilmesi ve kararlarda tarafsız olunması gerektiğini anlıyorum. Bu ilke, toplumda adam kayırma gibi haksızlıkların önüne geçerek toplumsal güveni sağlar.
"Din kolaylıktır. Bir kişi takatinin üstünde ibadete kalkışırsa din karşısında âciz kalır. Bunun için aşırıya kaçmayın, dosdoğru yolu tutun ve (salih amellerden alacağınız mükâfattan ötürü) sevinin…" (Buhari, "İman", 29)	.....	.....
"Şüphesiz Allah, her hak sahibine hakkını vermiştir. Dikkat edin, Allah uyulması gereken sorumlulukları belirlemiş, kanunlarını tek tek açıklamış, hadleri ve sınırları tayin etmiş, helal ve haram olanları belirleyerek dini ortaya koymuştur. O, dini kolay, müsamahalı ve genişliklerle dolu bir din olarak vazetmiş, onu asla daraltmamıştır." (Taberani, el-Mu'cemü'l-Kebîr, XI, 170)	.....	.....
"Bilesiniz ki cana kıyan kişi ancak kendi işlediği cinayetten sorumludur. Hiçbir baba oğlunun cinayetinden sorumlu tutulamaz, hiçbir oğul da babasının cinayetinden sorumlu tutulamaz." (İbn Mace, "Diyât", 26)	.....	.....
"Eğer ceza verecekseniz, size yapılanın misliyle cezalandırın. Eğer sabrederseniz, elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır." (Nahl suresi 126. ayet)	.....	.....
Allah'ın sana verdiğinden ahiret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan nasibini unutma! Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de insanlara ihsanda bulun. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma! Şüphesiz Allah bozguncuları sevmez. (Kasas suresi 77. ayet)	.....	.....

4. Aşağıdaki örnek olayların, İslam hukukunun hangi ilkeleriyle örtüştüğünü ve toplumsal düzen açısından ne anlam ifade ettiğini tartışınız.

Örnek olay 1	**Örnek olay 2**
Bir bölgede aşırı kuraklık nedeniyle barajlardaki su seviyesi kritik düzeye düşer. Yerel yönetim, fidanlıkların ve tarım arazilerinin tamamen kurumasını engellemek amacıyla; bireysel araç yıkamayı ve bahçe sulamayı geçici olarak yasaklar. Bazı vatandaşlar bu kısıtlamaya "kendi bahçem, kendi suyum" diyerek itiraz eder.	Bir sürücü, dikkatsizliği sonucu yol kenarındaki bir dükkânın camının kırılmasına neden olur. Dükkân sahibi, sadece camın bedelini değil, o gün dükkânı kapatmak zorunda kaldığını iddia ederek sürücüden fahiş bir tazminat talep eder. Duruma müdahale eden yetkililer, zararın gerçek miktarını tespit ederek sadece camın ve oluşan somut kaybın ödenmesine karar verir.
Örnek olay 3	**Örnek olay 4**
Bir apartmanda ortak kullanım alanına zarar veren bir kişi olduğu fark edilir ancak kim olduğu tam olarak anlaşılamaz. Apartman yönetimi, suçlunun ortaya çıkması için tüm daire sakinlerine ortak bir ceza kesme kararı alır. Suçu işlemeyen bazı sakinler, başkasının hatasının bedelini ödemek istemediklerini belirterek bu karara itiraz ederler.	Ağır bir enfeksiyon geçiren ve sürekli ilaç kullanmak zorunda olan bir kişi, ramazan ayında oruç tutmak için kendini zorlar. Ancak doktoru, bu durumun vücut direncini tamamen düşüreceğini ve iyileşme sürecini çok uzatacağını belirtir. Bunun üzerine kişi, dinin sunduğu kolaylıktan yararlanarak orucunu kazaya bırakır.

Değerlendirme

Aşağıda verilen önermeleri dikkatle okuyunuz. Bu önermelere katılıp katılmadığınızı belirterek seçiminizin gerekçesini İslam hukukunun temel ilkeleri çerçevesinde açıklayınız.

1. Önerme: Bir toplumda güvenliğin sağlanması için suç işleyen bir kişinin yakınlarının da sorumlu tutulması ve cezalandırılması caydırıcılık açısından gereklidir.

☐ Katılıyorum ☐ Katılmıyorum

Çünkü .....

.....

.....

2. Önerme: Hukuk sisteminde "kolaylık" ve "müsamaha" ilkelerinin uygulanması, insanların kuralları ciddiye almamasına ve toplumsal disiplinin bozulmasına neden olur.

☐ Katılıyorum ☐ Katılmıyorum

Çünkü .....

.....

.....

Değerden Hayata

Aşağıdaki adımları takip ederek çalışmayı tamamlayınız.

1. Aşağıdaki örnek olaylardan birini sınıfça seçip inceleyiniz. Seçtiğiniz olaydaki tarafları mağdur etmeyecek çözüm yolları üretiniz. Sunulan önerilerin tamamını seçtiğiniz bir yazman aracılığıyla tahtada listeleyiniz.
   - Bir bölgede herkesin kullandığı ortak bir su kaynağı var. Bir girişimci, bu suyun üzerine bir fabrika kurup suyu şişeleyerek satmak ve orada yaşayan insanlara iş imkânı sağlamak istiyor. Ancak bu durumda diğer insanların tarla sulama, etrafında piknik yapma, suyu ücretsiz kullanma gibi faydaları ortadan kalkacak.
   - Bir genel ağ platformu, çok kâr getiren ancak gençlerin vaktini boşa harcayan ve asılsız haberlerin hızla yayıldığı bir genel ağ sitesi kuruyor. Kamuoyunda ise bu platforma kısıtlama getirilmesi tartışılıyor.
2. Listelenen önerileri İslam hukukunun temel ilkelerini dikkate alarak değerlendiriniz.
3. Sınıfça ulaştığınız en adil çözümü ve gerekçesini açıklayınız.

Bu karekodlarla İslam hukukunun temel ilkeleriyle ilgili e-içeriklere ulaşabilirsiniz.

Kontrol Noktası

Aşağıdaki çıkış kartını doldurunuz.

1 **İslam hukukunun temel ilkelerinden seçtiğiniz bir tanesini kitap tanımına bağlı kalmadan kendi cümlelerinizle açıklayınız.**

.....

.....

.....

2 **Mükellef ve had kavramları arasındaki ilişki nedir? Açıklayınız.**

.....

.....

.....

3 **İslam hukukunun temel ilkeleriyle ilgili zihninizde tam netleşmeyen veya merak ettiğiniz bir soru var mı? Varsa yazınız.**

.....

.....

.....

Performans Görevi

Amaç	**Görev**
• İslam hukukunun mahiyetini özetleyebilme • İslam hukukunun temel ilkelerini yorumlayabilme	İslam hukukunun mahiyeti ve belirlenen bir ilkesiyle ilgili kısa film senaryosu hazırlamanız beklenmektedir.
Beceriler	**Süre**
• Özetleme, yorumlama, kendine uyarlama (öz yansıtma)	• Hazırlık iki hafta • Sınıf içi performans 35 dakika

Ürün

Kısa film senaryosu

Puanlama Yöntemi

Dereceli puanlama anahtarı

Yönerge

Bu performans görevine başlamadan önce aşağıdaki "Hazırlık Aşaması" bölümünü dikkatle okuyunuz. Belirtilen hazırlıkları iki hafta içinde tamamlayıp elde ettiklerinizi eksiksiz bir şekilde sınıfa getiriniz. "Sınıf İçi Performans Aşaması" bölümündeki adımları esas alarak ürününüzü sınıfta oluşturunuz.

Hazırlık Aşaması (İki hafta)

1. Hazırlayacağınız ürünün değerlendirilmesinde kullanılacak dereceli puanlama anahtarını inceleyiniz.
2. İslam hukukunun temel ilkelerinden bir tanesini seçiniz. Seçtiğiniz ilkeyle ilgili ayet ve hadisleri inceleyerek notlar çıkarınız.
3. Hazırlayacağınız senaryonun ana çatışmasını belirleyiniz (Hukuki bir haksızlık mı yaşanıyor? Bir kamu yararı ikilemi mi var? vb.) Karakterlerinizin bu sorunu İslam hukuku ilkeleriyle nasıl çözeceğini planlayınız.
4. Senaryonuzun giriş, gelişme ve sonuç bölümlerini içeren kısa bir özet hazırlayınız.

Sınıf İçi Performans Aşaması (35 dk.)

Aşağıdaki hususları dikkate alarak ürününüzü hazırlayınız.

1. Senaryonuzun başında veya diyalogların içinde İslam hukukunun ne olduğunu, kaynağını ve temel amacını yansıtan bilgilere yer veriniz.
2. Seçtiğiniz ilkeyi bir olay örgüsü içine yerleştiriniz. Karakterlerin kararlarında bu ilkenin nasıl belirleyici olduğunu gösteriniz.
3. Sınıf içinde size verilen sürede; mekân, karakter hareketleri ve diyalogları içeren bir senaryo taslağı oluşturunuz. Diyaloglarda İslam hukukuna ait kavramları (teklif, mükellef, had vb.) anlamını bozmadan ve bağlamına uygun şekilde kullanmaya özen gösteriniz.
4. Kitabi tanımlardan kaçınarak, hukukun toplumsal huzur için önemini kendi ifadelerinizle karakterler üzerinden yorumlayınız.

Ölçütler ve Değerlendirme

- Hazırladığınız ürün "özetleme, yorumlama ve kurgu" ölçütlerine göre değerlendirilecektir.
- Ürünü tamamladıktan sonra öz değerlendirme formunu doldurunuz.

Dereceli Puanlama Anahtarı				
ÖLÇÜTLER	**Geliştirilmesi gerekir (1)**	**Kabul edilebilir (2)**	**Oldukça başarılı (3)**	**Puan**
Özetleme	İslam hukukunun tanımı, kaynağı ve temel amacı eksik veya hatalıdır. Kavramları (teklif, had vb.) bağlam dışı kullanılmıştır.	İslam hukukunun mahiyeti genel hatlarıyla doğru aktarılmış ancak bazı kavramları tam yerinde kullanılmamış veya tanımlar kitabi kalmıştır.	İslam hukukunun mahiyeti ve amacı özgün cümlelerle, eksiksiz özetlenmiş; hukuki kavramlar senaryo akışına uygun ve doğru kullanılmıştır.	
Yorumlama	Seçilen hukuk ilkesi olay örgüsüyle ilişkilendirilmemiş, ilkenin toplumsal huzur üzerindeki etkisi yüzeysel bırakılmıştır.	Seçilen ilke olay örgüsüne dahil edilmiş ancak ilkenin karakterlerin kararları üzerindeki etkisi ve hayatla bağı zayıf bırakılmıştır.	Seçilen ilke karakterlerin kararlarında belirleyici rol oynamış, ilkenin huzur sağlamadaki rolü ayrıntılı açıklanmıştır.	
Kurgu	Giriş, gelişme ve sonuç bölümleri belirsizdir, diyaloglar kopuk ve kurgusal bir bütünlükten uzaktır.	Giriş, gelişme ve sonuç bölümleri mevcuttur, olay örgüsü takip edilebilir ancak diyaloglar karakter derinliğini yansıtmada yetersizdir.	Mekân, karakter hareketleri ve diyaloglar uyumludur, etkileyici bir olay örgüsü oluşturulmuş ve hukuki bir çatışma başarıyla çözülmüştür.	
			TOPLAM PUAN	
(7-9 Puan: Başarılı, 4-6 Puan: Gelişmekte, 1-3 Puan: Destek Almalı)				

Öz Değerlendirme Formu			
Bu form kısa film senaryosu çalışmanızı değerlendirmeniz amacıyla hazırlanmıştır. Ölçütleri okuyunuz ve çalışmanızı en iyi yansıtan sütunu X ile işaretleyiniz.			
Değerlendirme Ölçütleri	**Evet**	**Kısmen**	**Hayır**
1. İslam hukukunun mahiyetini, kaynağını ve amacını senaryomda doğru ve özgün bir şekilde ifade ettim.			
2. Seçtiğim hukuk ilkesini (hak ve özgürlüklerin korunması temelinde) olay örgüsünün merkezine yerleştirdim.			
3. Senaryomda kullandığım kavramları (teklif, mükellef, had vb.) anlamlarına uygun ve yerinde kullandım.			
4. Karakterlerimin kararları ile toplumsal huzur arasındaki ilişkiyi tutarlı bir şekilde kurguladım.			
5. Hazırlık aşamasında gerekli notları, ayet ve hadis örneklerini eksiksiz şekilde sınıfa getirdim.			
6. Sınıf içindeki 35 dakikalık süreyi; giriş, gelişme ve sonuç bölümlerini tamamlayacak şekilde planlı kullandım.			
7. Kitabi tanımlardan kaçınarak, hukuki çözümleri kendi ifadelerimle ve özgün bir dille aktardım.			

3.3. Örnek Bir Şahsiyet: Hz. Ömer

Konuya Başlarken

Aşağıdaki sorunun cevabıyla ilgili düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Tarih boyunca pek çok lider gelip geçmiştir. Ancak adalet denildiğinde akla gelen ilk isimlerden biri Hz. Ömer'dir.

Hz. Ömer'in ismi neden adalet kavramıyla özdeşleştirilmiş olabilir?

Okuyalım

- Peygamber Efendimiz, "İki Ömer'den birinin Müslüman olması için" Yüce Allah'a dua etmişti. (bk. Tirmizi, "Menakıb", 18) Bu iki Ömer'den biri daha sonra İslam halifesi olacak olan Ömer bin Hattab, diğeri ise Amr bin Hişam'dı. Yüce Allah onun bu duasına Hz. Ömer'in Müslüman olmasıyla karşılık vermiştir. Amr bin Hişam ise meşhur lakabıyla Ebu Cehil (cehaletin babası) olarak kalmıştır. Hz. Ömer İslam ile büyük bir şerefe ermiş ve tarihte adaletiyle hatırlanan bir şahsiyet olmuştur. Ebu Cehil ise İslam'a karşı düşmanlığını sürdürmüş, Bedir savaşında Müslümanlara karşı savaşırken ölüp gitmiştir. Adı cehalet ve zalimlikle anılmıştır.
- Hz. Ömer, Peygamberimizi öldürmek için yola çıkmış ama bu esnada başına gelen bazı olaylar neticesinde Müslüman olmuştur.
- Hz. Ömer'in lakabı Faruk'tur. Bu lakabı kendisine Hz. Peygamber vermiştir. Faruk, hak ile batılı, yani doğru ile yanlışı birbirinden ayıran demektir. Furkan ismi de aynı kökten gelir. Furkan, Kur'an-ı Kerim'in isimlerinden biridir ve hak ile batılı birbirinden ayıran kitap anlamındadır.

Yazalım

Hz. Ömer hakkında merak ettiğiniz konuları ve soruları aşağıdaki bilgi görseline yazınız. Sorularınızı ayrıca boş bir kâğıda yazarak öğretmeninizin sınıfa getirdiği soru kutusuna atınız.

Hz. Ömer Hakkında	
Merak Ettiklerim	**Sorularım**
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Etkinlik - 3

30 dk.

Adı Hz. Ömer'in Örnek Şahsiyeti

Amaç Hz. Ömer'in örnekliğini müşahede edebilme

Ön Hazırlık

Hz. Ömer ile ilgili yazalım bölümüne yazdığınız konuları matbu kaynaklardan veya karekodla verilen genel ağ bağlantılarından araştırınız. Araştırmanız sonucu ulaştığınız bilgileri aşağıdaki alana not alınız.

TDV İslâm Ansiklopedisi

Hz. Ömer ve Kudüs'ün Fethi

Notlar

……

……

……

Yönerge

Aşağıdaki adımları takip ederek etkinliği tamamlayınız.

1. Hz. Ömer'in örnekliğine dair cevabını merak ettiğiniz soruları ve not aldığınız bilgileri sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız. Sınıf arkadaşlarınızın paylaşımlarını dikkatlice dinleyiniz.
2. Aşağıdaki metni okuyunuz. Metinden ve sınıftaki paylaşımlardan hareketle verilen bilgi görselindeki aşamaları tamamlayınız.

İstiklal Marşı şairimiz Mehmet Akif Ersoy Safahat adlı eserinde Hz. Ömer ile yaşlı bir kadın arasında geçen bir olayı şiir formunda anlatır.

Verilen karekoddan, Kocakarı ile Ömer adlı şiire ulaşabilirsiniz.

Karanlık ve soğuk bir gecede halife Hz. Ömer, Hz. Abbas'la Medine sokaklarında dolaşmaya çıkar. Hz. Ömer, bir çadırdan yükselen çocuk feryatlarına kulak verir. İçeri girdiğinde sarsıcı bir manzarayla karşılaşır. Bir anne, evlatlarını "yemek pişiyor" diye teselli etmek için boş bir kazanda sadece taş ve su kaynatmaktadır. Karşısındakinin Halife Hz. Ömer olduğunu bilmeyen kadın, bu yoksulluktan habersiz olan halifeye sitem eder. Kadının bu içten feryadı üzerine, taşıdığı sorumluluğun altında ezilen Hz. Ömer, hemen Medine'ye dönüp ambardan bir çuval unu ve yağı sırtlanır. Çuvalı taşımasında kendisine yardım teklif eden Hz. Abbas'a verdiği cevabı Akif şöyle dile getirir: "Vebâli kendine aiddir İbni Hattâb'ın!" Bu günahın hesabını ahirette bana soracaklar, orada yükümü sen mi taşıyacaksın anlamındaki mısranın devamında şu meşhur dizelerle Akif, Hz. Ömer'in devlet başkanı olarak taşıdığı sorumluluk anlayışını şairane bir şekilde ifade eder:

"Kenar-ı Dicle'de bir kurt aşırsa bir koyunu,

Gelir de adl-i ilâhi sorar Ömer'den onu!"

Yani Hz. Ömer, Dicle Nehri'nin kenarında bir kurt bir koyunu kapsa ilahi adaletin bunun hesabını kendisinden soracağını düşünür.

Olayın devamında ocağın başına geçip dumanlar içinde kalarak yemeği hazırlayan Hz. Ömer, açlıktan bitap düşmüş çocukları, doyurmadan ve onların yüzündeki tebessümü görmeden oradan ayrılmaz.

(bk. Ersoy, *Safahat*, 442-447)

(Bu kitap için özetlenmiştir.)

Düşün	Tartış	Paylaş
Hz. Ömer'in örnekliğinden hareketle adaletin gerçekleşmesiyle cesaret arasında nasıl bir bağ olduğunu düşününüz.	Sıra arkadaşınızla eşleşiniz ve Hz. Ömer'in yönetim anlayışının yaşadığı toplumu nasıl etkilediğini tartışınız.	Tartışma sonuçlarınızı sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Değerlendirme

Aşağıdaki çıkış kartını doldurunuz.

1. Hz. Ömer'in yönetimi döneminde sizi en çok etkileyen bir uygulamayı ve bu uygulamanın temsil ettiği hukuki ilkeyi yazınız.

.....

2. Bir sosyal medya platformunda "Örnek Şahsiyet Hz. Ömer" başlıklı bir canlı yayın yapmanız istenseydi bahsedeceğiniz ilk üç konu hangileri olurdu?

.....

.....

3. Hz. Ömer'in adalet anlayışından hareketle kendi hayatınızda (ailede, okulda veya arkadaş ortamında) daha dikkatli davranacağınız bir konu belirleyiniz.

.....

.....

.....

Hz. Ömer, Fil Olayı'ndan on üç sene sonra (M. 584) Mekke'de dünyaya gelmiştir. Babasının adı Hattab olduğu için Ömer bin Hattab (Hattab'ın oğlu Ömer) olarak tanınır. Kureyş kabilesinin önemli bir ailesine mensup olan Hz. Ömer, çocukluğunda çobanlık yapmış, gençlik yıllarındaysa ticaretle uğraşmıştır. Bu amaçla Suriye ve Mısır'da bulunmuştur. Arap şiirini iyi bilen ve hitabeti güçlü olan Hz. Ömer, Kureyş için elçilik görevinde de bulunmuştur. Hz. Ömer heybetli bir yapıya sahipti, ata iyi biner ve kılıcı iyi kullanırdı.[38]

Okuyalım

"Taha. (Ey Muhammed!) Biz, Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin diye değil, ancak (Allah'ın azabından) korkacaklara bir öğüt (bir uyarı) olsun diye indirdik. O, yeri ve yüce gökleri yaratan Allah katından indirilmiştir. Rahman arşa hükmetmektedir. Göklerdeki, yerdeki bu ikisi arasındaki ve toprağın altındaki her şey, yalnızca O'nundur. Sen sözü açığa vursan da gizlesen de Allah için birdir. Çünkü O, gizliyi de bilir, ondan daha gizli olanı da. Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayandır. En güzel isimler O'nundur. "

(Taha suresi 1-8. ayetler)

Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in İslam'ı tebliğine ilk başta karşı bir tutum sergiler. Hatta bir gün Hz. Peygamber'i öldürmek niyetiyle yola çıkar. Yolda karşılaştığı bir kişi onun bu niyetini anlayınca ona; önce kendi ailesine bakmasını, kız kardeşi Fatma (ra) ile eniştesi Said bin Zeyd'in (ra) Müslüman olduğunu söyler. Bunu duyan Hz. Ömer hiddetle kardeşinin evine yönelir. Kız kardeşinin evine vardığında orada Kur'an-ı Kerim okunduğunu duyar. Kardeşine ve eniştesine öfkeyle çıkışır. Sonrasında bu davranışından pişman olur ve okunan Kur'an ayetlerini görmek ister. Kendisine verilen sahifede yer alan Taha suresinden bazı ayetleri okur. Ayet-

lerin güzelliğinden çok etkilenir, bir anda kalbi yumuşar, iç dünyasında büyük bir değişim olur. Ardından Hz. Peygamber'in bulunduğu yere gider ve onun huzurunda Müslüman olduğunu açıklar. Onun İslam'a girmesi Müslümanlar için büyük bir güç ve moral kaynağı olmuştur. Bu olaydan sonra Müslümanlar çekinmeden Kâbe'de açıkça ibadet etmeye başlamışlardır.[39] Hz. Peygamber onun hakkında "*Allah, hakkı Ömer'in diline ve kalbine koydu. O, Faruk'tur. Allah onunla hak ile batılın arasını ayırdı.*" buyurmuştur. Bu sebeple Hz. Ömer'in lakabı Faruk olmuştur[40] (Görsel 3.9).

Görsel 3.9: *"Ömer Faruk radiyallahu teala anhu" yazılı levha. (Ayasofya-i Kebir Cami-i Şerifi/İstanbul) Hattat: Kazasker Mustafa İzzet Efendi.*

Müslüman olduktan sonra Hz. Ömer, Peygamberimizin en yakın sahabilerinden biri olmuş, onun yanından bir an olsun ayrılmamıştır. Bedir'den Hayber'e, Mekke'nin Fethi'nden Tebük Gazvesi'ne kadar tüm mücadelelerde en ön safta yer almıştır.

Peygamber Efendimiz'in vefatından sonra yaşanan zorlu günlerde Hz. Ömer sarsılmaz duruşuyla İslam toplumunun bir arada kalmasında kilit rol oynamıştır. Hz. Ebu Bekir'in halifeliği süresince onun en yakını olmuş ve devlet işlerinde ona yardım etmiştir. Bu dönemde Kur'an-ı Kerim'in mushaf olarak toplanmasını Hz. Ebu Bekir'e teklif etmiş ve bu işin tamamlanmasında önemli bir görev üstlenmiştir.

Hz. Ebu Bekir'den sonra halife olan Hz. Ömer'in döneminde İslam devleti hızla büyümüş, Suriye, Irak, İran, Kudüs ve Mısır gibi önemli bölgeler fethedilmiştir. Bunun yanında onun dikkat çeken bir diğer yönü devlet yönetiminde yaptığı yenilik ve düzenlemelerdir. İslam coğrafyasının genişlemesiyle Hz. Ömer, farklı bölgelere valiler ve kadılar tayin etmiş, fethedilen yeni bölgeleri bu valiler aracılığıyla yönetmiştir. Beytülmal (devlet hazinesi) sistemini düzenlemiş, devlet yönetiminde istişareyi sağlamak için divan teşkilatını kurmuştur. Ayrıca yargı sistemini geliştirerek adaletin daha düzenli bir şekilde uygulanmasını sağlamıştır. Bu düzenlemeler, devletin daha güçlü ve sistemli bir şekilde yönetilmesine katkı sağlamıştır. Onun uygulamaları kendisinden sonraki İslam devletleri için de model olmuştur.

Hz. Ömer'in en önemli özelliklerinden biri adaletli olmasıdır. O, karar verirken önce Kur'an'a ardından sünnete başvurmuş, bu kaynaklarda açık bir hüküm bulamazsa içtihat etmiştir.

Hak ve hakikat söz konusu olduğunda her zaman hakkın ve haklının yanında olan Hz. Ömer hata yaptığını fark ettiği durumlarda doğruya dönmekten asla çekinmemiştir. Onun bu özelliği adının adaletle anılmasına ve "Hz. Ömer'in adaleti" tabirinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.[41]

Hz. Ömer döneminin önemli olaylarından biri Kudüs'ün Fethi'dir. Şehrin patriği, Kudüs'ün anahtarlarını sadece halifeye teslim edeceğini söyleyince Hz. Ömer, Medine'den Kudüs'e kadar uzun bir yolculuğa çıkmıştır. Kudüs'e

Bu karekodla örnek bir şahsiyet Hz. Ömer ile ilgili e-içeriğe ulaşabilirsiniz.

mütevazı bir şekilde girmiş, orada yaşayan farklı inançlara sahip insanlara emniyet içinde olacakları sözünü vermiş, onların inanç özgürlüklerini garanti altına almıştır. Onun bu tavrı, fethedilen yerlerdeki insanların İslam'a ısınmasını sağlamıştır.[42]

Hz. Ömer aynı zamanda istişareye önem vermiştir. Önemli kararları tek başına almak yerine sahabilerle görüş alışverişinde bulunmuş, böylece en doğru karara ulaşmaya çalışmıştır. Halkın durumunu yakından takip etmiş, zor durumda olanlara karşı anlayışlı davranmıştır.[43] Onun yönetim anlayışında; Kur'an ve sünnete tam bağlılık, adalet, sorumluluk, merhamet ve düzen gibi değerler ön planda olmuştur.

Görsel 3.10: *Hz. Ömer kaligrafisi. Kaligraf: Sabahattin Nayir*

Okuyalım

Halife Hz. Ömer ve ashaptan Übey bin Kab (ra) arasında bir konuda anlaşmazlık meydana gelir. Bunu çözmek üzere hukukî davalara bakan sahabilerden Zeyd bin Sabit'e (ra) giderler. Zeyd (ra) misafirler gelir gelmez özellikle Halife Ömer'e karşı saygılı davranıp ona oturması için yer açar. Bu durum Hz. Ömer'in hoşuna gitmez ve hemen müdahale eder: "Vereceğin kararda ilk adaletsizliği yaptın. Ben, Übey ile aynı yerde oturacağım." der. Übey bin Kab (ra), davasını ileri sürünce Hz. Ömer bu iddiayı kabul etmez. Ancak bu durumda da Hz. Ömer'in yemin etmesi gerekmektedir. Zeyd (ra), Übey'e (ra) hitaben, "Halife'ye yemin ettirme. Davacı olduğun kişi bir başkası olsaydı sana böyle bir teklifte bulunmazdım." der. Bu teklifi duyan Hz. Ömer bunu da ayrıcalık kabul ederek hemen yemin eder. Ardından da Zeyd (ra) hakkında şöyle demekten kendini alamaz: "Ömer'le herhangi bir Müslüman onun yanında aynı konumda olmadıkça Zeyd bin Sabit hâkimlik görevini hakkıyla yerine getirmiş olmaz."

(bk. Beyhakî, *es-Sünenü'l- kübrâ*, 10/229)

Yazalım

1. Örnek bir şahsiyet Hz. Ömer konusuyla ilgili soru kutusuna atılan soruları öğretmen rehberliğinde sınıfça cevaplayınız.

2. Soru kutusuna attığınız kendi sorularınızın cevaplarını aşağıya yazınız.

……

……

Değerden Hayata

Aşağıdaki örnek olayları inceleyiniz. Bu durumlarda Hz. Ömer'in örnekliğine uygun olarak neler yapılması gerektiğini öğretmen rehberliğinde tartışınız.

Örnek 1: Okulun basketbol takımına son bir oyuncu alınacaktır. Adaylardan biri, takım kaptanının çocukluktan beri en yakın arkadaşı ve takıma girmeyi çok istiyor. Ancak diğer aday teknik olarak daha yetenekli ve takıma daha çok katkı sağlayacak. Bu durumda takım kaptanı ne yapmalıdır?

Örnek 2: Okul kantininde uzun bir sıra vardır ve dersin başlamasına az kalmıştır. Kantin işletmecisi, okulda öğrenci olan yeğenini sıranın arkasında görür ve onu yanına çağırarak sıranın önüne alır. Bu durumda sıranın önüne çağırılan öğrenci ne yapmalıdır?

Örnek 3: Ayşe sokakta maddi hasarlı bir trafik kazasına şahit olur. Kazaya karışanlardan biri mahallenin çok sevilen saygın bir büyüğü, diğeri ise mahalleye yeni taşınan ve kimsenin pek tanımadığı içine kapanık bir gençtir. Herkes genci suçlamaya başlar. Ancak Ayşe, hatanın mahalle büyüğünde olduğunu açıkça görmüştür. Bu durumda Ayşe ne yapmalıdır?

Kontrol Noktası

Hz. Ömer'in örnek şahsiyeti hakkında edindiğiniz bilgileri ve çıkarımlarınızı aşağıdaki yönlendirici ifadeleri kullanarak öğrenme günlüğüne kaydediniz.

Öğrenme Günlüğü

1. **Hz. Ömer'in devlet yönetimi ve hukuk anlayışı hakkında öğrendiğim bilgiler şunlardır:**

   .....

   .....

2. **Hz. Ömer'in hayatını düşündüğümde, bir yöneticinin adil olmasının o toplumu nasıl etkileyeceğine dair çıkarımlarım şunlardır:**

   .....

   .....

3. **Hz. Ömer'in; yakınlarını kayırmaması, liyakate önem vermesi ve sorumluluk bilinci günümüz dünyasına şu şekilde ışık tutmalıdır:**

   .....

   .....

4. **İnsan ilişkilerinde yakınlık, menfaat veya ön yargı gözetmeksizin tarafsız davranmanın önemini Hz. Ömer'in örnekliği üzerinden inceledim. Kendi hayatımda bu ilkeyi uygulamak için bundan sonra daha dikkat edeceğim hususlar şunlardır:**

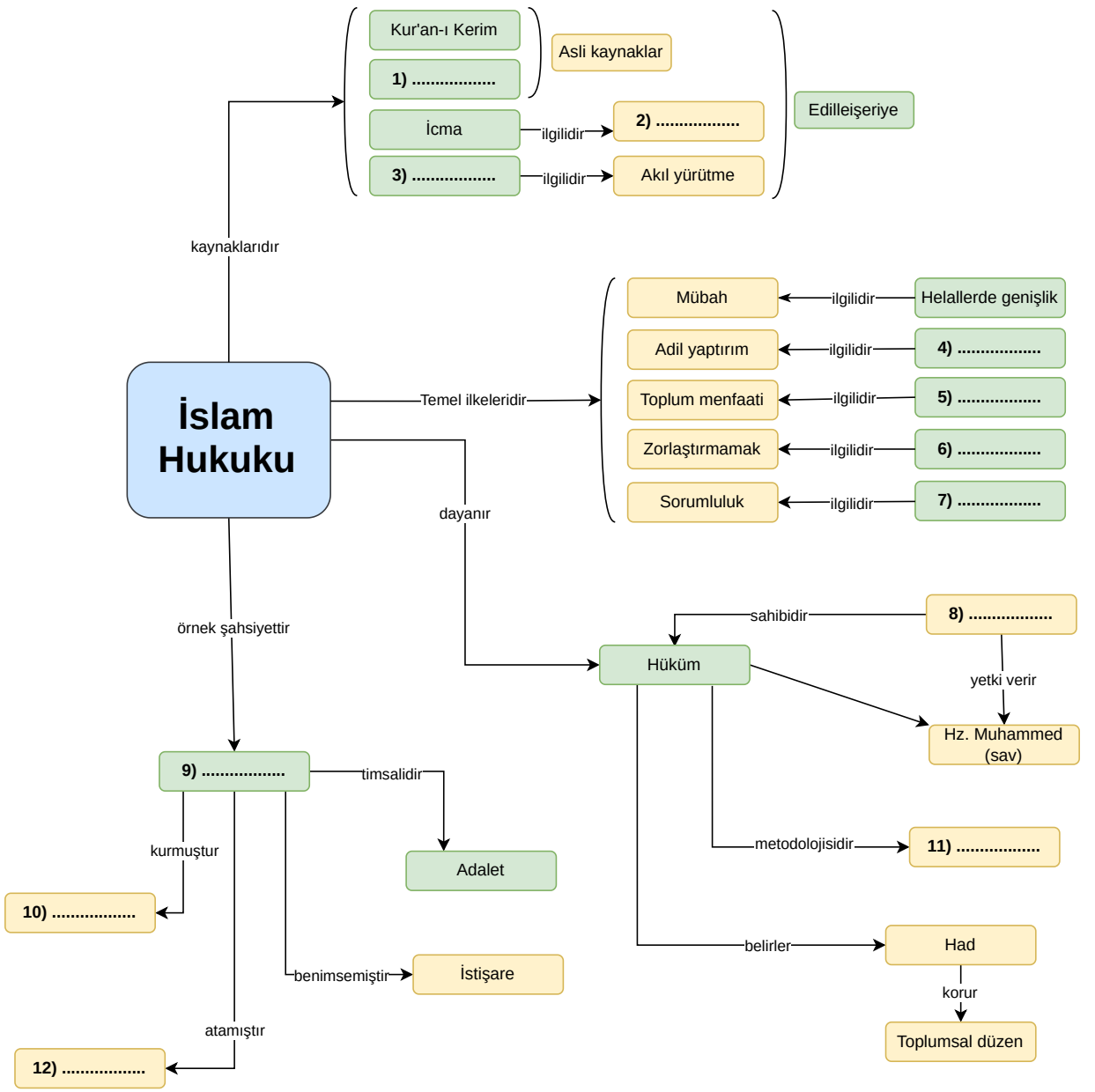
   .....

   .....

Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme

Aşağıdaki kavram haritasındaki 1-12. kutucukları verilen ifadelerden uygun olanları kullanarak doldurunuz.

Kamu yararı	Sünnet	Suçun şahsiliği	Fıkıh usulü	Vali	Toplumsal mutabakat	İrade
Adli teşkilat	Allah (cc)	Suç ve ceza dengesi	Hz. Ömer	Tekliflerde kolaylık	Kıyas	Örf

Aşağıdaki 13-16. sorularda verilen önermelerin doğruluğu hakkında karar veriniz, ardından bu kararınızın gerekçesini açıklayınız.

13. **Önerme:** İslam hukukunda icma ve kıyas, Kur'an-ı Kerim ve sünnetten bağımsız olarak yeni hükümler koyma yöntemleridir.

Kararınız: ☐ Doğru ☐ Yanlış

Çünkü .....

.....

.....

14. **Önerme:** İslam hukukundaki helallerde genişlik ilkesi, bireyin ve toplumun karşılaştığı zor durumlarda hukuki düzenlemelerin hafifletilmesini sağlar.

Kararınız: ☐ Doğru ☐ Yanlış

Çünkü .....

.....

.....

15. **Önerme:** Hz. Ömer'in devlet yönetiminde akrabalarına ayrıcalık tanımaması ve mahkemelerde diğer insanlarla aynı şartlarda yargılanmayı istemesi, adalet ilkesinin eşitlik ve hukukun üstünlüğü ilkeleriyle doğrudan bağlantılı olduğunu gösterir.

Kararınız: ☐ Doğru ☐ Yanlış

Çünkü .....

.....

.....

16. **Önerme:** İslam hukukunda haram ve helal kılma yetkisinin sadece Allah'a (cc) ve Resulüne ait olması, fıkıh ilminin değişmez bir yapıya sahip olduğunu ve beşerî aklın hukuk üretiminde bir işlevinin bulunmadığını kanıtlar.

Kararınız: ☐ Doğru ☐ Yanlış

Çünkü .....

.....

.....

Aşağıdaki 17-22. soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

17. İslam hukukunun temel kaynaklarından icma ve kıyasın benzer ve farklı yönlerini kısaca açıklayınız.

.....

.....

.....

18. Fıkıh ve fıkıh usulü kavramları arasındaki ilişkiyi kendi cümlelerinizle ifade ediniz.

.....

.....

.....

19. İslam hukukundaki suçun şahsiliği ilkesinin toplumsal adalet açısından önemini açıklayınız.

.....

.....

.....

20. Günümüzdeki bir çevre sorununu İslam hukukundaki kamu yararının gözetilmesi ilkesinden hareketle yorumlayınız.

.....

.....

.....

21. Hz. Ömer'in devlet yönetiminde hukukun üstünlüğü anlayışını temsil eden bir uygulamasını kısaca açıklayınız.

.....

.....

.....

22. Hz. Ömer'in devlet yönetimindeki uygulamalarından hareketle bir yöneticide bulunması gereken temel değerler hakkındaki çıkarımlarınız nelerdir? Örnek vererek açıklayınız.

.....

.....

.....

Aşağıdaki 23-28. soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

23. İslam hukukunda hükümlerin dayandığı kaynaklar edilleişeriye olarak adlandırılır. Bu kaynaklar kendi içinde, hükmün doğrudan alındığı asli kaynaklar ve bu kaynaklardaki hükmü keşfetmeye veya yeni meselelere uyarlamaya yarayan ikincil kaynaklar olarak ikiye ayrılır.

Buna göre aşağıdakilerden hangisinde yapılan sınıflandırma doğrudur?

	Asli Kaynaklar	İkincil Kaynaklar
A)	Kur'an - Sünnet	İcma - Kıyas
B)	Kur'an - İcma	Sünnet - Kıyas
C)	Sünnet - Kıyas	Kur'an - İcma
D)	Kur'an - Kıyas	Sünnet - İcma
E)	İcma - Kıyas	Kur'an - Sünnet

24. Bir yerleşim yerinde çıkan salgın hastalık nedeniyle, normal şartlarda mülkiyet hakkı kapsamında olan bir arazi, geçici olarak karantina bölgesine dönüştürülmüştür.

Bu uygulama aşağıdaki ilkelerden hangisiyle ilişkilendirilebilir?

A) Suçun şahsiliği

B) Helallerde genişlik

C) Kamu yararının gözetilmesi

D) Suç ve ceza arasındaki denge

E) Tekliflerde kolaylık

25. Hz. Ömer, halifeliği döneminde toplumsal adaleti sağlamak için sadece hâkimleri (kadıları) atamakla kalmamış, aynı zamanda bu hakimlerin bağımsızlığını güvence altına almıştır. Bir keresinde kendisi hakkında açılan bir dava için mahkemeye gitmiş ve kendisine protokol uygulayarak ayağa kalkan hâkimi "Daha baştan adaletsizlik yaptın!" diyerek uyarmıştır.

Hz. Ömer'in bu tutumundan hareketle ulaşılabilecek en kapsamlı çıkarım aşağıdakilerden hangisidir?

A) İslam devletinde yöneticilerin yargılanma dokunulmazlığı vardır.

B) Adalet, toplumsal barışı sağlayan en önemli etik değerdir.

C) Hukuk önünde eşitlik ilkesi, siyasi makam ve statüden üstündür.

D) Yargı kararları devlet tarafından denetlenir.

E) Kişisel haklar, toplumun ortak yararının önünde yer alır.

26. İslam hukukunda fıkıh usulü, dindeki amelî hükümlerin hangi delillerden, nasıl çıkarılacağını konu edinen bir yöntem bilimidir. Fıkıh ise bu yöntemle elde edilen sonuçları açıklar.

Buna göre aşağıdaki eşleştirmelerden hangisi doğrudur?

	Usul	Fıkıh
A)	Ayetten hüküm çıkarma yolları	Namazın farz olduğu hükmü
B)	Bir ibadetin nasıl yapılacağı	İbadetin geçerlilik şartları
C)	Bir âlimin yazdığı eser	Âlimin bağlı olduğu mezhep
D)	Toplumsal kuralların tamamı	Kuralların tarihsel gelişimi
E)	İmanın şartları	Amelin şartları

27. İslam hukukunda edilleişeriyede yer alan kıyas, hakkında açık bir hüküm bulunmayan yeni bir meselenin, ortak gerekçeler taşıdığı eski bir meseleyle aynı hükme bağlanmasıdır. Bu durum, İslam hukukunun değişen zaman ve zemin karşısında dinamik kalmasını sağlar.

Buna göre kıyas metodunun işletilebilmesi için aşağıdaki ön şartlardan hangisinin varlığı zorunludur?

A) Meselenin daha önce sahabe tarafından icma ile karara bağlanmış olması

B) Yeni ortaya çıkan meselenin asli kaynaklarda açık bir hükmünün bulunmaması

C) Hükmün sadece toplumsal örf ve adetlere dayalı olarak belirlenmesi

D) Kararın mutlaka bir devlet başkanı veya siyasi otorite tarafından onaylanması

E) Ortaya çıkan durumun ibadetlerle ilgili teknik bir mesele olmaması

28. İslam hukukunda yer alan bu ilke; hakkında yasaklayıcı bir delil bulunmayan her şeyin mübah kabul edilmesini ifade eder.

Aşağıdaki durumlardan hangisi burada bahsedilen ilkenin doğrudan bir yansımasıdır?

A) Zor durumda kalan bir kişinin başkasının malından zaruret miktarı alması

B) Bir gıda maddesinin, haram olduğuna dair bir delil yoksa helal sayılması

C) Bir suçun cezasının sadece o suçu işleyen kişiye verilmesi

D) Kamu yararı gereği bazı özel mülklerin yola dâhil edilmesi

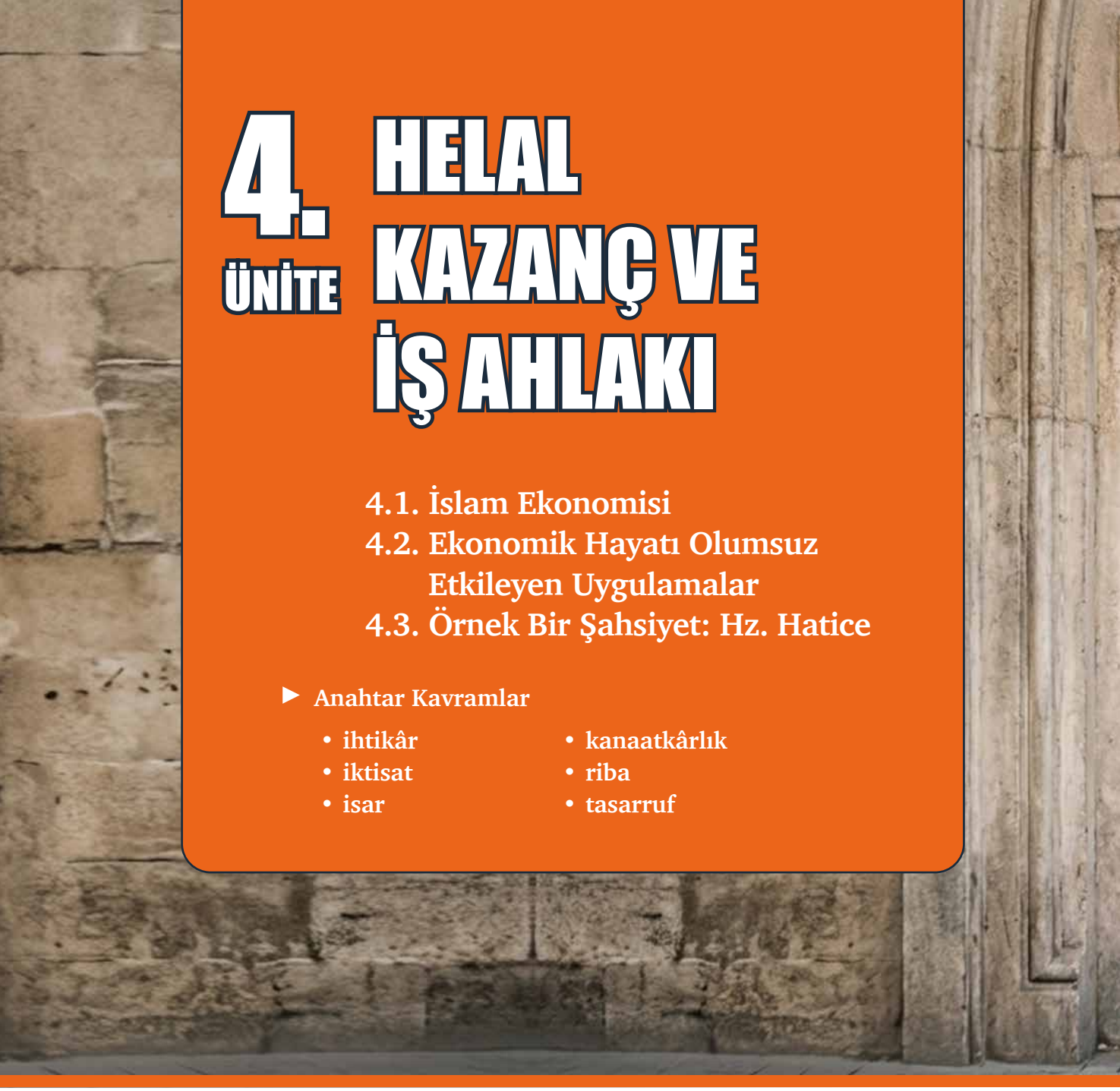
E) İbadetlerin vaktinde yapılamaması durumunda kazasına izin verilmesi

Daha fazla soruya ulaşmak için karekodu kullanabilirsiniz.

Sonnotlar

1 bk. Sürmeli vd., "hak", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 114-115.
2 bk. Yılmaz, "hukuk", *Hukuk Sözlüğü*, 308.
3 bk. Sürmeli vd.,"fıkıh", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 95.
4 bk. Sürmeli vd., "fıkıh usulü" *Dinî Terimler Sözlüğü*, 95-96.
5 bk. Karaman, "Fıkıh", 13/1-14.
6 bk. Sürmeli vd., "edilleişeriye", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 66-67.
7 Haşr suresi 7. ayet.
8 bk. Sürmeli vd., "icma", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 156.
9 Al-i İmran suresi 110. ayet.
10 İbn Mace, "Fiten", 8.
11 bk. Sürmeli vd., "kıyas", *Dinî Terimler Sözlüğü* 206.
12 bk. Maide suresi 90. ayet.
13 bk. Sinanoğlu, "teklif", 40/385-387.
14 bk. Sürmeli vd., "mükellef" *Dinî Terimler Sözlüğü*, 258.
15 Bakara suresi 286. ayet.
16 Hac suresi 78. ayet.
17 Bakara suresi 168. ayet.
18 Bakara suresi 173. ayet.
19 Bakara suresi 173. ayet.
20 bk. Sürmeli vd., "adalet", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 4.
21 Nahl suresi, 90. ayet.
22 Nesai, "Âdâbü'l-kudât", 1.
23 Nisa suresi 135. ayet.
24 Ebu Davud, "Kadâ' (Akdiye)", 14.
25 bk. Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, "suç", 688.
26 bk. Bardakoğlu, "Ceza (Fıkıh)", 7/470-478.
27 bk. Sürmeli vd., "had", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 112.
28 Necm suresi 38. ayet.
29 Tirmizi, "Tefsîru'l-Kur'ân", 9.
30 Zilzâl suresi 7-8. ayetler.
31 bk. Sürmeli vd., "ceza", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 49.
32 Nahl suresi 126. ayet.
33 Ebu Davud, "Diyât", 3.
34 bk. *Güncel Türkçe Sözlük*, "Kamu".
35 Hucurat suresi, 10. ayet.
36 Müslim, "Birr", 66.
37 bk. Sürmeli vd., "maslahat", *Dinî Terimler Sözlüğü*", 224.
38 bk. Fayda, "Ömer", 23/44-51.
39 bk. İbni İshak, "*Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri (Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî)*", çev. Bakkal. 252-258.
40 bk. İbni Sad, "*Tabakât (Muhacir ve Ensar'dan Bedir'e Katılanlar)*", çev. Akdemir vd., 3/310.
41 bk. Koçak, "Ömer (Fıkıh)", 34/51-53.
42 bk. Fayda, "Ömer", 34/44-51.
43 bk. Fayda, "Ömer", 23/44-51.

4. ÜNİTE HELAL KAZANÇ VE İŞ AHLAKI

4.1. İslam Ekonomisi
4.2. Ekonomik Hayatı Olumsuz Etkileyen Uygulamalar
4.3. Örnek Bir Şahsiyet: Hz. Hatice

▶ **Anahtar Kavramlar**

- ihtikâr
- iktisat
- isar
- kanaatkârlık
- riba
- tasarruf

▶ **Bu ünitede sizlerden**

- İslam ekonomisine ilişkin konuları çözümleyebilmeniz,
- ekonomik hayatı olumsuz etkileyen uygulamaları sorgulayabilmeniz,
- Hz. Hatice'nin örnekliğini müşahede edebilmeniz

beklenmektedir.

Ünite Dosyası

Ünite Sunusu

Üniteye Başlarken

Aşağıdaki metni okuyarak soruların cevaplarını arkadaşlarınızla paylaşınız.

Peygamber Efendimiz varlıkta da yoklukta da kanaatkârlık ve yardımlaşmayı hayatının merkezinde tutmuştur. Sade bir yaşam sürmüş, elindeki imkânları ihtiyaç sahipleriyle paylaşmıştır. İsraftan kaçınarak az ile yetinmiştir. "… Bir bölgenin insanları, aralarında aç bir kimse varken sabahlarsa, Allah'ın himayesi onlardan uzak olur. " (Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 2/32) hadisiyle toplumsal adaletin ve dayanışmanın önemini vurgulamıştır. Hz. Peygamber, Hicret'ten birkaç ay sonra muhacirlerle ensar arasında kardeşlik sözleşmesi yapmıştır. Bunun üzerine ensar, sahip oldukları arazileri kardeşleriyle paylaşmak istemiş, Peygamberimiz buna müsaade etmeyerek mülkün onlarda kalması şartıyla birlikte çalışıp elde edilen kazancı paylaşmalarını tavsiye etmiştir. Tüm bu tutum ve davranışlarla Hz. Muhammed (sav) Müslümanlara hem kanaatkâr olmayı hem de yardımlaşmayı öğretmiştir.

1. **Hz. Peygamber'in sade yaşamayı tercih etmesi ve toplumsal dayanışmanın önemini vurgulaması insanlığa hangi açılardan katkıda bulunmuş olabilir?**
2. **Kanaatkârlık ve yardımlaşmaya örnek davranışlar neler olabilir?**

4.1. İslam Ekonomisi

Konuya Başlarken

Aşağıdaki adımları takip ederek çalışmayı tamamlayınız.

1. **Ekonomik hayatla ilgili hak ve sorumluluklar neler olabilir? Düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.**
2. **"Ekonomi" ve "iktisat" kavramları ile ilgili zihninizde çağrışım yapan kelimeleri aşağıdaki tabloya bir dakika içinde yazınız.**

Ekonomi:	İktisat: .....
Ekonomi:	İktisat: .....
Ekonomi:	İktisat: .....
Ekonomi:	İktisat: .....
Ekonomi:	İktisat: .....

3. **Yukarıdaki tablolarda ekonomi ve iktisat kavramlarını ilişkilendirdiğiniz kelimeleri ilgili olduğu kavramla birlikte kullanarak anlamlı iki cümle yazınız.**

Ekonomi	.....
İktisat	.....

***Görsel 4.1**: Müslüman sahip olduğu imkân ve nimetlerin kullanımında iktisatlı olmaya gayret etmelidir.*

Ekonomi; insanların yaşayabilmek için üretme, ürettiklerini bölüşme ve tüketme faaliyetlerinden doğan ilişkilerin bütünüdür.[1] Bu ilişkileri inceleyen bilim dalı olarak nitelenen iktisat da çoğu kez ekonomi ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Ancak iktisat kavramı ekonomik faaliyetler haricinde de kullanılır ve çok daha geniş bir anlama sahiptir. Orta yolu tutma, aşırılıklardan uzak olma anlamlarına gelen ***iktisat***; insanın yeme, içme, giyim, eşya kullanımı ve kendisine sunulan nimetlerden faydalanması gibi her türlü hususta israf ve cimrilikten uzak durma hâlidir.[2]

İslam, insanın maddi harcamaları yanında abdest alırken su tüketimi ve zamanı kullanmak gibi pek çok farklı hususta da iktisatlı olmasını ister. Kur'an-ı Kerim'de "**Onlar, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır.**"[3] buyrularak müminin ekonomik konularda itidalli olmasına dikkat çekilir. Hz. Peygamber abdest alırken fazla su kullandığını gördüğü sahabiye "'*Bu ne israf?' dedi. Sahabi 'Abdestte de mi israf olur?' diye sorunca Allah Resulü; 'Evet, akan bir nehirde bile abdest alıyor olsan israf olur.*'"[4] buyurarak nimetlerin kullanımında iktisatlı olmanın gerekliliğini vurgulamıştır (Görsel 4.1).

Etkinlik - 1

25 dk.

Adı Ekonomi ve Ahlak

Amaç İslam ekonomisine ilişkin konuları çözümleyebilme

Yönerge

Öğretmeninizin rehberliğinde aşağıdaki adımları takip ederek etkinliği tamamlayınız.

1. Ekonomi ile ahlak, hak ve sorumluluk kavramları arasında nasıl bir ilişki olabilir? sorusunu tahtaya yazınız.
2. Tahtadaki soruya mümkün olduğunca fazla cevap üretiniz ve üretilen cevapları tahtaya not ediniz.
3. Tahtaya yazdığınız cevapları değerlendirerek uygun olmayan cevapları eleyiniz.
4. Uygun olarak belirlediğiniz cevapları dikkate alarak aşağıdaki çalışmayı tamamlayınız.

Ekonomik faaliyetler yürütülürken ahlak, hak ve sorumluluk açısından hangi hususlara dikkat edilmesi gerekir?

Düşün
Sorunun cevabını düşününüz.

Eşleş
Sıra arkadaşınızla eşleşiniz ve sorunun cevabıyla ilgili fikir alışverişi yapınız.

Paylaş
Sorunun cevabıyla ilgili ortak düşüncenizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

5. İslam ekonomisinde ahlaki değerleri bir binanın temeline, hak ve sorumlulukları da bu binanın duvarlarına benzetecek olursanız;
a) Ahlakın bu yapıdaki işlevi nedir? Açıklayınız.
b) Bu binanın temelinde oluşabilecek zayıflama duvarlarını nasıl etkiler? Örnek vererek açıklayınız.

Değerlendirme

Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarındaki boşluklara yazınız.

1. Ekonomik ilişkilerdeki dürüstlükle müşteri hakları arasındaki bağı kısaca açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

2. Paylaşma bilincinin güçlü olması ekonomik hayatı nasıl etkiler? Örnek vererek açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

4.1.1. İslam Ekonomisinin Ahlaki Temelleri

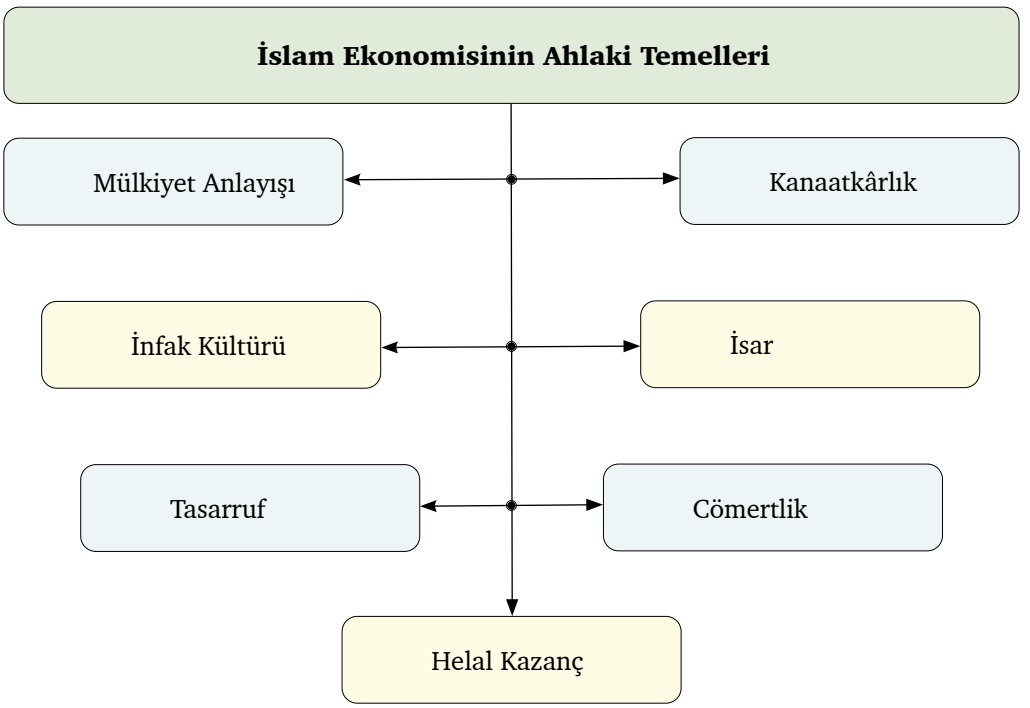
İslam, insanın dünya hayatını düzenleyerek ahiret mutluluğunu kazanmasını amaçlar. Bu sebeple ibadetler, ahlak, sosyal ve ekonomik hayat gibi kişinin amelleriyle ilgili ilkeler Kur'an ve sünnetle belirlenmiştir. Dinin insan için çizdiği sınırlar doğrultusunda ekonomik faaliyetlerle ahlak arasında sıkı bir bağ vardır. Ahlak, kişinin iradesiyle ortaya koyduğu davranışlarla ilgilidir. Ekonomik faaliyetler de insanın sosyal hayattaki önemli fiillerindendir. Bu bağlamda İslam'ın ekonomik ilişkilerdeki sınırları insanın ahlaki olgunluğunun da temelini oluşturacak ilkelere dayanır. Müslüman'ın, diğer tüm eylemlerini olduğu gibi iktisadi eylemlerini de belirleyen, onun Allah (cc) inancı, adalet anlayışı ve yaptıklarının sorumluluğunu taşıma bilinci olmalıdır.

Araştıralım

Ekonomik hayattaki ahlaki değerler "alın teri dökmek, ekmek kapısı, işi ayağa düşürmek, pabucu dama atılmak vb." gibi deyimlerle dilimize yansımıştır.

Bu deyimlerin ortaya çıkış sebeplerini ve hangi ahlaki değerlerle ilgili olduğunu araştırarak sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

İnsan, ekonomik açıdan sınırsız bir özgürlüğe sahip değildir. Yüce Allah'ın bu konuda koyduğu sınırlara uymakla mükelleftir. İslam ekonomisinin ahlaki temelinde öncelikle kişinin, tabiatı ve eşyayı onun tasarrufuna veren Yüce Allah'ın mülkün yegâne sahibi olduğunu bilmesi vardır. Kazancını helal yoldan sağlamak, elindekine kanaat etmek, kul hakkından, israftan ve cimrilikten kaçınmak, cömert olmak, Allah (cc) rızası için infak etmek gibi hususlar da bu ahlaki temelin birer parçasıdır.

Mülkiyet Anlayışı

İnsan, yaratılışı gereği yaşama arzusuna sahiptir. Yaşamını sürdürebilmek içinse yeme, içme, barınma gibi ihtiyaçlarını karşılaması gerekir. Bu ihtiyaçları karşılama çabası, insanın **mülk** edinme ve bir şeylere sahip olma isteğini ortaya çıkarmaktadır. Bir mülke sahip kişiye malik denir. Sahiplik anlamına gelen mülkiyet ise kişinin mal üzerindeki hâkimiyet hakkıdır. Bu hak kişiye; sahip olduğu malı bulundurma, kullanma, kullandırma, yok etme, başkasına devretme veya satma gibi pek çok farklı tasarruf yetkisi verir.[5]

mülk

Kişinin sahip olduğu, kendi başına tasarrufta bulunabildiği mala mülk denir.
Allah'a (cc) nispetle ise mülk, bütün maddi varlık alanı ve yaratıcının bu alan üzerindeki hâkimiyeti anlamında kullanılır.
(bk. Kenanoğlu, "Mülk", 31/539-540)

İslam'a göre mülkün gerçek sahibi Allah'tır (cc). Kur'an'da "**De ki 'Ey mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden çekip alırsın. Dilediğini yüceltirsin, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Hiç kuşku yok sen her şeye kadirsin.'**"[6] ayetinde bu husus vurgulanarak Yüce Allah Malikülmülk olarak nitelenmiştir (Görsel 4.2).

***Görsel 4.2**: "Ya Malikelmülk el-mülkülillah" hattı. Malikülmülk, Yüce Allah'ın tüm varlıkların sahibi ve hükümranı olduğu anlamına gelen ismidir. Hattat: Yusuf Mazı*

İslam'da kişinin özel mülkiyet hakkı vardır. Bu, "**Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarf edenler var ya, onların mükâfatları Allah katındadır...**"[7] ayetinde malların insana atfedilmesiyle de ifade edilir. Ayrıca ticari faaliyetlerle ilgili düzenlemeleri, mirasla ilgili hükümleri, haksız yollardan mal edinmenin yasaklanması gibi kişinin malıyla ilgili hususları bildiren ayetler de özel mülkiyet anlayışının delilidir.[8] Hz. Peygamber'in "*Allah, zekâtı ancak mallarınızın kalan kısmını temizlemek için farz kıldı...*"[9] hadisi de İslam'ın özel mülkiyet anlayışına sahip olduğunu gösterir.

İnsana mülkiyet hakkı Yüce Allah tarafından verilmiştir. Bununla beraber kişiye mülk edinmek ve onu kullanmakla ilgili bazı sınırlar getirilmiştir. Bu sınırlara uyması veya uymaması da kişiyi Allah'a (cc) karşı sorumlu kılar. İslam dini müminlerin helal ve meşru yollardan mal edinmesini ister. Faiz, rüşvet, kandırma, gasp gibi yollarla mal sahibi olmak yasaklanmıştır.[10] Sahip olunan malın tasarrufu konusunda da kulun yetkisi sınırlandırılmıştır. Malın; Allah (cc) yolunda infak edilmesi, cimrilikten ve israftan kaçınılması, harcamalarda itidalin esas alınması istenmiştir.[11]

Müslüman mülkiyetinde tasarrufta bulunurken Allah'ın (cc) koyduğu ölçülerle birlikte toplumun menfaatini de korumalıdır. İslam'ın özel mülkiyet anlayışında kamu yararı da gözetilmiştir. Kişisel mülkiyet hakkından faydalanmak kişi ve kamu hakkının ihlaline izin vermeyecek şekilde düzenlenmiştir.

Helal Kazanç

Mübah, caiz ve serbest olmak gibi anlamlara gelen helal; dinî bakımdan kullanılmasına, yenilip içilmesine, yapılmasına, söylenmesine izin verilenleri ve dinin haram kılmadığı yollardan elde edilen kazancı ifade eder.[12] Yasaklanan, helal olmayan anlamına gelen haram ise dinen yapılması kesin bir delille ve bağlayıcı şekilde yasaklanan fiillerdir.[13] Kişinin mal üzerindeki tasarruf hakkı öncelikle o malın helal yoldan elde edilmiş olmasına bağlıdır. Haram yoldan kazanç ve kişinin onun üzerindeki tasarrufu dinen meşru görülmemiştir.

Yüce Allah, insanın; kazancını helal yolla elde etmek için çalışıp çabalamasını ve kimseye muhtaç olmadan yaşamasını ister. Bu, Müslüman için dinî bir mükellefiyettir ve ibadet niteliğindedir. Kur'an'da "**Rableri onlara şu karşılığı verdi: 'Ben, erkek olsun kadın olsun sizden hiçbir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim...'**"[14] buyrularak her gayretin karşılığını bulacağı bildirilir. Hz. Peygamber "*Bakmakla yükümlü olduğu kimseleri ihmal etmesi, kişiye günah olarak yeter.*"[15] hadisinde kazancı için çaba göstermeyenleri günahkâr olarak nitelendirmiştir. Kişinin bedenen veya zihnen emek harcayarak bir değer üretmesi helal kazancın temelidir (Görsel 4.3,4,5). Kendi emeği ve alın teriyle rızkını temin etmesi insanın fıtratına da en uygun kazanç yoludur. Hz. Peygamber *"Kesinlikle hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir yemek yememiştir…"*[16] buyurarak bu hususa dikkat çekmiştir.

***Görsel 4.3,4,5**: Helal kazancın temeli, insanın meşru yollardan gösterdiği emektir.*

Bununla birlikte kişinin emek ve çabasını sadece dünyaya yöneltmemesi, ahirette hesap vereceği bilinciyle hareket etmesi beklenir. İnsan helal kazanç için çabalamanın ibadet olduğu bilinciyle çalışırken sorumlu tutulduğu farz ibadetleri de ihmal etmemelidir. Yüce Allah "**Onlar, ne ticaret ne de alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamadığı insanlardır…**"[17] ayetiyle bu hususta Müslümanların sahip olması gereken özellikleri bildirmiştir.

İslam'da kişinin kendi emeğine dayanmayan nafaka, miras, zekât, sadaka gibi kazançlar da helal kılınmıştır. Bunların meşru oluşunda insanın yakınlarıyla bağının güçlenmesi, toplumsal adaletin ve dayanışmanın sağlanması gibi pek çok hikmet vardır. Müslüman meşru yolla elde ettiği kazancı üzerinde dünya hırsına kapılmadan tasarrufta bulunmalıdır. Sahip olduğu nimetlere hamt ederek onlar üzerindeki tasarrufunun Allah'ın (cc) rızasına uygun olmasına dikkat etmelidir. Kişinin helalinden kazanma ve harcama konusundaki gayreti bolluk, bereket ve rahmete vesile olacaktır. Ancak haram kazanç ve harcama hem dünya hem de ahirette sıkıntı, huzursuzluk ve mutsuzluğa sebep olur.

Kanaatkârlık

Kanaat; elindekiyle yetinmek, payına razı olmak, fazlasını istememek demektir.[18] ***Kanaatkârlık*** ise kişinin azla yetinip elindekine razı olması, kendisinin ve sorumluluğu altında bulunanların ihtiyaçlarını asgari ölçüde karşılayabileceği maddi imkânlarla yetinip başkalarının elindeki şeylere göz dikmemesi, aşırı kazanma hırsından kurtulması hâlidir.[19]

Kanaatkârlık İslam ekonomisinin önem verdiği ahlaki bir davranıştır. İslam dini Müslümanların helal kazanç elde etmenin yanında dünyaya ve mala aşırı tamah etmemelerini, bu konuda dengeyi gözetmelerini ister. Peygamberimiz "*Müslüman olan, kendisine yetecek kadar rızık verilen ve Allah'ın ona verdikleriyle kanaatkâr kıldığı kimse kurtuluşa ermiştir.*"[20] buyurarak sahip olduğu nimetlerle yetinenlere kurtuluş müjdesi vermiştir. Bununla birlikte farklı hadislerde kanaatkârlık; tok gözlülük, gönül zenginliği ve şükrün en ileri derecesi olarak ifade edilmiştir.[21] Kanaatkârlık, kişinin şahsiyet ve onurunu koruyacak, dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşmasını sağlayacak bir erdemdir.

Cömertlik

Cömertlik, İslam'ın önemsediği ve ekonomik hayattaki ahlaki ilkeleri arasında yer verdiği bir erdemdir. Karşılığını sadece Allah'tan (cc) bekleyerek ikramda bulunmaktır. Kur'an'da "**Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler. 'Biz sizi Allah rızası için doyuruyoruz; sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz. Biz, çetin ve belâlı bir günde Rabbimizden (O'nun azabına uğramaktan) korkarız' (derler). İşte bu yüzden Allah onları o günün fenalığından esirger; (yüzlerine) parlaklık, (gönüllerine) sevinç verir.**"[22] buyrularak müminlerin cömertlikteki niyet ve ölçülerinin nasıl olduğu ve bu erdeme sahip olanların mükâfatı belirtilmiştir. Yüce Allah kullarına karşı lütuf ve kerem sahibidir. Bu sebeple de cömertlik O'nun bir sıfatı olmakla birlikte peygamberlerine de verdiği bir özelliktir. Allah (cc) kullarının da sahip oldukları nimetler konusunda cömert olmasını istemektedir. Hz. Peygamber "*Allah cömerttir ve cömertliği sever.*"[23] buyurarak bunu dile getirmiştir.

cömertlik

Alicenaplık, eli açıklık, kerem, mürüvvet anlamlarına gelen cömertlik; karşılık beklemeden vermek, elindeki maddi ve manevi imkânları meşru ölçüler içinde gönüllü olarak başkalarının yararına sunup gereken yerde harcayabilmektir.
(bk. *Güncel Türkçe Sözlük,* "cömertlik"; Sürmeli vd., "cömert", *Dinî Terimler Sözlüğü,* 51)

Cömertlik İslam ahlakında hoş karşılanmayan, iki aşırılık olan israf ve **cimrilik** arasındaki denge hâlidir. Müsrif malını hesapsızca saçıp savururken; cimri sorumlu tutulduğu, kendisi, ailesi ve ihtiyaç sahipleri için gerekli harcamaları yapmaktan bile kaçınan kişidir. Hz. Muhammed (sav) "... *Bir insanın kalbinde cimrilik ve iman asla bir arada bulunmaz.*"[24] hadisiyle bu aşırılıkların imanın kaybedilmesine yol açabilecek kadar tehlikeli olduğuna dikkat çeker. Müslümandan beklenen, bu iki hâlden de sakınması, Allah (cc) rızası için severek ve isteyerek malını paylaşmasıdır.

cimrilik

Pintilik, hasislik anlamındaki cimrilik; kişiyi mal mülk edinme hırsına sevk eden, harcamalarda bulunmaktan ve yardım etmekten alıkoyan bir duygudur.
(bk. Çağırıcı, "Cimrilik", 8/4-5)

İsar

Bir şeyi veya bir kimseyi diğerine üstün tutma, tercih etme anlamındaki ***isar***; bir kimsenin, kendisinin de ihtiyacı olmasına rağmen sahip olduğu imkânları başkalarının ihtiyacını karşılamak için kullanması, başkasının yararı için fedakârlıkta bulunmasıdır.[25] İslam ekonomisinin ahlaki ilkelerinden isar, cömertliğin ileri bir seviyesidir. Kişinin, başkasını kendisine tercih etmesi, din kardeşliğinin önemli bir göstergesidir. Bu ahlaki seviyenin en güzel örneği de

Araştıralım

Hz. Muhammed (sav) ve sahabenin hayatından diğerkâmlığa dair örnekler bularak sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

ensar, muhacir kardeşliğidir. Ensarın gösterdiği diğerkâmlık Yüce Allah tarafından "**Onlardan önce bu yurda yerleşmiş ve gönülden inanmış olanlar, kendilerine göç edip gelenleri severler, onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar; ihtiyaç içinde olsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin bencilliğinden korunmayı başarırsa işte kurtuluşa erecekler onlardır.**"[26] ayetiyle övülmüştür.

İslam, birbirine sevgi ve kardeşlikle bağlı kişilerden oluşan bir toplum kurmayı hedefler. Kişinin ahlaki olgunluğa ulaşmasını sağlayan isar, toplumsal bağların güçlenmesini desteklemesi sebebiyle de önemlidir. Hz. Muhammed (sav) yaşantısıyla, sözleriyle Müslümanlar arasında muhabbet ve fedakârlığı tesis etmekte ve isarın bir erdem olarak kazanılmasını sağlamakta en güzel örnek olmuştur.

Tasarruf

Bir durumdan başka bir duruma geçme, tutum, kazanmak için çaba sarf etmek anlamlarına gelen ***tasarruf***; harcamadan kısıntı yaparak, israftan kaçınmak, ihtiyaçları öncelemek, malı dikkatli ve idareli kullanmak veya değerlendirme amacıyla birikim yapmaktır.[27] Kişinin harcamalarındaki denge hâli olan tasarruf İslam ekonomisinin ahlaki prensiplerindendir. İslam'da insana verilen nimetler Allah'ın (cc) emaneti olarak görülür. Bu sebeple de kişiden beklenen savurganlıktan kaçınması, harcamalarını ihtiyaçlarına göre düzenlemesidir. Bu düzenleme onun hem dünya hem de ahiretini ihya etmesini sağlar. Nimetleri itidalli kullanma emriyle her Müslümana disiplinli ve sorumlu davranma bilinci kazandırmak amaçlanmıştır. Bu konudaki bilinç kişisel olduğu kadar toplumsal da bir sorumluluktur.

Tüketim ve israf odaklı bir yaşam, kişinin sahip olduklarını zamanla kaybetmesine sebep olacaktır. İnsanın israf ettiği kendi emeği ve geleceğidir. Zaman, sağlık, para ve çevre gibi her tür nimetin israfı, kişinin iç dünyasındaki israf ile de yakından ilgilidir. Yani savurganlık aynı zamanda dengeli davranma kabiliyetinden yoksunluk anlamına gelir. İsraf, kişiyi zamanla sorumsuz ve disiplinsiz hâle de getirir. Ayrıca insan kendisine emanet edilen tüm nimetleri ne amaçla ve nasıl kullandığından hesaba çekileceğini de unutmamalıdır. Kişi; yeme, içme, konuşma, vaktini kullanma, harcama, infak ve insanlarla ilişkisinde hatta Allah'a (cc) yönelişinde hep bu bilinçle hareket etmelidir.

Paylaşalım

İstanbul'un Fatih ilçesinin Zeyrek semtinde bulunan Sankiyedim Camii'nin yapılış hikâyesi tasarruflu bir yaşamla ulaşılacak sonucun çok güzel bir örneğidir. Orta halli bir esnaf olan Keçecizâde Hayreddin Efendi'nin en büyük isteği bir cami yaptırmaktır. Ama ne hâli ne de maddi durumu buna müsaittir. Kendince bir çözüm üretir. Harcamalarını ihtiyaçları doğrultusunda düzenleyerek para biriktirmeye başlar. Canının çektiği ama zaruri ihtiyaç görmediği her şey için "Sanki yedim!" der ve ona harcayacağı parayı bir kenara koyar. Bu yolla yirmi yıl boyunca biriktirdiği paralarla kendi adını taşıyan camiyi yaptırır ve amacına ulaşır. Caminin yapılış hikâyesi dilden dile dolaşır. Cami halk arasında Sankiyedim ismiyle anılmaya başlar.

(bk. Genel ağdan alınmıştır.)

Keçecizâde Hayreddin Efendi gibi "Sanki Yedim" kumbarası oluşturduğunuzu hayal ediniz. Biriktirdiklerinizle toplum yararına neler yapılabilirsiniz? Sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

İnfak Kültürü

Para veya malı elden çıkarmak anlamına gelen infak; Allah'ın (cc) rızasını kazanmak amacıyla kişinin kendi servetinden harcama yapması, ihtiyaç sahiplerine yardım etmesidir.[28] İslam'da infak; farz olan zekâtı, vacip olan fitreyi ve kişinin gönüllü olarak yaptığı her türlü yardımı kapsar. Yüce Allah, "**Onlar gayba inanırlar, namaz kılarlar, kendilerine verdiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar.**"[29] ayetinde müminlerin özellikleri arasında infakı da zikretmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de Müslümanların infakta bulunacağı kişiler anne, baba, yakınlar, öksüzler, yoksullar, yolda kalmışlar olarak belirtilir. İnfak ederken dikkat edilmesi gereken hususlar ise Allah'ın (cc) rızasını kazanmayı amaçlamak, gösterişten, yardım edilen kişiyi incitmekten ve yapılan yardımı başa kakmaktan kaçınmak şeklinde bildirilir.[30]

İnfak kavramı karşılık beklemeden yapılan yardımlar için kullanılır. Bu doğrultuda infak kültürü, zekâttan hayır kurumları inşa etmeye ve kişilerin geçimlerini sağlayacak iş alanları oluşturmaktan ilim ve meslek öğretmeye kadar pek çok farklı alanı kapsar (Görsel 4.6,7). İslam ekonomisinin önemli bir parçası olan infak, İslam'ın ilk yıllarından itibaren önemsenmiştir. Çünkü kişisel ve toplumsal refahın, adalet ve hakkaniyetin sağlanmasında önemli bir role sahiptir.

***Görsel 4.6**: Geçmişten günümüze hayır amaçlı yapılan mimari yapıların başında çeşmeler gelir. Tophane I. Mahmud Çeşmesi/İstanbul.*

Ahilik

Ahilik, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'da kurulan ve gelişen dinî, ekonomik ve toplumsal yönü olan bir esnaf teşkilatıdır.[31] Ustalar, kalfalar ve çırakları içeren esnaf birliklerinin oluşturduğu bu teşkilatın kurucusu Ahi Evran'dır. Ahiliğin ticari ve ahlaki kuralları fütüvvetnamelerde yazılmaktadır. Bu kurallara göre teşkilata katılmak için dinî ve ahlaki kurallara uymak, vefa, doğruluk, dürüstlük, cömertlik, güven, mütevazılık gibi özelliklere sahip olmak gereklidir.[32]

İnsanların bir zanaat alanında yetiştirilmesi ve ekonomik düzene kazandırılmasını amaçlayan Ahilikte mesleki ehliyet ve liyakate önem verilmektedir. Hem meslek hem de şahsiyet anlamında yetiştirilip ahlaki olgunluğa ulaşan teşkilat mensubu zanaatkârlar yaşadıkları dönemin ekonomik yapısının düzenlenmesinde etkin olmuşlardır. Kuruluş itibariyle bir esnaf teşkilatı olarak görülen bu kurum, sosyal yardımlaşma ve dayanışma başta olmak üzere pek çok farklı alanda hizmet etmiştir.

***Görsel 4.7**: İslam medeniyetinde külliyeler ve camiler hayır ve infak amaçlı yapılan mimari yapıların başında gelir. Süleymaniye Külliyesi/İstanbul*

vakıf

Durmak, durdurmak, alıkoymak anlamlarına gelen vakıf; bir malın sahibi tarafından dinî, içtimai ve hayır gayesiyle sürekli tahsisidir.
(bk. Günay, "Vakıf", 42/475)

sadakayicariye

1. Yol, köprü, çeşme, cami, aşevi, hastane ve okul gibi hayır kurumları.
2. Müslüman bir kişinin insanlığın yararlanması için ortaya koyduğu keşifler ve bilimsel çalışmalar.
3. İnsanlığın yararına sunulmak için meydana getirilen dinî, ilmî, kültürel ve tarihsel eserler.
4. Kişinin ölümünden sonra da kendisinin rahmetle anılmasına sebep olacak nesil yetiştirmeyi de içine alan tüm güzel ameller.
(Sürmeli vd., "sadakayicariye", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 315)

Vakıf Geleneği

Yüce Allah'ın Müslümanlara; hayır ve takvada yarışmak, yararlı işler yapmak, O'nun rızasını kazanmak için sevdikleri şeylerden infak ve muhtaçlara yardım etmek gibi emirleri İslam medeniyetinde **vakıf** geleneğinin oluşmasına öncülük etmiştir. Hz. Peygamber'in "*İnsan ölünce şu üçü dışında amellerinin sevabı kesilir: sadakayıcariye, faydalanılan ilim, arkasından dua eden hayırlı evlat.*"[33] hadisinde dikkat çektiği **sadakayıcariye** de Müslümanların mallarını vakfetmesine kaynaklık eden sebepler arasında değerlendirilmiştir. Çünkü sadakayıcariye, dünya hayatı son bulsa da kişinin amel defterinin kapanmamasını sağlayan bir hayırdır ve vakıflar bunun en güzel örneğidir.

***Görsel 4.8,9**: Gurabahane-i Laklakan adlı leylek bakımevi ve mimari yapılardaki kuş köşkleri vakıf geleneğimizde hayvanlar için yapılan eserlerdendir..*

Müslüman için yardımlaşmanın en güzel hâllerinden biri, malını vakfederek insanlığın hatta diğer canlıların istifadesine sunmaktır. Vakıflar aracılığıyla iyilik; süreklilik, hayır ise kurumsal bir kimlik kazanmıştır. İslam medeniyetinde mescitler, medreseler, şifahaneler, imaretler, aşevleri, çeşmeler, sebiller, kabristanlar başta olmak üzere değişik amaçlarla ve belirli ihtiyaçları karşılamaya yönelik pek çok vakıf kurulmuştur. Vakıflar; ihtiyaç sahiplerine iş, kalacak yer ve yemek sağlamış; hastaların şifasına vesile, yaşlılar için sığınak olmuştur. İlim talep edenlere ve sanatla meşgul olanlara imkânlar sunmuştur. Hatta kuşlar ve bazı vahşi hayvanların barınma, beslenme, tedavi edilme gibi ihtiyaçlarını gideren bir el olmuştur (Görsel 4.8,9). Vakıflar yoluyla zenginler ile fakirler arasında köprü kurularak toplumsal dayanışma, huzur ve refah sağlanmıştır. İslam medeniyetinde ihtiyaç sahibi insanlara ve muhtaç durumdaki hayvanlara fayda sağlayan vakıfların günümüzde de varlığını devam ettirmesi elzemdir.

Araştıralım

İslam medeniyetinde hangi amaçlarla vakıflar kurulduğunu araştırarak kuruluş amacını ilginç bulduğunuz üç vakfı yazınız.

.....

.....

.....

.....

Değerden Hayata

Aşağıdaki adımları takip ederek çalışmayı tamamlayınız.

1. "Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir. " (Al-i İmran suresi 92. ayet)

"Zenginlik, malın çokluğu değil, gönlün tokluğudur." (Buhari, "Rikak", 15)

Verilen ayet ve hadisin içerdiği mesajları öğretmeninizin rehberliğinde inceleyerek listeleyiniz.

2. Öğretmeniniz rehberliğinde altı kişilik gruplara ayrılarak sahip olduğunuz imkânları ihtiyaç sahipleriyle paylaşmayı temel alan, uygulama sürecini bir haftada tamamlayacağınız bir sosyal sorumluluk projesi hazırlayınız.

3. Projenizi geliştirirken verilen ayet ve hadisin içerdiği mesajları dikkate alınız.

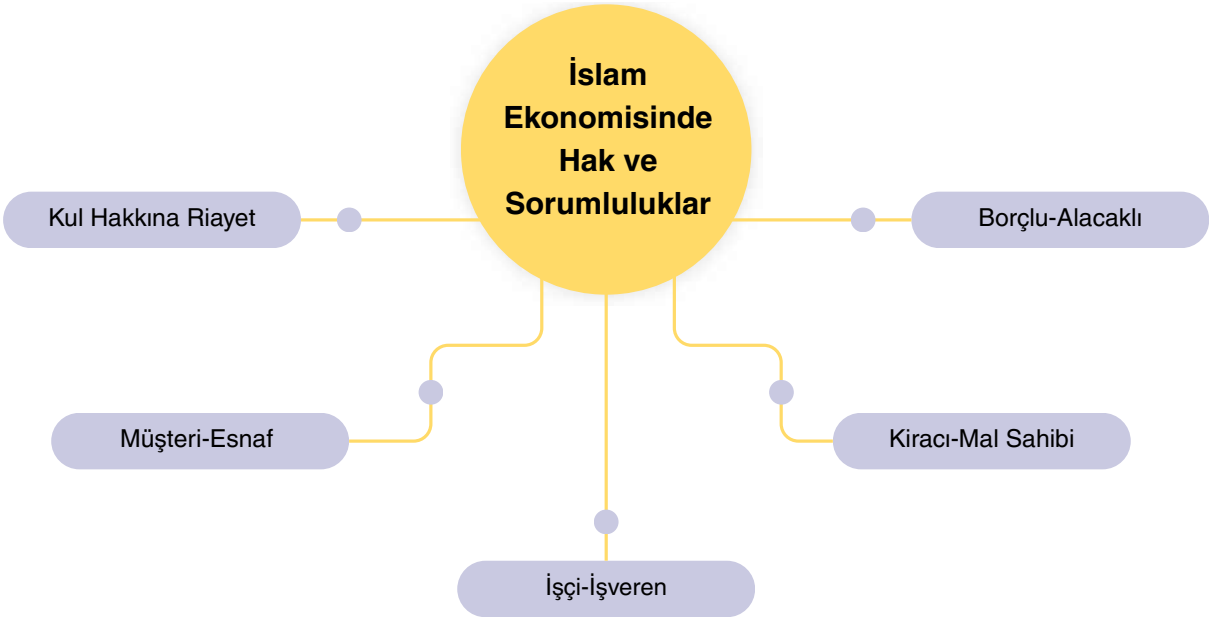
4. Projenizi öğretmeninizin rehberliğinde uygulayınız.

5. Projeniz neticesinde israf, cömertlik ve yardımlaşma konularında edindiğiniz tecrübeleri, tüketim konusunda dikkat edilmesi gerekenleri ve projenizin İslam ekonomisi çerçevesinde taşıdığı değeri özetleyen bir rapor oluşturarak sınıf arkadaşlarınızla paylaşını.

4.1.2. İslam Ekonomisinde Hak ve Sorumluluklar

İslam'a göre her insan hayat hakkına sahip olduğu gibi maddi değerlerin, izzet, şeref ve namus gibi kişilik değerlerinin korunması haklarına da doğuştan sahiptir. Kişinin sahip olduğu maddi değerlerle ilgili hakları, ekonomik haklar kapsamındadır. İnsanlara verilen haklar bir takım sorumluluklar doğurmuştur. Bu sebeple ikisi arasında karşılıklı bir bağ vardır. Sorumlulukların yerine getirilmesi hakların da muhafazasını sağlar.

İslam, insani ilişkileri düzenleyip adaletle sürdürmeyi, toplumu oluşturan bireylerin hak ve sorumlulukları arasında denge kurmayı amaçlar. Toplumsal huzur için insanların hak ve sorumluluklara karşılıklı saygı göstermesi gerekmektedir. Alışverişten toplumun idaresine kadar her tür insani ilişkinin temelinde haklara riayet konusu bulunmaktadır. Bu sebeple Kur'an'daki "**Tartıyı adaletle yapın, teraziyi eksik tutmayın.**"[34] ayeti bireysel bir hak ihlalinin önüne geçmenin yanında toplumsal düzenin bozulmasına sebep olacak bir tehlikeyle de ilgilidir. Ayetteki emir, kişilerin kendi çıkarlarını önceleyerek başkalarının hakkına el uzatmasını ve haksız kazanç elde etmeye çalışmasını önlemeyi hedeflemektedir. Böylece toplumsal huzur da korunmuş olur.

Kul Hakkına Riayet

İslam ekonomisindeki hak ve sorumlulukların başında kul hakkına riayet vardır. Bir kişinin kendisine ait olmayan bir şeyi meşru olmayan bir yoldan elde etmeye çalışması kul hakkı ihlalidir. Kur'an ayetlerinde hırsızlık, ölçü ve tartıda hile yapmak, emanete hıyanet, kumar, tefecilik gibi meşru olmayan yollarla insanların mallarını yemek; canlarına ve yaşam haklarına kastetmek; iftira, alay, dedikodu, gıybet, lakap takma, suizan, kusur arama gibi davranışlarla kişilerin onur ve şerefine zarar vermekle ilgili yasaklar herkesin doğuştan sahip olduğu maddi ve manevi hakların ihlalini önlemek içindir.[35] Zenginlerin mallarında yoksulların hakları olduğunu bildiren, zekât ve sadaka gibi maddi yardımlaşmayı emreden ayetler de kişiye dinî olarak verilen hakların korunmasıyla ilgilidir.[36]

Paylaşalım

Sosyal ve dijital ortamlarda kul hakkı ihlaline sebep olacak davranışlar neler olabilir? Düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Hz. Peygamber "*Şüphesiz ki ümmetimin müflisi, kıyamet günü namaz, oruç ve zekâtla gelir. Aynı zamanda şuna sövmüş, buna iftira etmiş, şunun malını yemiş, bunun kanını dökmüş ve şunu dövmüş bir hâlde gelir. Bunun üzerine iyiliklerinin sevabı şuna buna verilir. Üzerindeki kul hakları bitmeden sevapları biterse, hak sahiplerinin günahları kendisine yüklenir. Sonra da cehenneme atılır.*"[37] buyurarak kul haklarına riayet etmeyen kişiyi **müflis** olarak tanımlamıştır. Bu tanımlama sebebiyle kul hakkına giren kişinin, hesap günü kaybedenlerden olmamak için hak sahibiyle helalleşmesi veya hakkını ödemesi gerekir. Her Müslüman insanların hakkına girmemek için özen göstermelidir. Çünkü kişinin bireysel ve toplumsal anlamda sebep olduğu hak ihlalleri kötülüklerin yaygınlaşmasının temel sebeplerindendir.

müflis

İflas eden. Sahip olduğu mal borçlarını karşılamayan veya borçlarına karşılık elinde hiç malı olmayan; borcu malından, gideri gelirinden fazla olan kimse.

(bk. Sürmeli vd., "müflis", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 257)

Müşteri-Esnaf

İslam ekonomisindeki hak ve sorumluluklardan bir diğeri de müşteri-esnaf ilişkisinden doğanlardır. Esnafın; sattığı malda bulunmayan niteliklerle onu övmekten sakınması, malın gizli ve açık kusurlarını belirtmesi, ölçü ve tartıda hileye başvurmaması gerekmektedir (Görsel 4.10,11).[38] Satıcı malını fahiş fiyatla satmaya çalışmamalı, müşteriye ödeme kolaylığı tanımalıdır. Müşteri malın değeri olan miktara rıza göstermeli ve bunu güzellikle ödemelidir. Müşteri ve esnaf karşılıklı olarak haklarını korudukları takdirde Hz. Peygamber'in "*Satarken, satın alırken, alacağını talep ederken müsamahalı davranıp kolaylık gösteren kimseye Allah rahmetiyle muamele eylesin.*"[39] duasının muhatabı olacaklardır.

***Görsel 4.10,11**: Müşteri ve esnafın haklarının korunması her ikisinin de sorumluluklarını yerine getirmesiyle sağlanır.*

Alışveriş sırasında her iki tarafın da dürüst davranması, karşı tarafı ikna etmek çabasıyla yemin ve yalana başvurmaması, pazarlık yaparken doğruluktan ayrılmaması gerekmektedir. Hz. Muhammed (sav) "*… Bir şey satın almak istediğin zaman, sana verilse de verilmese de düşündüğün fiyatı söyle. Bir malı satmak istediğin zaman, versen de vermesen de yüksek fiyat değil satmak istediğin fiyatı söyle.*"[40] buyurarak bu konudaki ölçüyü belirlemiştir. Mal edinmenin en önemli aracı olan ticarette tarafların yaptıkları alışverişten razı olmaları gerekir. Bunun için her ikisi de sorumluluğunu yerine getirmelidir. Alıcı malın ücretini değerince, zamanında ve tam bir şekilde ödemeli, satıcı da malın kusursuz olması konusunda aynı hassasiyeti göstermelidir. Alışveriş karşılıklı anlaşma ile kesinlik kazanır ve bazı durumlar dışında tek taraflı olarak feshedilemez. Hem alıcı hem satıcının alışverişi sonlandırmaya karşılıklı olarak razı olması, satın alınan malda bir kusur bulunması, mal görülmeden alındıysa alıcının gördükten sonra vazgeçme hakkını kullanması, malın fahiş fiyatla satıldığının fark edilmesi bu durumlardandır.[41]

Hz. Peygamber "*Her ümmetin bir fitnesi (imtihanı) vardır. Benim ümmetimin fitnesi (imtihanı) de mal ile olacaktır.*"[42] hadisiyle ticaret ve alışveriş konularındaki imtihana dikkat çekmiştir. Bu fitneden korunmak için hak ve sorumluluklara riayet edilmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur. Hz. Ömer'e "Bizim çarşımızda sadece (alışveriş konusundaki) hükümlerin inceliklerini bilenler satış yapsın!"[43] sözünü söyleten de bu konuya verdiği önem olmalıdır.

İşçi-İşveren

İnsan, ihtiyaç duyduğu bütün mal ve hizmetleri tek başına üretecek kabiliyet ve yeterlilikte yaratılmamıştır. Bu sebeple toplumda ihtiyaç duyulan üretimin gerçekleştirilebileceği bir iş bölümü oluşmuştur. Toplumdaki iş bölümü insanlar arasında işçi-işveren ilişkisine dair hak ve sorumlulukları ortaya çıkarmıştır. Bu ilişkide her iki taraf için de en temel hak aradaki bağın saygı, sevgi ve kardeşlik temelinde kurulmasıdır.

İşverenin temel sorumluluğu işçinin yaptığı işe karşılık hakkı olan ücretin önceden belirlenip vaktinde ödenmesidir. Hz. Peygamber "*İşçiye ücretini alın teri kurumadan ödeyiniz.*"[44] buyurarak bu konunun ehemmiyetini ifade etmiştir. İşçinin çalışma alanındaki beden, ruh sağlığını ve can güvenliğini koruyucu tedbirleri alması işverenin sorumluluğundadır (Görsel 4.12). Onun bu konudaki ihmal ve hatası sebebiyle işçinin zarar görmesi durumunda zararı karşılamakla mükellef olur. Ancak iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili hususlar maddi zararlar yanında can güvenliğini de tehdit edici unsurlar içerebileceği için bu konuda hassasiyet gösterilmesi hayatidir.

İşçinin kendisine verilen işi emanet olarak görmesi, titizlikle yerine getirmesi işverenin onun üzerindeki temel hakkıdır. Çalışma saatlerine riayet etmeli, bu sürede başka işlerle meşgul olmamalıdır. İşveren de çalışma saatlerini işçinin zaruri ihtiyaçlarını ve farz ibadetlerini dikkate alarak planlamalıdır. Aynı zamanda onun kullanımına tahsis edilmiş malzemelerin de muhafazasından ve bakımından işçi sorumludur. Bu tür karşılıklı çalışma ilişkisinin olduğu iş hayatının pek çok farklı alanında bu hak ve sorumluluklar uygulanır. İşçi ve işverenin karşılıklı olarak haklarını korudukları, kardeşlik esasına dayanan bir ilişkide her iki tarafın da dünyevi veya uhrevi sorumluluktan kurtulacağı açıktır.

***Görsel 4.12**: İş ortamlarında çalışanların sağlığını koruyucu ve güvenliğini sağlayıcı önlemlerin alınması önemli bir haktır.*

Kiracı-Mal Sahibi

İnsanların mal ve hizmet ihtiyaçlarını karşılama çabasından ortaya çıkan bir diğer ekonomik ilişki kiracı-mal sahibi arasındaki hak ve sorumluluklardır. Mal sahibinin temel sorumluluğu kiraladığı malı aralarındaki anlaşmanın gerektirdiği şekilde kiracının kullanımına sunmaktır. Kiralama süresince maldan yararlanmaya engel olan eksikliklerin giderilmesi, bakım ve tamiratların yapılması da mal sahibinin sorumluluğundadır. Kiracının sorumluluğuysa malı sözleşmede belirlenen şekilde kullanmak ve ücretini de vaktinde ödemektir. İki tarafın da haklara riayet etmesi aralarındaki anlaşmanın ve kardeşlik bağının korunmasını sağlayacaktır.

Borçlu-Alacaklı

İnsanlar hayatın akışı içinde bazen ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanabilir. Bu durumdan kurtulmak için çevresinden borç isteyebilir. Borçlanma ekonomik açıdan darda olan kişinin aldığı ödünç maldır ve bu durum borçlu alacaklı ilişkisini ortaya çıkarır. Bu ekonomik ilişkide her iki tarafın da ilk sorumluluğu borcun kayıt altına alınmasıdır. Bu, "**Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın…**"[45] ayetiyle belirtilir. Ayetin devamında borcun kayıt altına alınmasının her iki taraf için daha hayırlı olduğu bildirilir.

Müslüman alacaklı olduğu durumda kendisine borçlu olanı zorda görürse ona kolaylık sağlamalıdır. Yüce Allah, "**Borçlu darda ise eli genişleyinceye kadar ona mühlet verin.**"[46] buyurarak zorda olan borçlulara kolaylık sağlanmasını emreder. Alacaklı borç olarak verdiğinden fazlasını isteyerek haksız kazanç sağlamamalıdır. Borçlu da aldığı yükün farkında olmalı ve borcunu en kısa sürede ödemek için gayret etmelidir. Hz. Peygamber "*Maddi imkânı olan kişinin borcunu bekletmesi zulümdür...*"[47] buyurarak buna dikkat çekmiştir. Borç sorumluluğu, kişi öldüğünde değil ödediğinde biter. Borç aynı zamanda kişinin üzerindeki kul hakkıdır.

Hz. Peygamber'in "*Ödeme güçlüğü çeken borçluya zaman tanıyan ya da alacağını bağışlayan kimseyi Allah, kendisininkinden başka hiçbir gölgenin olmadığı kıyamet gününde arşının gölgesinde gölgelendirecektir.*"[48] müjdesi alacaklının borçluya yardımcı olmasına ve **karzıhasen** gibi uygulamaların ortaya çıkmasına katkı sunmuştur. Borçlu, karzıhasen ile İslam'ın insanlar arasında tesis ettiği yardımlaşmanın rahmetine ulaşır. Alacaklı da hakkından vazgeçerek karşılığını Allah'tan (cc) almayı tercih ettiği için Hz. Peygamber'in müjdesinin muhatabı olur.

karzıhasen

1. Güzel borç verme.
2. Kişisel kazanç veya çıkar gözetmeksizin, ihtiyaç sahibi kişilere Allah rızası için verilen borç, karşılıksız verilen para.

(bk. Sürmeli vd., "karzıhasen", *Dinî Terimler Sözlüğü,* 195)

Bu karekodla İslam ekonomisi konusuyla ilgili e-içeriğe ulaşabilirsiniz.

Kontrol Noktası

Aşağıdaki adımları takip ederek İslam ekonomisinin yukarıda ele alınan unsurlarını özetleyeceğiniz bir bilgi haritası hazırlayınız.

1. **Bilgi haritasının merkezine "İslam Ekonomisi ve İktisat" başlığını yerleştiriniz.**
2. **Merkezden dallar çıkararak mülkiyet, helal kazanç, kanaatkârlık, infak, cömertlik, vakıf geleneği ve Ahilik gibi kavramları uygun gruplar hâlinde bilgi haritasına ekleyiniz.**
3. **Bu kavramların işçi-işveren, esnaf-müşteri ve kul hakkına riayet gibi hak ve sorumluluk başlıklarıyla ilişkilerini oklar yardımıyla gösteriniz.**
4. **Okların üzerine, iki kavram veya bilgi arasındaki ilişkiyi belirten kısa ifadeler (doğurur, engeller, korur vb.) yazınız.**

Bilgi Haritası

Bilgi haritanızı aşağıdaki öz değerlendirme formunu doldurarak değerlendiriniz.

	Evet	Kısmen	Hayır
1. Ekonomi, iktisat ve helal kazanç gibi temel kavramları bilgi haritasına doğru şekilde yerleştirdim.			
2. Ahlaki ilkelerin hak ve sorumluluklarla ilişkisini oklarla gösterdim.			
3. Kavramlar arasındaki ilişkiyi kısa ifadelerle belirttim.			
4. Vakıf geleneği, Ahilik ve iş sağlığı gibi konuların ekonomiyle ilişkisini kurabildim.			
5. Bilgi haritasını düzenli, anlaşılır ve hiyerarşik bir yapıda hazırladım.			

4.2. Ekonomik Hayatı Olumsuz Etkileyen Uygulamalar

Konuya Başlarken

Öğretmeninizin rehberliğinde tüm sınıfın birbirini görebileceği şekilde bir daire oluşturunuz. Paylaşım sürecini öğretmeninizin sağındaki arkadaştan başlatarak aşağıdaki sorunun cevabıyla ilgili düşüncelerinizi sırayla ifade ediniz. Sırası geldiğinde paylaşımda bulunmak istemeyenler "pas" diyerek konuşma sırasını sağındaki arkadaşına devredebilir. Tüm öğrenciler düşüncelerini ifade ettiğinde süreci tamamlayınız.

Ekonomik hayatı olumsuz etkileyen durumlar sizce nelerdir? Düşüncelerinizi örnek vererek açıklayınız.

Etkinlik - 2

30 dk.

Adı Ekonomik Hayat

Amaç Ekonomik hayatı olumsuz etkileyen uygulamaları sorgulayabilme

Ön Hazırlık

Aşağıdaki adımları takip ederek ön hazırlık çalışmasını tamamlayınız.

1. Aşağıdaki giriş kartına ekonomik hayatı olumsuz etkileyen uygulamalarla ilgili merak ettiğiniz konuları ve bu konularla ilgili sorularınızı yazınız. Sorularınızı "ne, neden, ne zaman, kimler" soru zamirleriyle oluşturmaya özen gösteriniz.

Merak Ettiğim Konular	Cevaplamak İstediğim Sorular
1.	1. .....
.....	.....
2.	2. .....
.....	.....
3.	3. .....
.....	.....

2. Merak ettiğiniz konuları Kur'an-ı Kerim meali ve karekodla verilen genel ağ bağlantılarından araştırınız.

Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali

Hadislerle İslam

TÜİK Veri Portalı

3. Ulaştığınız bilgileri aşağıdaki alana not alınız.

.....

.....

.....

.....

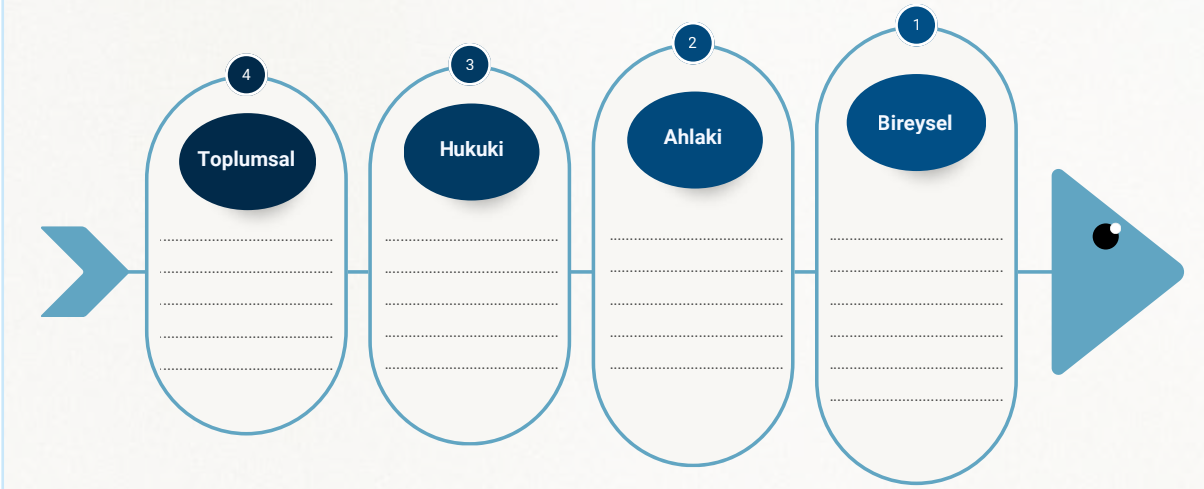
Yönerge

Öğretmeninizin rehberliğinde aşağıdaki adımları takip ederek etkinliği tamamlayınız.

1. Araştırmanız sonucunda not ettiğiniz bilgileri sınıf arkadaşlarınızla paylaşarak değerlendiriniz.

2. Sınıfta yapılan paylaşımlar sonucunda ekonomik hayatta istikrarın bozulmasının nedenlerine dair çıkarımlarınızı aşağıdaki bilgi görseline yazınız.

Ekonomik Hayatta İstikrarın Bozulması

Değerlendirme

Ekonomik istikrarın bozulması toplumu nasıl etkiler? Düşüncelerinizi balık kılçığı diyagramına yazdığınız sebeplerle ilişkilendirerek aşağıdaki çıkış kartına yazınız.

.....

.....

.....

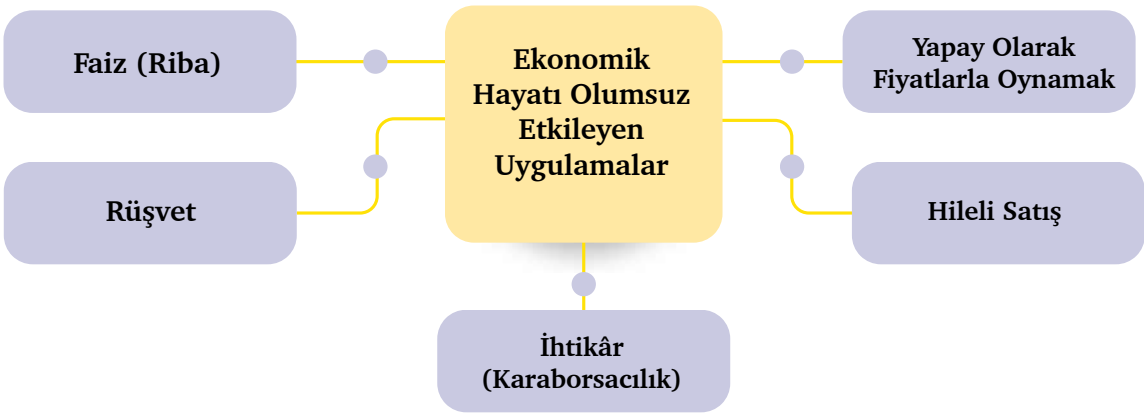
.....

.....

.....

.....

İslam'da ekonomik hayatın sınırları Kur'an ve sünnetin koyduğu kurallarla belirlenir. Bu ekonomik düzenin temelinde kul hakkı ve toplumsal adaletin gözetilmesi vardır. Bu doğrultuda ticari ilişkilerde, kişinin ve toplumun menfaatlerine zarar verip sosyal hayatta olumsuzluklara yol açacak davranış ve uygulamalar yasaklanmıştır. Ekonomik hayatı olumsuz etkileyip haksız kazanca yol açan bu uygulamaların başında faiz, rüşvet, karaborsacılık, hileli satış ve fiyatlara yapılan yapay müdahaleler vardır.

Faiz (Riba)

Kur'an-ı Kerim ayetlerinde faiz, riba kelimesiyle ifade edilir. Artma, çoğalma, nema, fazlalık anlamlarına gelen ***riba;*** belli malların değişiminde elde edilen fazlalığı veya borç verilen para ya da mala karşılık alacaktaki artış miktarını ifade etmektedir.[49] Türkçede riba yerine yaygın olarak faiz kelimesi kullanılır. Uygulama veya içeriğinde faiz koşulu bulunan alışveriş işlemlerine faizli işlem denir.[50] Faizli işlemler, hizmet ve emek olmaksızın paradan para ve kazanç sağlamayı esas alır (Görsel 4.13). Bu, İslam ekonomisinde meşru bir kazanç değildir.

İslam'da faiz kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Yüce Allah "**Ey iman edenler! Kat kat faiz yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz.**"[51] ayetiyle faizi haram kılmıştır. Sonrasında nazil olan "**Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi (kabirlerinden) kalkarlar. Bu, onların, 'Alışveriş de faiz gibidir.' demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır. Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o öğüte uyarak) faizden vazgeçerse, artık önceden aldığı onun olur. Durumu da Allah'a kalmıştır. Kim tekrar (faize) dönerse, işte onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalacaklardır. Allah, faiz malını mahveder, sadakaları ise artırır (bereketlendirir). Allah hiçbir günahkâr nankörü sevmez. Şüphesiz iman**

***Görsel 4.13**: İslam'a göre faiz, haksız kazançtır.*

edip salih ameller işleyen, namazı dosdoğru kılan ve zekâtı verenlerin mükâfatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır. Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve eğer gerçekten iman etmiş kimselerseniz, faizden geriye kalanı bırakın. Eğer böyle yapmazsanız Allah ve Resulüyle savaşa girdiğinizi bilin. Eğer tövbe edecek olursanız anaparalarınız sizindir. Böylece siz ne başkalarına haksızlık etmiş olursunuz ne de başkaları size haksızlık etmiş olur."[52] ayetlerindeyse faizin yasaklandığı bu yasağa uymayanlarınsa dünya ve ahirette ulaşacağı kötü hâller bildirilmiş ve tövbe bu durumdan kurtuluş yolu olarak gösterilmiştir. Hz. Peygamber de Veda Haccı'nda "*Dikkat edin, Cahiliye Dönemi'nin faizlerinin hepsi de kaldırılmıştır. Anaparalarınız sizindir. Bu suretle ne haksızlığa uğratılmış ne de haksızlık yapmış olursunuz…*"[53] buyurarak faiz yasağına uyulmasının önemini bildirmiştir.

İslam ekonomisi haklar, sorumluluklar ve emek üzerine inşa edilmiştir. Bu, insanın ve toplumun yararını sağlamak ve korumak içindir. Faizli işlemler neticesinde hak edilmeden ve emek gösterilmeden alınan fazlalık bireysel ve toplumsal hakların ihlaline yol açacaktır. Riski paylaşmadan daha çok kazanma isteği, ekonomik sistemde kaynak kullanımına ve sermaye sahiplerinin üretim faaliyetlerinde bulunmasına engel olur. Bu durum maddi servetin belli kişilerin kontrolünde olması, yatırım ve üretim faaliyetlerinin azalması, toplumda işsizliğin artması gibi pek çok sıkıntıya yol açar. Toplumu oluşturan kişiler arasında maddi dengenin zamanla ortadan kalkması ve kutuplaşmalar; yardımlaşma, dayanışma gibi değerlerin de sarsılmasına sebep olur. Diğer yandan faiz, insanları gayret göstermeden zahmetsizce para kazanmaya sevk eder. Faizin yaygınlaşması toplumda alın teriyle kazanma düşüncesinin değersizleşip tembelliğin artmasına yol açar. Faiz hem kişileri hem toplumları zaman içinde maddi ve manevi olarak fakirleştirir. Hz. Peygamber "*Faiz yoluyla mal çoğaltan hiç kimse yoktur ki sonunda durumu azalmaya dönüşmesin.*"[54] hadisinde bu duruma dikkat çekmiştir. İslam'da faizin yasaklanmasıyla hem emek, alın teri ve helal kazanç teşvik edilmiş hem de insanın izzeti ve toplumun düzeni korunmuştur.

Okuyalım

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun Vadeli Vadesiz Banka Hesapları Hakkındaki Görüşü

Bankaların, belirlenen vade sonunda yatırılan paraya belli bir oranda fazlalık vermek üzere açtığı hesaplar vadeli mevduat hesabıdır ve bu hesaplarda oluşan fazlalık faiz olup dinen haramdır. Bu sebeple bankaların vadeli mevduat hesaplarına para yatırmak da dinen caiz değildir.

İstenildiğinde çekilmek üzere para yatırılan ve herhangi bir faiz getirisi olmayan banka hesapları vadesiz mevduat hesabıdır. Herhangi bir faiz getirisi olmayan vadesiz mevduat hesapları, faize dayalı açılan vadeli mevduat hesaplarıyla aynı kapsamda değerlendirilemez. Bununla birlikte vadesiz mevduat hesabına yatırılan paranın banka tarafından faiz gibi dinen meşru olmayan işlemlerde kullanılması da söz konusu olabileceğinden, bu hususta meşru seçenekler olduğu sürece, zorunluluk olmadıkça paranın böyle bir hesapta tutulması dinen uygun değildir.

(bk. Genel ağdan alınmıştır.)

Rüşvet

Haksız bir menfaat sağlamak için verilen ödül, ücret veya ödenen bedel anlamlarına gelen rüşvet; yetkiyi, görevi veya nüfuzu kötüye kullanarak sağlanan ve meşru olmayan menfaati ifade eder.[55] İşini daha hızlı çözmek veya şahsi çıkar elde etmek amacıyla bir kurumda yetki sahibi kişilere; yapması gereken bir işi yapmaması veya yapmaması gerekeni yapması için bir görevliye; lehte ya da aleyhte hüküm vermesi için hâkime verilen her tür maddi değer ve yarar sağlayan her şey rüşvet olarak değerlendirilebilir.

Rüşvet, elde edeceği menfaat sebebiyle kişinin sahip olduğu yetkiyi kötüye kullanarak haksız kazanç sağlamasıdır. Kur'an'da "**Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin. Bile bile günaha saparak insanların mallarından bir kısmını yemeniz için onun bir parçasını yetkililere aktarmayın.**"[56] ayetiyle rüşvetin haram olduğu bildirilmiştir. Peygamber Efendimizin hayatı boyunca sakındığı ve sakındırdığı rüşvet, hem verenin hem de alanın dünya ve ahirette zararına olur. Hz. Peygamber "*Allah'ın laneti, rüşvet verenin ve rüşvet alanın üzerinedir.*"[57] buyurarak bu durumu bildirmiştir. Başkasının hakkı olan bir menfaate haram yollardan ulaşmak suretiyle elde edilen kazanç kişiye fayda sağlamaz. Çünkü böyle bir kazanç başkalarının hakkını gasp ederek sağlanmıştır ve bu Müslümanların sakınması gereken kul hakkı ihlalidir (Görsel 4.14).

***Görsel 4.14**: Kişi, kazancını rüşvet ile kirletmekten sakınmalıdır.*

Hediyeleşme, Müslümanların aralarındaki uhuvveti arttırmanın yollarından biridir. Ancak menfaat sağlamak niyetiyle ve kişiye bulunduğu görev sebebiyle sunulan hediyeler rüşvet kapsamında değerlendirilir. Niyetin bir ameldeki önemi bu hususta da böylelikle görülmüş olur. Peygamberimiz, insanların yetki ve görevi sebebiyle kendisine verilen hediyeler konusunda dikkatli davranmasını tavsiye eder. Bir kişinin hediye ve rüşveti ayırt etmekteki ölçütü bulunduğu görevde olmasaydı o hediyenin kendisine sunulup sunulmama durumu olmalıdır. Peygamberimiz "*Kim bir kardeşi için aracı olur, kardeşi bunun karşılığında kendisine bir hediye sunar, o da bunu kabul ederse, faiz kapılarından büyük bir kapıyı aralamış olur.*"[58] buyurarak hediyenin nasıl bir mahiyet kazandığını ifade etmiştir.

Tartışalım

Peygamberimiz zekât tahsiliyle görevlendirdiği İbni Lütbiyye'nin vazifesi sırasında kendisine verilen hediyeleri kabul edip sahiplenmesi üzerine hiddetlenmiş ve şöyle buyurmuştur: "Annesinin babasının evinde oturmuş olsaydı kendisine böyle hediyeler verilir miydi? Muhammed'in canı elinde olan Allah'a yemin ederim ki herhangi biriniz bu malda hainlik yaparak haksız bir şey alırsa kıyamet gününde o malı böğüren bir deve veya bir sığır yahut meleyen bir koyun şeklinde boynunda taşıyarak getirecektir."

(bk. Buhari, "Hibe", 17)

Kimlere ve hangi amaçlarla verilen hediyeler rüşvet olarak değerlendirilebilir? Tartışınız.

Rüşvet, İslam ekonomisinin ahlaki temellerine uymayan bir kazançtır. Onu hem veren hem de alan kişi hakkı olmayan bir kazanç sağlamış olur. Bununla birlikte rüşveti alan kişi kendisine emanet edilen görevi de kötüye kullanmış olur. Bu kötüye kullanma, liyakatsiz kişilerin hak etmediği görevlere gelmesine sebep olabilir. Sadece kişileri değil toplumun tamamını etkileyecek hak ihlallerini ortaya çıkarmasından dolayı hukuki yönden de rüşvet yasaklanmıştır.

Araştıralım

Rüşvetin Türk Ceza Kanunu'ndaki yerini araştırarak elde ettiğiniz bilgileri not ediniz.

.....

.....

.....

İhtikâr (Karaborsacılık)

Hakkını yemek, kötü davranmak, vurgun yapmak, tedavülden çekmek, istiflemek, tekeline almak anlamlarındaki ***ihtikâr;*** insanların ihtiyacı olan ticaret malını pahalılaşması gayesiyle istifleyerek piyasaya sunmamaktır.[59] Bu durum karaborsacılık olarak da adlandırılır. Peygamberimiz "*Karaborsacılık yapan kimse günahkâr olur.*"[60] hadisiyle insanların zararına olacak şekilde mal stoklamayı yasaklamıştır.

Karaborsacılık, insanların ihtiyaçları üzerinden kolay ve daha fazla kazanç sağlama isteğine dayanır. Bu, İslam'ın ahlaki ilkelerine uymayan bir davranıştır. İnsanların temel ihtiyaçlarının ticaretini yapan kişilerin sadece kendi çıkarını ve kazancını artırmayı amaçlaması doğru değildir. Kişileri bu davranışa iten temel sebep doymak bilmeyen ve sınır tanımayan kazanma hırslarıdır. Zorunlu ihtiyaç maddelerini piyasadan çekip istediği fiyattan satmak için elinde tutmak insanlara zulmetmektir (Görsel 4.15). Hz. Peygamber "*İnsanlara satmak üzere mal getiren rızıklandırılır, malını stoklayıp karaborsaya düşüren ise lanetlenir.*"[61] buyurup ihtikârın sonucu konusunda uyarmış, meşru ticaret yapanı müjdelemiştir.

***Görsel 4.15**: Toplumda ihtiyaç duyulan temel tüketim maddelerinin fiyatlarını artırmak amacıyla depolanması uygun değildir.*

İnsanlar için zorunlu ihtiyaç maddelerini stoklayarak daha çok kazanmayı amaç edinmek, toplumsal düzenin bozulup güvensizliğin yaygınlaşmasına sebep olur. İhtikâr sadece gıda ve giyim sektörlerinde değil sağlık, inşaat, ulaşım, bilişim, haberleşme ve enerji gibi pek çok farklı sektörde görülmektedir. Üretimle ilgili alanlarda yapılan karaborsacılığın toplumsal zararı daha büyüktür. Stoklanan ticaret malı, acil ihtiyaç maddelerinden olursa hayati zararlar ortaya çıkabilir. Ayrıca malın stoklanması uzun süre devam ederse zarar da bu ölçüde büyür. Sürenin uzunluğunun belirlenmesi malın türüne göre farklılık gösterebilir. Tıbbi ihtiyaçlarla ilgili olup insan için hayati öneme sahip ürünlerde bazen birkaç saat bile ciddi sonuçlara yol açacak uzunluktadır.

Hz. Peygamber "*Fiyatları artırmak için Müslümanların fiyatlarına (piyasalarına) müdahale eden kişiyi, Allah Teala'nın kıyamet gününde büyük bir ateşe oturtması haktır.*"[62] buyurarak ekonomi piyasasını bozacak davranışların ahirette cezalandırılacağını bildirmiştir. İnsanların sıkıntı yaşamasına, ticari ve ahlaki yapının bozulmasına neden olacak bu bencilce tutumun dünyada da cezalandırılması toplum düzenini korumanın ve hukukun gereğidir.

Hileli Satış

Hile; bir hususta insanları aldatmak, yanıltmak, kararlarını etkilemek ya da değiştirmek amacıyla yapılan oyun veya kurulan düzendir.[63] İslam'da insanlar arası her tür ilişkide olduğu gibi ticari ilişkilerde de rıza ve gönül hoşnutluğu esas alınmıştır. Alışverişte kişinin kararını etkilemek amacıyla başvurulabilecek her tür hile yasaklanarak tarafların dürüst davranması istenmiştir (Görsel 4.16). Hz. Peygamber "*… Bizi aldatan, bizden değildir.*"[64] buyurarak hile yapanların ondan ve onun yolundan ayrıldığını bildirmiştir.

***Görsel 4.16**: Mal sahip olduğu özelliklerle satışa sunulmalı, müşteriyi yanıltıcı açıklamalardan kaçınılmalıdır.*

Satıcının, müşterinin güvenini kötüye kullanmaya sebep olacak davranışları hileli satış olarak değerlendirilir. Bunların başında satıcının mal ile ilgili eksik ya da yanlış açıklamaları yer alır. Malın kusurunu gizlemeye çalışmak veya malı olduğundan daha iyi göstermek için yapılan davranışlar da bu kapsamdadır. Hz. Peygamber "*Kusurunu açıklamadığı bir malı satan kimse, daima Allah'ın gazabı altındadır ve melekler ona sürekli lanet ederler.*"[65] buyurarak karşısındakini kandırmanın kişiyi ulaştıracağı sonu bildirmiştir. Üçüncü şahıslar tarafından satıcının yönlendirmesiyle veya bilgisi dâhilinde malın övülerek alıcının kandırılması da yine hileli satış olarak değerlendirilir. Karşıdakini ikna etmek için yemin etmek de hileli satışa sebep olan davranışlardandır.

Ölçü ve tartıda hile yapmak da satıcının müşteriyi kandırma şekillerindendir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Şuayb'in elçi olarak gönderildiği Medyen halkının helak sebepleri; ölçü ve tartıda hile yapmak, haksız kazanç elde etmek ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak şeklinde bildirilir.[66] Medyen halkının sonu, satıcıların bu hususta ne kadar hassas olması gerektiğini de ortaya koyar.

Günümüzün ticari ilişkilerinde ortaya çıkan ihaleye fesat karıştırarak veya kurum içi mahrem bilgileri başkalarıyla paylaşarak haksız kazanç elde etmek de hile kapsamında değerlendirilir. Ne türde olursa olsun alışverişte hileye ve yalana başvurmak müminin sahip olması gereken emanet ve adalet vasıflarını zedeler. Aynı zamanda toplumsal hayattaki güven ortamının da zarar görmesine sebep olur.

Paylaşalım

Paketli ürünlerde gramajın düşürülüp ürünün yüksek fiyattan satılmasını hileli satış bağlamında değerlendiriniz. Düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Tartışalım

Bir ürünün satış oranının artması için dijital platformlar veya sosyal medya uygulamaları üzerinden yapılan reklamların hangi durumlarda hileli satış uygulaması bağlamında değerlendirileceğini ve bu durumda ne tür sakıncalar ortaya çıkabileceğini sınıf arkadaşlarınızla tartışınız.

Yapay Olarak Fiyatlarla Oynamak

Ticari hayatta her ürünün piyasa şartlarına göre belirlenen bir değeri, onu satın almak için ödenmesi gereken bir bedeli vardır. Bu değer fiyat kavramıyla ifade edilir. Ürün için belirlenen fiyatın onun değerine denk olması gerekir. Ürünün değeri ile fiyatı arasındaki dengenin kişisel menfaat elde etmek amacıyla bozulması yapay olarak fiyatlarla oynamak anlamına gelir. Bir alışveriş sırasında malın fiyatını yükseltmek için yapılan göstermelik fiyat teklifleri buna örnektir. Alıcı ve satıcı anlaşmak üzere iken farklı bir kişinin daha yüksek fiyatla mala talip olup alışverişi bozması da bu kapsamda değerlendirilir. Hz. Peygamber "*... Birbirinizin satışı üzerine satış yapmayın ve müşteri kızıştırmayın!*"[67] hadisiyle bu iki davranışı da yasaklamıştır.

manipülasyon

Yönlendirme; seçme, ekleme ve çıkarma yoluyla bilgileri değiştirme; yönlendirim

(bk. *Güncel Türkçe Sözlük*, "manipülasyon")

Yapay olarak fiyatları yükseltme yollarından biri de **manipülasyon**dur. Manipülasyon, ticari piyasalara çıkar gereği müdahale ederek yapay piyasa oluşturmaktır. Bu müdahaleyle fiyat değer dengesi bozulmuş olur (Görsel 4.17). Gerçek olmayan söylentilerle fiyatlara yapılan bu müdahale kişilerin kararlarında da değişikliğe sebep olabilir. Yalan, kandırma ve fiyatları haksız kazanç elde etmek amacıyla yönlendirme fiillerini içeren manipülasyon hukuki olarak da suçtur.

İslam'da kişilere ekonomik alanda serbestlik tanınır. Ancak bu serbestlik Kur'an ve sünnetin koyduğu hükümler ve ahlaki ilkelerle ters düşmemek esasıyla uygulanır. Aynı zamanda insanın menfaati sağlanırken toplumun menfaatini de korumak gerekir. Fiyatların belirlenmesinde arz ve talep dengesinin doğal bir araç olduğu kabul edilir. Piyasayı olumsuz etkileyecek herhangi bir müdahaleye izin verilmez. Kişinin; açgözlülük, bencillik, fırsatçılık, vicdansızlık, daha çok kazanma hırsı ve emek harcamadan zengin olma arzusu gibi ahlaki yoksunlukları alışverişte meşru olmayan yollara başvurmasına sebep olabilir. Böyle bir durumda kişinin serbestiyeti sona erer ve hukuki yaptırımlarla karşı karşıya kalır. Yüce Allah "**Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir.**"[68] buyurarak daha çok kazanma hırsıyla sınırları gözetmeden hareket etmenin sonucunu bildirmiştir.

***Görsel 4.17**: Manipülasyon ekonomik düzendeki dengenin bozulmasına sebep olur.*

İslam'ın insandan beklediği ticareti de ibadet bilinciyle yapması, adaleti ve kul hakkını gözetmesidir. Böylece kişi hem şahsiyetini ve toplum menfaatini korumuş hem de Hz. Peygamber'in "*Dürüst ve güvenilir tüccar, peygamberler, sıddıklar (doğru kimseler) ve şehitlerle beraberdir.*"[69] hadisindeki müjdeye ulaşmış olur.

Bu karekodla ekonomik hayatı olumsuz etkileyen uygulamalarla ilgili e-içeriğe ulaşabilirsiniz.

Değerden Hayata

Aşağıdaki metni okuyunuz. Öğretmeninizin rehberliğinde soruların cevaplarıyla ilgili düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Bir yazılım mühendisi yeni geliştirdiği önemli bir program üzerinde çalışmaktadır. Belirlenen süre içinde projeyi teslim ederse firma tarafından büyük bir primle ödüllendirilecektir. Projeyi teslim etmek için verilen azami sürenin sonuna gelir ancak programdaki bir hatayı bir türlü gideremez. Hatayı gidererek programı eksiksiz teslim etmek için ek süreye ihtiyacı vardır ancak bunu yaparsa prim alamayacaktır. Düzeltme yapmadan projeyi teslim ederse nasıl bir sonuçla karşılaşacağını tam olarak bilememektedir. İşin uzmanı olmayan kişiler hatayı fark etmeyebilir. Ancak ilerleyen süreçte kullanıcılar programla ilgili birtakım aksaklıklar yaşayabilir. Mühendis, primi almanın mı işi eksiksiz bitirmenin mi daha büyük risk olduğunu değerlendirmekte zorlanır.

1. Mühendis projeyi istenen sürede olduğu gibi teslim ederse:

a) Sonuçları neler olabilir? Mühendis ve kullanıcılar açısından değerlendiriniz.

b) Siz böyle bir üreticiden alışveriş yapmak ister miydiniz? Tartışınız.

2. Mühendis proje için ek süre isterse:

a) Sonuçları neler olabilir? Mühendis ve kullanıcılar açısından değerlendiriniz.

b) Siz böyle bir üreticiden alışveriş yapmak ister miydiniz? Tartışınız.

Kontrol Noktası

Ekonomik hayatı olumsuz etkileyen uygulamalarla ilgili aşağıdaki soruların cevaplarını altlarındaki boşluklara yazınız.

1. İslam ekonomisinde faizin yasaklanmasıyla toplumsal adalet anlayışı arasında nasıl bir bağ vardır? Açıklayınız.

.....

.....

.....

2. Parası olanın daha çok kazandığı, emeğin ise değer kaybettiği bir sistemde ne gibi toplumsal huzursuzluklar ortaya çıkabilir?

.....

.....

.....

3. Sosyal medyada bir ürün hakkında yanlış beyanlarla fiyat artışı sağlamak İslam ekonomisinde yasaklanan uygulamalar kapsamında nasıl değerlendirilmelidir?

.....

.....

.....

4. Bir malı ihtiyaç duyulduğu hâlde piyasadan çekip fiyatın artmasını bekleyen bir satıcının bu davranışını kamu yararının gözetilmesi ilkesine göre yorumlayınız.

.....

.....

.....

Performans Görevi

Amaç	**Görev**
• İslam ekonomisine ilişkin konuları çözümleyebilme • Ekonomik hayatı olumsuz etkileyen uygulamaları sorgulayabilme	Bu görevde sizden İslam ekonomisinin temel kavramlarını analiz etmeniz, ekonomik hayatı olumsuz etkileyen unsurları belirlemeniz ve bu konularda toplumsal farkındalık oluşturacak bir bilgi görseli veya konferans metni hazırlamanız beklenmektedir.
Beceriler Çözümleme, sorgulama, bilgi okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, finansal okuryazarlık	**Süre** • Hazırlık bir hafta • Sınıf içi performans 35+35 dakika
Ürün Bilgi görseli veya konferans metni	
Puanlama Yöntemi Dereceli puanlama anahtarı	

Yönerge

Sevgili öğrenciler, bu performans görevine başlamadan önce aşağıdaki "Hazırlık Aşaması" bölümünü dikkatle okuyunuz. Belirtilen hazırlıkları bir hafta içinde tamamlayıp elde ettiklerinizi eksiksiz bir şekilde sınıfa getiriniz. "Sınıf İçi Performans Aşaması" bölümündeki adımları esas alarak ürününüzü sınıfta oluşturunuz.

Hazırlık Aşaması (Bir hafta)

1. Hazırlayacağınız ürünün değerlendirilmesinde kullanılacak dereceli puanlama anahtarını inceleyiniz.
2. Ekonomi ve iktisat kavramlarının ahlak, hak ve sorumlulukla ilişkisini kurmak için TDV İslâm Ansiklopedisi, Temel İslâm Ansiklopedisi, TDV İslâm İlmihali, Din İşleri Yüksek Kurulu ve akademik kaynaklardan araştırma yapınız. Mülkiyet anlayışı, helal kazanç, kanaatkârlık, infak kültürü ve vakıf geleneği gibi hususların İslam ekonomisindeki yerini not ediniz.
3. Güncel ekonomik hayatta kul hakkı, işçi-işveren ilişkileri ve iş sağlığı gibi konularda merak ettiğiniz hususları soru hâline getiriniz. Bu soruların cevaplarını güvenilir dijital ve matbu kaynaklardan araştırarak ulaştığınız bilgileri not ediniz.
4. Faiz (riba), rüşvet, ihtikâr, hileli satış ve karaborsacılık gibi uygulamaların toplumsal vicdan üzerindeki etkilerini inceleyiniz. Bu uygulamaların arkasındaki "açgözlülük" ve "emek harcamadan zengin olma arzusu" gibi ahlaki yoksunluklar hakkında notlar alınız.
5. Ürününüzü hazırlayacağınız formatı (bilgi görseli veya konferans konuşma metni) seçerek gereken materyalleri hazırlayınız..

Sınıf İçi Performans Aşaması (35+35 dk.)

Aşağıdaki hususları dikkate alarak ürününüzü hazırlayınız.

1. Hazırlık aşamasında topladığınız bilgileri, seçtiğiniz formata (bilgi görseli veya konferans metni) uygun şekilde bireysel olarak düzenleyiniz. Tasarımınızda veya metninizde dürüstlük, güven ve adalet gibi değerlerin ekonomik istikrar üzerindeki etkisini vurgulayan bir başlık kullanınız.
2. Belirlediğiniz ahlaki ilkeler (cömertlik, tasarruf, helal kazanç vb.) ile ekonomik hak ve sorumluluklar arasındaki bağı, ürününüzün merkezine yerleştiriniz. Bireysel çalışmanızda, bir esnafın, işverenin veya müşterinin sergilemesi gereken erdemli davranışları örneklerle somutlaştırınız.
3. Ekonomik hayatı olumsuz etkileyen (faiz, rüşvet, karaborsacılık vb.) uygulamalara karşı, İslam medeniyetinin sunduğu vakıf kültürü ve infak gibi modelleri referans alarak çözüm önerileri sununuz.
4. Hazırladığınız bilgi görselini sınıf panosunda sergileyiniz veya konferans metninizi sınıfa hitaben okuyunuz.

Ölçütler ve Değerlendirme

Hazırladığınız ürün "çözümleme, sorgulama ve sunma" ölçütlerine göre değerlendirilecektir. Ürünü tamamladıktan sonra öz değerlendirme formunu doldurunuz.

Dereceli Puanlama Anahtarı				
ÖLÇÜTLER	**Geliştirilmesi Gerekir (1 Puan)**	**Yeterliye Yakın (2 Puan)**	**Yeterli (3 Puan)**	**Puan**
Çözümleme	Ekonomiyle ilgili temel kavramlar (mülkiyet, helal kazanç, kanaat-kârlık vb.) tanım düzeyinde bırakılmış, bu kavramların ahlaki boyutu ele alınmamıştır.	Temel kavramların çoğu (bir iki tanesi hariç) doğru tanımlanmıştır. Tarafların (işçi-işveren, borçlu-alacaklı vb.) hak ve sorumlulukları genel hatlarıyla açıklanmıştır.	Ekonomiyle ilgili temel kavramların tamamı doğru tanımlanmıştır ve aralarındaki ilişkiler örneklerle desteklenerek açıklanmıştır. Mülkiyet anlayışından Ahilik teşkilatına kadar geniş bir yelpazede ahlak, hak ve sorumluluk odaklı çıkarımlar yapılmıştır.	
Sorgulama	Ekonomik hayatı olumsuz etkileyen uygulamlar (faiz, rüşvet, ihtikâr vb.) sadece listelenmiş bu sorunların temelindeki insani zaaflar açıklanmamıştır.	Ekonomik sorunlar ile vicdansızlık, açgözlülük gibi etkenler arasında bağ kurulmaya çalışılmış ancak neden-sonuç ilişkisi kısıtlı kalmıştır.	Faiz, rüşvet, karaborsacılık gibi uygulamalar derinlemesine sorgulanmış ve bu sorunların ahlaki çöküşle olan bağı güçlü bir şekilde ortaya konmuştur.	
Sunum	Bilgi görseli veya konferans metni düzensizdir. Dil ve imla kurallarına dikkat edilmemiştir. İçerik, hedef kitleyi ikna etmekten ve bilgilendirmekten uzaktır.	Ürün (görsel veya metin) genel olarak düzenli ve anlaşılırdır. Mesaj verilmeye çalışılmış ancak görsel tasarım veya hitabet dili zayıf kalmıştır.	Hazırlanan ürün estetik, düzenli ve temizdir. Etkileyici, tutarlı ve özgün bir sunum dili kullanılmıştır.	
			TOPLAM PUAN	
(7-9 Puan: Başarılı, 4-6 Puan: Gelişmekte, 1-3 Puan: Destek Almalı)				

Öz Değerlendirme Formu			
Bu form İslam ekonomisi ve ekonomik hayatı olumsuz etkileyen uygulamalarla ilgili bilgi görseli veya konferans konuşma metni hazırlama sürecinizi değerlendirmeniz için hazırlanmıştır. Ölçütleri okuyunuz ve çalışmanızı en iyi yansıtan sütunu X ile işaretleyiniz.			
Değerlendirme Ölçütleri	**Evet**	**Kısmen**	**Hayır**
1. İslam ekonomisindeki mülkiyet, helal kazanç ve infak gibi kavramların ahlaki temellerini doğru bir şekilde açıkladım.			
2. Ekonomik taraflar (işçi-işveren, esnaf-müşteri vb.) arasındaki hak ve sorumlulukları kul hakkı çerçevesinde açıkladım.			
3. Ekonomik hayatı olumsuz etkileyen uygulamalar (faiz, rüşvet, karaborsacılık vb.) hakkında merak ettiğim konuları inceledim.			

4. Araştırmam sırasında matbu ve dijital kaynaklardan topladığım bilgilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini kontrol ettim.			
5. Ekonomik sorunların arkasında yatan açgözlülük, hırs ve emek harcamadan kazanma isteği gibi ahlaki yoksunlukları açıkladım.			
6. Olumsuz ekonomik uygulamalara karşı İslam medeniyetinin sunduğu vakıf ve infak kültürü gibi modelleri ölçüt alarak çözüm önerileri geliştirdim.			
7. Ürünümde dürüstlük, güven ve adalet gibi değerlerin ekonomik istikrar üzerindeki etkisini vurguladım.			
8. Hazırlık ve sınıf içi uygulama aşamalarını zamanında, yönergeye uygun ve eksiksiz bir şekilde tamamladım.			

4.3. Örnek Bir Şahsiyet: Hz. Hatice

Konuya Başlarken

Aşağıdaki sorunun cevabıyla ilgili düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Hatice isminin ülkemizde kız çocuklarına en çok verilen isimlerden olmasının sebepleri neler olabilir?

Etkinlik - 3

25 dk.

Adı Şahsiyet Sahibi Bir Kadın Hz. Hatice

Amaç Hz. Hatice'nin örnekliğini müşahede edebilme

Ön Hazırlık

Aşağıdaki adımları takip ederek ön hazırlık çalışmasını tamamlayınız.

1. Karekodla verilen genel ağ bağlantısındaki videoyu izleyiniz.
2. Hz. Hatice'nin örnekliğiyle ilgili merak ettiğiniz konuları ve soruları yönerge bölümünde verilen kum saatinin üst kısmına yazınız.

Vahyin Muhatapları Hz. Hatice

3. Hz. Hatice'nin örnekliğiyle ilgili merak ettiğiniz konuları matbu kaynaklardan ve karekodla verilen genel ağ bağlantılarından araştırınız.

Hadislerle İslam

TDV İslâm Ansiklopedisi

4. Ulaştığınız bilgileri aşağıdaki alana not alınız.

.....

.....

Yönerge

Öğretmeninizin rehberliğinde aşağıdaki adımları takip ederek etkinliği tamamlayınız.

1. Araştırmanız sonucu elde ettiğiniz bilgileri sınıf arkadaşlarınızla paylaşarak değerlendiriniz.
2. Yapılan paylaşımlardan hareketle Hz. Hatice'nin örnekliğiyle ilgili çıkarımlarda bulununuz.
3. Hz. Hatice'nin kişilik özellikleri ve bu özelliklerin ticari ilişkilerindeki yansımaları hakkında çıkarımlarda bulunuz.
4. Çıkarımlarınızı kum saatinin alt kısmına listeleyerek sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Değerlendirme

Hz. Hatice'nin şahsiyeti hakkında edindiğiniz bilgileri ve çıkarımlarınızı aşağıdaki yönlendirici ifadeleri kullanarak öğrenme günlüğüne kaydediniz.

Öğrenme Günlüğü

1. Hz. Hatice'nin beni en çok etkileyen özellikleri.

.....

.....

2. Hz. Hatice'nin hayatından örnek aldıklarım.

.....

.....

Kureyş kabilesine mensup olan Hz. Hatice miladi 556 senesinde Mekke'de dünyaya gelmiştir. Annesi Fatıma binti Zaide, babası Huveylid bin Esed'dir.[70] Hz. Hatice'nin ailesi Mekke'nin varlıklı ve güçlü ailelerindendir. Kadına değer verilmeyen bir toplumda hem şahsiyeti hem de zeki ve başarılı bir tüccar olması sebebiyle Hz. Hatice saygın bir konuma sahip olmuştur.

Paylaşalım

İnsan ilişkileri ve ticaret hayatında Hz. Hatice'nin özelliklerini örnek almak hangi sorunlara çözüm olabilir? Düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

İslam öncesi dönemde Mekkeliler tarafında ticaretle meşgul olması sebebiyle Tacire, iffeti ve güçlü karakteri sebebiyle de Tahire lakabıyla isimlendirilmiştir. Sonraki dönemdeyse Hz. Peygamber'in ilk eşi olması ve şahsiyetinin yüceliği sebebiyle Kübra sıfatıyla tanınmıştır. Hz. Hatice'nin Peygamber Efendimizle evliliğinden önce iki evliliği daha olmuş ve bunlar eşlerinin vefatı sebebiyle son bulmuştur. İkinci eşinin vefatından sonra soylu, zengin ve iffetli bir kadın olması sebebiyle Hz. Hatice'ye pek çok evlenme teklifi yapılsa da o kabul etmemiştir.[71]

Hz. Hatice Arap Yarımadası'nın hem güney hem de kuzey bölgelerine tek başına ticaret kervanları gönderecek varlığa sahip olmuştur (Görsel 4.18). Bununla birlikte ticarette dürüstlüğe önem veren bir tacirdir. Kervanlarının başında görevlendirdiği kişilerin güvenilir olmasına da özen gösterir. Çevresindekilerin tavsiyesi üzerine güvenilirliğiyle tanınan Hz. Muhammed (sav) ile ticari ortaklık anlaşması yapar. Kervanını ve ticaretini teslim edeceği kişiyi daha yakından tanımak için de kölesi Meysere'yi görevlendirir. Meysere, beraber yaptıkları Şam yolculuğu sonrasında Hz. Muhammed'in (sav) başarılı bir tacir, dürüst ve güvenilir bir insan olduğu bilgisini Hz. Hatice'ye getirir. Birkaç ticari yolculuktan sonra Hz. Peygamber güzel ahlakı, ticari ilişkilerdeki dürüstlüğü ve başarısıyla Hz. Hatice'nin dikkatini çekmiş; bunun üzerine Hz. Hatice ona evlilik teklifinde bulunmuştur. Hz. Peygamber amcalarıyla istişare ettikten sonra evlilik teklifini kabul etmiştir.[72]

Görsel 4.18: *İnsanlar maddi güçlerine göre bazen tek başına bazen birkaç kişi birleşerek ticari merkezlere kervanlar gönderirdi.*

Hz. Peygamber'in Hz. Hatice ile evliliği yirmi beş yıl sürmüş ve bu evlilikten Zeynep, Rukiye, Ümmü Gülsüm, Fatıma, Kasım ve Abdullah olmak üzere altı evladı dünyaya gelmiştir.[73] Bu evlilik asırlar boyunca eşlerin birbirine muhabbeti ve nasıl muamele etmesi gerektiği konusunda insanlara örnek olmuştur. Hz. Hatice evliliği süresince eşine büyük bir muhabbet duymuştur. Muhabbetini her durumda onun maddi ve manevi destekçisi olarak göstermiştir. Hz. Peygamber "*Yüce Allah bana Hatice'den daha hayırlı bir eş vermemiştir. Bütün insanlar bana inanmazken o bana inandı. Herkes beni yalanlarken o doğruladı. İnsanlar (yardımlarını) benden esirgediklerinde o bana malıyla destek oldu. Yüce Allah bana başka kadınlardan değil ondan çocuklar ihsan etti.*"[74] hadisiyle Hz. Hatice'nin nasıl bir eş olduğunu ve kendisine desteğini ifade etmiştir.

Paylaşalım

Üzüntünüzü, dertlerinizi ve mutluluğunuzu paylaşacağınız kişinin hangi özellikleri taşımasını beklersiniz? Sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'e duyduğu muhabbeti gösterme şekillerinden biri de onun değer verdiği insanlara gösterdiği saygı ve yaptığı ikramlardır. Ziyaretine gelen eşinin sütannelerini saygıyla ağırlamış, hediyeler vererek yolcu etmiştir. Ayrıca maddi sıkıntı yaşayan Ebu Talib'in küçük yaşlardaki oğlu Hz. Ali'nin bakımını Peygamber Efendimizle birlikte üstlenmişlerdir.

Hz. Peygamber, vahiy öncesi Hira Mağarası'nda tefekkür ve ibadet amacıyla inzivaya çekildiği zamanlarda Hz. Hatice eşine destek olmuştur. İnzivada bulunduğu günlerde eşinin yemeğini ve ihtiyaçlarını bazen hizmetçileri aracılığıyla bazen de kendisi bizzat götürerek onu yalnız bırakmamıştır.[75] Peygamber Efendimiz kendisine ilk vahiy geldiğinde yaşadığı korku ve telaşı Hz. Hatice'yle paylaşarak ona olan muhabbetini ve güvenini ortaya koymuştur. Hz. Hatice de eşini güven verici ve yol gösterici bir konuşmayla teskin etmiş, onun sahip olduğu güzel meziyetler sebebiyle yaşadığı durumun kötü bir şey olmayacağını ifade etmiştir.[76] Eşinin anlattığı bu olağanüstü durum karşısındaki tavrı da Hz. Hatice'nin güçlü şahsiyetini ve ona duyduğu sevgiyi ortaya koyan bir örnektir.

Paylaşalım

Hz. Peygamber'in, Hz. Hatice'nin vefatından yıllar sonra bile dostlarını ziyaret etmiş ve onu hayırla anmıştır.

Peygamberimizin bu tavrını vefa açısından yorumlayarak düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Hz. Hatice, Hz. Muhammed (sav)'in peygamberliğine ilk iman eden kişidir. Yakın çevresindeki kişilerin iman etmesine de vesile olmuştur. Onun eşine peygamberlik sürecindeki desteği ilk vahiyle sınırlı kalmamıştır. Hz. Peygamber'in tebliğ sürecinde yanında olmuş, maddi manevi desteğini ondan esirgememiştir. Yakın akrabalarının ve kavminin kendisine inanmadığı zorlu günlerde eşinin bu desteği Peygamberimiz için büyük öneme sahiptir. Hz. Peygamber "*(Kendi döneminin) en hayırlı kadını Meryem'dir. Hatice de (kendi döneminin) en hayırlı kadınıdır.*"[77] hadisiyle onun Allah'ın (cc) davasına ve Resulüne destekleriyle kazandığı değeri bildirmiştir. Özellikle de risaletin en zorlu zamanlarından olan boykot yıllarında Hz. Hatice Müslümanların ihtiyaçlarını gidermek için mal varlığını kullanmaktan çekinmemiştir. Ömrü boyunca varlıklı bir yaşam süren ve Mekke'nin en zenginlerinden olan Hz. Hatice sahip olduğu her şeyi Allah (cc) yolunda cömertçe harcamıştır.

Boykot yıllarının bitiminden bir müddet sonra miladi 620 yılında Hz. Hatice hastalanarak vefat etmiştir.[78] Hz. Peygamber sevgili eşinin vefatından kısa bir süre sonra amcası Ebu Talib'i de kaybetmiştir. Peygamberimizi derinden üzen bu iki ölüm sebebiyle bu zaman dilimi İslam tarihinde hüzün yılı olarak anılmıştır.

Hz. Muhammed'in (sav) Hz. Hatice ile evliliği sevgi, saygı, vefa ve fedakârlık temeline dayanmıştır. Müminlerin annesi olarak Hz. Hatice'nin eş ve annelik konusundaki örnekliği asırlar boyu devam etmiştir. Güçlü karakteri ve şahsiyetiyle de İslam toplumunda kadının yerini ortaya koymuş ve önemli bir iz bırakmıştır.

Değerden Hayata

Aşağıdaki adımları öğretmeninizin rehberliğinde takip ederek çalışmayı tamamlayınız.

1. Aşağıdaki metni okuyunuz.

   Hz. Peygamber eşine sevgisini ve vefasını onun ölümünden sonra bile değişik vesilelerle göstermiştir. Mekke'nin fethi sırasında çadırını Hacun Bölgesi'ne kurdurması bunlar arasındadır. Çünkü burası Hz. Hatice'nin de defnedildiği mezarlığın bulunduğu bölgedir. Peygamberimiz "Bu kabristan ne güzeldir." (Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 1/367) buyurarak eşinin defnedilmiş olduğu yere güzellik atfetmiştir.
2. Metinden hareketle, bir dostluğun sadece kişi yanımızdayken değil, o yokken veya üzerinden yıllar geçse bile nasıl sürdürülebileceği üzerine sınıf arkadaşlarınızla fikir alış verişi yapınız.
3. Altışar kişilik gruplara ayrılınız. Grubunuzla birlikte çevrenizdeki dostluk bağlarını koparmamak veya zayıflayan bir bağı güçlendirmek için bir "Vefa Eylem Planı" hazırlayınız. Bu plan şunları içerebilir:
   - Uzun süredir görüşülmeyen bir dostu arama veya ziyaret etme.
   - Bir dostun zor gününde birtakım fedakârlıklar gerektirse bile ona destek olma.
   - Ortak bir anıyı yaşatacak manevi bir simge tasarlama.
4. Belirlediğiniz eylem planını hayata geçirirken karşınıza çıkabilecek zorlukları (zaman ayıramama, kişisel isteklerden vazgeçememe vb.) nasıl aşabileceğinizi ve ne tür fedakârlıklar yapmanız gerektiğini belirleyiniz. Planınızı bir hafta boyunca okul veya mahalle ortamında uygulayınız.
5. Uyguladığınız bu vefa ve fedakârlık sürecini anlatan; dijital bir sunum, video veya bir afiş tasarlayınız.
6. Hazırladığınız ürünü sınıfta arkadaşlarınıza sununuz. Sunum sonrası, yaptığınız fedakârlıkların dostluk bağlarınızı nasıl etkilediği ve size neler hissettirdiği üzerine bir değerlendirme yapınız.

Kontrol Noktası

Hz. Hatice'nin örnek şahsiyetiyle ilgili aşağıdaki çıkış kartını doldurunuz.

1 Bildiklerim

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2 Öğrendiklerim

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

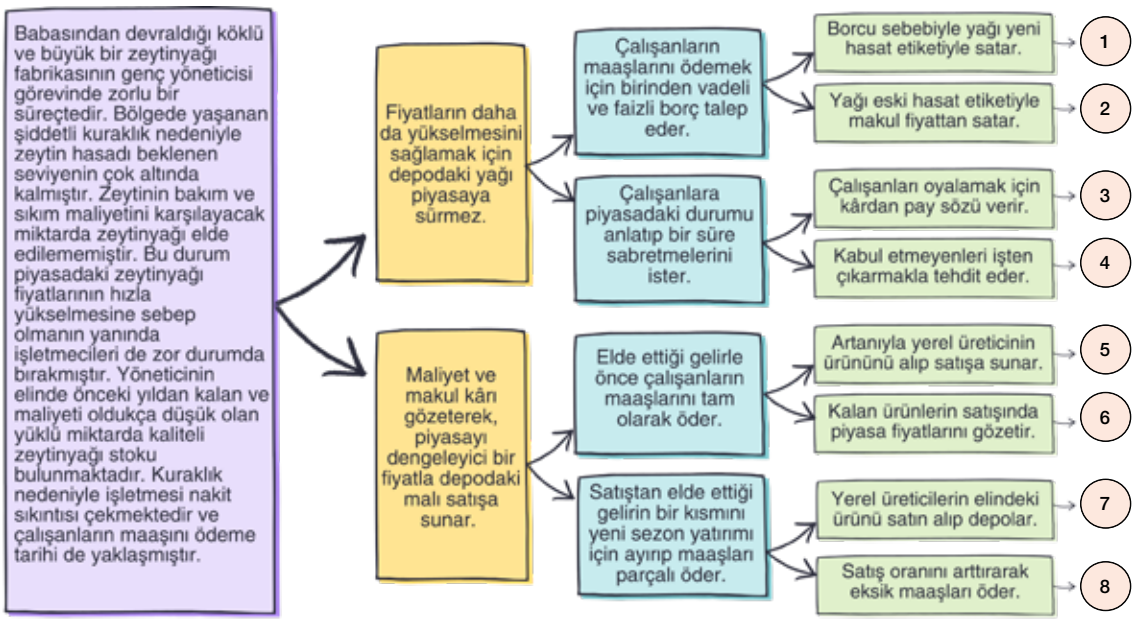
3 Kendime not ettiklerim

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Ünite Sonu Ölçme ve Değerlendirme

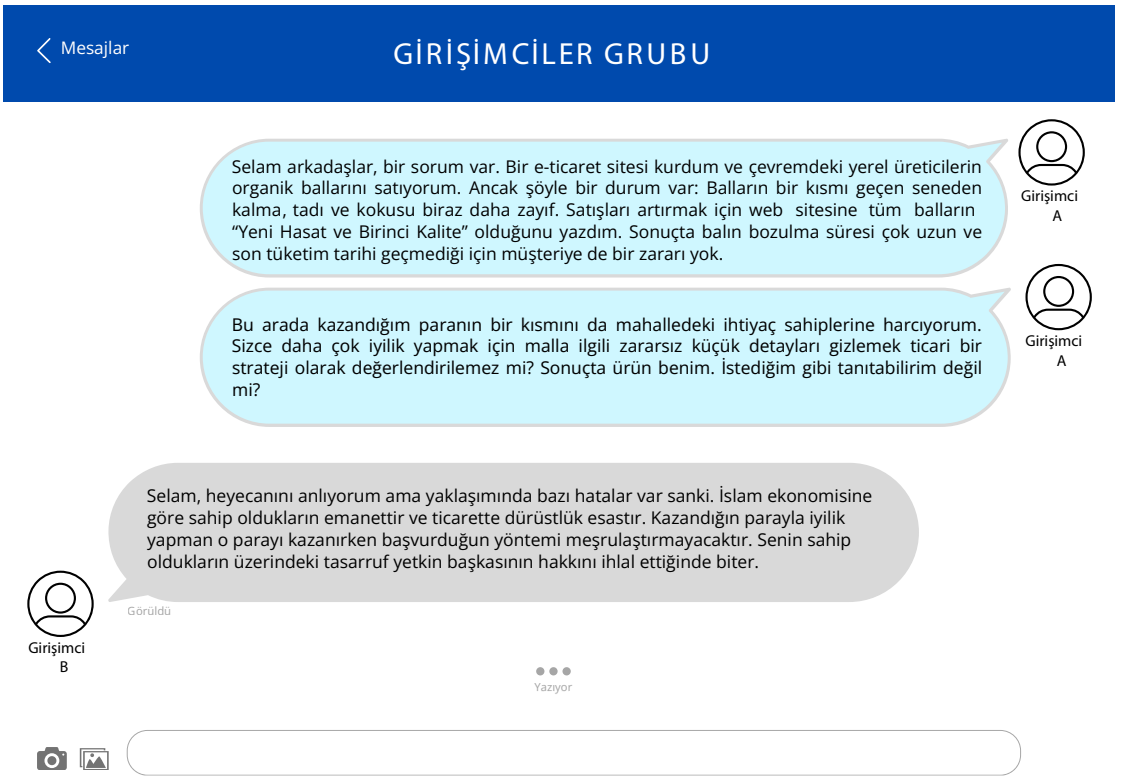
Aşağıdaki 1. soruyu verilen karar ağacını kullanarak cevaplayınız.

1. Aşağıdaki tabloda işletme sahibinin karar ağacındaki sekiz farklı çıkış yolu üzerinden yapılan çıkarımlar yer almaktadır. Bu çıkarımlardan İslam ekonomisi ilkeleri açısından uygun olanları işaretleyiniz. Birden fazla işaretleme yapabilirsiniz.

- ☐ **a)** Çıkış 1'deki yolu tercih ederse; stokçuluk, tüketiciyi aldatma ve piyasa dengesini bozma suçlarını işlemiş olur.
- ☐ **b)** Çıkış 1'deki yolu tercih ederse; işletmesini iflastan korumayı ve çalışanların maaşlarını ödemeyi amaçladığı için yaptığı seçim İslam ekonomisine göre ahlaki açıdan kabul edilebilir hâle gelir.
- ☐ **c)** Çıkış 2'deki yolu tercih ederse; İslam ekonomisindeki dürüstlük ilkesine uygun hareket etmiş olur.
- ☐ **ç)** Çıkış 2'deki yolu tercih ederse; İslam ekonomisinde zorunlu durumlarda başvurulan bir hamle olarak kabul edilebilir.
- ☐ **d)** Çıkış 3'teki yolu tercih ederse; çalışanın emeğinin karşılığını alma hakkını ihlal etmiş olur.
- ☐ **e)** Çıkış 4'deki yolu tercih ederse; İslam ekonomisine göre kul hakkını ihlal etmiş olur.
- ☐ **f)** Çıkış 5'deki yolu tercih ederse; emeğe değer vermiş ve dayanışma ahlakını yansıtmış olur.
- ☐ **g)** Çıkış 6'daki yolu tercih ederse; İslam ekonomisinin alışverişteki hak ve sorumluk uygulamaları doğrultusunda davranmış olur.
- ☐ **ğ)** Çıkış 7'deki yolu tercih ederse; çalışanın ücretinin alın teri kurumadan ödenmesi ilkesi gereği çalışanların haklarını korumuş olur.
- ☐ **h)** Çıkış 8'deki yolu tercih ederse; İslam ekonomisindeki işveren haklarına uygun davranmış olur.

Aşağıdaki 2-5. soruları verilen bağlamlardan yararlanarak cevaplayınız.

2. Aşağıdakilerden hangisi @Girisimci-B'nin @Girisimci-A kullanıcısına karşı çıkmasının doğrudan dayanağıdır?

A) İsar

B) Cömertlik

C) İnfak kültürü

D) Kanaatkârlık

E) Mülkiyet anlayışı

3. @Girisimci-A kullanıcısının kazancını meşrulaştırmaktaki dayanağı İslam ekonomisindeki ahlak anlayışı açısından aşağıdakilerin hangisiyle <u>ilişkilendirilemez</u>?

A) Kul hakkı ihlalinin infakla telafi edilemeyeceğiyle

B) Alışverişte dürüstlüğün kârdan daha öncelikli amaç olmasıyla

C) Satıcının serbest piyasaya müdahalesinin yasaklanmış olmasıyla

D) Alıcının fikrini etkilemek için mal ile ilgili yanlış açıklama yapılmamasıyla

E) Sahip olunan mal üzerindeki tasarrufun meşru sınırlar dâhilinde olmasıyla

Genç Yolcu Blog "Haftanın İlham Verenleri"

@Genç Yolcu: Selam arkadaşlar! Bugün sınıfta vefa ve sadakat konusunu işlerken aklımıza gelen o muazzam ismi konuşalım istiyorum. Kim olduğunu tahmin ettiniz mi? Tabii ki Hz. Hatice. Onu sadece ilk Müslüman olarak biliyorsanız yeterince tanımıyorsunuz demektir. O, Mekke'nin iffetli ve başarılı bir ticaret erbabıydı. İnsani erdemlerin zayıfladığı bir dönemde o, ahlakını korumayı başarmıştı. Toplumda itibar sahibi bir hanımdı. Zor günlerin sarsılmaz dağı, Hz. Peygamber'in en büyük sırdaşıydı. Peki, biz bugün zorlandığımızda ya da birine destek olmamız gerektiğinde onun hangi özelliğini örnek alıyoruz? Haydi, yorumlarda buluşalım!

Yorumunuzu Yazınız.

@ayşe: (7 dk önce) Bence en etkileyici yanı Hz. Peygamber'e ilk vahiy geldiğindeki sarsılmaz duruşu. "Korkma, Allah (cc) seni asla mahcup etmez." demesi tam bir destek değil mi?

@mert: (15 dk önce) Ticaret hayatındaki dürüstlüğü ve asilliği benim için çok ön planda. Tahire lakabını o dönemde kazanmak herkesin harcı değil.

@zeynep: (1 sa önce) Sadece maddi destekle değil sevgi ve vefasıyla da her an orada olması... İnsan bazen sadece birinin ona inanmasına ihtiyaç duyar ya, Hz. Hatice tam olarak o kişiydi.

---

4. Yapılan yorumların içeriği dikkate alındığında aşağıdaki ifadelerden hangisinin bu tartışmanın altına yazılmış bir takipçi yorumu olması beklenemez?

A) Toplumda itibar kazanmanın anahtarının ticari başarı ve servet olduğunu o bize gösteriyor.

B) Onun ticari hayatındaki başarısı dürüstlükle de büyük işler başarılabileceğini biz gençlere kanıtlıyor.

C) Zor zamanlarda sarsılmadan durabilmenin güçlü bir karakter gerektirdiğinin en somut örneğidir.

D) Güvenilir bir toplum için Tahire sıfatının temsil ettiği değerlere çok ihtiyacımız var.

E) İlk vahiy sonrasında ona verdiği destek, eşinin şahsiyetini çok iyi biliyor olmasının sonucudur.

5. Bu parçadan Hz. Hatice'ye ait aşağıdaki özelliklerden hangisi çıkarılabilir?

A) Ticari hayattaki başarısı iyi bir çevre edinmesini sağlamıştır.

B) Yaşadığı dönemdeki ahlaki yozlaşmaya rağmen şahsiyetini korumuştur.

C) Toplumda söz sahibi olması onun kazancını artırmasına katkı sunmuştur.

D) Toplumdaki değerinin artmasında temel etken ekonomik gücü olmuştur.

E) Hz. Peygamber'le evliliği onun toplumdaki değerini yükseltmiştir.

Aşağıdaki 6-12. soruları verilen bağlamlardan yararlanarak cevaplayınız.

6. "Dürüst ve güvenilir tüccar; nebiler, sıddıklar ve şehitlerle beraberdir." (Tirmizi, "Büyu", 4) **hadisini dikkate alarak ekonomik hayatın ahlaki ilkeler üzerine kurulmasının toplumsal düzen üzerindeki etkisini açıklayınız.**

.....

.....

.....

.....

7. Günümüzde yaygın olan tüketim anlayışını İslam ekonomisindeki kanaatkârlık ve tasarruf ilkeleriyle karşılaştırarak ulaştığınız sonuçları açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

8. Sadece kendi çıkarını gözeten bireylerin çoğaldığı bir toplumda ekonomik hak ve sorumlulukların nasıl etkileneceğini açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

9. Çalışmadan, üretmeden ve risk almadan yalnızca mevcut sermaye üzerinden sürekli kazanç elde etmenin toplumsal ve ekonomik hayat üzerindeki etkilerini açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

10. Bir e-ticaret platformunda stokta yeterli miktarda bulunan bir ürün "Son 2 ürün! Hemen almazsanız tükenecek!" ifadesiyle piyasa değerinin üzerinde bir fiyatla satışa sunulmuştur.

Bu durumu İslam ekonomisindeki ihtikâr ve hileli satış yasakları çerçevesinde değerlendirerek uygulamanın toplumsal güven üzerindeki etkilerini gerekçeleriyle açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

11. Hz. Hatice'nin örnekliğinden hareketle eşlerin arasındaki güven ve fedakârlığın aile hayatına etkisini yorumlayınız.

.....

.....

.....

.....

12. İslam ekonomisindeki isar ilkesini Hz. Hatice'nin boykot yıllarındaki harcamaları üzerinden değerlendirerek isarın sosyal dayanışma açısından önemini kısaca açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

Aşağıdaki 13-17. soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

13. Bir esnaf satacağı elmaların parlak ve taze olanlarını tezgâhının ön tarafına dizmiş, alıcının göremeyeceği arka kısımlara ise daha küçük ve hafif pörsümüş elmaları koymuştur. Müşterinin malını seçmesine izin vermeyerek satış sırasında tartıya arka kısımdaki elmalardan da ikişer üçer ekleyerek satış yapmıştır.

Metinde anlatılan satış yöntemi dikkate alındığında esnafın ihlal ettiği ahlaki ilke ve müşteri hakkı aşağıdakilerin hangisinde doğru verilmiştir?

	Ahlaki İlke	Müşteri Hakkı
A)	Dürüstlük	Malın niteliğini bilme hakkı
B)	Kanaatkârlık	Rıza hakkı
C)	Cömertlik	Vazgeçme hakkı
D)	Helal kazanç	Pazarlık hakkı
E)	İnfak bilinci	Kaliteli gıdaya ulaşma hakkı

14. Mülkiyet ve sorumluluk konusunu tartışan Selim ve Hikmet arasında aşağıdaki konuşma geçer:

Selim: Bence insan, kendi emeğiyle kazandığı veya miras yoluyla sahip olduğu malı dilediği gibi kullanabilmelidir. Sonuçta o mülk tapusuyla birlikte resmî olarak onun tasarrufuna geçmiyor mu?

Hikmet: Hukuki olarak haklı olabilirsin. Ancak İslam iktisat düşüncesinde mesele sadece tapu veya bir belgeye sahip olmak değildir. İslam ekonomisinde mülkün gerçek sahibi Allah'tır (cc). İnsan ise bir emanetçidir ve tasarruf yetkisi sınırlanmıştır. Bu yüzden kişi mülkiyetinde olan mallar üzerinde tasarrufta bulunurken - - - - zorundadır.

İslam ekonomisinin ahlaki temelleri ve konuşma akışı dikkate alındığında Hikmet'in cümlesi aşağıdakilerden hangisiyle tamamlanamaz?

A) kaynakları israf etmeden kanaatkârlık göstererek kullanmak

B) mülkün gerçek sahibinin belirlediği meşru sınırlar içerisinde kalmak

C) kendisinin ve ailesinin geleceğini garanti altına almak

D) bireysel isteklerinin yanında toplumun genel menfaatlerini de gözetmek

E) kendisine verilen bu yetkiyi bir gün hesabını vereceği bir sorumluluk olarak görmek

15. Bir ihracatçı, ticari hususlarla ilgili evrak işini hızlandırmak ve rakip firmaların önüne geçmek niyetiyle işlemi yapacak görevliye hediye adı altında ürettiği ürünlerden götürmüştür. Görevli, Bakara suresinin 188. ayetindeki "Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin…" uyarısı ve Hz. Peygamber'in "Ey insanlar! Allah'tan hakkıyla sakının ve rızkınızı ararken güzel yollarla arayın. Zira hiç kimse, rızkını elde etmeden ölmeyecektir, gecikse bile rızkına kavuşacaktır. Allah'tan hakkıyla sakının ve rızkınızı ararken güzel yollarla arayın. Helal olanı alın, haram olanı terk edin." (İbni Mace, "Ticaret", 2) hadisini hatırlayarak bu teklifi reddetmiştir.

Görevlinin tutumu İslam ekonomisinde yasaklanan hangi uygulamayla doğrudan ilişkilendirilebilir?

A) Riba

B) İhtikâr

C) Hileli satış

D) Rüşvet

E) Yapay olarak fiyatlarla oynama

16. Bir gıda firmasına ortak olmak isteyen yatırımcı yaptığı incelemeler sonucunda firmanın bazı faaliyetlerini aşağıdaki gibi tespit etmiştir:

I. Üretim maliyetlerini düşürmek için ürünlerin içine sağlığa zararsız ancak ürünün kalitesini düşürecek maddeler karıştırılıp "doğal" etiketiyle satılması.
II. Bölgedeki temel gıda ürünlerini üreticilerden toplayıp depolayarak fiyatlarda oluşacak değişimlerle kârın artırılmaya çalışılması.
III. Ortaklık sözleşmesinde yatırımcıya her ay anaparasının %10'u kadar sabit bir ödeme yapılacağının garanti edilmesi.

Bu firmanın gerçekleştirdiği faaliyetler aşağıdakilerden hangisiyle doğrudan ilgili değildir?

A) Hileli satış

B) İhtikâr

C) Riba

D) Serbest piyasanın suistimali

E) Yapay olarak fiyatlarla oynamak

17. Kadınların sosyal hayatta geri planda tutulduğu bir dönemde Hz. Hatice; büyük ticaret kervanlarını yöneten, güçlü şahsiyeti ve dürüstlüğüyle toplumda söz sahibi olan bir kişidir. Çevresindeki insanların ahlaki değerleri önemsememesinin aksine onun Hz. Muhammed'le (sav) ortaklık yapmaya karar vermesinde Peygamberimizin güzel ahlak sahibi olması etkili olmuştur. Bu anlayışı, kazancını artırma kaygısının ötesinde sahip olduğu ahlaki hassasiyetlerle ilgilidir.

Buna göre Hz. Hatice'yle ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A) Ticari piyasalarda söz sahibi olmak için dürüst davrandığı

B) İnsanlarla ilişkilerini ahlaki değerler ve güven üzerine inşa ettiği

C) Toplumdaki konumunu korumak için ahlaki değerleri önemsediği

D) Ekonomik gücünü toplumsal değişim sağlamak için kullandığı

E) Ticari kazancı artırmak için yakından tanıdığı insanlarla iş birliği yaptığı

Daha fazla soruya ulaşmak için karekodu kullanabilirsiniz.

Sonnotlar

1 bk. *Güncel Türkçe Sözlük*, "ekonomi".
2 bk. Sürmeli vd., "iktisat", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 164.
3 Furkan suresi 67. ayet.
4 bk. İbni Mace, "Taharet", 48.
5 bk. Hacak, "Milk", 30/62-64.
6 Al-i İmran suresi 26. ayet.
7 Bakara suresi 274. ayet.
8 bk. Nisa suresi 7, 8, 11; Bakara suresi 188 ve 282. ayetler.
9 Ebu Davut, "Zekât", 32.
10 bk. Bakara suresi 188 ve 275; Maide suresi 38. ayetler.
11 bk. Al-i İmran suresi 92; Tevbe suresi 34. ayetler.
12 bk. Demirci, "Helâl", 17/173-175; Sürmeli vd., "helal", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 131-132.
13 bk. Sürmeli vd., "haram", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 121.
14 Al-i İmran suresi 195. ayet.
15 Ebu Davut, "Zekât", 45.
16 Ebu Davud, "Zekât", 45.
17 Nur suresi 37. ayet.
18 bk. *Güncel Türkçe Sözlük*, "kanaat".
19 bk. Çağırıcı, "Kanaat", 24/289-290.
20 Müslim, "Zekât", 125.
21 bk. Buhari, "Zekât", 18; Müslim, "Zekât", 124; Buhari, "Rikak", 15.
22 İnsan suresi 7-11. ayetler.
23 Tirmizi, "Edeb", 41.
24 Nesai, "Cihad", 8.
25 bk. Çağırıcı, "Îsâr", 22/490-491.
26 Haşr suresi 9. ayet.
27 bk. Dönmez, "Tasarruf", 40/118-119.
28 bk. Çağırıcı, "İnfak", 22/289-290.
29 Bakara suresi 3. ayet.
30 bk. Bakara suresi 215 ve 261-264. ayetler.
31 bk. Sürmeli vd., "Ahîlik", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 8.
32 bk. Kazıcı, "Ahilik", 1/540-542.
33 Müslim, "Vasiyye", 14.
34 Rahman suresi 9. ayet.
35 bk. Bakara suresi 188; Al-i İmran suresi 161; Nisa suresi 29 ve 92; İsra suresi 35; Hucurat suresi 11-12; Kalem suresi 10-14. ayetler.
36 bk. Bakara suresi 110; Zariyat suresi 19; Mearic suresi 24-25. ayetler.
37 Müslim, "Birr", 59.
38 bk. İbni Mace, "Ticaret", 45; Tirmizi, "Büyu", 74; Nesai, "Büyu", 54.
39 Buhari, "Büyû", 16.
40 İbni Mace, "Ticaret", 29.
41 bk. (Genel ağdan alınmıştır.)
42 Tirmizi, "Zühd", 26.
43 Tirmizi, "Vitr", 21.
44 İbni Mace, "Rühun", 4.
45 Bakara suresi 282. ayet.
46 Bakara suresi 280. ayet.
47 Buhari, "Havalat", 1.
48 Tirmizî, "Büyu", 67.
49 bk. Özsoy, "Faiz", 12/110-126.
50 bk. Özsoy, "Faiz", 12/110-126.
51 Al-i İmran suresi 130. ayet.
52 Bakara suresi 275-279. ayetler.
53 *Tirmizi, "Tefsiru'l-Kur'an", 9.*
54 İbni Mace, "Ticaret", 58.
55 bk. Köse, "Rüşvet", 35/303-306.

56 Bakara suresi 188. ayet.
57 İbni Mace, "Ahkâm", 2.
58 Ebu Davud, "Büyu", 82.
59 bk. Kallek, "İhtikâr", 21/560-565.
60 Müslim, "Müsakat", 129.
61 İbni Mace, "Ticaret", 6.
62 Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 7/28.
63 bk. *Güncel Türkçe Sözlük,* "hile".
64 bk. Müslim, "İman", 164.
65 İbni Mace, Ticaret, 45.
66 bk. Hud suresi 84-85. ayetler.
67 bk. Müslim, "Büyu", 11.
68 Nisa suresi 29. ayet.
69 Tirmizi, "Büyu", 4.
70 bk. İbni Sad, *et-Tabakat*, 8/14-19.
71 bk. İbni İshak, *es-Sîre*, 227-229.
72 bk. Kandemir, "Hz. Hatice", 16/465-466.
73 bk. Kandemir, "Hz. Hatice", 16/465-466.
74 Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 6/118.
75 bk. Kandemir, "Hz. Hatice", 16/465-466.
76 bk. Kandemir, "Hz. Hatice", 16/465-466.
77 Buhari, "Menakıbü'l-ensar", 20.
78 bk. İbni Sad, *et-Tabakat*, 1/103,179.

Sözlük

A-B-C-Ç

abide: bir kişiyi, bir olayı gelecek nesillere hatırlatmak, değerini tanıtmak için yapılan heykel veya mimari eser, anıt.

âdet: 1. Alışılmış şey, herkes tarafından uyulan yol, töre, gelenek, görenek, usul, alışkanlık, huy. 2. Akıl ve sağduyu sahibi kişilerin benimseyip tekrarladıkları alışkanlıklar.

ahlak: 1. Huy, karakter, mizaç. 2. İnsanlardaki iyi ve kötü huylar. 3. Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları.

arif: çok anlayışlı, hakkıyla bilen, gördüğünü uzun düşünmeye gerek kalmadan hemen kavrayacak yetenekte olan (kimse), irfan sahibi, ehlidil.

ashab: 1. Arkadaş, dost, veli. 2. Hz. Peygamber zamanında yaşamış, Müslüman olarak Hz. Peygamber'i çok kısa bir süre de olsa görmüş, onun sohbetinde bulunmuş ve yine Müslüman olarak ölmüş kimse.

asosyallik: başkalarıyla normal sosyal ilişkiler kuramamak.

aşikâr: açıkça, açık bir şekilde.

atalet: hareketsizlik, boş durma, tembellik.

bağlam: herhangi bir olguda olaylar, durumlar, ilişkiler örgüsü veya bağlantısı.

beka: geleceğe doğru varlığını koruyarak devam etme, devamlılık.

caiz: 1. Din, yasa ve töre bakımından işlenmesinde, yapılmasında sakınca olmayan, yapılıp işlenmesine izin verilen. 2. Yerinde, uygun, doğru olan.

cevher: 1. Bir şeyin özü, gevher. 2. İyi yetenek.

D-E-F

dalalet: 1. Doğru yoldan sapma, sapkınlık, şaşırma. 2. Haktan yüz çevirip batıla yönelme, ilahi buyruklara aykırı davranma.

deklarasyon: bir konunun kamuoyuna duyurulması için yapılan açıklama.

diğerkâmlık: çıkar düşüncesine dayanmadan başkalarını düşünme, başkalarının iyiliği için fedakârlık yapacak yaratılışta olma.

diyagram: herhangi bir olayın değişimini gösteren grafik.

eda etmek: 1. Borcunu ödemek. 2. Dinî buyrukları yerine getirmek.

entelektüel: bilgiye, düşünmeye ve sorgulamaya önem veren; kültürel, sanatsal ve bilimsel konularla ilgilenen, olayları derinlemesine analiz edebilen kişi ya da bu niteliklere sahip olan tutum ve yaklaşım.

erdem: ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı; fazilet.

estetik: güzellik duygusu ile ilgili olan.

etnik: aynı ırk, dil veya kültürden olan, bir topluluğa ait.

fahiş: 1. Ölçüyü aşan, aşırı, çok fazla olan. 2. Ahlaka ve törelere uygun olmayan.

fakih: 1. Din bilgini, fıkıh âlimi, müçtehit. 2. İslam fıkhını iyi bilen ve kendisine sorulan konular hakkında fetva verme ve çözüm önerme yetkisine sahip olan İslam âlimi. 3. Dinî hükümler konusunda derin anlayış ve kavrayışı olan, insanın lehindeki veya aleyhindeki hükümleri delilleriyle ortaya koyabilecek ölçüde fıkıh ilminde uzmanlaşan âlim.

fanzin: genelde belirli bir konuyla ilgili yazı, fotoğraf, resim, karikatür vb. türlerden oluşan; kâr amacı taşımayan ve farklı yöntemlerle çoğaltılarak dağıtılan yayınlar.

felsefe: varlık, bilgi ve değer alanlarıyla ilgili problemleri, akılcı, tenkitçi yöntemlerle inceleyen ve temellendiren sistemli bilgi faaliyeti.

feragat: hakkından kendi isteğiyle vazgeçme.

fitne: 1. Karışıklık, fesat, kargaşalık. 2. Toplumda huzuru, birlik ve düzeni bozacak şekilde kargaşa, ayrılık ve anlaşmazlık çıkarma; insanları yanlış yollara sürükleyebilecek imtihan veya baştan çıkarma durumu.

fonksiyonel: bir şeyin belirli bir işlevi yerine getirmeye uygun, amacına hizmet eden ve kullanım açısından etkili olan özellikleri.

fütüvvetname: dinî ve mesleki birliğin, esnaf teşkilatının kaynağını, esaslarını, merasim ve uyulması gereken usul ve kurallarını anlatan eser.

G-Ğ-H-I-İ-J

gasp: bir malı sahibinin izni ve haberi olmadan zorla alma.

gazap: 1. Öfke, kızgınlık, hiddet, hışım. 2. Yeryüzünde işlenmiş ve işlenecek olan her türlü zulüm ve haksızlığa karşı Allah'ın (cc) verdiği veya vereceği ilahi ceza.

gıpta: başkasında olan bir şeyin kendisinde de olmasını isteme, kıskanmadan imrenme, özenme.

göz aydınlığı: insana büyük sevinç ve mutluluk veren kişi ya da şey.

hakkaniyet: hak ve adalete uygunluk, doğruluk.

halis: saf, temiz ve samimi.

haset: 1. Kıskançlık, çekememezlik. 2. Başkasının elinde bulunan maddi ve manevi imkânların kendisine verilmesi ve kıskanılan kişinin bu imkânları kaybetmesi için kalpte bulunan temenni ve istek.

hatip: 1. Güzel söz söyleyen, hitabet yeteneği olan kimse. 2. Topluluk karşısında söz söyleyen kimse.

hayâ: 1. Utanma, sıkılma duygusu, edep, ar. 2. Kişinin, Allah'a (cc) olan içten sevgi ve saygısından dolayı kötü, çirkin, ahlak dışı ve günah olan davranışlardan rahatsız olup onlardan kaçınması.

hayıflanmak: yapılamayan bir şey için üzüntü duymak.

haysiyet: öz saygı, onur, şeref, itibar.

hısım: evlilik yoluyla birbirine bağlı olan kimseler.

hıyanet: 1. Kutsal sayılan şeylere el uzatma, kötülük etme veya karşı davranma, hainlik. 2. Güveni kötüye kullanma.

hidayet: 1. Doğru yolu gösterme, doğru yolu bulma, rehberlik yapma, irşat etme. 2. Allah'ın (cc); insanlara kendi yolunda gidebilecek akıl, düşünme, öğrenme, hatırlama gibi yetenekler vermesi ve insanların da bunları kullanarak doğru yolu bulması.

hikmet: 1. Bilgelik. 2. Allah'ı (cc) gereği gibi bilme bilgisi. 3. Gerçeği açıklayan, şüpheyi gideren kesin delil, kanıt. 4. İnsanın varlıkların hakikatini, gerçek yüzünü gücü oranında bilip ona göre hareket etmesi. 5. İslam dinindeki hükümlerin konuluş amaçları. 6. Hak ve hakikate uygun, kısa ve anlamlı söz.

hiyerarşi: 1. Aşama sırası. 2. Mevki ve rütbe sırası.

huşu: yüreği ürperme ve korku ile dolu olarak Allah'a (cc) boyun eğme.

ibaha: bir kimseye bir şeyden kullanmak, yemek veya herhangi bir şekilde faydalanmak üzere izin verme, o şeyi ona helal kılma.

icabet: bir çağrıyı yerine getirme, bir çağrıya gitme.

icazet: izin, müsaade, ruhsat.

ideal: düşüncenin tasarlayabileceği bütün üstün nitelikleri kendinde toplayan.

iftihar etmek: 1. Bir şeyden dolayı kendini yücelmiş saymak, göğsü kabarmak, övünmek. 2. Şeref ve şan duymak.

ihlal: 1. Bozma, zarar verme. 2. Yasa ve düzene uymama.

ikmal hattı: özellikle askerî ve lojistik bağlamda, birliklerin ihtiyaç duyduğu malzeme, mühimmat, yiyecek, yakıt ve diğer kaynakların ulaştırıldığı ulaşım ve tedarik yolu.

ilmiye: Osmanlı devlet teşkilatında din, yargı ve eğitim öğretim işleriyle görevli sınıf.

imar etmek: bir yeri geliştirme, düzenleme ve kullanılabilir hâle getirme.

imaret: 1. Bir yeri bayındır ve mamur etme, bayındırlık. 2. Fakirlere ve gelip giden yolcu ve misafirlere yemek vermek üzere kurulmuş aşevi.

inşirah: iç açılması, gönülde duyulan ferahlık.

istikrar: 1. Aynı kararda olma, aynı biçimde sürme, bir düzende devam etme, sebat üzere bulunma. 2. Yerleşmiş olma, oturmuş olma, sabit duruma gelme. 3. Ödemeler dengesinde, istihdamda düzen.

iştirak: bir işte yer alma, ortak olma, paydaşlık etme.

itidal: ölçülülük, aşırı olmama, ne çok fazla ne çok az, tam gerektiği kadar olma, orta hâlde bulunma.

K-L

kalfa: bir zanaatta derecesi çırakla usta arasında olan kimse.

kerem: 1. Soyluluk. 2. Lütuf, iyilik, merhamet, ihsan.

külfet: büyük masraf yükü, sıkıntı, zorluk, meşakkat.

letâfet: hoşluk, güzellik, incelik.

liyakat: 1. Bir kimsenin, kendisine iş verilmeye uygunluk, yaraşırlık durumu. 2. Layık olmaya sebep teşkil eden yetenek, yeterlilik, kifayet.

lök boyası: ebru sanatında kullanılan geleneksel ve doğal bir boya türü.

lütuf: 1. Bağış, iyilik etme, iyi muamele, yardımda bulunma. 2. Nazik ve merhametli davranma. 3. Kulu; Allah'ın (cc) af ve rahmetine yaklaştıran, günahlara düşmekten uzaklaştıran her türlü ilahi yardım.

M-N

mahcup: 1. Utangaç. 2. Yaratılış itibariyle çekingen, sıkılgan kimse.

makul: aklın benimseyebileceği, aklın kabul edebileceği, akla uygun nitelikte olan.

mertebe: 1. Kademe, derece, basamak, sıra. 2. Rütbe, paye.

meşrep: davranış biçimi, yaşayış tarzı, gidiş, yol, meslek.

meşru: dinen yasaklanmayan, dine, akla, vicdana ters düşmeyen, kanun ve geleneklere uygun olan.

mevduat: belli bir süre sonunda veya istenildiğinde çekilmek üzere bankalara faizle yatırılan para; tevdiat.

mizan: 1. Ölçü aleti, tartı, terazi. 2. Ahirette insanların günah ve sevaplarının, iyilik ve kötülüklerinin tartılacağı terazi.

muazzam: 1. Alışılmışın sınırlarını aşan, pek yüce. 2. Büyük bir değer ve önem taşıyan, çok önemli.

mutmain: inanmış, gönlü kanmış, emin olan.

mübah: 1. Hakkında dinî bir emir veya yasak bulunmayan, yapılması yahut yapılmaması dince kişinin arzu ve isteğine bırakılan, caiz görülen. 2. Yapılması günah veya sevap olmayan.

müsamaha: başkalarının düşünce, davranış ya da hatalarına karşı anlayışlı, sabırlı ve yumuşak bir yaklaşım gösterme.

müstesna: 1. Bir bütünün veya kuralın dışında olan. 2. Benzerlerinden üstün olan, benzerleri az bulunan.

müşahede: görmek, şahitlik etmek, gözlemlemek; bir nesnenin hakikatine vâkıf olmak.

nafaka: 1. Geçinmek için gerekli olan şeylerin bütünü; geçimlik. 2. Birinin geçindirmekle yükümlü bulunduğu kimselere, mahkeme kararıyla bağlanan aylık.

nebevi: 1. Peygambere ait, peygamberle ilgili. 2. Hz. Muhammed'le (sav) ilgili.

nesih: hat sanatında, özellikle yazma ve basma eserlerde, yaygın olarak kullanılan bir yazı çeşidi.

neş'e: bazı güzel durumların insanda uyandırdığı manevi zevk, neşve.

nizam: düzen, kural.

nüfuz: 1. İçine geçme. 2. Sözü geçme, sözünü geçirme gücü. 3. İstediğini yaptırabilme gücü.

nükte: ince bir anlam taşıyan, zekâ eseri olduğu için hoşa giden zarif ve düşündürücü söz, espri.

nüktedan: nükteli söz söyleyen, nükte yapmakta mahir olan (kimse), nükteci.

O-Ö-P-R

pörsümek: gevşeyip sarkmak, porsumak.

prim: işveren tarafından iş yapanı isteklendirip verimini artırmak veya sonuca daha kolay ve çabuk ulaşmasını sağlamak amacıyla verilen para.

rasyonel: akla, mantığa ve nedenselliğe dayanan; duygulardan ziyade mantıklı düşünme ve hesaplı

değerlendirme ile hareket eden tutum, karar veya düşünce biçimi.

refah: varlık ve bolluk içinde rahat ve kolay yaşama, geçim rahatlığı ve bolluğu.

riayet: 1. Saygı, sayma, itibar. 2. Gözetme, saklama, muhafaza etme.

rik'a: süratli ve kolay yazma ihtiyacından doğmuş olan, günlük hayatta ve devlet dairelerinde yaygın olarak kullanılan, Osmanlıların geliştirdiği divanî karakterinde bir yazı çeşidi.

risalet: Allah (cc) tarafından seçilmiş peygamberlerin, vahiy yoluyla aldıkları ilahi mesajları insanlara iletme görevi, peygamberlik.

S-Ş

sağduyu: doğru, akla uygun yargılar verme yeteneği; aklıselim, hissiselim.

savmak: sıkıcı bir durumu geçirmek; atlatmak, savuşturmak.

sebil: 1. Yol, tarik. 2. Karşılık beklemeden hayır için dağıtılan içme suyu.

sekteye uğratmak: bir işin, sürecin veya düzenin aksamasına, kesintiye uğramasına ya da planlandığı gibi ilerlememesine neden olmak.

sevk etmek: bir şeyi veya bir kimseyi belirli bir yere yönlendirmek, göndermek ya da bir süreci yönetip yürütmek.

statü: bir kimsenin bir kurum veya toplum içinde kazandığı seviye, kadro bakımından bağlı olduğu durum.

suistimal: görev ve yetkiyi kötüye kullanma.

suizan: 1. Kötü zan. 2. Yeterli delil olmadan olumsuz kanaat beslemek, kötüye yormak veya kötü niyet atfetmek.

sülüs: altı çeşit yazıdan genellikle ağzı 3 mm genişliğindeki kamış kalemle yazılan; kıta, beyit, kaside ve Mushaf yazımında çok işlenmiş bir yazı türü.

T-U-Ü

tahsil: 1. Parayı alma, toplama. 2. Öğrenim. 3. Ele geçirme, kazanma.

takdir: ezelde Yüce Allah'ın olmasını dilediği şeyler, her şey hakkında vermiş olduğu ezelî karar, alın yazısı, kader.

takva: 1. Bilinçli davranma; uyanıklık, dikkatli olma, sakınma, korunma, korkma, endişelenme, kaygılanma. 2. Allah'ı (cc) görüyormuşçasına bir bilinç içerisinde farzları, vacipleri hakkıyla yerine getirme; Allah'ın (cc) hoşnutluğunu kazanmak amacıyla nafileleri çokça yapma; sünnete uyma.

talik: İran'da XI. ve XII. yüzyıllarda tevki ve rik'a yazılarından geliştirilmiş bir yazı çeşidi.

tasarruf: bir şeye sahip olma ve onu istediği gibi kullanma yetkisi; kullanım.

tecelli: belirme, görünme, ortaya çıkma, zuhur etme, meydana çıkma.

tefekkür: 1. Düşünme, derin düşünme, fikir yürütme, kavramaya çalışma, kafa yorma. 2. Allah'ın (cc) ayetleri, yarattığı tüm varlıklar ve onun tarafından meydana getirilen olaylar üzerinde düşünme; ibret alma, yaratan ile yaratılanlar arasında ilgi kurma.

telafi: kötü bir etkiyi veya sonucu başka bir etki ile yok etme, karşılama.

telif: 1. Yazılmış eser. 2. Bir ilim ve sanat eseri meydana getiren kimsenin bu eserden doğan haklarının bütünü.

teorik: uygulamadan çok düşünceye, kavramsal açıklamalara ve kuramsal bilgiye dayanan; pratikten ziyade ilke ve varsayımlar düzeyinde ele alınan.

tesis etmek: bir şeyi kurmak, oluşturmak, yerleştirmek veya kalıcı bir düzen hâline getirmek.

tevekkül: 1. Güvenme, bağlanma. 2. İnsanın; yapacağı işlerde kendisine düşen görevleri yapıp her türlü tedbiri aldıktan, yeterli ve gerekli çalışmaları en güzel biçimde yerine getirdikten sonra sonucu Allah'ın (cc) takdirine bırakma, Allah'a (cc) güvenme ve sonuçtan razı olması.

toplumsal hafıza: bir toplumun ya da sosyal grubun geçmişe ilişkin olayları, deneyimleri, değerleri ve anlamları ortak bir bilinç çerçevesinde hatırlaması, yorumlaması ve kuşaktan kuşağa aktarması süreci.

uhuvvet:1. Kardeşlik. 2. Dostluk, bağlılık.

unsur: 1. Birleşik bir cisim meydana getiren basit cisimlerden her biri, eleman. 2. Esas, kök, asıl, ana öğe.

ümmet: din ve inanç birliği temelinde bir araya gelen ve aynı peygambere bağlanan insanlar topluluğu, bir din üzerinde birleşen millet.

V-Y-Z

vakar: ağırbaşlılık, haysiyetli ve şerefli olma, temkin.

vakur: ağırbaşlı, şerefli, onurlu, temkinli.

vasıf: bir kimse veya şeyin taşıdığı hâl, sıfat, nitelik.

vecibe: yapılması şart olan, borç hükmünde vazife, vacip olan şey, boyun borcu.

vicdan: kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan duygu.

yaptırım: 1. Kanun, ahlak gibi kurumların buyruklarının yerine getirilmesini sağlama; müeyyide. 2. Yasaya, kurala karşı yapılan aykırı davranışlara verilen ceza.

yargıç: millet adına, yargı yetkisini kullanarak yasaya aykırı davranışlarda veya uyuşulmayan işlerde yasayı yerine getirmek, adaleti gerçekleştirmekle görevli kimse; hâkim.

yegâne: 1. Tek, biricik. 2. Eşsiz, müstesna.

yozlaşmak: iyi niteliklerini kaybetmek, değerini yitirmek.

zan: 1. Gerçeğini bilmeden ihtimal üzerine hüküm verme, bu yolda verilen hüküm, sanı. 2. Şüphe, kuruntu.

zaruret: 1. Zorunluluk, mecburiyet. 2. Sıkıntı, yoksulluk içinde olma.

zedelemek: vurma, çarpma sonucunda hafifçe yaralamak.

zina: aralarında nikâh bağı bulunmayan erkek ve kadın arasındaki cinsel ilişki.

Kaynakça

Ahmed bin Hanbel, Ebu Abdullah Ahmed bin Muhammed eş-Şeybani. *Müsnedü el-İmam Ahmed bin Hanbel*. thk. Şuayb el-Arnaut, vd. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1998/1419.

AIF, Alija Izetbegovic, "Alija Izetbegovic Foundation". Erişim 7 Nisan 2026. https://www.alijaizetbegovic.org

Akın, Mahmut Hakkı. "İzzetbegoviç, Aliya". Türk Maarif Ansiklopedisi. ed. Birol Akgün vd. Erişim 7 Nisan 2026. https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/izzetbegovic-aliya

Aydın, Mehmet Âkif. "Aile". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/196. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Aydın, Mehmet Âkif. "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/231-235. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Bakırcıoğlu, M. Ziya (ed.). *Yunus Emre Divânı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 10. Basım, 2024.

Bardakoğlu, Ali. "Ceza (Fıkıh)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/470-478. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Berki, Ali Himmet. *Açıklamalarla Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye)*. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1979.

Beyhaki, Ahmed bin Hüseyin. *es-Sünenü'l-Kübra*. thk. Muhammed Abdulkadir Ata. 11 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.

Buhari, Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail. *el-Camiü's-Sahih*. thk. Şuayb Arnaut; Adil Mürşid. 5 Cilt. Dımaşk: Darü'r-Risaleti'l-Alemiyye, 2011/1432.

Çağırıcı, Mustafa. "Cimrilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/4-5. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Çağrıcı, Mustafa. "Gıybet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/63-64. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Çağrıcı, Mustafa. "Hak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/137-139. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Çağırıcı, Mustafa. "İnfak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/289-290. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Çağırıcı, Mustafa. "Îsâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/490-491. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Çağırıcı, Mustafa. "Kanaat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/289-290. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Demirci, Kürşat. "Helal". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/173-175. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Derman, M. Uğur. *Medresetü'l-Hattâtîn Yüz Yaşında*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2015.

Derman, M. Uğur. "Okyay, Mehmed Necmeddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 09 Nisan 2026. https://islamansiklopedisi.org.tr/okyay-mehmed-necmeddin

Derman, M. Uğur. *Sanatla Geçen Bir Ömür Hezârfen Necmeddin Okyay*. İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi Kültür Yayınları, 2017.

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı". Erişim 7 Nisan 2026. https://kurul.diyanet.gov.tr

DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Diyanet Haber". Erişim 5 Nisan 2026. https://www.diyanethaber.com.tr/ihlas-ve-iktisadin-sembolu-sanki-yedim-camii

Dilara, Ayşe. *Tasavvuf Kültürü Bağlamında Necmeddin Okyay'ın Şahsiyeti ve Eserleri,* İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.

Diyanet İşleri Başkanlığı Meali, Erişim 5 Nisan 2026. https://kuran.diyanet.gov.tr

Dönmez, İbrahim Kâfi. "İnfak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/118-119. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Ebu Davud, Süleyman bin el-Eşas es-Sicistani. es-Sünen. thk. Şuayb Arnaud-Muhammed Kâmil Karabilali. 7 Cilt. Beyrut: Daru Risale-i Âlemiyye, 1430/2009.

Fayda, Mustafa. "Ömer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/44-51. İstanbul: TDV Yayınları, 2004.

Günay, Hacı Mehmet. "Vakıf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/475-479. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Güncel Türkçe Sözlük. Erişim 3 Nisan 2026. http://sozluk.gov.tr

Hacak, Hasan. "Milk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 30/62-64. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

İbni İshak, Ebû Abdullah Muhammed b. İshak b. Yesâr. *Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri (Kitâbü's-Siyer Ve'l-Meğâzî)*. çev. Ali Bakkal. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 1. Baskı, 2013.

İbni Mace, Ebu Abdullah Muhammed bin Yezid el-Kazvini. *Sünen-i İbni Mace*. thk. Muhammed Fuad Abdülbaki. 2 Cilt. Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1953/1373.

İbni Sad, Ebu Abdullah Muhammed bin Sa'd. *Kitabü't-Tabakati'l-Kebir*, thk. Ali Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 2001/1421.

İbn Sad, Muhammed b. Sad b. Menî el-Hâşimî el-Basri. *Tabakâtü'l-kübrâ (Muhacir ve Ensâr'dan Bedir'e Katılanlar)*. çev. Hikmet Akdemir vd., 3. Cilt. İstanbul: Siyer Yayınları, 2. Baskı, 2015.

İz, Mahir. *Yılların İzi*. İstanbul: Kitabevi, 7. Basım, 2015.

İzzetbegoviç, Aliya. *Doğu Batı Arasında İslam*, çev. Edina Nurikiç. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2022.

İzzetbegoviç, Aliya. İslami Yeniden Doğuşun Meseleleri, çev. Azra Blekiç Aydoğan. vd. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2022.

İzzetbegoviç, Aliya. *Tarihe Tanıklığım*, çev. Alev Erkilet vd. İstanbul: Klasik Yayınları, 2003.

Kallek, Cengiz. "İhtikâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 2*1/560-565. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Kandemir, M. Yaşar. "Hatice". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 16/465-466. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Karaman, Hayrettin. "Fıkıh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/1-14. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Kazıcı, Ziya. "Ahîlik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 1/540-542. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Kenanoğlu, M. Macit. "Mülk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 31/539-540. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Koçak, Muhsin. "Ömer (Fıkıh)" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Köse, Saffet. "Rüşvet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 35/303-306. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Kubbealtı Lugatı. Erişim 23 Mart 2026. https://lugatim.com

Kur'an Yolu Meali, Erişim 6 Nisan 2026. https://kuran.diyanet.gov.tr

Kuntay, Mithat Cemal. *Mehmet Âkif Ersoy: Hayatı, Seciyesi, Sanatı*. İstanbul: Everest Yayınları, 2. Basım, 2023.

Kutluer, İlhan. "İnsan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 09 Nisan 2026. https://islamansiklopedisi.org.tr/insan

Mehmet Akif Ersoy, Safahat, haz. Necmetin Turinay, (Ankara: TBMM Yayını, 2021), 442-447.

Müslim bin el-Haccac, Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nisaburi. *Sahih-i Müslim*. nşr. Muhammed Fuad Abdülbaki. 5 Cilt. Kahire: Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1955/1374.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu. Ortaöğretim Temel Dinî Bilgiler (İslam 1-2) Dersi Öğretim Programı. Ankara: 2026.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni. Ankara: 2026.

Nesai, Ebu Abdurrahman Ahmed bin Ali. *Sünenü'n-Nesai*. haz. Abdülfettah Ebu Gudde. 9 Cilt. Beyrut: Darü'l-Beşairi'l-İslamiyye, 3. Basım, 1988.

Orhun, Murat. "Hitit Aile Hukuku ve Eski Hukuk Dönemi Roma Aile Hukuku". *Academia*. Erişim 10 Nisan 2026. https://www.academia.edu

Özemre, Ahmed Yüksel. Üsküdar'da Bir Attar Dükkânı. İstanbul: Kubbealtı Neşriyâtı, 27. Basım, 2019.

Özsoy, İsmail. "Faiz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 12/110-126. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Sinanoğlu, Mustafa. "Teklif". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/385-387. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Sürmeli, Mehmet vd. *Dinî Terimler Sözlüğü*. ed. Ahmet Nedim Serinsu. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2009.

Şimşirgil, Ahmet - Ekinci, Ekrem Buğra. *Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle*. İstanbul: KTB Yayınları, 1. Baskı, 2009.

Tirmizi, Ebu isa Muhammed bin İsa bin Sevre es-Sülemi. *Sünen-i Tirmizi (el-Câmiu's-sahîh)*. thk. Halid Abdülganî Mahfûz, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiye, 2017.

Türkiye Diyanet Vakfı Meali, Erişim 6 Nisan 2026. https://kuran.diyanet.gov.tr

Ziya Paşa. *Tercî-i Bend ve Terkîb-i Bend*. haz. Hüseyin Yorulmaz. İstanbul: Şûle Yayınları, 2009.

Yaman, Ahmet - Çalış, Halit. *İslam Hukuku*. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 1. Baskı, 2009.

Yaşar, Fatma Tunç. "Âdâb-I Muâşeret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-1/34-36. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Yılmaz, Ejder. *Hukuk Sözlüğü*. Ankara: Yetkin Yayınları, 6. Baskı, 2015.

Bu kitabın kaynak gösteriminde İsnad Sonnot Atıf Sistemi'nden yararlanılmıştır.

Cevap Anahtarları

Görsel Kaynakça

25°D
30°D
35°D
40°D
45°D
50°D
40°K
35°K
ROMANYA
Bükreş
UKRAYNA
RUSYA FEDERASYONU
HAZAR DENİZİ
Sofya
BULGARİSTAN
K A R A D E N İ Z
GÜRCİSTAN
Tiflis
YUNANİSTAN
Edirne
Kırklareli
Tekirdağ
İstanbul
MARMARA DENİZİ
Gökçeada
Bozcaada
Çanakkale
Yalova
Kocaeli
Sakarya
Düzce
Bolu
Zonguldak
Bartın
Karabük
Çankırı
Kastamonu
Sinop
Samsun
Amasya
Çorum
Tokat
Ordu
Giresun
Trabzon
Rize
Artvin
Ardahan
ERMENİSTAN
AZERBAYCAN
Kars
Erivan
Gümüşhane
Bayburt
Erzincan
Erzurum
Iğdır
Ağrı
NAHÇIVAN Ö.C. (AZERBAYCAN)
ACARA Ö.C.
Bursa
Balıkesir
Bilecik
Ankara
Eskişehir
Kırıkkale
Yozgat
Sivas
Tunceli
Bingöl
Muş
Van
Bitlis
Kütahya
Manisa
İzmir
Uşak
Afyonkarahisar
Kırşehir
Nevşehir
Kayseri
Elâzığ
Malatya
Diyarbakır
Siirt
Batman
Şırnak
Hakkâri
Mardin
Aydın
Denizli
Isparta
Burdur
Konya
Aksaray
Niğde
Kahramanmaraş
Adıyaman
Gaziantep
Şanlıurfa
Osmaniye
Adana
Kilis
Muğla
Antalya
Karaman
Mersin
Hatay
Atina
EGE DENİZİ
İ R A N
S U R İ Y E
I R A K
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
Erenköy
Lefkoşa
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ
LÜBNAN
Beyrut
Şam
Bağdat
A K D E N İ Z
L İ B Y A
M I S I R
Tel Aviv
FİLİSTİN
Batı Şeria
Doğu Kudüs
FİLİSTİN
Gazze Şeridi
İSRAİL
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI
BAŞKENT
Ankara
İL MERKEZİ
Elâzığ
GÖL
ÜLKE SINIRI
ÖZERK BÖLGE SINIRI
AKARSU
0 50 100 200 300 400
km
Harita Genel Müdürlüğü tarafından üretilmiştir.

TÜRK DÜNYASI HARİTASI
Bağımsız Türk Devletleri
Türk Cumhuriyetleri, Türk Bölgeleri
Türk Toplulukları
0 250 500 1.000 1.500 2.000 km
TÜRK CUMHURİYETLERİ, TÜRK BÖLGELERİ
1 GAGAVUZ YERİ
2 KARAÇAY-ÇERKESYA
3 KABARDİN-BALKARYA C.
4 DAĞISTAN C.
5 ÇUVAŞİSTAN C.
6 TATARİSTAN C.
7 BAŞKURT C.
8 KARAKALPAKİSTAN C.
9 ALTAY C.
10 HAKASYA C.
TÜRK TOPLULUKLARI
a Avrupa'daki Türkler
b Kosova Türkleri
c Yunanistan Türkleri
ç Bulgaristan Türkleri
d Romanya Türkleri
e Suriye Türkmenleri
f Irak Türkmenleri
g İran Türkleri
h Afganistan Türkmenleri
ı Pakistan Türkmenleri
i Hindistan Türkmenleri
j Çin H. C. Türkleri
k Moğolistan Türkleri
l Rusya Federasyonu Türkleri
ÜLKE KISALTMALARI
ARNAVUTLUK ARN
BELÇİKA BEL
BOSNA - HERSEK BH
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ GKRY
HIRVATİSTAN HRV
İSVİÇRE İSV
KARADAĞ KRD
KOSOVA KSV
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ KKTC
KUZEY MAKEDONYA KMKD
LİHTENŞTAYN LİH
SIRBİSTAN SRB
TÜRKİYE
KAZAKİSTAN
RUSYA FEDERASYONU
İRAN
AFGANİSTAN
PAKİSTAN
HİNDİSTAN
ÇİN HALK CUMHURİYETİ
MOĞOLİSTAN
SAHA (YAKUT) C.
TÜVA C.
SİNCAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ
UKRAYNA
BELARUS
ROLONYA
ALMANYA
FRANSA
İSPANYA
PORTEKİZ
İTALYA
YUNANİSTAN
GÜRCİSTAN
AZERBAYCAN
ÖZBEKİSTAN
TÜRKMENİSTAN
KIRGIZİSTAN
TACİKİSTAN
SURİYE
IRAK
SUUDİ ARABİSTAN
YEMEN
UMMAN
BANGLADEŞ
Norveç Denizi
Barents Denizi
Kara Denizi
Ohotsk Denizi
Bering Denizi
Akdeniz
Karadeniz
Hazar Denizi
Umman Denizi
Yemen Denizi
Kızıldeniz
30°B 20°B 10°B 0° 10°D 20°D 30°D 40°D 50°D 60°D 80°D 100°D 120°D 130°D 140°D 150°D 160°D 170°D 180°
40°K 30°K 20°K 10°K
30°D 40°D 50°D 60°D 70°D 80°D 90°D 100°D 110°D 120°D